

Универзитет „Дон Незбит“, Београд
Факултет за право, јавну управу и безбедност

Миленко Божовић

ДОКТОРСКА ДИСЕРТАЦИЈА

**НАСИЉЕ НА ЈАВНИМ СКУПОВИМА И
СПОРТСКИМ ПРИРЕДБАМА КАО ПРЕТЊА
ПРАВНОМ ПОРЕТКУ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ**

Београд, јануар 2016.

МЕНТОР: Сreto Ного

ЧЛАНОВИ КОМИСИЈЕ: Неђо Даниловић

Саша Кнежевић

Београд, јануар 2016.

САДРЖАЈ

АПСТРАКТ	1
ABSTRACT.....	2
УВОДНА РАЗМАТРАЊА	3
I МЕТОДОЛОШКИ ОКВИР ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ.....	10
1. ПРОБЛЕМ И ПРЕДМЕТ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ	10
1.1. Проблем истраживања	10
1.2. Предмет истраживања	11
1.2.1. Теоријско одређење предмета истраживања	11
1.2.2. Операционално одређење предмета истраживања.....	13
1.2.3. Временско, просторно и дисциплинарно одређење предмета истраживања	14
2. ЦИЉЕВИ ИСТРАЖИВАЊА У ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ.....	15
2.1. Научни циљеви докторске дисертације	15
2.2. Друштвени циљ докторске дисертације	16
3. ОСНОВНЕ ХИПОТЕЗЕ ОД КОЈИХ ЋЕ СЕ ПОЛАЗИТИ У ИСТРАЖИВАЊУ	17
3.1. Генерална хипотеза истраживања	17
3.2. Посебне хипотезе истраживања.....	18
3.2.1. Прва посебна хипотеза.....	18
3.2.2. Друга посебна хипотеза	19
3.2.3. Трећа посебна хипотеза	20
3.2.4. Четврта посебна хипотеза.....	21
3.2.5. Пета посебна хипотеза	22
4. МЕТОДЕ ИСТРАЖИВАЊА	22
5. ОЧЕКИВАНИ РЕЗУЛТАТИ И НАУЧНИ ДОПРИНОС.....	25
II СОЦИОЛОШКО-ПСИХОЛОШКИ АСПЕКТ НАСИЉА НА ЈАВНИМ СКУПОВИМА	27
1. КОРЕНИ НАСИЉА НА ЈАВНИМ СКУПОВИМА И СПОРТСКИМ ПРИРЕДБАМА У ЕВРОПИ - ИСТОРИЈСКИ ОСВРТ.....	30

2. ХУЛИГАНИЗАМ - ЕКСТРЕМНИ ОБЛИК НАСИЉА НА СПОРТСКИМ ПРИРЕДБАМА.....	39
3. НАСИЉЕ НА ЈАВНИМ СКУПОВИМА И СПОРТСКИМ ПРИРЕДБАМА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ - БЕЗБЕДНОСНИ РИЗИК, ИЗАЗОВ ИЛИ ПРЕТЊА ПРАВНОМ ПОРЕТКУ	48
3.1. Насиље на јавним скуповима.....	48
3.2. Насиље на спортским приредбама	56
4. ВЕЗА ИЗМЕЂУ ПОЛИТИКЕ, СПОРТА И КРИМИНАЛА СА НАСИЉЕМ НА ЈАВНИМ СКУПОВИМА И СПОРТСКИМ ПРИРЕДБАМА	63
5. КРИМИНАЛНО - СОЦИОЛОШКИ ПРОФИЛ НАВИЈАЧКИХ ГРУПА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ	68
III МЕЂУНАРОДНИ ПРАВНИ ИНСТРУМЕНТИ ЗА СПРЕЧАВАЊЕ НАСИЉА НА ЈАВНИМ СКУПОВИМА И СПОРТСКИМ ПРИРЕДБАМА.....	74
1. ПРЕПОРУКЕ ЗА СПРЕЧАВАЊЕ НАСИЉА НА ЈАВНИМ СКУПОВИМА И СПОРТСКИМ ПРИРЕДБАМА	76
2. ЕВРОПСКА КОНВЕНЦИЈА О ЉУДСКИМ ПРАВИМА И ОСНОВНИМ СЛОБОДАМА - ПРАВО НА СЛОБОДУ ОКУПЉАЊА И НАСИЉЕ НА ЈАВНИМ СКУПОВИМА КАО ЗЛОУПОТРЕБА ТОГ ПРАВА.....	80
3. ПРАВНО УРЕЂЕЊЕ ОБЛАСТИ НАСИЉА И НЕДОЛИЧНОГ ПОНАШАЊА НА СПОРТСКИМ ПРИРЕДБАМА У ЕВРОПИ.....	88
4. ПРАВИЛА ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ ЗА СПРЕЧАВАЊЕ НАСИЉА НА ФУДБАЛСКИМ УТАКМИЦАМА.....	107
5. ПРОПИСИ МЕЂУНАРОДНИХ СПОРТСКИХ ОРГАНИЗАЦИЈА ЗА ПРЕВЕНЦИЈУ НАСИЉА НА СПОРТСКИМ ПРИРЕДБАМА	115
5.1. Прописи Међународне федерације фудбалских савеза (ФИФА).....	116
5.2. Прописи Удружења европских фудбалских савеза (УЕФА).....	135
IV ПРАВНИ ОКВИРИ ЗА СПРЕЧАВАЊЕ НАСИЉА НА ЈАВНИМ СКУПОВИМА И СПОРТСКИМ ПРИРЕДБАМА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ	147
1. УСТАВ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ - ГАРАНЦИЈА ПРАВА НА ОКУПЉАЊА И ЗАШТИТУ БЕЗБЕДНОСТИ И СИГУРНОСТИ СВИХ ГРАЂАНА	148

2. ЗАКОН О ОКУПЉАЊУ ГРАЂАНА	151
3. ЗАКОН О СПОРТУ	159
4. ЗАКОН О ЈАВНОМ РЕДУ И МИРУ	162
5. КРИВИЧНИ ЗАКОНИК РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ И ИНКРИМИНАЦИЈА КРИВИЧНИХ ДЕЛА У ВЕЗИ СА ЈАВНИМ СКУПОВИМА И СПОРТСКИМ ПРИРЕДБАМА.....	168
V УЛОГА ДРЖАВНИХ ОРГАНА И ДРУГИХ ОРГАНИЗАЦИЈА У СУЗБИЈАЊУ НАСИЉА НА СПОРТСКИМ ПРИРЕДБАМА И ЈАВНИМ СКУПОВИМА	176
1. УЛОГА ОРГАНИЗАТОРА ЈАВНОГ СКУПА ИЛИ СПОРТСКЕ ПРИРЕДБЕ	178
1.1. Облици сузбијања насиља на спортској приредби	185
2. УЛОГА ТУЖИЛАШТВА И СУДА	191
3. УЛОГА ПОЛИЦИЈЕ.....	195
3.1. Закон о полицији - полицијски послови и полицијска овлашћења.....	198
3.2. Закон о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама.....	207
3.3. Примена полицијских овлашћења ради сузбијања насиља на спортским приредбама високог ризика.....	215
3.4. Примена актуелне подзаконске регулативе на сузбијање насиља и недоличног понашања на спортским приредбама	218
4. УЈЕДИЊЕЊЕ РАЗЛИЧИТИХ НАВИЈАЧКИХ ГРУПА ПРОТИВ „ЗАЈЕДНИЧКОГ НЕПРИЈАТЕЉА“ И ПРЕЛИВАЊЕ НАСИЉА НА ОСТАЛЕ ЈАВНЕ СКУПОВЕ.....	228
4.1. Студија случаја I - напад на полицијског службеника Жандармерије ..	229
4.2. Студија случаја II - Парада поноса 2010. године	236
VI УПОРЕДНО - ПРАВНА ИСКУСТВА У СПРЕЧАВАЊУ НАСИЉА НА СПОРТСКИМ ПРИРЕДБАМА.....	243
1. УЈЕДИЊЕНО КРАЉЕВСТВО ВЕЛИКЕ БРИТАНИЈЕ.....	244
2. САВЕЗНА РЕПУБЛИКА НЕМАЧКА - СВЕТСКО ПРВЕНСТВО У ФУДБАЛУ 2006. И МЕРЕ ЗА СПРЕЧАВАЊЕ НАСИЉА.....	248

3. ИТАЛИЈА - ИСКУСТВА И ПРАКСА У СПРЕЧАВАЊУ НАСИЉА НА СПОРТСКИМ ПРИРЕДБАМА	250
4. РЕПУБЛИКА ХРВАТСКА - ЗАКОНСКА РЕШЕЊА ЗЕМЉЕ СА ИСТОМ ПРАВНОМ ТРАДИЦИЈОМ	253
5. БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА (ФЕДЕРАЦИЈА БИХ, РЕПУБЛИКА СРПСКА).....	260
VII ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА И ПРЕПОРУКЕ ЗА СТВАРАЊЕ ПРАВНОГ ОКВИРА ЗА СПРЕЧАВАЊЕ НАСИЉА НА СПОРТСКИМ ПРИРЕДБАМА И ЈАВНИМ СКУПОВИМА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ.....	267
1. РЕЗУЛТАТИ СПРОВЕДЕНОГ ИСТРАЖИВАЊА	268
2. ПРЕПОРУКЕ ЗА СТВАРАЊЕ ЕФИКАСНОГ ПРАВНОГ ОКВИРА.....	275
ЛИТЕРАТУРА	278
1. КЊИГЕ, МОНОГРАФИЈЕ, УЏБЕНИЦИ, РАДОВИ У РЕФЕРЕНТНИМ НАУЧНИМ ЧАСОПИСИМА И ЗБОРНИЦИМА РАДОВА СА НАУЧНИХ СКУПОВА.....	278
2. ПРОПИСИ И ДРУГА НОРМАТИВНОПРАВНА АКТА.....	286
3. ИЗВОРИ СА ИНТЕРНЕТА.....	288
4. ОСТАЛИ ИЗВОРИ	290
5. РЕГИСТАР СЛИКА.....	291

Апстракт

Сложеност и ширина теме насиља у сфери јавних дешавања определила је аутора да њену обраду циљано усмери у правцу истраживања ефеката ове врсте насиља на безбедност и правни поредак Републике Србије. Поред општег предмета, у уводном излагању се истовремено указује на конкретне предметне одреднице којима ће бити посвећена пажња у појединим тематским целинама.

Правне оквире у којима се регулише насиље на јавним скуповима и спортским приредбама неопходно је истражити у међународним и европским правним инструментима. Засебна целина је посвећена разматрању позитивноправне регулативе за спречавање насиља на јавним скуповима у Републици Србији. Редослед тематских целина прати хијерархију правних аката у нашем правном систему. Учешће државних институција и других организација у спречавању насиља на спортским приредбама обухвата државне органе који сузбијају овај облик насиља на полицијском и правосудном нивоу. Отуда је излагање циљано усмерено на организаторе јавних скупова, судове, тужилаштва и полицију. Посебна пажња је посвећена изради студије случаја из полицијске праксе у светлу познатих догађаја у којима се овај облик насиља завршио смртним исходом.

Упоредноправна искуства са насиљем на јавним скуповима и спортским приредбама показују начине правног нормирања различитих облика понашања која улазе у сферу недозвољеног и инкриминисаног. Отуда је посебна пажња посвећена упознавању са законским и подзаконским прописима појединих европских земаља (Велика Британија, Немачка, Италија) и земаља *ex* Југославије (Хрватска, БиХ – Република Српска).

У оквиру ове целине биће приказани резултати спроведеног истраживања на основу којих ће бити дате препоруке и предлози у циљу унапређења постојећег система правне заштите од различитих облика јавног насиља у Републици Србији.

Кључне речи: насиље, спортске приредбе, јавни скупови, полиција, жандармерија, упоредно законодавство, студија случаја.

Abstract

The complexity and breadth of the violence in the sphere of public events theme made the author determined to direct its treatment specifically towards examining the effects of this kind of violence on security and the public order of the Republic of Serbia. In addition to the general, the opening exposition also indicates the specific subject points that will be paid attention to in the individual thematic sections.

The legal frameworks for regulating violence at public gatherings and sporting events have to be looked for in the European and international legal instruments. A separate section is devoted to the consideration of positive legal regulations for prevention of violence at public gatherings in the Republic of Serbia. The thematic sections sequence follows the legal acts hierarchy in our legal system. The participation of the national institutions and other organizations in preventing violence at sporting events includes relevant government bodies suppressing this form of violence at police and judicial level. Hence, the exposition is focused on public gatherings organizers, courts, prosecution and police. Special attention is paid to a case study from the police experience in the light of the well known events in which this form of violence had had lethal consequences.

Comparative law experiences with violence at public gatherings and sporting events illustrate the ways of legal standardizing the various forms of behavior falling within the illicit and incriminating area. That is why the special attention will be paid to acquainting with the laws and bylaws of particular European countries (Great Britain, Germany, Italy) and the countries of the former Yugoslavia (Croatia, Bosnia and Herzegovina – Republic of Srpska).

The results of the research conducted on the basis of which recommendations and suggestions will be given for improving the current system of legal protection from various forms of public violence in the Republic of Serbia will be presented within this section.

Key words: violence, sporting events, public meetings, police, gendarmerie, comparative law, case study.

УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Феномен насиља и насилничког понашања није непознаница у правној историји која датира из времена првих писаних правних споменика. Отуда насиље представља пратећи елеменат развоја људског друштва, од формирања првих људских заједница и држава, па све до садашњих глобализационих и евро-интеграционих процеса у међународном и европском правном простору. С друге стране, јавни скупови, приредбе, спортска дешавања, митинзи и демонстрације укључују масовнија окупљања људи чије исходиште, у смислу одржавања потребног нивоа безбедности, није могуће унапред и у потпуности проценити. Зато се јавни скупови сматрају високоризичним безбедносним изазовима који захтевају одлучан одговор државе на легислативном, полицијском и правосудном нивоу.

Присуство насиља на већим скуповима и спортским дешавањима у Републици Србији определило је да ову тематику обрадимо са три подједнако важна аспекта, а то су: безбедносни, прекршајни и кривичноправни. Међутим, не треба заборавити да, иако основни, ови аспекти нису једини кроз које се тематика насиља и хулиганизма на јавним скуповима и спортским дешавањима може проучавати. Феноменолошка сложеност „јавног“ насиља уочљива је у различитим облицима његовог испољавања у друштву. Етиолошка страна „јавног“ насиља садржи читаву лепезу различитих узрока који су допринели његовој појави и даљем развоју. Отуда су крајње забрињавајући подаци који указују да вршење различитих облика „јавног“ насиља прети да озбиљно уздрма темеље на којима почива наша, али и свака друга држава. Зато не треба заборавити речи уваженог академика Радомира Лукића да монопол физичке принуде, који стоји на располагању свакој држави, превазилази све могуће облике њеног насилног угрожавања и урушавања. У супротном, опстанак и нормално функционисање сваке државе може бити угрожено до нивоа којим се

доводи у питање остваривање њене гарантивне то јест заштитне функције у друштву.

Безбедносни аспект насиља на јавним скуповима и спортским приредбама обухвата широко подручје на коме се вишеструко преламају утицаји различитих облика насиља као изразито негативне друштвене појаве. Вршење насилничког понашања, као индивидуалног или колективног феномена, најпре можемо посматрати кроз призму рушилачког понашања којим се угрожава безбедност одређеног, ширег или ужег, подручја у држави. Отуда насиље на јавним скуповима и спортским приредбама спада у надлежност МУП-а укључујући, притом, и активности редарских служби које делују у координацији са полицијом. У литератури која обухвата безбедносну област посебно се обрађују могуће безбедносне претње и безбедносни изазови на основу којих се конципира безбедносна политика у држави. У важећим стратешким документима, у чију израду су непосредно укључени припадници полиције, безбедносних служби и независни стручњаци, посебна пажња је посвећена унапређењу постојећег система безбедности у сфери јавног вршења насиља. Препоручује се примена посебних мера од стране специјално обучених припадника полиције, којима се превентивно и репресивно сузбијају сви облици насиља на јавним скуповима и спортским приредбама.

Третирање ове врсте насиља укључује процес идентификације узрока који утичу на његову појаву и диференцијацију облика његовог испољавања. У том смислу је од посебне важности утврђивање механизма за превентивно и репресивно реаговање. Безбедносна превентива посебну пажњу посвећује проучавању превентивних мера у циљу сузбијања свих облика насиља. У склопу разматрања места и улоге безбедносне превентиве у целокупном систему безбедности у држави, важан сегмент се односи на поље вршења насиља у сфери јавног живота. Нажалост, у већини европских земаља, укључујући ту и нашу земљу, нису искоришћене предности превентивног деловања у сврху предупређења присутних појавних облика насиља на јавним скуповима и спортским приредбама. Услед тога, сада на сцени имамо ескалацију ове врсте насиља којим се озбиљно урушава целокупни безбедносни систем Републике Србије. Стога смо приморани да решење овог

безбедносног проблема пронађемо на терену репресивног деловања, чиме долазимо у ситуацију да зарад заштите општег интереса ангажујемо полицијске и правосудне органе.

Безбедносна димензија у области насилничког понашања на јавним скуповима и спортским приредбама обухвата примену различитих врста ограничавајућих мера које се заснивају безбедносној процени коју су извршили надлежни полицијски органи. Отуда имамо ситуацију да се одређена јавна окупљања проглашавају скуповима „високог ризика“ због чега се не дозвољава њихово одржавање као, на пример, „Парада поноса“ 2011, 2012. и 2013. године. При томе се наводе разлози искључиво безбедносне природе који нису ни у каквој вези са организатором и врстом скупа, као ни са разлозима његовог одржавања. Међутим, реакција јавности, невладиног сектора, аналитичара и независних стручњака је критички управљена према МУП-у и посебним јединицама у његовом саставу (интервентне јединице и Жандармерија) који се оптужују да нису у стању да осигурају потребан ниво безбедности у држави који подразумева и извођење јавних скупова и спортских приредаба. Неретко се и медији стављају на страну оних који најоштрије критикују рад свих државних органа надлежних за борбу против различитих облика насиља и криминала.

Поред превентивног нивоа, безбедносни аспект насиља на јавним скуповима и спортским приредбама обухвата репресивни ниво реаговања у ситуацијама када се на одобреним скуповима, у току њиховог одржавања, наруше јавни ред, мир и безбедност, како самих учесника скупа, тако и осталих грађана. У тој ситуацији припадници полиције располажу полицијским овлашћењима помоћу којих могу да сузбијају све облике насилничког понашања. Иако су прецизно и нормативно постављени, врсте и обим примене полицијских овлашћења понекад нису у потпуној корелацији са степеном опасности коју производи конкретан насилнички чин појединца или пак читаве насилничке групе. Унутрашњи надзор над применом овлашћења и поступак оцене рада сваког припадника полиције који је учествовао у обезбеђивању јавних скупова, покреће се и спроводи у оквиру МУП-а. Поступак не сме бити оптерећен утицајима јавности, медија, невладиног сектора и припадника

полиције који нису надлежни за област вршења унутрашње контроле припадника МУП-а.

Не треба заборавити да, поред припадника полиције, у осигуравању безбедности активно учествују и редарске службе које организују организатори других врста јавних скупова или сами спортски клубови. Тако, на пример, спортске утакмице обезбеђују редарске службе које ангажују спортски клубови. Организовање политичких скупова (митинзи, демонстрације) врше једна или више политичких странака и организација које формирају сопствено обезбеђење и руководе његовим радом или ангажују фирму за обезбеђење.¹ Овакви облици организовања обезбеђења повлаче са собом одговорност њихових организатора. Нису ретки примери да се комесари за безбедност појединих спортских клубова отворено обраћају јавности незадовољни смањеним бројем редара приликом одржавања спортске приредбе. По правилу, рад редарских служби мора бити усклађен са полицијским деловањем у сваком конкретном случају, чиме се доприноси успостављању и одржавању неопходног нивоа безбедности приликом одржавања јавних скупова и спортских приредби. У пракси, међутим, ствари стоје нешто другачије услед чињенице да се сусрећемо са енормним порастом насиља на јавним манифестацијама. Отуда се међу узроцима ескалације овакве врсте насиља може убројати недовољна координација припадника цивилних (редарске службе, приватно и страначко обезбеђење) и службених (редовни полицијски састав, интервентне јединице, Жандармерија) органа надлежних за успостављање и одржавање реда.

Прекршајноправни аспект насиља на јавним скуповима и спортским приредбама обухвата обавезу утврђивања прекршајне одговорности и санкционисање одговорних за вршење ових облика насилничког понашања. Уколико пођемо од суштине прекршаја, који се своди на противправно скривљено извршену радњу која је посебним прописом одређена као прекршај, онда можемо указати на прекршајну димензију у свеобухватним напорима

¹ Рад фирми за обезбеђење је детаљније регулисан Законом о приватном обезбеђењу. У члану 2. овог Закона је прописано да приватно обезбеђење, између осталог, обухвата пружање услуга, односно вршење послова заштите лица и имовине у време одржавања реда на јавним скуповима, спортским приредбама и другим местима окупљања грађана (редарска служба). Види: Закон о приватном обезбеђењу („Службени гласник РС“, бр. 104/13).

државе да се правно обрачуна са онима у чијим радњама су се стекли услови за њихово прекршајно гоњење. То је, између осталог, предвиђено у оквирима посебног Закона о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама (*lex specialis*), у коме је установљена прекршајна одговорност (члан 21-23).² Велики број радњи по Закону о јавном реду и миру је предвиђено као прекршај.³ По Закону о окупљању грађана су ближе прописани услови који морају бити испуњени за организовање јавног скупа.⁴

Утврђивање прекршајне димензије одговорности за насиље на спортским приредбама и јавним скуповима у непосредној је функцији са укупним напорима државе да се обрачуна са овим обликом насилничког понашања. Направљена је јасна одређеност могућих субјеката прекршајне одговорности у зависности од тога да ли су учиниоци правна или физичка лица. У оба случаја, предвиђене прекршајне казне су у сразмери са својством учиниоца и степеном угрожавања безбедности, нарушавања јавног реда и мира, те других облика недозвољеног понашања, укључујући и саме учеснике јавних скупова и спортских приредби. По угледу на стање у упоредном законодавству, предвиђена је могућност изрицања заштитних мера којима се одузима право присуства на спортским приредбама лицу које је учинило прекршај. У погледу начина вођења прекршајног поступка, надлежности органа, врсте одлука и начина њиховог извршења, неопходно је применити важећи Закон о прекршајима.

Кривичноправни аспект односно приступ у проучавању феномена насиља на јавним скуповима и спортским приредбама обухвата најчешће понашања која улазе у инкриминациону зону кривичних дела. У Закону о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама предвиђено је кривично дело под називом „насилничко понашање на спортској приредби“ (члан 20). Њиме се одређује зона инкриминисаног понашања која обухвата поступке усмерене на вршење насиља на спортским приредбама.

² Закон о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама („Службени гласник РС“, бр. 67/03-104/13).

³ Закон о јавном реду и миру („Службени гласник РС“, бр. 51/91-101/05).

⁴ Закон о окупљању грађана („Службени гласник РС“, бр. 51/92-48/94; „Службени лист СРЈ“, бр. 21/01; Службени гласник РС“, бр. 101/05- др. закон).

У актуелном Кривичном законнику Републике Србије (глава XXXI), у оквиру групе кривичних дела против јавног реда и мира, прописано је више кривичних дела која укључују насиље.⁵ У зависности од тога да ли се она могу вршити искључиво на јавним скуповима и спортским приредбама или у другим могућим ситуацијама, можемо их поделити у две основне групе. Прву групу чине следећа кривична дела: изазивање панике и нереда (члан 343. КЗС), насилничко понашање (члан 344. КЗС), удруживање ради вршења кривичног дела (члан 346. КЗС), учествовање у групи која изврши кривично дело (члан 349. КЗС). У начелу, наведена кривична дела се врше у различитим животним ситуацијама од стране више лица, спонтано или циљано удружених за вршење насиља. Међутим, ако њихови учиниоци врше кривична дела у време јавних скупова или спортских приредаба, онда се њихова инкриминациона зона односи и на област вршења тзв. „јавног“ насиља.

Иако се у одређеном броју кривичних дела стичу услови за кривично гоњење, у случају да су извршена у време јавних скупова или спортских приредаба, изменама Кривичног законика уведено је потпуно ново кривично дело које обухвата вршење насиља на јавним скуповима и спортским приредбама. У питању је кривично дело „насилничко понашање на спортској приредби или јавном скупу“ (члан 344а КЗС). Отуда у другу групу сврставамо само ово кривично дело из разлога обезбеђивања заштите свим учесницима јавних манифестација који су већ деценијама изложени различитим облицима насиља у Србији. Због сложености ове врсте насилничког понашања и већег броја могућих радњи извршења, законодавац користи неуобичајено дугу формулацију диспозитива кривичног дела, што у потпуности одговара богатству форми у којима се вршење „јавног“ насиља испољава.

Неизоставни део сваког озбиљнијег научног рада је и приказ стања у упоредном законодавству држава које имају нешто дужу правну традицију у овој области. Под њиховим утицајем је у нашем говорном подручју и правној номенклатури усвојен термин *хулиганство*. Томе треба придодати нормативно регулисање области јавног насилничког понашања у кровним међународним и регионалним правним инструментима. У њима се може уочити решеност

⁵ Кривични законик („Службени гласник РС“, бр. 85/05-121/12).

међународне заједнице да постави правне оквире у којима ће национална законодавства новелирати постојеће законе и истовремено донети нове у области вршења насиља на јавним скуповима и спортским приредбама.

I МЕТОДОЛОШКИ ОКВИР ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

1. ПРОБЛЕМ И ПРЕДМЕТ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

1.1. Проблем истраживања

Основни проблем истраживања у овој докторској дисертацији посвећен је насиљу уопште и насиљу на јавним скуповима посебно. У научним истраживањима овог проблема веома је значајно одговорити на неколико питања која су у исто време и основни проблеми истраживања у овој докторској дисертацији, а то су:

1. Где су корени и узроци насиља на јавним скуповима?
2. У којој мери је насиље на јавним скуповима претња правном поретку Републике Србије?
3. Да ли постоји веза организатора јавног скупа или управе клуба у спортској приредби са навијачким групама, и колико се то одражава на само испољавање насиља?
4. У којој мери се може наћи веза између политике, криминала и спорта то јест навијачких група?
5. Која средства су најефикаснија за сузбијање насиља на јавним скуповима и спортским приредбама, који међународноправни инструменти регулишу ову област и који закони чине унутрашњи правни оквир за сузбијање насиља?
6. Какви су капацитети државних институција за сузбијање насиља, посебно полиције, и каква је сарадња између полиције и правосуђа?
7. Каква су упоредна правна решења и искуства земаља у региону?

Потпуни одговори на ова питања дали су теоријску слику проблема истраживања, али њихова емпиријска примена била је оптерећена различитим субјективним и објективним тешкоћама које са собом носе непостојање политичке воље, недовољна институционална изграђеност, инертан однос у приступу решавању проблема насиља уопште и насиља на јавним скуповима и спортским манифестацијама посебно, благе законске санкције и субјективни осећај носиоца судске власти да се минимумом запрећених казни решава проблем насиља, посебно малолетничког насиља на јавним скуповима. У том смислу је било научно и друштвено оправдано извршити свеобухватно теоријско-емпиријско истраживање насиља на јавним скуповима и масовним спортским манифестацијама у Републици Србији.

1.2. Предмет истраживања

1.2.1. Теоријско одређење предмета истраживања

Полазећи од овако дефинисаног проблема, главни предмет истраживања у овој докторској дисертацији јесте насиље на јавним скуповима и спортским приредбама као претња по безбедност грађана и правни поредак у целини.

Насиље је непожељно, неадекватно, непримерено и забрањено понашање појединаца или групе људи којим се угрожава физички интегритет и достојанство личности, као и функционисање целокупне друштвене заједнице. Као такво налази се у бићу многих кривичних дела инкриминисаних у Кривичном законнику Републике Србије. Корени, узроци и појавни облици насиља предмет су истраживања бројних научних дисциплина као што су политикологија, социологија, право, психологија, медицина, итд. Социолошко-психолошки феномен насиља и профил насилника који учествују на разним јавним скуповима су полазна тачка у предмету истраживања ове докторске

дисертације. Шира димензија насиља, посебно његово систематско коришћење од стране групе људи у друштвеном животу, представља један од озбиљних безбедносних изазова данашњице за демократски изграђене и правно уређене државе.

Данашњи друштвени напредак и функционисање модерних правних држава у свету праћено је изазовима које са собом носе велики број високо-ризичних јавних скупова чији политички, спортски, културни или синдикални карактер може бити посебан разлог за изазивање насиља.

Сврсисходност предмета истраживања огледа се у откривању, објашњавању и научном потврђивању везе између насиља, његовог проузроковања на јавним скуповима, ескалација насиља на спортским приредбама високог ризика са једне стране и правним механизмима за његово спречавање и сузбијање са друге стране.

У циљу ефикасног остваривања заштите уставног и јавног поретка, личне, имовинске и друге сигурности грађана, односно ефикасног обављања послова из делокруга надлежности Министарства унутрашњих послова, службена лица полиције располажу законским овлашћењима за сузбијање насиља на јавним скуповима и спортским приредбама. Ради се о овлашћењима која се односе на непосредно извршавање задатака у области безбедности и заштите и примену специфичних средстава и метода којима не располажу други органи и која су као таква утврђена за органе и овлашћена службена лица унутрашњих послова као јединствена.

Врсте овлашћења, услови и начин њихове примене уређују се законима, пре свега Законом о полицији, кривично-процесним, прекршајним и управним законима и подзаконским актима који допуњују и детаљније регулишу примену одређених законских решења.

Значајан део предмета истраживања у овој докторској дисертацији представља упоредна анализа домаће и међународне правне регулативе и упоредна искуства држава у региону и Европи у сузбијању насиља на јавним скуповима и спортским приредбама, која су неопходна са становишта истраживања заједничких карактеристика ове врсте насиља и давање

препорука и решења за доградњу правних прописа, стандарда и оперативних процедура у овој области.

1.2.2. Операционално одређење предмета истраживања

Ради потпуније теоријско-емпиријске елаборације, предмет истраживања је операционализован на следеће чиниоце:

Први структурални чинилац докторске дисертације разматра социолошко-психолошке аспекте насиља на јавним скуповима, са тежиштем на коренима насиља на јавним скуповима и спортским приредбама у Европи, хулиганizmu као екстремном облику насиља на јавним скуповима и спортским приредбама у Републици Србији – као безбедносном изазову, ризику или претњи правном поретку, вези између политике, спорта и криминала са насиљем на јавним скуповима и спортским приредбама и криминално-социолошком профилу навијачких група у Републици Србији.

Други структурални чинилац докторске дисертације разматра међународноправну и упоредноправну регулативу, колизионе норме, као и норме домаћих прописа који регулишу ову материју, са критичким освртом на досадашњи третман у националном законодавству. У реализацији истраживања не могу се занемарити искуства других земаља. У докторској дисертацији извршена је упоредно-правна анализа ове проблематике у земљама где су се облици екстремног насиља прво појавили (Велика Британија, Италија, Белгија).

Трећи структурални чинилац докторске дисертације обухвата нормативни оквир за јавне скупове и спортске манифестација (Устав РС, Закон о кривичном поступку, Закон о спорту, Закон о окупљању грађана, Закон о полицији, Закон о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама и други закони, уредбе, правилници и подзаконски акти).

Четврти структурални чинилац дисертације обухвата анализу поступака државних органа у организацији јавних скупова и спортских приредаба повећаног ризика.

Пети структурални чинилац истраживања у докторској дисертацији посвећен је развоју и унапређивању постојећих и увођењу нових начина и метода обезбеђења јавних скупова и масовних спортских манифестација у складу са најбољим стандардима који се примењују у развијеним земљама.

1.2.3. Временско, просторно и дисциплинарно одређење предмета истраживања

У временском погледу, истраживање ће обухватити период од шездесетих година 20-ог века до данас.

У просторном погледу истраживање ће бити фокусирано на подручје Републике Србије уз анализу искустава на територијама других држава у региону и Европи.

У дисциплинарном погледу, истраживање припада корпусу друштвено-хуманистичких наука, тачније социопсихолошким и политичкоправним наукама, посебно научним дисциплинама социологије насиља, социјалне психологије, политикологије, управног, кривичног и прекрашајног права.

О проблему и предмету истраживања постоји несређена научна и стручна литература. Оригиналост предмета истраживања у овој докторској дисертацији огледа се у провођењу студија случаја у низу из којих је понуђена оригинална научна грађа за успостављање савремених стандарда, процедура и поступака у супротстављању и сузбијању насиља на јавним скуповима и масовним спортским манифестацијама.

Резултати истраживања који произлазе из ове докторске дисертације могу бити од користи свим научним дисциплинама које као предмет истраживања имају феномен насиља и његову социолошку, психолошку и правну димензију.

2. ЦИЉЕВИ ИСТРАЖИВАЊА У ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

2.1. Научни циљеви докторске дисертације

Научни циљ истраживања у овој дисертацији остварен је у више нивоа:

Први ниво научног циља је *дескрипција*, тј. *опис* структуре, метода, начина и средстава за сузбијање насиља и хулиганизма на високоризичним јавним скуповима и спортским приредбама. Овај ниво научног циља остварен је аналитичким приступом и увидом у узроке и последице проблема насиља, уз настојање да се дође до адекватног модела ефикасног супротстављања насиљу на јавним скуповима и масовним спортским манифестацијама који је примењив у позитивноправном поретку Републике Србије.

Други ниво научног циља јесте *класификација и типологизација* постојеће научне и стручне грађе о насиљу на јавним скуповима и спортским приредбама.

Трећи ниво научног циља који је остварен реализацијом овог истраживања био је *откриће* законитости и правилност поступања полиције у примени овлашћења приликом обезбеђења манифестација високог ризика и *научно објашњење* нормативних, структурних, функционалних и организационих форми сузбијања облика насиља на јавним скуповима и спортским приредбама. У процесу научног објашњења истражене су узрочно-последичне везе између предузетих мера на јавним скуповима и случајева нарушавања јавног реда и мира у већем обиму. У остваривању овог нивоа научног циља, емпиријски су посматрани класични примери насиља на јавним скуповима и спортским манифестацијама где је присуство навијачких група било евидентно, и у којима се трагало за сличностима и разликама насилничког поступања, као и за најефикаснијим облицима, формама, методама и средствима одговора државе, пре свега полиције, на такво понашање.

Крајњи циљ истраживања у овој докторској дисертацији је *научна прогноза* насилничког понашања на јавним скуповима и спортским манифестацијама у ближој и даљој будућности и *предлог* могућих законодавних решења која ће на флексибилнији, ефикаснији и практичнији начин уредити ову материју у Републици Србији. Основ за научну прогнозу чинило је утврђивање тенденција и откриће трендова насилничког понашања на јавним скуповима у досадашњој четрдесетогодишњој пракси, те пројекција нових услова који се стварају у савременом друштву за примену модалитета обезбеђења јавних скупова другачијих од постојећих и другачијих и функционалних метода у борби против хулиганизма. Суштина научне прогнозе у овој докторској дисертацији била је да се на основу досадашњих искустава развију правни модалитети сузбијања насиља, усаврши поступање разних државних органа и других организација које учествују у организацији јавних скупова и спортских приредаба.

2.2. Друштвени циљ докторске дисертације

Друштвени циљ докторске дисертације био је да се на основу теоријско-емпиријских резултата истраживања укаже на сву сложеност, штетност и последице насиља на јавним скуповима, као и на друштвени значај и оправданост дефинисања облика и начина обезбеђења јавних скупова и спортских манифестација високог безбедносног ризика ради пуне заштите људи, имовине и уставног поретка Републике Србије. Остваривањем друштвеног циља истраживања у овој докторској дисертацији обезбеђен је квалитативни и квантитативни помак у поимању насиља као друштвеног феномена и унапређен је постојећи фонд научног и друштвеног сазнања у овој области друштвеног живота, на основу којих је неопходно развити стабилне правне модалитете сузбијања насиља и усавршити практично поступање државних органа и других организација које учествују у организацији јавних скупова и спортских приредаба.

3. ОСНОВНЕ ХИПОТЕЗЕ ОД КОЈИХ ЋЕ СЕ ПОЛАЗИТИ У ИСТРАЖИВАЊУ

Полазећи од операционалног одређења предмета и циљева истраживања, хипотетички оквир истраживања чинила је једна генерална (општа) хипотеза, пет посебних и више са њима повезаних појединачних хипотеза истраживања.

3.1. Генерална хипотеза истраживања

Генерална хипотеза и научна парадигма докторске дисертације, а самим тим и научног истраживања, била је: *Да ли је и колико насиље на јавним скуповима и спортским приредбама безбедносна претња за правни поредак Републике Србије?*

До потврђивања или оповргавања ове генералне хипотезе дошло је кроз испитивање степена друштвене опасности насиља и његовог утицаја на свакодневни живот грађана и функционисање правног поретка.

Нормативноправним системом државе прописан је начин обезбеђења јавних скупова и спортских приредаба уз јасно дефинисану улогу појединих државних органа, али нове друштвене појаве и околности захтевале су да се тај систем усаврши, унапреди и усклади уз перманентно праћење његовог ефекта на заштиту друштвеног поретка и поштовање људских права и основних слобода људи.

Посебно је било важно овом генералном хипотетичком претпоставком утврдити *да ли постоји усклађеност између расположивих законских и подзаконских прописа и праксе за заштиту државних службеника који обављају професионалне дужности на очувању уставног поретка Републике Србије?* Такође је за потврду генералне хипотезе значајан био и одговор на

питање да ли се поштују елементарна људска права и слободе и остварује безбедност учесника на јавним скуповима, и колики је био степен безбедносне заштите полицијских и других службеника који су у периоду истраживања радили на очувању општих друштвених вредности?

3.2. Посебне хипотезе истраживања

3.2.1. Прва посебна хипотеза

У формулисању прве посебне хипотезе истраживања пошли смо од претпоставке да држава као организација која располаже легалним монополном принуде мора да да утиче на надлежне институције друштва да перманентно истражују корене насиља на јавним скуповима и спортским приредбама и предузимају законите мере и активности у циљу ефикасног сузбијања насиља. Најбољи начин за остваривање ове претпоставке је надградња постојећег институционалног оквира који треба да доведе до унапређених механизма за превентивно и принудно деловање државе на спречавању насиља на јавним скуповима и спортским приредбама у Републици Србији. Отуда је прва посебна хипотеза гласила:

Савремени трендови развоја људског друштва захтевају да се константно истражују корени насиља и хулиганизма на јавним скуповима и спортским приредбама и да се успоставља адекватан однос између превентивних и репресивних мера надлежних институција друштва у обезбеђењу јавних скупова и масовних спортских манифестација.

Појединачне хипотезе:

ПХ-1: Што се боље познају корени и узроци хулиганизма, то је ефикаснија борба државе и друштва против овог екстремног облика насиља на масовним јавним скуповима и спортским приредбама.

ПХ-2: Постоји јака веза између организатора јавног скупа, управа спортских клубова и навијачких група у којој они понекада учествују у избору облика насиља.

ПХ-3: Од степена везаности екстремних навијачких групација за одређену политички опцију или политичког лидера зависи њихово насилничко понашање.

3.2.2. Друга посебна хипотеза

У другој посебној хипотези истраживања полазило се од претпоставке да постојећи међународни правни акти пружају довољну основу за изградњу ефикасног правног система у Републици Србији у области борбе против насилничког понашања на јавним скуповима и масовним спортским манифестацијама.

Овлашћења полиције, пре свих, али и осталих државних органа у овој области крећу се у домену поштовања стандарда поступања који су постављени у међународним документима: Европској конвенцији о људским правима из 1950. године и Протоколима којима је измењена и допуњена (наша земља их је ратификовала 26. децембра 2003. године), Декларацији о полицији из 1979. године, Европском кодексу полицијске етике који је усвојио Комитет министара Савета Европе 19. септембра 2001. године и другим међународним изворима од значаја за стварање правних претпоставки на којима је утемељена полиција. Из ових међународних инструмената извире нова димензија полиције која је, пре свега, сервис грађана и институција правне државе за остваривање сигурности и безбедности грађана и заштиту демократског правог поретка у једној држави. Поред тога, Европска конвенција о насиљу и недоличном понашању гледалаца на спортским приредбама, посебно на фудбалским утакмицама (1985) са препорукама представља полазну основу правног утемељења ове области у Републици Србији.

Основе за предузимање репресивних мера у законодавству Републике Србије представљају Устав Републике Србије, Закон о полицији, Законик о

кривичном поступку, Кривични законик, Закон о јавном реду у миру и Закон о спречавању насиља и недолучног понашања на спортским приредбама који је *lex-specialis* за ову материју.

Појединачне хипотезе:

ПХ-1: Што је број превентивних мера на спречавању насилничког понашања предвиђених међународним правним актима већи, то су веће могућности да се у законским решењима и појединачним актима обухвате сви облици и карактеристични случајеви насиља на јавним скуповима и масовним спортским манифестацијама.

ПХ-2: Врсте и строгост позитивних закона прописаних превентивним и репресивним мерама и политичка одлучност главних актера у Републици Србији, утичу на генералну и специјалну превенцију насилничког понашања на јавним скуповима и масовним спортским приредбама.

3.2.3. Трећа посебна хипотеза

Улога државних органа и других организација у сузбијању насиља на масовним јавним скуповима и спортским приредбама је у основи добро регулисана, али у практиковању поступања надлежних државних органа долази до одступања од примене одредаба правних аката и до преплитања надлежности на релацији: организатор јавног скупа - служба физичко-техничког обезбеђења (редарска служба) - органи безбедности - управа клубова - службена лица.

Појединачне хипотезе:

ПХ-1: Што су надлежности организатора јавних скупова, органа безбедности и службена лица управа клубова јасније и прецизније уређене у законским, подзаконским и нормативним актима, то је боља и ефикаснија практична примена њихових овлашћења приликом заједничог поступања на сузбијању насиља на јавним скуповима и масовним спортским приредбама.

ПХ-2: У постојећим законским решењима не постоји чврста веза у поступању државних институција у управном, прекршајном и кривичном поступку по насилним делима почињеним на јавним скуповима и масовним спортским манифестацијама која би омогућила да се налази, закључци, белешке, извештаји и докази из једног поступка користе у другом поступку.

ПХ-3: Иако је функција полиције у кривичном поступку на задовољавајући начин регулисана Закоником о кривичном поступку, ипак се она своди на спречавање и сузбијање криминалне активности учинилаца насилних дела, а њене спољне манифестације огледају у превенцији насилничког криминалитета и у репресивном деловању на сузбијању кривичних дела насиља на јавним скуповима и масовним спортским манифестацијама.

У овом сегменту посебно су интересантна класична кривична дела која се дешавају на јавним скуповима и спортским приредбама а предвиђена су Кривичним закоником, Законом о јавном реду и миру и Законом о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама.

ПХ-4: Што су овлашћења полиције у вршењу надзора над извршавањем закона о окупљању грађана, јавном реду и миру и спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама прецизнија, то је и деловање полиције, тужилаштва и суда у спречавању насилничких дела и прекршаја на јавним скуповима и спортским манифестацијама, ефикасније.

3.2.4. Четврта посебна хипотеза

Упоредно-правна искуства других земаља у спречавању насиља на спортским приредбама су различита од земље до земље, што зависи од укупног степена развоја тих земаља, традиције и културе понашања на масовним скуповима.

3.2.5. Пета посебна хипотеза

Са аспекта заштите државног поретка, у елиминисању узрока хулиганизма неопходно је имати јасну стратегију, акционе планове и посебно организоване и припремљене снаге полиције и тужилаштва.

Појединачне хипотезе;

ПХ-1: Ефикасна борба против насиља и недоличног понашања гледалаца на спортским приредбама захтева јасну стратегију, акционе планове, посебну организациону јединицу полиције и посебно одељење тужилаштва.

ПХ-2: Савремени трендови у насилничком понашању и деловању на јавним скуповима и масовним спортским манифестацијама захтевају доградњу законских прописа у погледу избора, како превентивних, тако и репресивних мера, дефинисање нових прекршаја и кривичних дела, уз јасно разграничавање улога свих субјеката у систему организовања јавних скупова и спортских приредаба.

4. МЕТОДЕ ИСТРАЖИВАЊА

Формулација проблема и одређење предмета истраживања одредили су битне компоненте садржаја докторске дисертације на које ће се сазнање односити, а циљеви истраживања одредили су нивое очекиваног научног сазнања, док су индикатори повезани са хипотезама условили методе, технике, инструменте и поступке који ће бити примењени у истраживању.

У погледу научних метода, у изради ове докторске дисертације су коришћене:

а) Од основних метода сазнања и истраживања, готово све методе са тежиштем на методама *анализе, синтезе, апстракције, генерализације, специјализације, индукције и дедукције.*

Метод анализе примењен је за разлагање и разјашњење узрока појаве насиља и хулиганизма на јавним скуповима и спортским приредбама.

Метода синтезе примењена је у спајању више чинилаца предмета истраживања у једну целину ради сазнања сложених целина преко њихових појединачних и посебних делова уз стављање у могуће односе и везе на релацији јавни скуп, спортска приредба, насиље, органи безбедности.

Метода конкретизације примењена је за утврђивање односа општег (јавно окупљање грађана - јавни скуп), посебног (навијање) и појединачног (хулиганизам), полазећи од општег.

Методом генерализације дошли смо до општег сазнања (о јавном окупљању грађана, то јест спортској приредби) на основу појединачног понашања хулигана на јавним скуповима и масовним спортским манифестацијама. Дакле, применом ове методе прикупљене су опште чињенице и претпоставке насиља на јавним скуповима, а посебно „невидљива“ веза политике, криминала и спорта коју је неопходно генерализовати због непостојања конкретних доказа, док смо *методом специјализације* тражили појединачне и конкретне кораке који би могли бити од помоћи у успостављању јаче и ефикасније везе државних институција у решавању наведеног проблема.

б) Из групе општенаучних метода, у истраживању су коришћене:

Хипотетичко-дедуктивна метода, којом су се проверавала искуства једног времена, од зачетка хулиганизма на простору Републике Србије до данашњих дана.

Статистичка метода чијом применом смо из мноштва појединачних насилних аката хулигана дошли до општег сазнања о насиљу на јавним скуповима и масовним спортским манифестацијама.

в) Од метода за прикупљање података у докторској дисертацији су примењене:

Метода анализе садржаја докумената помоћу које је анализиран постојећи научни фонд, извори података о прошлим догађајима забележени у визуелним или аудитивним или аудиовизуелним документима, укључујући и материјалне изворе. Процес избора јединица анализе садржаја докумената

започео је констатовањем битних карактеристика јавних скупова и појаве хулиганизма на њима као основног предмета сазнања.

Метода испитивања, употребом технике анкете и инструмента анкетног упитника била је примењена ради прикупљања исказа од учесника јавних скупова и спортских манифестација о насиљу на њима. Основну структуру испитивања чинила су питања и одговори о насиљу на јавним скуповима и масовним спортским манифестацијама. Питања су била усмерена на досадашња искуства полицијских службеника у обезбеђењу јавних скупова на којима је испољен висок степен насиља, као и на испитивање навијача који су учествовали у неком од насилних аката.

Метода студија случаја је била примењена у емпиријским истраживањима прошлих, текућих - актуелних и будућих догађаја. Применом ове методе дошли смо до прелиминарног нацрта научне замисли у којој су представљена два типична случаја насиља на јавним скуповима, и то један на спортској приредби високог ризика и други на масовном јавном скупу у оквиру којих су радикални елементи (представници уједињених навијачких група) ерупцијом насиља проузроковали повреде физичког интегритета грађана, нападе на полицијске службенике и огромну материјалну штету уништавањем јавне имовине у граду Београду.

Посебно је био разрађен случај Небојше Трајковића, полицијског службеника Жандармерије који је тешко повређен 2007. године на стадиону ФК Црвена звезда „Маракана“, у току фудбалске утакмице између ФК Црвена звезда и ФК Хајдук из Куле.

Поред тога, применом методе студије случаја разрађен је са свих аспеката случај „Парада поноса 2010“, када је повређено око 120 полицијских службеника и 50 учесника у нередима на улицама Београда.

Лично емпиријско искуство аутора ове докторске дисертације у наведеним студијама случаја стављено је у контекст предлога будућих решења за спречавање насиља на јавним скуповима и масовним спортским манифестацијама.

5. ОЧЕКИВАНИ РЕЗУЛТАТИ И НАУЧНИ ДОПРИНОС

Научни допринос истраживања у докторској дисертацији произашао је из значаја проблема и предмета истраживања и специфичних карактеристика самог истраживања. Посебан научни допринос ове дисертације огледа се у појмовном дефинисању категорија јавних скупова, спортских приредаба, облика насиља и хулиганизма уз навођење примера из праксе.

Како државне институције имају најзначајнију улогу у дефинисању мера за очување безбедности и сигурности грађана на јавним скуповима и масовним спортским манифестацијама, било је веома значајно идентификовати нова правна, институционална и техничка средства која стоје на располагању државним службеницима приликом спречавања и сузбијања насиља на јавним скуповима и заштите правног поретка применом мера државне принуде.

У овом претежно теоријско–емпиријском, дијагностичко–прогностичком истраживању покушали смо да поставимо одређену имагинарну границу разликовања спортског навијања од нарушавања јавног реда и мира, па све до најекстремнијих случајева хулиганизма на јавним скуповима.

Научна оправданост овог истраживања изражена је у спознаји теорије управног, кривичног и прекршајног права која би могла послужити као полазна платформа у редефинисању области сузбијања насиља на јавним скуповима и масовним спортским манифестацијама, као и у дефинисању предлога стратегије за борбу против хулиганизма у институцијама система и заштити грађана и институција од насиља појединаца и организованих навијачких група.

Посебан научни допринос ове докторске дисертације огледа се у спровођењу свеобухватног теоријско–емпиријског истраживања чији резултати ће бити од користи научним, образовним и државним институцијама у употпуњавању научне грађе из ове области, на један оригиналан и по примењеним студијама случаја у низу препознатљив начин.

Друштвена оправданост истраживања изражена је у потреби сагледавања досадашње праксе поступања државних органа и институција у организацији јавних скупова и спортских приредаба високог ризика са читавом лепезом превентивно-репресивних мера, уз максимално поштовање људских права.

Имајући у виду изложени методолошки оквир истраживања, очекивани резултати истраживања у овој докторској дисертацији ће се огледати у научном и професионалном доприносу изградњи ефикаснијег приступа у превенцији насиља на јавним скуповима и јачању институционално–правног оквира за спречавање насиља у Републици Србији.

II СОЦИОЛОШКО-ПСИХОЛОШКИ АСПЕКТ НАСИЉА НА ЈАВНИМ СКУПОВИМА

Јавно вршење насиља, било као епизодног или континуираног облика насилничког понашања, превасходно је стари друштвени феномен. Под утицајем општег стања у друштву понашање младих људи добија како позитивне, тако и негативне димензије. У негативном смислу посматрано, економска криза, неповољно окружење, криза морала, општи тренд пораста насиља међу младим људима, прихватање негативних образаца понашања, идентификација са личностима из света подземља испољава се, између осталог, и кроз њихово насилничко понашање. У пракси се негативно понашање младих често манифестује у форми организованог наступа на јавним скуповима и спортским приредбама. Отуда имамо случајеве организованог вршења насиља који добијају пандемијске размере у Србији.

Старосна структура лица која непосредно врше или пак учествују у вршењу насиља гравитира у популацији малолетних и млађих пунолетних лица. Тиме се не оповргава чињеница да међу актерима „јавног“ насиља имамо лица средње, а у појединим случајевима и знатно старије доби. Ова лица се углавном појављују у улози организатора насилничког понашања. Осим тога, у појединим случајевима, ова лица подстрекавају насилничко понашање код младих људи. Уколико пођемо од аутора који припадају социолошкој теоријској оријентацији, у којој се протежира пресудан утицај друштвених фактора, онда нам засигурно максима „какво нам је друштво, такав нам је и криминалитет“ представља полазишну основу за разматрање социолошког аспекта насиља на јавним скуповима и спортским приредбама. Социолошка то јест друштвена димензија ове врсте насиља огледа се у његовој штетности по

основне друштвене вредности укључујући добра појединаца који постају жртве овог облика насиља.

Друштво помоћу расположивих механизма настоји да сузбије насилничко понашање или га пак сведе на подношљиву меру. У томе имају посебну улогу полиција, тужилаштво, суд, центри за социјални рад (у случају малолетника), пенитенцијарне установе, медији, школе итд. Последње деценије важну карику у ескалацији насиља на јавним скуповима, а нарочито на спортским приредбама, остварују друштвене мреже (Фејсбук, Твитер и др.). Друштвене мреже као средство масовних комуникација, претежно међу људима млађе старосне доби, представљају погодан средство за планирање и организовање различитих облика јавног окупљања у циљу вршења нереда и активног супротстављања органима јавног реда. Њихови организатори се често у очима младих људи појављују као симболи отпора свему формалном у држави, услед чега се вршење насиља третира као средство опонирања конформистичком начину гледања на друштво.

Поред социолошке, насиље на јавним скуповима и спортским приредбама има и психолошку димензију. Она се испољава у субјективној сфери понашања сваког појединца и организоване групације људи који врше овај облик насиља. Истраживање мотивационих механизма који покрећу одређену личност на вршење насиља на јавној сцени неопходно је обављати кроз психолошку призму. Отуда неизоставни део истраживања „јавног“ насиља представљају становишта водећих теоријских оријентација и појединих аутора који у проучавању ове врсте насиља наступају са криминално-психолошких и социјално-патолошких позиција.

Облици насиља младих људи, укључујући и његово испољавање у сфери јавних скупова и спортских приредба, почињу у деловима великих градова у којима живи социјално раслојено становништво (радничка и емигрантска насеља). „Немогућност да се испуне егзистенцијалне аспирације, незапосленост, изазови велеграда, неодговарајући друштвени амбијент који не подстиче испољавање креативности појединаца и коначно досада, доводе до тога да је у граду непродуктивно коришћење слободног времена једна од

могућих ставки у билансу предуслова за агресивно или насилничко понашање“.⁶

Познати су примери делова већих градова у САД који и у данашњем времену представљају легло насилничког понашања (Бронкс и Харлем у Њујорку). Иако у мањем обиму, присуство јавног испољавања насилничког понашања је очигледно и у нашој земљи. Тако су, на пример, делови Београда (Дорћол, Земун, Нови Београд, Сурчин, Бежанија) познати по криминалним клановима који носе име дела града из кога потичу. Генезу криминалног понашања ових група можемо пронаћи у учешћу њихових припадника најпре у навијачким групама, а потом и у вршењу насилних и имовинских кривичних дела. О томе нам, између осталог, сведочи *Бела књига* коју је издао МУП Републике Србије, а у којој се експлицитно наводе криминалне групе које су обележиле криминалну сцену у нашој земљи.⁷

Психолошке аспекте насиља на јавним скуповима и спортским приредбама можемо пронаћи у типовима и цртама личности оних лица која ово насиље организују или пак у њему непосредно учествују. Лепезу општих и посебних (психолошких) услова који узрокују насилничко понашање можемо пронаћи у неуспешној социјализацији малолетника која је друштвено и породично узрокована. Она се првенствено приписује лошим социјалним условима и немогућности породице да успешно социјализује личност малолетника. Важност раног детектовања психолошких узрока или агенаса насилничког понашања огледа се у чињеници да старосну структуру учиналаца кривичних дела, у склопу насиља на јавним скуповима и спортским приредбама, чине малолетна и млађа пунолетна лица. Анатомија деструктивног понашања ових лица показује испољавање различитих облика васпитне запуштености који утичу на формирање њихове девијантне и делинквентне, а потом и криминалне личности. Отуда се сматра неопходним истраживање психолошке димензије ове врсте насиља, нарочито у светлу актуелних

⁶ Оташевић Божидар, Урбано окружење и насиље у спорту, *Безбедност*, Београд, бр. 3, (2010), стр. 269-270.

⁷ Види: *Бела књига организованог криминала*, МУП Републике Србије, Београд, 2009.

дешавања у нашој земљи. У прилог томе нам сведоче чињенице да се вршење насиља на јавним манифестацијама сматра озбиљном безбедносном претњом по уставни поредак Републике Србије.

1. КОРЕНИ НАСИЉА НА ЈАВНИМ СКУПОВИМА И СПОРТСКИМ ПРИРЕДБАМА У ЕВРОПИ - ИСТОРИЈСКИ ОСВРТ

Јавна окупљања људи на којима су доношене важне одлуке постоје још од времена првобитне заједнице. Ови скупови су имали племенски карактер и представљали су колективан начин управљања заједницом. Неретко су ова окупљања праћена вршењем насиља једне племенске групе над другом или, пак, над појединцем који се није покоравао колективној вољи. У суштини, начин и модалитети насилничког понашања били су део ритуала којим је већина кажњавала појединца због моралних преступа. Иако о томе не постоје поуздани писани трагови, чињеница је да се у каснијим списима знаменитих историографа говори и о зачецима „правног“ уређења племенске заједнице.⁸

Корене насиља на јавним скуповима на европском тлу можемо пронаћи у првим масовнијим јавним скуповима и спортским приредбама у Старој Грчкој. Наиме, познато је да су Олимпијске игре „антички изум“, те да први корени насиља на спортским такмичењима датирају из времена њиховог одржавања. Иако је важило правило према коме су за време одржавања Олимпијских игара престајале све државне активности, укључујући и вођење рата, забележени су примери вршења насиља од стране појединаца и мањих

⁸ „Мада права у том значењу у првобитној заједници још нема, бројни историјски и етнолошки подаци ипак говоре да се и у преддржавном уређењу јасно могу уочити врло одређена и строга правила понашања... С друге стране, важење обичајног права, које се већим делом записује, махом се односи на веће територије и оно одражава уже интересе владајућег слоја, у чијим је рукама државна власт, а пре свега правосуђе, које примењује те правне норме и обезбеђује организоване санкције“. Аврамовић Сима, *Општа правна историја - стари и средњи век*, Номос, Београд, 2004, стр. 48-49.

група људи у време њиховог одржавања. Овакав закључак изводимо читајући дела знаменитих грчких филозофа попут Платона и Аристотела.⁹

Платон у својим делима наговештава присуство насиља на јавним скуповима и спортским приредбама кроз постављање захтева држави да обезбеди нормалан живот људима и заштити их од свих облика насилничког поступања. У свом познатом и често цитираном делу *Држава*, Платон посебно истиче: „Бога ми - одговори он - ни мени се не чини да ове ствари треба да се износе као примерне. Нити уопште да богови ратују против богова, да гоне један другог и да се међусобно боре. Јер то није истина. Ми желимо да будући чувари државе сматрају међусобне сукобе за највећу срамоту и да се на њих не одлучују лако. Никако им не смемо описивати и сликати борбу Гиганата, или друге разне борбе богова и хероја са њиховим најближим рођацима. Јер ако хоћемо да убедимо децу како се ниједан од грађана никад није посвађао са другим јер је то безбожно, онда старци и старице, и уопште старији људи, морају то одмах истаћи, а песници ће бити приморани да своје песме певају у том духу“.¹⁰

Платон у својој књизи *Закони* указује на сву погубност насилничког понашања у јавном животу укључујући, притом, и његове организоване форме. У погледу злочина против државног уређења, који се могу вршити на организован и насилнички начин, Платон посебно истиче: „Свакога ко од закона прави оруђе у рукама људи и њихове робове, ко интересе државе предаје на милост и немилост странака и ко законе крши вршећи насиља и дижући побуне треба да буде сматран најгорим непријатељем читаве државе. А онога који, додуше, не сарађује лично у свему томе, али као један од врховних чиновника у држави то не примећује и не показује довољно енергије да би предузео потребне мере против тога, било да их није приметио или да их не

⁹ „За време Игара хиљаде Грка из копнене Грчке и из колонија скупљали би се у Олимпији или другим светилиштима, разговарали, расправљали о питањима која су се тичала било једног дела, било свих Грка, уједињени преко заједничких обреда и приношења жртава. Свака заједница би на дан празника доводила своје најбоље уметнике и атлете, жудећи за чашћу да на отвореном простору испред храма подигне статуу свог суграђанина - победника“. Шиљак Виолета, *Историја спорта*, Факултет за менаџмент у спорту, Београд, 2007, стр. 42-43.

¹⁰ Платон, *Држава* (прев. Албин Вилхар и Бранко Павловић), БИГЗ, Београд, 2002, стр. 59.

кажњава, таквог грађанина треба сматрати другим по неваљалству, одмах иза оног првог. Сваки човек, наиме, који није потпуно пропалица мора пријављивати и позивати на суд свакога оног који тежи за тим да се насилним и незаконитим путем обори државно уређење“.¹¹

У цитираним деловима Платонових књига можемо уочити решеност старо-грчке државе да своје право усклади са актуелним потребама времена у коме је овај филозоф живео. У том контексту је могуће посматрати вршење насиља за време јавних приредаба у којима је несумњиво централно место припадало олимпијским играма. Платоново третирање „идеалне“ државе у својој бити је окренуто изградњи посебног друштвеног и правног поретка у коме неће бити места за организовано вршење насиља. Отуда у његовим делима проналазимо ставове усмерене у правцу предупређења насилничког понашања којим се нарушава концепција „идеалне“ државе.

Корене насиља у Старој Грчкој можемо уочити и у делима познатог филозофа и Платоновог наследника - Аристотела. Он је у широј научној јавности познат по теоријским расправама из сфере политике, филозофије, права и других наука. Међутим, његово учење о држави и човеку, као политичким субјектима, остварује одређене конотације и у сфери насиља и насилничког понашања у јавном животу. У свом добро познатом делу *Политика* Аристотел се, између осталог, дотиче питања узрока насилничког понашања израженог кроз организоване буне и nerede против државе. У наведеном делу посебно истиче: „Будући пак разматрамо из којих ствари буне настају те промјене државних поредака, треба уопће истражити прво њихове почетке и узроке. Постоји готово, тако рећи, троје бројем, које ваља једно по једно изнијети прво у оцрту. Јер треба схватити у какву се расположењу људи буне и поради којих ствари, те треће: која су почела нередима у држави те бунама једних против других. Као опћенит узрок, дакле, расположењу за промјену треба највише сматрати оно што смо већ рекли. Јер једни се буне понесени једнакошћу, кад сматрају како им је горе, и ако су једнаки с онима

¹¹ Платон, *Закони* (прев. Албин Вилхар), БИГЗ, Београд, 1971, стр. 357.

који имају више; други су опет гоњени неједнакошћу и надмоћношћу кад претпостављају како, иако су неједнаки, ипак немају више, него једнако или мање (што као захтјев може бити праведно, а може бити и неправедно). Наиме, они што су подчињени буне се како би били једнаки, док они што су једнаки (буне се) како би били виши. Какво им је дакле расположење кад се буне, сад је речено. Ствари пак око којих се буне су добитак и част те опреке тима. Јер бјежећи од бешчашћа и казне, било да се тичу њих самих или пријатеља, подижу буне у државама. Узроци и почелатих гибања, која и на саме дотичнике дјелују реченим начином, и о реченим стварима, могу бити седам бројем или пак и више; два су од тих иста с већ наведенима, али не и истим начином. Јер због добитка и због части (људи) се гњеве једни против других, али не како би их сами стекли, како је већ прије речено, већ како би видјели друге гдје их добивају, било праведно било неправедно. Уз то, због обијести, због страха, због премоћи, због презира, због пораста што је мимо размјера. А затим другим начином, због свађе, због зазора, због малоће, због несличности. Од тих пак коју моћ имају обијест и добитак и како су узроци (бунама), dostatно је бјелодано. Јер кад се узобијесте они који су на положајима (у власти) и постану грамзиви, буне се и једни против других и против државних поредака који им дају дотичну власт. А њихова се грамзивост остварује што на штету засебних што на штету саме заједнице. А јасно је и што је част, те што може и како бива узроком буне¹².

Аристотел се у својим делима није изворно дотицао тематике насиља на јавним манифестацијама. Његово излагање се првенствено тиче политичког и правног уређења демократске државе. Отуда је вредност његовог опуса неопходно посматрати кроз однос власти и појединаца уз истовремено разматрање политичке природе сваког човека (*zoon politikon*). Међутим, одређене сегменте Аристотелове теоријске мисли можемо повезати са његовим

¹² Нама доступно Аристотелово дело *Политика* је преведено на хрватски језик у издању Глобуса. Отуда је у свему поштован језик и слог превода који се наводи у тексту рада водећи, притом, рачуна о његовој аутентичности. Аристотел, *Политика* (прев. Томислав Ладан), Глобус, Загреб, 1988, стр. 158-159.

хтењем да се, у визури правне и демократске државе, успоставе механизми који ће спречити организовано и јавно насиље уперено против државе.

Римска држава и право представљају посебан спецификум у односу на друге државе античког доба. Опште обележје римског начина управљања чини бруталан однос према онима који су опонирали државној власти. Бруталност у спорту је присутна кроз организовање гладијаторских борби у аренама. Борбе су извођене пред публиком која је гладијаторе сматрала својим забављачима. Гладијаторе су чинили робови и обесправљени грађани међу којима се неретко налазе и кажњене војсковође. „Од градских робова у посебном положају налазили су се гладијатори. У I столећу пре Христа без гладијаторских представа није у Риму могао проћи ниједан празник. Једни од њих борили су се у тешком оклопу, други су били наоружани само трозупцем и бацали на противника мреже, да би му задали ударац, трећи су имали велике четворокутне штитове и мале мачеве, четврти опет дуге мачеве и мале штитове; било је гладијатора који су се борили на коњима. Кад би у боју нетко пао као побијеђен, гледатељи су крицима давали до знања, требали ли му поштедјети живот, или га побједник треба убити“.¹³

Суровост током гладијаторских борби често је пратило агресивно понашање публике у аренама. Навијање у овим борбама достигало је драматичне размере и често се претварало у јавно насиље међу супарничким таборима. Тако римски правник и историчар Тацит, у свом познатом делу *Анали*, наводи примере сукоба супарничких навијача током гладијаторских игара и нерета у Помпеји (59. године). За време гладијаторских игара које је организовао Регулус, група гледалаца из Нучерије и Помпеја је започела међусобну размену увреда. Убрзо је сукоб настављен међусобним каменовањем да би на крају прерастао у оружани сукоб. Он је резултовао тешким повређивањем и смртним исходом међу самим учесницима. Зато је у Помпеји

¹³ Нама доступно Машкиново дело је преведено на хрватски језик у издању Научне књиге. Стога је у свему поштован језик и слог превода који се наводи у тексту рада водећи, притом, рачуна о његовој аутентичности. Машкин Николај А., *Повијест старог Рима*, Научна књига, Београд, 1987, стр. 184.

уведена десетогодишња забрана организовања спортских такмичења уз истовремено распуштање навијачких клубова.¹⁴

Поред вршења насиља за време гладијаторских игара, у римској држави су забележени и други, не тако ретки, примери насилничког понашања које је имало јавни карактер. Оно се вршило кроз организовање побуна уперених против тадашњег државног уређења у циљу свргавања појединих владара. Посебна тежина у организовању побуна огледала се у учешћу високопозиционираних личности „блиских“ тадашњем врху државе. Интересантан пример представља организовање оружане побуне коришћењем незадовољства присутног међу италским становништвом. Организатори су били Антонију блиски људи Луције (брат) и Фулвија (жена). Они су започели агитовање против Октавијана приписујући му одговорност за јавно вршење насиља од стране војника-ветерана према италском становништву у циљу заузимања њиховог земљишта. Немири су се одвијали на територији римске државе, али је Марко Випсаније Агрипа побуну успео зауставити и локализовати на територији етрурског града Перузија.¹⁵

Устанци робова су вршени у облику јавног насилног поступања упереног против римске државе. Они су озбиљно уздрмали римску државу и њен привредни систем, што је доприносило постепеном урушавању темеља римског царства. Међутим, овакве поступке робова је погрешно називати револуционарним, па се идеја о „робовској револуцији“ не може прихватити.¹⁶ Према нашем мишљењу, устанке робова и организоване нападе на њихове власнике неопходно је категорисати као један од облика вршења насиља на јавним скуповима. Притом, они нису имали савремену физиономију и значај, па их стога не треба поистовећивати са данашњим облицима јавног насилничког понашања.

Наведени примери нам најречитије показују да су и током постојања римске државе јавни облици насилничког понашања били присутни као

¹⁴ Bodin Dominique и сар., *Спорт и насиље у Европи*, Књига трговина, Загреб, 2007, стр. 21.

¹⁵ Машкин Николај А., *op. cit.*, стр. 237.

¹⁶ Станојевић Обрад, *Римско право*, Службени лист СРЈ, Београд, 1993, стр. 78.

средство којим се изражавало неслагање са постојећим системом. Облици испољавања јавног насиља, методи који су коришћени, мотиви организатора и учесника насиља, подручје на коме се вршило и циљеви који су се насиљем желели постићи одражавали су владајуће стање у римској држави. Њихово разликовање од насилничког понашања, са којим имамо прилике да се сусрећемо данас, не може оспорити чињеницу да јавно вршење насиља има своју дугу историју, те да не представља „изум“ модерног друштва.

Средњи век представља мрачни период у људској историји па зато није могуће сагледати развој насиља у јавном животу. Томе доприноси непостојање поузданих писаних извора у којима би прецизно били описани случајеви јавног вршења насиља од стране незадовољних и побуњених људи. С друге стране, клерикални поглед на свет и инструменти за његову доминацију обилују применом насиља кроз коришћење сурових метода и средстава за обрачунавање са онима који се усуђују да другачије мисле и говоре. У атмосфери страха и несигурности, изазваној страховитом репресијом, којој иначе претходи вођење црквеног (инквизиционог) поступка уз претпоставку кривице на страни окривљеног, илузорно је очекивати појаву организованог и скупног вршења јавног насиља.

У литератури су забележени примери организовања ратничких игара које се састоје од војничких и спортских такмичења. Одликовала их је суровост и непостојање спортског односно такмичарског духа међу учесницима. Неретко су присутни гледаоци прибегавали насилном поступању према супарничком табору гледалаца који се завршавао међусобним организованим обрачунима. Зато је католичка црква, у првој половини XII века, привремено забранила њихово одржавање.

У средњовековној Србији је историју насиља и насилничког понашања на јавним скуповима могуће посматрати у визири стања које је владало и у другим европским државама тог доба. У друштву којим је управљала и чије оквире је одређивала аутократска власт није било простора за организованије и јавно вршење насиља. Малобројни писани извори нису указивали на присуство овог облика насиља изузимајући, притом, насилничко понашање власти према

поданицима. Међутим, у Душановом законнику, као најзначајнијем правном споменику српске средњовековне државе, проналазимо одредбе у којима се имплицитно наговештава царева намера да забрани било које врсте јавног окупљања (зборова) уперене против царске власти. Тако се, на пример, у одредби члана 69. Душановог законика (О сабору себрова) наводи: „Збора себрова да не буде, а ако се ко нађе као саборник, да му се уши отсеку, а да се осмуде покретачи“. Једном речи, у одредби цитираног члана 69. Законика, предвиђена је нарочита казна за *поводчије* (подстрекаче) *себрова* сабора.¹⁷

Појава хуманизма и ренесансе у Европи означила је нову епоху у развоју друштва и најаву раскида са средњовековним (клерикалним) погледима на свет и улогу човека у друштву. Овај покрет је зачет на европском тлу у доба појачаног интересовања за античку научну и културну баштину. Епицентар хуманизма и ренесансе се налазио на подручју данашње северне Италије да би се постепено почео ширити и на друге европске државе. Важност појаве хуманистичко-ренесансног погледа на свет уочљива је и у сфери јавних дешавања. Постепено се пробија идеја о легитимности јавног окупљања и изражавања незадовољства која, у односу на мрачни период средњег века, представља радикални заокрет у правцу постепене демократизације друштва.¹⁸

У оквирима спортских дешавања запажен је знатно либералнији приступ препознатљив у толерантнијем односу према противнику у такмичењу односно надметању. Исто тако, маса гледалаца је показивала болећивији однос према противничком табору што се, донекле, може потврдити кроз дозвољено учешће жена на спортским теренима и у навијачким таборима на трибинама. Међутим, не треба гајити илузије да се појавом хуманизма и ренесансе насиље на и поводом спортских приредаба потпуно искоренило. У историји спорта су забележени примери организовања „јавних“ борби животиња у Француској и

¹⁷ Соловјев Александар, *Историја словенских права - Законодавство Стефана Душана цара Срба и Грка*, Службени лист СРЈ, Београд, 1998, стр. 461.

¹⁸ Став о постепеној либерализацији у третирању права на јавно окупљање људи, у циљу исказивања незадовољства, треба само условно разумети. Он се темљи на упоредби са стањем које је владало у епохи инквизиције када је било који облик изражавања мишљења, супротног владајућем (клерикалном) духу, сматрано јеретичким и било сурово кажњавано.

Енглеској. Често су ове борбе завршаване насилничким понашањем различитих табора који су се кладили на једну од животиња (паса).

Посебни случајеви насилничког понашања на спортским приредбама забележени су код организовања уличних туча у којима су се кроз опкладе окретале знатне суме новца. Услед незадовољства због изгубљеног новца неретко се овакви облици „спортских“ приредаба завршавају међусобним физичким обрачунавањем присутних људи. То је био повод да полиција забрани организовање јавних туча и других облика физичког обрачунавања.

Организовање (крвавих спортова) се наставило у несмањеном обиму и у периоду потпуног овладавања хуманистичких и ренесансних тенденција у већини европских држава. Тако је у Шпанији организовање борбе бикова (корида) представљало посебан спектакл у коме је учествовао велики број људи. Историја спорта бележи примере у којима се корида завршавала насиљем навијачки настројених појединаца и група који су тиме исказивали своје незадовољство.

Разматрање историјског развоја насилничког понашања на јавним скуповима и спортским приредбама показује нам у којој мери данашњи облици испољавања ове врсте насиља представљају стару друштвену појаву. Форме и начин деловања лица која су организовала или пак само учествовала у вршењу „јавног“ насиља битно се разликују у појединим историјским раздобљима. Отуда није могуће повући јасну и прецизну границу између вршења насиља на јавним скуповима и спортским приредбама у ранијем и данашњем времену. У сваком случају, генезу насилничког понашања у јавном животу на подручју европских држава могуће је поделити на два периода: *први период* (од настанка првих градова држава - полиса до завршетка средњег века), и *други период* (од наступања новог века до данашњег дана). Притом, други период је обележила и појава хулиганизма у енглеском друштву која је своје плодно тло нашла на подручју јавних, то јест спортских дешавања. Међутим, хулиганизам не треба искључиво везивати за спортске приредбе, јер његов настанак, развој и облике јавног испољавања проналазимо и у другим сферама друштвеног живота, како у Енглеској, тако и у другим европским државама.

2. ХУЛИГАНИЗАМ - ЕКСТРЕМНИ ОБЛИК НАСИЉА НА СПОРТСКИМ ПРИРЕДБАМА

Хулиганизам је производ савременог друштва чије зачетке можемо пронаћи у облицима организованог вршења насиља од стране мањих или већих групација људи. Иако његови корени датирају са краја XIX и почетка XX века, озбиљније интересовање за хулиганско понашање, у смислу друштвене појаве, везује се за прву половину прошлог века. У литератури се термини *хулиганизам* и *хулиганско понашање* везују за презиме насилног члана једне ирске породице из Лондона који се звао Патрик Хулиган. Према другом мишљењу, порекло израза *хулиган* везује се за ирску уличну банду из Лондона под именом *Хули*. Други део речи потиче од речи *ганг* (енгл. *gang* - банда) па се њиховим спајањем добија реч *хулиган*. Најзад, према трећем мишљењу, порекло речи *хулиган* треба тражити у ирском језику и говорном подручју, а њом којом се означава дивље и неконтролисано понашање појединца или групе људи.¹⁹

Колевком хулиганизма на спортским приредбама, од којих засебно место заузимају фудбалске утакмице, сматра се Енглеска односно Велика Британија.²⁰ У историји спортских дешавања у овој земљи забележени су примери озбиљнијег нарушавања јавног реда и мира, праћеног физичким обрачунавањем међу навијачким таборима. Тако енглески социолог спорта Ричард Гиљаноти везује почетак хулиганизма у Енглеској са телевизијским

¹⁹ Југовић Александар, *Друштвене карактеристике хулиганизма*, Зборник радова: Криминал и државна реакција: феноменологија, могућности, перспективе, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, стр. 248.

²⁰ Тезу о британским коренима фудбалског хулиганизма можемо прихватити са одређеном дозом резерве. Наиме, у историји су забележени примери хулиганизма на спортским догађајима који се, у ширем смислу речи, могу сматрати фудбалским утакмицама. О томе се подробније изјашњавају инострани аутори који се баве историјом спорта и хулиганизма на спортским приредбама. „Нешто ближе данашњем добу, средњовјековне игре *soule* – која се играла у руралним дијеловима Француске и укључивала борбу двију момчади за посјед над свињском мјешином, коју би побједници потом однијели кући и објесили на звоник сеоске цркве – била је попраћена с толиким страственим испадима и сукобима међу навијачима (који су често рјешавали особне размирице), да је Црква у више наврата игру службено забранила због потицања немира (*Mendiague*)“. Цит. према: Bodin Dominique и сар, *op. cit.*, стр. 22.

преносом утакмице између ФК Тотенхем и ФК Сандерленд одигране 1961. године.²¹ Овај аутор наводи: „насиље између супарничких навијача, вандализам, провокација полиције и ривалитет између фанова били су први показатељи овог феномена“.²² Отуда се фудбалски хулиганизам назива „британском болешћу“ по алузији на дешавања која су обележила настанак хулиганизма и трасирала пут даљем развоју ове врсте насилничког понашања. Притом, историјски посматрано, хулиганство добија савремену физиономију шездесетих година прошлог века када локалне присталице популарних британских клубова почињу окупљање у пабовима где су уз конзумирање алкохолних пића организовано одлазили на фудбалске утакмице.²³

Друштвена теорија није посвећивала посебну пажњу проблему хулиганизма што је резултовало недостатком научне литературе у којој би се овај друштвени феномен посебно разматрао. Одређени допринос развоју теоријске мисли, која посебну пажњу посвећује хулиганизму, дали су британски социолози и теоретичари. Према критеријуму припадности друштвеној класи, Јан Тејлор све хулигане у Великој Британији дели у две категорије.²⁴ *Прву категорију* чине они који припадају тзв. вишој класи, а *другу категорију* чине припадници тзв. ниже класе. Полазећи од класне припадности, као извора хулиганизма, овај аутор објашњава конкретне узроке њиховог припадања хулиганизму као обрасцу друштвено „пожељног“ понашања.

Теоретичари окупљени у оквиру тзв. „Лејчестерске школе“ узроке хулиганизма објашњавају кроз присуство две групе фактора. *Првој групи* припада схватање хулиганизма као „мачо“ феномена који се везује за мушку агресивност. *Другој групи* припадају класни узроци који се доводе у везу са припадношћу хулигана радничкој класи. Прецизније, хулиганизам је „производ“ класне неједнакости под чијим утицајем се објашњава социјално то

²¹ Ђорић, Марија. Хулиганизам као међународни феномен, *Ревизија за безбедност*, Београд, бр. 6, (2012), стр. 46.

²² *Ibidem*.

²³ Југовић Александар, *op. cit.*, стр. 249.

²⁴ Ђорић Марија, *Хулиганизам – Насиље и спорт*, Удружење „Наука и друштво“, Београд, 2012, стр. 82-83.

јест радничко порекло учесника насилничког понашања на спортским приредбама.²⁵

У лаичком и делу стручне јавности појам и значење израза *хулиганизам* везује се за насилничко понашање навијачких група на спортским такмичењима (фудбал, кошарка, рукомет и др.). Под хулиганским понашањем обухваћена је широка лепеза, претежно делинквентног и рушилачког, понашања појединаца и чланова групе као што су: силецијско понашање, вршење насиља широких размера, изазивање туче, наношење лаких и тешких телесних повреда супарничкој групи хулигана али и грађанима, лишење живота једног или више лица, изазивање паљевина, рушење и знатно оштећивање објеката, ношење хладног и ватреног оружја, сукобљавање са органима реда, проваљивање и обијање пословних објеката, вандализам, увреде и претње на јавном месту, напади на новинаре и екипе које извештавају са спортских приредаба и предузимање других видова агресивног и рушилачког понашања.

Разматрајући различита тумачења речи: *хулигани*, *хулиганизам*, *хулиганско понашање* сматрамо да се као њихов заједнички именоватељ може одредити вршење насилничког понашања у свим сферама друштвеног живота од стране мање или више организованих појединаца и група чији поступци показују елементе девијантног и делинквентног карактера. Оно по чему се хулигани препознају у спољном свету тиче се њиховог начина облачења и опхођења са спољном средином. Поред тога, хулигани имају развијен поткултурни систем који се огледа у посебном начину комуницирања, певању песама и химни, ношења фотографија истакнутих појединаца из сфере спорта и политике. Неретко се препознају према посебно обликованој фризури која се огледа у фарбању косе бојом клуба или пак шишању до главе (енгл. *skin head* - ћелава глава).

Описујући спољне елементе хулиганизма који се огледају у различитом начину одевања, говора и понашања уопште, неходно је указати и на

²⁵ *Ibidem.*

политичку црту хулиганизма. С обзиром на чињеницу да политика прожима све поре друштва, природно је да се њен утицај остварује и у сфери хулиганизма и хулиганског понашања. Следствено томе је, када говоримо о односу између политике односно политичких структура и хулиганизма, неопходно указати на десничарски карактер идеја и система вредности који чине „идеологију“ хулиганских група у готово свим европским државама, укључујући ту и Србију. Тога нису поштеђене ни државе које имају изграђене и правно уређене демократске институције засноване на владавини права и правној држави.

Десничарске идеологије се заснивају на ксенофобији, која укључује уздизање вредности сопственог народа и верске групе уз истовремено умањивање или потпуно одрицање присуства истих вредности код друге националне и верске групације. Притом не треба заборавити да сваки облик десничарске идеологије своје утемељење проналази у историјским догађајима и личностима који су обележили одређени период политичке историје једног народа. Често се различите хулиганске групе које исказују међусобну нетрпељивост уједињују око, њима важних, државних и националних питања. Зато на друштвеној, политичкој и спортској сцени у већини држава имамо хулиганске групе које себе сматрају „леgitимним“ бранитељима државног суверенитета, националних интереса или неких других ужих партијских интереса. Нису ретки случајеви да су високо позициониране личности из света подземља започеле своју криминалну каријеру на крилима одбране „националних“ интереса народа коме припадају (кроз вршњачке групе).

Поред присуства политизације код већег дела хулиганских група и њиховог везивања за одређене идеје и политичке факторе, неопходно је указати на присуство екстремизма у њиховом заступању. Он се огледа у усвајању одређене идеологије која се настоји промовисати предузимањем насилничких аката према свима онима који су, у очима хулигана, идентификовани као њихови противници. С обзиром на стање које влада у већини европских земаља, укључујући ту и Србију, можемо уочити испољавање десничарског екстремизма у готово свим сферама јавног живота. У том смислу, Симеуновић

посебно истиче да је екстремизам „комплексна друштвена појава заснована на пренаглашеним биолошким потребама самозаштите и ксенофобичној варијанти идентитетног механизма, које служе формирању и оправдању тешко дозвољивих ставова и агресивног понашања којима се, као непријатељска, угрожава нека расна, верска, етничка или друга група“.²⁶

Да би ефекти десничарског екстремизма били што делотворнији, хулиганске групе користе јавне манифестације на којима је сконцентрисан већи број људи. У зависности од врсте, локације, времена и других фактора, хулигани врше одабир начина на које ће обавити своје екстремне поступке. Њихова лепеза оптира од најблажих форми изражавања незадовољства и противљења до оних екстремних који укључују употребу хладног и ватреног оружја. На тај начин се постижу вишеструки ефекти уочљиви у атмосфери ширења страха и несигурности код грађана и појединих личности против којих је делатност хулигана усмерена.

Иако је хулиганизам као друштвена појава присутан у свим сферама друштвеног и уопште јавног живота, чињеница је да хулигани „плодно тло“ за своје насилничко понашање проналазе у колективним спортовима. Притом, опште је мишљење да фудбалске утакмице представљају „оазу“ модерног хулиганизма израженог у агресивном и рушилачком понашању гледалаца подељених у навијачке групе или таборе. Наводи се неколико разлога који иду томе у прилог:²⁷

- „Фудбал је спорт који се игра на великим стадионима, што подразумева присутност масе;
- Фудбал је спорт који се игра на отвореном простору, услед чега је теже контролисати вршење насиља у односу на спортове који се играју у затвореном простору (кошарка, рукомет);
- Фудбал је одувек праћен присуством одређеног нивоа насиља што је у складу са динамиком игре на терену. Он тиме, донекле, подсећа на гладијаторске игре. Отуда разлоге агресивног понашања на

²⁶ Симеуновић Драган, *Тероризам*, Правни факултет, Београд, 2009, стр. 156.

²⁷ Борић Марија, *Хулиганизам – Насиље и спорт*, *op. cit.*, стр. 85.

фудбалским утакмицама можемо пронаћи у *колективном несвесном* које људи генетски наслеђују од својих предака;

- Фудбал је праћен присуством повећаног нивоа агресивности код навијача који можемо потражити у повећаној конзумацији алкохолних пића и наркотика“.

Са развојем телекомуникационих технологија и интернета хулиганизам обогаћује форме свог испољавања у јавности. Тако су, на пример, познати случајеви организовања нереди коришћењем друштвених мрежа (Фејсбук, Твитер) на којима постоје посебно постављене странице навијачких група. Иако се делатност навијачких група не може означити хулиганском све док не пређе границе навијања и прерасте у насилничко понашање, чињеница је да хулиганском понашању на спортским приредбама често претходи њихово организовање кроз коришћење друштвених мрежа. Забележени су јавни позиви на линч против појединих припадника медија, људи из света полиције и правосуђа који се у оквирима својих службених дужности непосредно баве сузбијањем хулиганизма на спортским приредбама. Тога нису поштеђени ни представници политичких органа власти који у својим јавним наступима захтевају од државних органа да се озбиљније и одлучније супротстављају насилничком понашању хулигана.

Као и сваку другу друштвену појаву чије сузбијање није могуће без примене политичких и правних средстава, хулиганизам је неопходно дефинисати. У литератури нам стоји на располагању велики број дефиниција хулиганизма, како међу домаћим тако и међу иностраним ауторима. Међутим, нама се интересантим чине оне дефиниције које најближе погађају суштину хулиганизма као: друштвене, политичке, правне, безбедносне, криминолошке, психолошке, спортске појаве. Отуда се поље интересовања за феномен хулиганизма протеже међу ауторима различитих образовних профила и професионалних усмерења. Међутим, ниједна од нама доступних дефиниција хулиганизма није у стању да обухвати све аспекте на основу којих је могуће темељно проучавати његову појаву, развој и облике испољавања. Зато сматрамо прихватљивим селективан приступ којим се, у мноштву присутних

дефиниција хулиганизма, као најпотпуније наводе оне којима се дотичу његови различити аспекти.

Према нашем мишљењу, једна од прихватљивих дефиниција хулиганизма у сфери спортских приредби и уопште јавних дешавања у вези са спортским манифестацијама, гласи: „Хулиганизам је насилно понашање којим део публике инспириран спортским догађајима кроз припадање навијачкој групи изграђује свој персонални идентитет који исказује фрустрацијску агресију деструкцијом материјалних ствари или повређивањем противника“.²⁸

Резимирајући изложена разматрања о хулиганизму, како у општем, тако и у значењу спортских дешавања, можемо изнети следећу дефиницију: Хулиганизам је друштвено опасно насилничко понашање којим се нарушава јавни ред и мир, угрожава живот и телесни интегритет људи, повређују материјална добра од стране појединаца окупљених у више или мање организоване групације, структурисане по основу јединства циљева и у сврхе задовољења нематеријалних и материјалних интереса.²⁹

Проблем хулиганизма и хулиганског понашања постаје предмет бројних истраживања у којима се настоје утврдити његове опште и посебне карактеристике. У том смислу, Коковић посебно указује на следеће чињенице до којих се дошло на основу обављених истраживања хулиганизма:³⁰

- „проблем хулиганства добија нову потенцијално претећу димензију, јер хулигани често остављају по страни оданост својим клубовима да би били на страни нације, тако да читава ствар поприма политичку димензију;
- за младе људе хулиганизам је често више од насиља, јер је у питању авантура, узбуђење, моћ;

²⁸ Ђорић Марија, Хулиганизам као међународни феномен, *op. cit.*, стр. 48.

²⁹ Наведену дефиницију аутор темељи на сопственом истраживању феномена хулиганизма у сврхе израде овог рада. Услед чињенице да, поред теоријског, аутор поседује практична искуства и знања у области сузбијања вршења јавног насиља, укључујући и хулиганизам на спортским приредбама, у садржају дефиниције су уведени одређени практични елементи.

³⁰ Према: Коковић Драган, *Друштво, насиље и спорт*, Mediterran Publishing, Нови Сад, стр. 161-162.

- *школска каријера фудбалског вандала* је кратка и фрустрирајућа: хулиганима школовање не доноси позитивна искуства; стално долазе у сукоб са основним карактером школе; бежање са наставе се могло утврдити код одређеног броја вандала (12% у тврдом језгру);
- овејани фудбалски вандала често припадају нестабилним породицама: током истраживања могло се констатовати да навијачи из тврдог језгра одрастају у нестабилној породичној средини; чак 40% су ванбрачна деца, или су усвојени или су чланови непотпуних породица;
- велика група фудбалских вандала креће се у кругу који је радно маргиналан: истраживања су показала да су 70% испитаних навијача тврдог језгра – радници, од којих је око половина без посла;
- већина фудбалских вандала сигурно не живи у финансијском обиљу: врло много незапослених навијача из тврдог језгра не потпада под законе о социјалној помоћи и због тога не прима накнаду за незапослене или неку другу компензацију;
- тврдо језгро фудбалских вандала уопште се не састоји од оних који закон крше по први пут (*first offenders*): резултати истраживања јасно показују да преко три четвртине испитаних навијача има досије у суду;
- најтврђи навијачи су имуни на сваки облик претње репресијом;
- запослење на местима која омогућују задовољство послом или послови који претпостављају изврстан степен дискреције (као рад за фирме које обезбеђују разне објекте) доводи код таквих навијача до страха да ће неке чињенице изаћи на видело;
- иначе је претња казном веома *релативан појам*: установили смо да неки навијачи сматрају много гором казном то што не могу да гледају свој омиљени клуб него неколико месеци затворског живота;
- хулиганство је животни стил омладине из тзв. маргиналних група у великим градовима;

- фудбал је при свему овоме био и остао само случајна жртва: насиље је накалемљено на фудбал јер он заузима веома важно место у животном кругу радничке класе (доње радничке класе, *lower working class*);
- *фудбалско насиље је само делић делинквентног света омладине*: тврдње да су хулигани током недеље добри момци који се за викенд изгубе у насиљу – прича је за малу децу, јер су хулигани учесници многих других видова проблематичног понашања; *хулиганство, дакле, није проблем фудбала, већ проблем насиља, ако хоћете – друштвени проблем*;
- многа истраживања су показала да „тврда језгра“ навијача воде порекло из класичних градских малолетничких банди;
- хулиганство није модерна појава – реч је о бандама које су одувек биле познате и које и данас постоје;
- локализујући ове проблеме младића око фудбалских стадиона и давши им име хулигани, као и стварањем илузије да се проблем насиља у центру града држи под контролом, код становништва се донекле може ублажити осећај угрожености“.

Приказани резултати нам указују на сву сложеност хулиганизма као друштвеног феномена. Она се испољава у сфери спорта али и других друштвених (јавних) дешавања у којима долазе до изражаја организовани облици хулиганског и насилничког понашања. Његове корене, развој и манифестационе форме не треба ограничавати на подручје спортских дешавања. О томе нам сведоче примери хулиганских група, обухваћених овим истраживањем, које су постојале много пре појаве насиља на спортским приредбама. Зато се везивање хулиганизма искључиво за подручје спорта и дешавања у вези са спортом показује погрешним јер нам приказани емпиријски подаци указују да је хулиганизам присутан и у другим сферама друштвеног (јавног) живота као што је, на пример, Парада поноса. Томе у прилог говоре подаци о постојању судских досијеа великог броја хулигана насталих у времену пре него што су се они појавили у улози навијачких група. Најзад,

присуство хулиганизма на спортским приредбама не треба везивати само за фудбал јер оно, иако у блажој форми, постоји и код других колективних спортова.³¹

3. НАСИЉЕ НА ЈАВНИМ СКУПОВИМА И СПОРТСКИМ ПРИРЕДБАМА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ - БЕЗБЕДНОСНИ РИЗИК, ИЗАЗОВ ИЛИ ПРЕТЊА ПРАВНОМ ПОРЕТКУ

Насиље на јавним скуповима и спортским приредбама у Србији није могуће проучавати без утврђивања његових корена из времена када се наша земља налазила у саставу *ex* Југославије. Јавни облици вршења насиља и насилничког понашања појединаца везују се за осамдесете године прошлог века. Иако насиље на јавним скуповима и спортским приредбама није могуће у потпуности раздвојити те изоловано посматрати, чињеница је да се оно испољава у два поменута облика.³²

3.1. Насиље на јавним скуповима

У готово свим научним радовима и монографским публикацијама осамдесете године се означавају као време првог појављивања и вршења јавног насиља на јавним скуповима у СФРЈ. Међутим, не треба заборавити добро познате догађаје у вези са демонстрацијама од 3. јуна 1968. године када је

³¹ Апострофирање фудбала као спортске игре у којој је насиље најприсутније темељи се на присуству великог броја претежно младих људи на утакмицама. Они су чланови различитих навијачких група које имају своје име, амблеме, вође и др. Притом, своје навијање доживљавају као ривалску борбу са другим навијачким групама. Насупрот томе, код других спортова (кошарка, одбојка, рукомет) присутан је мањи број гледалаца, што је у складу са просторним капацитетима затворених дворана у којима се играју утакмице. Тиме се сужавају могућности за ескалацију насиља у време и након одржавања утакмице што резултира вршењем насиља мањег интензитета.

³² У овом делу рада биће наведени јавни скупови и спортске приредбе у Србији који су изведени уз употребу насиља на страни учесника скупа и органа реда, тј. полиције и војске. Полазећи од назива теме, у овој целини рада изложићемо кључне догађаје везане за одржавање јавних скупова и спортских приредаба. Притом, аутор приказује садржину наведених догађаја на објективан, непристрасан и крајње професионалан начин, држећи се језика и слога извора до којих је успео доћи коришћењем писане литературе и Интернета.

дошло до побуне студената са Универзитета у Београду. У сврхе јавног изражавања незадовољства и захтева за испуњење постављених услова формиран је Акциони комитет демонстраната и Збор студената у Студентском граду. Ова побуна се манифестовала кроз јавно изражавање протеста који је у одређеним сегментима садржао насиље на релацији: полиција – окупљени студенти и грађани.

Слика 1: Студентске демонстрације у Београду 1968. године

То је, између осталог, „са жаљењем“ констатовано у Закључцима Савета Универзитета у Београду у којима се наводи: „Изражава се, такође, жаљење и енергично протестује што је у току ових догађаја употребљена, без потребе, брутална физичка сила за сузбијање покренуте акције, јер то не одговара начелима нашег демократског социјализма. У вези са тим остао је даље нерешен један од основних захтева на коме инсистирају и даље упорно сви студенти и наставници, као и Универзитетски савет и скуп декана, да се

обавезно позову на политичку одговорност они који су криви за доношење одлуке о онако бруталном поступању милиције према студентима“.³³

У вези са насиљем на јавним скуповима у Србији незаобилазан догађај представљају студентске демонстрације из 1981. године на Косову и Метохији. Иако су демонстрације започете и координиране у главном граду, у Приштини, њима су захваћени готово свих већи градови у овој јужној српској покрајини.

Слика 2: Демонстрације у Приштини марта 1981. године

Организовали су их студенти, којима се касније придружују и радници, са захтевима који су, поред социјалних, имали и политички карактер. Демонстрације су биле праћене насилничким понашањем између демонстраната и органа реда који су покушавали спречити већу ескалацију насиља која је попримала размере оружане побуне на читавој територији Косова и Метохије. Епилог вишедневних демонстрација на подручју САП Косово и Метохија огледао се у великој причињеној материјалној штети нанетој јавним и приватним објектима, аутомобилима и др.

Демонстрације од 9. марта 1991. године, одржане у Београду, представљају нови пример насиља на јавним скуповима у Србији.³⁴ Демонстрације је организовала једна политичка партија (Српски покрет обнове). Током демонстрација дошло је до разних облика насиља демонстраната па је полиција употребљавала и ватрено оружје. Ради смиривања ситуације, тадашња војска је тенковима и оклопним возилима изашла на улице Београда.

³³ Документи, *Праксис*, Хрватско филозофско друштво, Загреб, јун-липањ, (1968), стр. 359-360.

³⁴ Подаци о току одржавања демонстрација и поступцима демонстраната и полиције коришћени су са веб сајта Б92. Види: 9. март – Мит о „пропуштеној шанси“. <http://www.b92.net/info/vesti/index.php> (30.12.2013).

Слика 3: Демонстрације у Београду, 9. марта 1991. године.

Насиље на јавним скуповима у Србији постаје верни пратилац нових политичких изборних дешавања која се одигравају после локалних избора одржаних у новембру 1996. године.³⁵ Повод за јавна окупљања грађана био је протест опозиционих партија у Србији које су сматрале да су локални избори били нерегуларни, тј. да је дошло до крађе гласова.³⁶ Протести су трајали више месеци, почев од новембра 1996. до фебруара 1997. године. Притом, грађански протести су трајали 88 дана, а студентски више од 117 дана.³⁷ Нови скуп на коме је претила ескалација насиља оличен је у најави контрамитинга који је одржан, у организацији владајућих странака у Србији, на истом месту где су

³⁵ Материјали у вези са протестима одржаним 1996-1997. године прикупљени су коришћењем Интернета а делимично и показивању учесника на овом скупу. Отуда су приказане информације базиране на новинским текстовима и извештајима репортера у електронским медијима. Базични део у вези са током и исходом јавних протеста и применом насиља, представљају подаци приказани на веб сајту Википедије (слободне енциклопедије). Извор: <http://sr.wikipedia.org/sr> (02.01.2014.).

³⁶ „Друго, очигледне изборне нерегуларности у корист владајуће партије подстакле су масовне протесте и довеле до крупних промена на политичкој сцени Србије. Протесте је организовала оштећена коалиција „Заједно“ најпре у Београду а потом и у другим великим градовима Србије (Ниш, Крагујевац, Краљево и др.). Званична средства информисања у почетку су потпуно игнорисала демонстрације десетина хиљада грађана. У тежњи да спречи обавештавање јавности о демонстрацијама, владајући режим је онемогућио емитовање програма Радио „Б-92“ и Радио „Индекс“ који су подробно извештавали о протестима грађана у Београду и другим градовима Републике. Такав поступак са две независне радио-станице долио је, међутим, ново „уље на ватру“ и подстакао студенте Београдског универзитета да прекину похађање наставе и да се придруже масовним демонстрацијама. На врхунцу грађанског и студентског протеста (крајем децембра 1996. и у јануару 1997), број демонстраната на улицама Београда достигао је у неким данима бројку од 200.000“. Гоати Владимир, *Избори у Србији од 1990. до 1998. (воља грађана или изборна манипулација)*, Центар за слободне изборе и демократију, Београд, 2001, стр. 80.

³⁷ Иако је повод за одржавање протеста била изборна крађа на локалним изборима, окупљени грађани и студенти су исказивали своје социјално нерасположење узроковано лошим условима живота и ниским животним стандардом. Упореди: Jansen, Stef. The streets of Beograd. Urban space and protest identities in Serbia, *Political Geography* 20 (2001), pp. 35-36.

одржавани јавни протести опозиционих политичких странака. Контрамитинг је одржан 24. децембра 1996. године на Теразијама (испред хотела „Москва“), у Београду. Само неколико стотина метара даље, на Тргу републике, одржан је митинг опозиционих лидера. Критичну ситуацију погоршавало је то што на улицама, скоро до пред почетак контрамитинга, готово да није било полиције. Инциденти, у виду бацања каменица, пребијања, пуцања били су честа појава.

Насиље на јавним скуповима деведесетих година у Србији није представљало изолован феномен. Напротив, током ових година забележени су примери лакших облика вршења насиља и насилничког понашања на јавним скуповима организованим од стране појединих политичких партија и покрета. Међутим, један од важнијих датума у историји насиља на јавним скуповима у Србији представљају догађаји који су се одиграли 5. октобра 2000. године. Они су довели до промене власти и успостављања другачијег друштвено-економског поретка у земљи.³⁸

Важан датум у сфери вршења насиља на јавним скуповима у Србији представљају догађаји поводом једностраног проглашења независности Косова и Метохије у Приштини. Протести су праћени отвореним сукобима између демонстраната и полицијских снага у којима је повређено више десетина људи. Према извештајима водећих медијских кућа у Србији, резултат јавних окупљања поводом једнострано проглашене независности Косова и Метохије огледао се у великој материјалној штети, повредама учесника скупа и припадника полиције, као и смртном исходу једног младог човека. У том смислу, ТВ Б92 наводи следеће: „Биланс јучерашњих догађаја, према процени организатора, јесу паљевине, руиниране зграде дипломатских представништава, експозитура страних банака, продавница, објеката „Мекдоналдса“, поломљени излози, семафори, жардињере и опљачкане трговине. Екипе београдске Хитне помоћи превезле су између 140 и 150 људи у Ургентни центар, а међу повређенима је 35 полицајаца... У Ургентном центру синоћ су

³⁸ „Октобарске деобе у полицији Србије брзо су прерасле у скривени распад полицијског система, те су се изван јавне контроле нашли њени знатни делови. То је, пре свега, важило за јединице посебне намене“. Хацић Јован, *Хроничан мањак безбедности – Случај Југославије*, Центар за цивилно-војне односе, Београд, 2001, стр. 176.

задржана четири пацијента. Са тешким повредама грудног коша примљени су и један чешки држављанин и холандски новинар. Држављанин Чешке Републике се налази на одељењу интензивне неге Ургентног центра. Холандски новинар, који је повређен јуче током демонстрација у Београду, који је потом након указане прве помоћи примљен на хируршко одељење Ургентног центра, је данас после подне, на лични захтев и против савета лекара, напустио нашу клинику, мада су му предочене све могуће компликације које могу да настану³⁹.

На основу анализе дешавања на јавним скуповима у Србији, како за време постојања *ex* Југославије, тако и након њеног државног осамостаљења, можемо констатовати да вршење насиља на јавним скуповима у Србији представља безбедносни ризик, изазов или претњу правном поретку.

Утврђивање веродостојности ове претпоставке захтева упознавање са околностима и поводима под којима се јавна окупљања, праћена вршењем насиља, дешавају, најпре у *ex* Југославији, а затим и у Србији. Прва јавна окупљања се испољавају у демонстрацијама студената и грађана на јавним трговима и у студентским просторијама. Првобитно замишљени као мирни и ненасилни, јавни протести бивају обојени насиљем између демостраната и припадника полиције. Притом, вршење насиља на јавним скуповима резултира десетинама повређених али и смртним исходима. Отуда је насиље на јавним скуповима било предмет социолошких, психолошких и безбедносних проучавања бројних аутора у нашој земљи.

Полазећи од чињенице да све државе које прихватају реформисање свог друштвено-економског и политичког система, нужно пролазе кроз одређене кризе. Професор Коковић њихову трансформацију представља у више фаза које се огледају у следећем:

1. „конфликт између привилегованих група и друштвених институција (*криза 'пролазности'*);

³⁹ Види: *Биланс јучерашњих нереда*. <http://www.b92.net/info/vesti/index.php> (05.01.2014).

2. борба за превладавање регионалних, етничких или религиозних разлика (*криза интеграције*);
3. превладавање традиција из времена конституисања и образовања нација (*криза идентификације*);
4. укључивање раније непривилегованих друштвених група и слојева у политички живот (*криза учешћа*);
5. проблем прерасподеле друштвеног производа (*криза расподеле*)⁴⁰

Познато је да друштво функционише помоћу институција (установа), без обзира да ли се ради о породици, држави, радном или спортском колективу. Исто тако, друштва се разликују по особеним системима вредности и обрасцима који се учвршћују помоћу одређеног система акције коју друштво предузима и поспешује.⁴¹ У том смислу, облици неслагања са постојећим системом у друштву манифестују се кроз различите акције. Међу њима доминирају јавни скупови који се неретко претварају у поприште насиља и насилничког понашања. На основу анализе стања у Србији можемо утврдити да су јавни скупови, који су одржавани од средине прошлог века до данашњих дана, представљали безбедносни ризик, изазов, али и претњу правном поретку.

Безбедносни ризици јавних скупова огледају се у самом присуству великог броја људи повезаних жељом за остварењем заједничких циљева како би се постојеће стање у друштву могло променити. Процену степена ризика једног скупа врши полиција, те у складу са тим даје или ускраћује одобрење за одржавање пријављеног јавног скупа. Међутим, за већину јавних скупова њихови организатори нису тражили званично одобрење. Напротив, у готово свим случајевима избијању демонстрација или митинга није претходила њихова пријава тако да није било могуће утврдити, са безбедносног становишта, да ли они представљају ризичне скупове. Притом су организатори скупа унапред знали да, у времену у коме су живели и радили, није било могуће добити званичну дозволу полиције за одржавање скупа који је бивао

⁴⁰ Коковић Драган, *Друштвене промене и образовне иновације*, Годишњак САНУ, Београд, 2012, стр. 5.

⁴¹ Коковић Драган, *Друштво и образовни капитал*, Mediterran Publishing, Нови Сад, 2009, стр. 48.

уперен против актуелне власти. Зато су организатори свесно унапред преузимали на себе ризик организовања и одржавања јавних скупова. Вршење насиља и насилничког понашања на јавним скуповима који резултирају наступањем материјалне штете и телесним повредама, изузетно и смртним исходом, потврдили су постојање безбедносног ризика. Отуда није могуће негирати безбедносну ризичност готово свих јавних скупова у Србији. Тиме се, међутим, не дотичемо питања (не)оправданости циљева који су се јавним скуповима желели постићи.

Велики број појединачних случајева угрожавања безбедности путем туча и других облика изазивања нереда се не кажњавају због масовности. Наиме, концентрација већег броја људи на једном месту представља безбедносни изазов за полицију и друге државне органе који врше процену стања угрожености и штите безбедност у држави. Зато је законска обавеза полиције и безбедносних органа да воде рачуна о стању и степену безбедности у држави. Значајан сегмент општег стања безбедности и изазова који прете да наруше безбедност представљају јавна окупљања грађана. Притом је у зависности од конкретне безбедносне процене могуће говорити о безбедносним изазовима који се тичу конкретног јавног скупа. Отуда није могуће давати уопштену оцену о присуству безбедносних изазова код јавних скупова који су одржани у Србији. Ипак, њихов заједнички именуатељ се огледа у њиховом присуству који, услед дејства унутрашњих и спољних фактора, могу нарушити стање безбедности у целој држави или пак на локалитету у коме се одржавају. Отуда се израда стратешких докумената у области безбедности заснива на присуству безбедносних изазова у једној држави.

Основаност претпоставке да насиље на јавним скуповима представља претњу правном поретку једне државе, неопходно је утврђивати на основу утицаја конкретних догађаја који су праћени насиљем и масовним вршењем нереда. Тако су демонстрације из 1968. године представљале претњу правном поретку *ex* Југославије, што је довело до интервенције полиције у циљу њиховог сузбијања. Када су званични државни органи признали легитимност овог јавног скупа и пристали да испуне студентске захтеве, нико више није

говорио о њиховој опасности по правни поредак. Након више деценија, петооктобарска окупљања из 2000. године су означена насилничким, антиуставним и противзаконитим. Када је власт испунила захтеве њихових организатора и учесника, онда се они од претње претварају у бранитеље уставног поретка и изборних резултата у Србији.

3.2. Насиље на спортским приредбама

Насиље на спортским приредбама представља посебан облик вршења јавног насиља. За разлику од вршења насиља на јавним скуповима које је, по правилу, било политички мотивисано, насиље на спортским приредбама представља вишезначан феномен. Историја ове врсте насиља сеже у време успостављања и постојања првих спортских клубова у сфери екипних спортова. Отуда се његови почeci везују за активности навијачких група, почев од средине прошлог века па све до данашњих дана. Иако има случајева спорадичног вршења насиља на јавним манифестацијама који се тичу различитих облика његовог испољавања, чињеница је да се вршење ове врсте насиља претежно односило на веће градове у *ex* Југославији. Заправо, његови зачеци се везују за спортско навијање у колективним спортовима (фудбал, кошарка, рукомет).

Деловање навијачких група у *ex* Југославији од краја Другог светског рата па до данашњих дана могуће је поделити на пет периода:⁴²

- Први период обухвата године од завршетка Другог светског рата до краја 60-тих година XX века;
- Други период обухвата читаву седму и осму деценију XX века;
- Трећи период обухвата девету деценију XX века;
- Четврти период обухвата последњу деценију XX века;
- Пети период обухвата прву деценију XXI века до данашњих дана.

⁴² Оташевић Божидар, Субошић Дане, *Насиље навијачких група у Србији*, Зборник радова са II научног скупа: Право и форензика у криминалистици, КПА, Београд - Крагујевац, 2010, стр. 373.

Наведени периоди у еволуцији насиља на јавним скуповима и спортским приредбама представљају полазну основу у његовом теоријском проучавању. Иако обухватају период од завршетка Другог светског рата до данашњих дана, чињеница је да се у *ex* Југославији питање јавног вршења насиља везује за последње деценије њеног постојања. Прецизније, актуелизација насиља на јавним скуповима и спортским приредбама у Србији, Хрватској и БиХ почиње осамдесетих година прошлог века. Јавно и организовано вршење насиља везује се за одређене политичке догађаје који су узроковали пораст насилничког понашања у друштву укључујући, притом, различите облике јавних и спортских дешавања.

Разматрање историјског развоја насиља на спортским приредбама у *ex* Југославији нужно за собом повлачи питање његовог настанка. Отуда се почетним периодом може означити време у коме су формиран први спортски фудбалски клубови. Они се везују за оснивање ФК Партизан 4. октобра 1945. године у Београду. Овај спортски клуб је формиран у саставу Југословенског спортског друштва. У почетку је био под окриљем Југословенске народне армије па је стадион овог клуба дуго носио назив Стадион ЈНА. Седамдесетих година прошлог века навијачи ФК Партизан су добили назив *Гробари*. Он потиче од црно-беле боје која симболише обележје овог клуба. Међутим, назив *Гробари* потиче од навијача супарничког фудбалског клуба Црвена звезда који су били инспирисани изгледом тадашњих лица која су вршила укоп покојника. Осамдесетих и деведесетих година прошлог века долази до диференцијације међу навијачима ФК Партизан у више различитих навијачких група. Отуда се на спортској и навијачкој сцени у Србији појављују следеће групе: *Rebels, Commando, Front, Fontana, Young boys, Aliens, Only You, Headhunters, Black Toxic, Alco Front, Sexton's, Lions, Zebre, Extreme Boys, Mirijevo*. Спајање ових навијачких група у групу под називом *Јужни фронт* извршено је крајем 1999. године.⁴³

⁴³ “У недељу 3. октобра 1999. године (дан пре 54. рођендана ФК Партизан) у присуству око две стотине „Гробара“ основан је „Јужни фронт“. За председника организације изабран је Бранислав Кубурић Кубура, 'аутор' наше навијачке химне и један од легендарних навијача са

Слична ситуација је била са навијачким групама Фудбалског клуба Црвена звезда. Посебно одевање и предмете пратило је агресивније понашање навијача које истина, још увек, није прелазило границу недозвољеног понашања. Седамдесетих и осамдесетих година прошлог века премијерно се појављују организованије навијачке групе препознатљиве по начину одевања који укључује ношење транспарената, капа, шалова, рукавица и других реквизита. Поред тога, припадници навијачких група су певали песме у којима су садржани хвалоспеви према Клубу. Права револуција се догодила 1986. године када су основане две навијачке групе: *Ultras* и *Red Devils*. Оне ће, уз годину дана касније настале *Zulu Warriors*, представљати језгро и авангарду на Северу и у целој бившој Југославији. Тако је, на пример, више од 200 навијача ФК Црвена звезда 1986. године било присутно на гостовању атинском ФК Панатинаикос са видљиво ношеним транспарентом *Ultras* који није било немогуће не приметити.⁴⁴

Осамдесетих година прошлог века долази до озбиљније и организованије ескалације насиља навијачких група на спортским приредбама у *ex* Југославији.⁴⁵ Међу навијачима ФК Динамо најпознатија навијачка група је била *Bad Blue Boys*. Они су били препознатљиви како по вршењу насиља на

Југа са краја 60-их и почетка 70-их година. Два потпредседничка места су легитимним путем додељена 'искусном' новобеоградском „Гробару“ Зорану Стојановићу - Стоји, као и једном представнику 'младог таласа' момака са Југа (и лидеру гробарске навијачке скупине која тренутно доживљава највећу експанзију) Александру Ковачевићу из групе 'Young Boys'. Од управних органа, присутни на овој оснивачкој скупштини изабрали су још и Главни одбор, Извршни одбор, Секретаријат. Усвојен је и Статут Удружења. Свака гробарска подгрупа, која је учествовала у конституисању Организације, делегирала је једног члана који ће заступати њене ставове у Главном одбору. Цео поступак избора је закључен редовном регистрацијом овог првог званичног и легитимног навијачког удружења у нашој земљи“. Види: <http://www.juznifront.com/istorijat.php> (05.01.2014.).

⁴⁴ Види: <http://www.oaza.rs/sport/delije/prica> (05.01.2014.).

⁴⁵ С обзиром на чињеницу да се главним организатором и спроводитељем насиља на спортским приредбама означавају навијачке групе, неопходно је одредити њихов појам и садржину. У мноштву присутних теоријских одређења појма „навијачка група“ сматрамо прихватљивом следећу: „Навијачке групе представљају одређену врсту организовања у коме су чланови много чвршће повезани него што је то случај са 'обичном' спортском публиком. Навијачке групе су структуриране, постојане, састављене од појединаца који имају заједничке циљеве и који обављају своје улоге у складу са одређеним правилима и вредностима. Свака навијачка група има своју структуру у оквиру које појединци заузимају различите положаје. Група поседује своје интересе који је усмеравају да узме учешће у нечему и вредности које осмишљавају њено деловање“. Шкорић Марко, *Хулиганизам у Србији*. Види: <http://www.savremenisport.com> (06.01.2014.).

фудбалским утакмицама, тако и по учешћу у ратним дешавањима 90-тих година у Хрватској. На страни навијача ФК Хајдук деловало је више, јавности познатих, навијачких група. Притом, према испољеном екстремизму, који је често превазилазио фудбалске и уопште спортске оквире навијања, истакла се навијачка група под именом *Torcida*. Због пропагирања екстремистичких (проушасташких) ставова ова навијачка група је била забрањивана. Постоји и низ правила које су установили навијачи ФК Хајдук:

- „Свака урбана навијачка група има своје пријатеље и непријатеље (у облику других навијачких група).
- Свака навијачка скупина која је на било који начин оштетила или понизила, дискредитирала Торциду (напади, тучњаве, каменовање, теже и лакше озлијеђивање наших навијача, отимање шалова, застава и транспарената - те паљење истих, пљачкање и понижавање), наши су непријатељи, а има их пуно.
- У Хрватској гајимо једино односе са Торнадо Задар, у Европи смо пријатељи са навијачима *Benefice (No Name Boys)*“.⁴⁶

Као што смо претходно указали, у мноштву турбулентних догађаја осамдесетих и деведесетих година прошлог века (распад СФРЈ праћен ратним дешавањима), значајно место припада насиљу на фудбалским утакмицама. Отуда је од посебне важности указати на улогу навијачких група у јавности добро познатим нередима на стадиону „Максимир“ у Загребу. У питању су нереди који су се догодили на неодиграној фудбалској утакмици у Загребу 13. маја 1990. године. Ова фудбалска утакмица је требало да буде одиграна између НК Динамо и ФК Црвена звезда. Већи део навијача ФК Црвена звезда је кренуо међународним возом из Београда за Минхен, преко Загреба, у раним јутарњим часовима 13. маја 1990. године. „Прве чарке су започеле на полупразној источној трибини, на којој су, зачудо, били навијачи оба тима. У исто време, Звездени навијачи, који су били смештени на јужној трибини стадиона у Максимиру, пробали су ограду и јурнули на источну трибину. Уследио је

⁴⁶ Цит. према: Ђорић Марија, Хулиганизам – Насиље и спорт, *op. cit.*, стр. 147.

затим стампедо најватренијих навијача Динама, који су са северне трибине провалили на терен: срушена је заштитна ограда и Bad Blue Boys су кренули у поход према југу, а милиционери, увидевши да су се ствари отеле контроли, кренули су у обрачун с њима. Дивљање на 'Максимиру' заустављено је воденим шмрковима. Динамови навијачи су почели да се повлаче ка излазима, док су Звездени навијачи остали на стадиону до касно у ноћ под заштитом милиције, када су их аутобусима превезли до Дугог Села и спаковали на воз за Београд⁴⁷. Немири на стадиону „Максимир“ су у југословенској и делу светске јавности оцењени као догађаји који су покренули распад *ex* Југославије.

Слика 4: Нереди на стадиону Максимир у Загребу, 13. маја 1990. године

Насиље на спортским приредбама је узимало свој данак и у каснијим дешавањима у СРЈ и Србији. Навијачке групе су узимале активно учешће у ратним дешавањима на просторима *ex* Југославије. Знатан број припадника навијачких група се налазио у саставу паравојних формација којима су командовале њихове некадашње вође. Међутим, једну од својих важнијих друштвених улога навијачке групе су одиграле у дешавањима од 5. октобра 2000. године у Београду. Њихови припадници су подржали протесте испред зграде Савезне скупштине у Београду. У каснијим дешавањима навијачке групе показују своје негативно лице у познатим случајевима убиства Бриса Татона и

⁴⁷ Дан када је умрла СФРЈ: *Годишњица нереди на Максимиру*, Курир, издање од 13. маја 2013.

паљења зграде Амбасаде САД у Београду. Ови догађаји, нажалост, најбоље потврђују у којој мери је одсуство адекватне реакције државе на насиље на спортским приредбама утицало да оно поприми шире размере.⁴⁸

Важан моменат у разматрању различитих аспеката насиља на спортским приредбама односи се на повезаност управа појединих спортских клубова и навијачких група. Наиме, управе клубова и стручно-теренски тимови, иако се ређе или никако не појављују јавно, могу бити главни инспиратори агресивног понашања спортиста, па чак, непосредно и посредно, агресивног понашања публике и посебно дела организованих навијача. Спортисти и навијачке групе постају непосредни инструменти агресивног понашања спортских организација (управе клубова и тренера), а и инструменти посредовања моћних друштвених организација у глобалном друштву.⁴⁹

С обзиром на чињеницу да медији континуирано прате и извештавају са спортских приредаба, неопходно је указати на ставове појединих новинара у погледу повезаности управе клубова и насиља које врше навијачке групе. У том смислу, Велимир Ђургуз Казимир наводи следеће: „Навијачи су, међутим, нераскидиво везани не само за клубове него и за њихове управе. Због тога су потреси и промене у управама клубова нешто у чему навијачи, и њихове параорганизације, активно учествују. Ко ће бити на челу клуба, ко ће бити спонзор, веза са актуелном политиком, ко ће повезати традицију и ново време, све су то питања којима медији посвећују огромну пажњу. Због тога није нимало случајно да хапшење спортских функционера због нереда и насиља на стадионима добија тако велику медијску пажњу. (Случај генералног секретара Црвене звезде Зорана Дамјановића после нереда на Маракани 2. децембра 2007. то најбоље илуструје. Његово име је било поменуто укупно 98 пута у шездесетак текстова. Пре тога, 2006. Зоран Дамјановић се не помиње ни једанпут, а ове, 2008. године укупно је поменут 6 пута.)“⁵⁰

⁴⁸ Околности догађаја убиства Бриса Татона и других нереда после 2000. године биће подробније разматране у четвртом делу рада код излагања студије случаја.

⁴⁹ Божовић, Ратко. Агресија и насиље у спорту, *Социолошка луча*, Никшић, 1/2, (2007), стр. 102.

⁵⁰ Ђургуз Казимир Велимир, *Брзи, прилагодљиви и немилосрдни (насиље у спорту и медији)*, Глас јавности од 09. мај 2007, стр. 28.

Неки од вођа навијачких група имају своје функције у управама клубова за које навијају. У скупштину клуба Партизан делегирано је пет представника из реда навијачких група док се у скупштини клуба Црвена звезда налази укупно 19 навијача. Нису ретки случајеви да значајан удео у вођењу кадровске политике у фудбалским клубовима остварују вође навијачких група. Зато челници фудбалских клубова воде рачуна да одржавају добре односе са вођама али и самим навијачким групама.

Поред утицаја навијачких група на начин вођења фудбалских клубова, неопходно је указати на присуство повратне спреге. Наиме, у Србији су присутне тенденције у којима истакнути челници, чланови управних одбора и скупштина спортских односно фудбалских клубова утичу на деловање навијачких група. Овај утицај се огледа у постављању „подобних људи“ на чело појединих навијачких група. На основу тога, поједине навијачке групе уживају веће привилегије у односу на друге „мање утицајне“ навијачке групе. Најзад, вођа једне од навијачких група, а касније свих навијача ФК Црвена звезда, оснива сопствени фудбалски клуб Обилић у Београду.

На основу изложеног, са сигурношћу можемо закључити да насиље на спортским приредбама представља у пуној мери безбедносни изазов, ризик али и озбиљну претњу правном поретку Републике Србије. О томе нам сведоче напори водећих медија који у својим ТВ емисијама и писаним чланцима непосредно указују на насилни карактер већине навијачких група у Србији. Нажалост, много времена је утрошено на буђење „успаваног“ друштва како би се суочило са овом негативном друштвеном појавом. У прилог томе нам говори упућивање претњи ликвидацијом појединим новинарима и челницима медијских кућа које су дале пуни допринос борби против свих облика испољавања насиља на спортским приредбама. Као по правилу, важно место међу актерима насилничког понашања припада навијачким групама познатијих фудбалских и других (екипних) спортских клубова у Србији.

4. ВЕЗА ИЗМЕЂУ ПОЛИТИКЕ, СПОРТА И КРИМИНАЛА СА НАСИЉЕМ НА ЈАВНИМ СКУПОВИМА И СПОРТСКИМ ПРИРЕДБАМА

Насиље на јавним скуповима у Србији креће се унутар постављеног троугла чије углове чине: политика – спорт – криминал. Отуда постоји општи консензус, код већине аутора који проучавају феномен насиља и насилничког понашања на јавним скуповима, да овај облик насиља није могуће раздвојити у односу на било коју од наведених додирних тачака. Најупечатљивије доказе о постојању чврсте спреге између насиља на јавним скуповима са политиком, спортом и криминалом пружају нам ратна дешавања у непосредном окружењу и ескалација криминала који је био у служби политике. Тако се агресивно понашање са спортских стадиона преносило на политички терен преко организовања митинга, демонстрација и других облика јавног протестног окупљања. „Све већа потреба за ескалацијом насиља код спортских навијача указује на декаденцију друштва које је огрезло у својој патологији, жељно узбуђења и нових стимуланса, како би скренуло своје мисли са нимало позитивне свакодневнице друштва у транзицији. Не смемо заборавити чињеницу да је насиље у спорту увек израз друштвених околности и политике“.⁵¹

Изузимајући појединачне везе истакнутијих политичких личности са спортом и криминалом који се, између осталог, може испољити кроз вршење насиља на јавним скуповима, у *ex* Југославији таквог нечег није било. Међутим, у фази распада савезне државе њене пукотине се почињу оцртавати у готово свим сферама друштвеног живота. У добро познатим спортским догађајима и манифестацијама на фудбалским стадионима у Србији, Хрватској, БиХ појављују се националистичке пароле праћене узвикивањем у којима се позива на отворену мржњу и насиље према припадницима друге нацио-

⁵¹ Ђорић, Марија. Десни екстремизам на Балкану после хладног рата и млада популација, *Војно дело*, Београд, бр. 1, (2009), стр. 39-40.

налности и вероисповести. Томе је доприносила блага реакција званичних државних органа који нису били вољни да изгреднике приведу правди и адекватно санкционишу њихове поступке.

Повезаност политике, спорта и криминала са насиљем на јавним скуповима везује се за деведесете године прошлог века у Србији. Њихове узроке можемо поделити у три групе: вишепартијски систем, приватизација друштвеног капитала и ратна дешавања у непосредном окружењу и на територији Косова и Метохије. Сваки од ових узрока, самостално и у корелацији са друга два узрока, допринео је појави и ескалацији насиља на јавним скуповима у Србији.

а) Успостављање вишепартијског система и оснивање нових политичких партија, поред позитивних аспеката, собом носи одређене негативности. Оне се заснивају на злоупотреби вишепартијског система од стране екстремистичких снага које су испливале на таласима нових демократских промена. Ове снаге су користиле различита средства како би успоставиле механизме контроле у држави. Као по правилу, насиље (п)остаје незаобилазно средство за рушење политичке власти.⁵² Отуда се организују различите врсте јавних скупова у којима се испољава насиље према полицији која се, у складу са својим уставним и законским овлашћењима, стара о безбедности свих грађана у земљи. Неретко се отворено прети припадницима полиције и „јавно“ осуђују

⁵² У литератури која обрађује појаву и развој различитих облика екстремизма у данашњем времену, посебна пажња се посвећује феномену новог „десног екстремизма“. „Нови десни екстремизам је реакција на модернизацију и окренут је против демократских, постматеријалистичких процеса. Десни екстремизам је хетероген, вишедимензионални појам десничарских идеја различите форме, конституисан у зависности од пропратних околности – социјалних, политичких, историјских. Фундаменталне вредности његовог постојања су етноцентризам, романтичарски вапај за традиционалним вредностима, шовинистичке тенденције, анимозитет према другачијим групама, ксенофобични ставови. Сублимиран је став у тврдњу да фрустриране друштвене групе које је изнедрила глобализација и 'нови' светски поредак, једини начин да заштите свој идентитет виде баш у екстремистичким ставовима. Што се Србије тиче (као и осталих република бивше Југославије), његови највернији чланови најчешће су транзициони губитници или жртве. Ипак, не треба пренебрегнути став да иако постоји демаркациона линија раздвајања у односима крајње левнице и деснице, долази се до онога што се назива тачка преклапања идеја. Најпре, једна и друга екстремна варијанта су антидемократски оријентисане, острашћене, нетолерантне, ирационалне, располажу 'вокабуларом мржње' са тенденцијом искључивања било какве друге идеологије и веома често подлежу митологизацији стварности. Поборници оваквих политичких опција склони су ауторитарном карактеру“. *Ibid.*, стр. 35.

њихови напори на сузбијању појединачних аката насиља, како у време, тако и након окончања јавних скупова. На овај начин је дошло до политизације читавог друштва, што је утицало на подељеност грађана на политичким основама. Припадност одређеној политичкој партији опредељивала је грађане у правцу осуде, или оправдавања насиља на јавним скуповима и спортским приредбама. Медији су одиграли важну улогу у формирању јавног мњења и његовом обликовању у правцу осуде догађаја који су били праћени насиљем.

б) Важан моменат у креирању чврсте спреге, у троуглу политика – криминал – спорт, са насиљем на јавним скуповима, представља приватизација некадашњег друштвеног капитала и куповина предузећа по „повољним“ условима. Од самог почетка овај облик приватизације омогућио је трансформацију друштвеног у приватни капитал под „посебним“ околностима. Реч је о неправедној приватизацији која је омогућила умањење вредности друштвеног капитала легалним и полулегалним каналима, и његово преношење у приватне руке. Посебан облик криминала у приватизационим токовима у Србији огледао се у довођењу субјекта приватизације (друштвеног предузећа) на ивицу банкротства како би се у бесцење продао или издао у закуп уз надокнаду.⁵³

Постојање вишка запослених је решавано кроз њихово отпуштање и давање отпремнина које су често имале симболичан карактер. Реч је о привредним субјектима који нису продати под посебним условима већ продајом већинског пакета акција новом власнику, без обавеза инвестирања и упошљавања радника. Неретко су нови власници користили „повољне“ околности да би куповали нове привредне субјекте, тако што би задуживали постојеће код пословних банака под каматним условима који су неминовно доводили до стечаја.

Директне последице лоше приватизације претрпели су запослени у некада друштвеним предузећима, који су своје незадовољство изражавали организовањем јавних протестних окупљања. Међутим, често су ове протесте покушавали сузбити нови власници применом силе преко ангажованих

⁵³ Вуковић, Слободан. Циљеви и доеми приватизације у Србији, *Луча*, Никшић, XII/1-2, (1995), стр. 313.

приватних служби обезбеђења. Стога су забележени случајеви сукобљавања применом насиља између представника синдиката и радника с једне стране, и службе обезбеђења нових власника с друге стране. Поред тога, радници су своје незадовољство изражавали кроз блокаде улаза у фабрике и приступних и магистралних путева и саобраћајница. Иако се на тај начин онемогућавало нормално одвијање саобраћаја, припадници полиције и посебних јединица полиције (Жандармерија) нису употребљавали принуду како би се уклониле блокаде. Напротив, интервенције полиције, када су оне заиста биле неопходне, нису извођене на бруталан и насилан начин. Тако су припадници полиције испољили висок степен професионализма у свом раду чак и у случајевима када су други грађани позивали полицију да уклони блокаде са путева.

в) Ратна дешавања у непосредном окружењу представљају важан моменат у разматрању присуства насиља на јавним скуповима у Србији. Почетком деведесетих година прошлог века започели су грађански ратови у републикама чланицама *ex* Југославије. Зато су антиратни протести и уличне демонстрације у Београду (1991-1992) одржаване против вођења грађанских ратова у Хрватској и БиХ. У њима су учествовали грађани, студенти, војни обвезници, јавне личности из света науке, политике, спорта, музике и др. Протести су били усмерени против мобилизације војно способних грађана и њиховог слања на ратиште. Поред организованих протеста и уличних демонстрација, забележени су и примери индивидуалног исказивања отпора рату.

Ратна дешавања су омогућила неким учесницима стицање великог профита који су настојали увести у легалне токове. На тим темељима је створена „нова класа“ људи који су настојали да стечени капитал усмере у правцу његовог даљег оплођавања. Правци њиховог деловања простиру се у сферу политике, спорта и криминала. Неретко се исти људи, иако у различитим приватизованим привредним субјектима, спортским друштвима и политичким странкама, појављују као субјекти који доносе кључне одлуке. Онда када није могуће легалним путем остварити „профитабилне“ циљеве, прибегава се вршењу насиља и уопште насилничком понашању. Један од опробаних метода

овог деловања присутан је у области организовања јавних скупова. Учесници тих скупова су бивали изманипулисани од стране људи из света политике, криминала и спорта.

Код повезаности политике, спорта и криминала са насиљем на јавним скуповима у Србији морамо бити опрезни са изношењем конкретних закључака. Разлози нашег опреза дубоко сежу у догађаје који су претходили појави и ескалацији насиља на јавним скуповима у Србији. Они се везују за криминализацију којој је наше друштво перманентно било изложено, почев од осамдесетих и деведесетих година прошлог века, па све до данашњих дана. Ако пођемо од добро познате максиме „свако друштво има криминалитет какав заслужује“ онда не треба да нас чуди ситуација у којој се јавно вршење насиља може посматрати као средство али и последица повезаности и присуства криминала у сфери политике и спорта.

Истражујући генезу настанка и облике испољавања насиља на јавним скуповима, најпре у *ex* Југославији, а потом и у Србији, дошли смо до закључка да је присуство ове врсте насиља обележило фазу распада савезне државе. Насиље на јавним скуповима у деведесетим годинама прошлог века само је обогатило форме свог испољавања. Стога је погрешно везивати његов настанак искључиво за еру вишестраначког система, већ је могуће говорити о његовој даљој ескалацији у овом периоду која, нажалост, траје све до данашњих дана.

Важан моменат који је обележио истраживање повезаности и, условно речено, међузависности насиља на јавним скуповима и сфере политике, спорта и криминала односи се на уочавање могућих правилности међу њима. Међутим, на основу расположивих података до којих смо успели доћи, није могуће утврдити правилности на основу којих се може одредити постојање баланса на чијим темељима је заснована повезаност насиља на јавним скуповима са политиком, спортом и криминалом. Иако је у одређеним етапама свог развоја наше друштво било изложено криминализацији готово свих институција, погрешно је изводити закључке по којима је цела држава била захваћена канцером криминала. Одлучност државе да се избори са вршењем насиља у свим облицима, укључујући и његове јавне манифестације, показује

нам да су државни органи чврсто опредељени да стану на пут безакоњу праћеном хулиганским насиљем на јавним скуповима без обзира на могуће „ауторе“ и „егзекуторе“.⁵⁴

5. КРИМИНАЛНО - СОЦИОЛОШКИ ПРОФИЛ НАВИЈАЧКИХ ГРУПА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Одређивање криминално – социолошког профила навијачких група у Србији захтева познавање ширег друштвеног контекста у коме су ове групе настале. Друштвени услови и претпоставке који погодују развоју девијантне и супкултурне личности младих људи представљају како криминолошки, тако и социолошки феномен.⁵⁵ Посебна одговорност целокупног друштва се огледа у случајевима када се девијантно, делинквентно и криминално понашање младих људи испољи до размера у којима се угрожава нормално функционисање државних институција. Неретко се за навијачке групе везују различити облици друштвено неприхватљивог (девијантног) и криминалног понашања. Због тога је ради бољег разумевања профила навијачких група неопходно указати на оба аспекта њиховог деловања.

Социјално-патолошке појаве у друштву представљају људска понашања и поступке који одступају од норми понашања социјалне средине. Ова

⁵⁴ „Сам настанак хулиганства на спортским приредбама није случајан, нити је одвојен од укупног друштвеног понашања. Као покрет хулиганство је постало једно од најјачих врста уништења људске свести. Овакав покрет има вођу, организатора те материјалне базе, који покреће масу за своје или неке друге циљеве. Француски социјални психолог Ле Бон (1920) описује: ‘Вође често нису људи од мисли, али су људи од дела... Они долазе из редова нервозних, раздражљивих, на пола обезумљених, који тапкају по рубу лудости... Лични интерес, породица, све се то жртвује...’“. Живковић, Милена и сар. Насиље у спорту и његови актери у савременом друштву, *Теме*, Ниш, бр. 2, (2013), стр. 947-948.

⁵⁵ “Објашњење спорта као социолошког феномена могуће је посматрати са више аспеката, јер постоје теоретичари који спорт посматрају као игру, а пошто се такав модел понашања налази и код животиња могуће је утврдити да је спорт старији од људске цивилизације (Huizinga 1938). Друга група теоретичара спорт везује за радне активности и људски цивилизацијски напредак посматра у складу са тим напорима (Mandell 1984), а такође је могуће спознати спорт као борбу, односно као напор да се човек усаврши за ратне напоре, за шта коришћењем генетичке методе можемо наћи обиље података код најстаријих писаца и историчара“. Баровић, Владимир. Социолошка паралела у делу „Фудбалска библија“ као допринос савременом поимању игре и спорта у друштву, *Теме*, Ниш, бр. 4, (2010), стр. 1203.

понашања изазивају реакцију друштвене средине која се у почетку испољава кроз презир и гнушање над поступцима појединаца и група људи. Уколико се најблажим облицима реаговања не могу постићи циљеви, онда на друштвену сцену ступају правна средства реаговања (прекршајне и кривичне санкције). Искуство држава које су имале прилику да се суоче са насиљем друштвених (навијачких) група показује да се најчешће крше закони јер се њима штите опште друштвене вредности. Зато термин *девијантно понашање* и *девијантност* није морална категорија већ технички термин за разумевање онога што представља неко одступање од важећих норми.⁵⁶

Навијачке групе у суштини представљају једну врсту супкултурних група у којима се негује нешто другачији систем вредности. Разлози леже у чињеници да се код припадника ових група јавља потреба за мењањем свега постојећег у друштву. Оправдава се кршење закона и других прописа јер се њима, по мишљењу припадника ових група, успостављају друштвене стеге. Применом насиља и насилничких метода настоје се остварити циљеви којима навијачке групе, као посебна врста супкултурних група, теже у предузетим активностима. Присутна су неслагања око узрока, начина и функције стварања супкултурних група што утиче на диференцирање различитих приступа у њиховом проучавању. „При томе, нема теоријског оквира о обиму у коме се супкултурни систем или група разликује од вредносно - нормативног система и образаца опште културе, већ је то ствар емпиријског утврђивања. Такав теоријски оквир је додуше и тешко одредити, јер се све супкултурне групе разликују у степену одбацивања делова и вредности опште културе, религије или норми понашања. Супкултурне групе се, дакле, само делимично разликују од ‘матичне’ групе или културе, и то тиме што уводе нове вредности или само зато што пренаглашавају неке од тих вредности“.⁵⁷

⁵⁶ Николић Златко, *Превенција криминалитета (методика рада саветовалишта за родитеље и децу)*, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2006, стр. 67-68.

⁵⁷ *Ibid.*, стр. 81.

Разматрање утицаја друштвених услова на појаву и ескалацију насиља, како у спорту, тако и код навијачких група, индуковано је дејством више чинилаца. У питању су следећи чиниоци:

- „структурално-развојни чиниоци конкретног глобалног друштва;
- тржишни начин пословања и уопште услови ‘глобализације’ рада у индустријском друштву;
- процеси урбанизације друштва;
- масовна култура и мас-медији;
- повратно дејство осталих социјално-патолошких и криминолошких аспеката на насиље у спорту“.⁵⁸

Сваки од наведених чинилаца, самостално или у садејству са другима, утиче на почетну физиономију и подручје деловања навијачких група. Тако глобализациони процеси и тржишни начин пословања креирају тзв. потрошачко друштво. У њему се промовише потреба за повећаним стицањем материјалних добара како би се задовољиле потребе човека у савременом друштву. Доступни резултата социолошких истраживања указују да се међу члановима навијачких група налазе припадници млађе доби који потичу из сиромашнијих породица. Неретко су поједини делови великих градова („радничка насеља“) били стециште навијачких група и „регрутни“ центар њихових будућих чланова. „Локални фудбалски клуб се уклапао у свест припадности градској четврти и месту становања и био је средство да се ова свест појача. Данас постоје фудбалски клубови који постају интеррегионални, чак интернационални феномени. Тако у Србији делује група навијача италијанског Интера, која се окупља у једном београдском кафићу у коме прате директне преносе свих утакмица у којима игра њихов тим. Енглески Манчестер Јунајтед има толико обожавалаца у Јапану, да је у овој земљи током 2002. године отворио 25 великих продавница у којима се могу набавити оригинална обележја клуба. Торински Јувентус има навијаче и ван града у коме се налази

⁵⁸ Према: Милошевић Бојану, Социоантрополошке особености насиља у спортским активностима: утицај мас-медија на младе, *Зборник Матице српске за друштвене науке*, Нови Сад, бр. 127, (2009), стр. 125.

седиште клуба (две трећине италијанских навијача чине навијачи овог клуба, а њих је 2001. године било регистровано 8,97 милиона). Међутим, овакви подаци могу да заварају. Локални идентитет и даље игра важну улогу, а то се може видети и из транспарената на утакмицама, кореографија, сајтова навијачких група на којима они изражавају своју припадност локалитету. Свака навијачка група себе сматра поносом града у коме делује⁵⁹.

Важан утицај на формирање и деловање навијачких група остварује масовна култура и мас-медији. Тај утицај се испољава кроз негативну идентификацију припадника млађе популације са личностима из света подземља који као средство и методе свог деловања према противницима користе насиље. У Србији није било озбиљнијих криминолошких и социолошких истраживања који се баве утицајем масовне културе и мас-медија на младе припаднике навијачких група. Међутим, у САД је било више оваквих истраживања и дошло се до значајних резултата.⁶⁰

Утицај масовне културе и мас-медија на младе људе и њихово интегрисање у окриље различитих друштвених група (посебно навијачких) посебно је присутан у сфери Интернета. Све врсте медија (нарочито Интернет) представљају једну врсту робе која се нуди и продаје на глобалном светском тржишту. Њихов утицај је различит у зависности од структуре корисника

⁵⁹ Вељић Миливоје, *Фудбалска утакмица-светковина и ритуал*, Зборник радова Београдске отворене школе, Београд, 2007, стр. 58.

⁶⁰ „Аматерска спортска асоцијација из Сједињених Америчких Држава (2001), урадила је истраживање колико спорт у медијима утиче на децу узраста од 8 до 17 година. Резултати истраживања су показали да деца свој први контакт, прво упознавање са спортом добијају управо преко медија, и то највише са ТВ (88%), затим филмова, видео-игара, магазина, интернета и новина. Слични резултати су добијени и за учесталост праћења спорта преко медија. Нешто изнад 14% деце прати спорт свакодневно путем телевизије, 10% путем видеоигара, 11% преко штампаних медија и 2% путем интернета. То истраживање је спроведено и као испитивање односа расе и пола и праћења спортова у медијима, као и односа праћења спорта у медијима и активног бављења спортом. Организација *Children & Media Program* из Лос Анђелеса (САД) остварила је истраживање (1999) о утицају спортских садржаја у медијима на децу. Анализа је показала да највећи број реклама, које се емитују унутар спортских емисија и преноса, желе да наметну потребу аутомобилске индустрије, затим следе рекламе брзе хране и рекламе за алкохолна пића. Чак је истраживана расна и полна припадност глумаца у тим рекламама. Такође, испитивано је и насиље у спортским програмима. Поруке у којима се охрабрује насиље објављиване су у готово свим спортовима, као што су, нпр. кошарка, хокеј, бејзбол, екстремни спортови. Речи, које се употребљавају у тим порукама, најчешће упућују на насиље и, како је у истраживању наведено, постале су стандардни део спортског речника“. Милошевић Бојан, *op. cit.*, стр. 126-127.

медија. Тако је, на пример, утицај свих медија различит у односу на пол и старост чланова породице: „снажнији на дјецу и жене него на одрасле и мушке чланове, снажнији такођер на мање образоване слојеве него оне високо образоване итд.“⁶¹ Утицај мас-медија у савременом свету уочљив је кроз брзо и ефикасно пласирање информација корисницима, како им не би преостало пуно времена за утврђивање веродостојности примљене информације. Зато гледаоци постају купци робе (информација) пласираних путем медија.⁶²

Повратно дејство осталих социјално-патолошких и криминолошких аспеката на насиље у спорту представља важно питање у склопу разматрања о криминално-социолошком профилу навијачких група. С обзиром на комплексност овог питања, неопходно је одредити поље утицаја социјално-патолошких и криминолошких појава на насиље које врше навијачке групе. Професор Милутиновић је у склопу разматрања екологије криминалитета у градским насељима приказао резултате спроведених еколошких студија. Наиме, еколошке студије које су се бавиле питањем дистрибуције криминалитета у градовима утврдиле су да стопа криминалитета расте према одређеним деловима града у којима се примењује „социјално погоршање“. Ове градске четврти, познатије као криминална подручја, условљавају окупљање омладине, што привлачи пажњу неприлагођених омладинаца и посебно делинквентних група и банди. То су већа раскршћа, тргови, места на којима се одржавају јавне приредбе и спортске утакмице.⁶³ У овим градским четвртима је запажено присуство навијачких група које су последица повратног (негативног) дејства „социјалног погоршања“. Стога се повратно дејство социјално-патолошких и криминолошких аспеката на насиље у спорту огледа у његовом негативном утицају на припаднике млађе популације који, несвесни последица које могу произвести својим понашањем, прихватају насиље у спорту као

⁶¹ Трстењак, Тончи. Масовни медији – потицај или сметња обитељском дијалогу, *Обновљени живот*, Загреб, бр. 4, (2006), стр. 483.

⁶² Шире о томе: Бошњаковић Мата, *Културна функција телевизије: аспекти*, Завод за културу Хрватске, Загреб, 1984.

⁶³ Милутиновић Милан, *Криминологија*, Савремена администрација, Београд, 1990, стр. 193.

начин испољавања своје личности и неслагања са „наметнутим“ друштвеним обрасцима „пожељног“ понашања.

Можемо закључити да је криминално-социолошки профил навијачких група неопходно посматрати са аспекта њиховог понашања као социјалног проблема. Он се испољава у постојању делинквентних супкултура са одређеним кодексима понашања за припаднике који представљају пародију организација „нормалног друштва“. Њихови малолетни чланови улазе у ове групе по инерцији због своје социјалне припадности а не због присуства неког од облика психичких девијација. Стога ово подручје припада проучавањима социолога и криминолога.⁶⁴

⁶⁴ Алексић Живојин, Миловановић Зоран, *Криминалистика*, Партенон, Београд, 1994, стр. 432.

III МЕЂУНАРОДНИ ПРАВНИ ИНСТРУМЕНТИ ЗА СПРЕЧАВАЊЕ НАСИЉА НА ЈАВНИМ СКУПОВИМА И СПОРТСКИМ ПРИРЕДБАМА

Успостављање правних оквира за спречавање насиља на јавним скуповима и спортским приредбама у међународном правном простору последњих деценија бележи осцилирајуће трендове. Они се уклапају у процес постепене глобализације у читавом свету чији важан сегмент представља потреба за унификацијом постојећих националних законских решења у свим правним областима. У унутрашњем правном поретку долази до преузимања решења присутних у међународним правним инструментима. То је нарочито случај у сфери људских права која добијају уставноправну и законску заштиту у националним правним оквирима.⁶⁵

Разматрање међународних правних инструмената подразумева постепено упознавање са садржином понуђених решења у њима. Она се односе на утврђивање надлежности органа за осигурање јавног реда и мира, као и безбедности, како самих учесника, тако и осталих грађана у време одржавања јавних скупова и спортских приредби. Неопходно је одредити правне оквире у области посебног законодавства којима се регулише област јавних скупова и спортских приредаба. У овим законима се врши појмовно одређење јавних скупова и спортских приредаба, у смислу њиховог разграничавања од сличних облика колективног наступања људи у различитим животним ситуацијама.

Утицај међународних правних инструмената на изградњу унутрашњих правних оквира у области јавних скупова и спортских приредаба огледа се и у домену прекршајног и кривичног права. Наиме, неопходно је прописати

⁶⁵ Историјски посматрано, међународно право је резултат дуге еволуције кроз коју је пролазила међународна заједница. Отуда порекло међународног права треба тражити на прелазу из средњег у нови век, у време развоја капитализма и националних држава. Аврамов Смиља, Крећа Миленко, *Међународно јавно право*, Службени гласник, Београд, 2007, стр. 13.

инкриминациону зону (не)дозвољеног понашања учесника свих врста јавних скупова и спортских приредаба. То се првенствено односи на домете прекршајног и кривичног законодавства у којима се одређује зона забрањеног понашања (прекршаји и кривична дела). Зато су ретке државе које своје национално законодавство ускладиле нису са препорукама и стандардима прописаним у међународним правним документима.

Важан део међународних напора да се насиље на јавним скуповима и спортским приредбама ефикасније сузбија представљају прописи спортских организација. То се првенствено односи на фудбалске организације (УЕФА, ФИФА) које располажу читавом лепезом санкција. Међутим, оне се односе на спортске клубове који нису били у стању да осигурају ред и мир за време одржавања утакмице. Санкције су претежно имовинског карактера и састоје се од изрицања новчаних казни клубовима уз забрану одржавања одређеног броја утакмица на њиховим стадионима или у спортским халама.

С обзиром на присуство великог броја међународних и регионалних, а нарочито европских, правних инструмената, у даљем излагању смо одабрали оне који остварују најјачи ефекат на област спречавања насиља на јавним скуповима и спортским приредбама. Притом смо све правне инструменте поделили на међународне и европске, уважавајући тежњу наше, али и других европских држава, да заједнички наступе на пољу спречавања насиља на јавним скуповима и спортским приредбама.

1. ПРЕПОРУКЕ ЗА СПРЕЧАВАЊЕ НАСИЉА НА ЈАВНИМ СКУПОВИМА И СПОРТСКИМ ПРИРЕДБАМА

Од свог оснивања, Уједињене нације (у даљем тексту УН) су настојале да пруже правне оквире за заштиту људских права сваког човека, било као појединца, или као дела ширег колективитета. Отуда се деоба људских права, поред времена њиховог појављивања (генерације људских права), заснива и на својству њиховог имаоца (појединац или колективитет).⁶⁶

Значај откривања и даљег развијања људских права под окриљем УН уочљив је у свим сферама личног и друштвеног живота сваког човека. Међутим, идеја о неопходности утврђивања тачног или коначног каталога људских права и обезбеђивања њихове ванинституционалне и институционалне заштите потиче из периода много пре настанка УН. Она се везује за прве међународне документе у којима се назире идеја о потреби установљења људских права која представљају неутуђиво „благо“ сваког човека које он стиче својим рођењем и својством људског бића. С обзиром на то да феномен људских права прожима читав међународни правни поредак, њихова важност се дотиче и проблематике спречавања насиља на јавним скуповима и спортским приредбама.

Иако се у својим темељним документима УН експлицитно не баве овом материјом, чињеница је да се у готово свим значајнијим међународним правним инструментима посвећује посебна пажња праву човека на слободу окупљања. Ово право се испољава у форми признавања људског права сваког човека да у заједници са другима људима изрази своје (не)задовољство. Облици испољавања овог права препознатљиви су кроз јавно окупљање чији мотиви могу бити различитог садржаја. У склопу тих мотива важно место представљају јавни скупови политичке и синдикалне садржине, као и спортске манифестације. Међутим, спољашње манифестације људског незадовољства неретко могу попримити негативне конотације изражене у форми насиља и

⁶⁶ Димитријевић Војин и сар. *Људска права*, БГ Центар за људска права - Досије, Београд, 1997, стр. 174-176.

насилничког понашања самих учесника јавних окупљања и спортских приредаба. Негативни ефекти се изражавају кроз вршење насиља које може довести до повреде живота и телесног интегритета, како самих учесника скупа, тако и људи који нису били њихов део. Због тога је насиље на јавним скуповима и спортским приредбама означено као злоупотреба права човека на слободу јавног окупљања и као такво се изучава у оквиру међународног права о људским правима.

Област насиља на јавним скуповима и спортским приредбама има своје полазиште у Универзалној декларацији о људским правима УН из 1948. године.⁶⁷ У овом правном инструменту садржане су начелне одредбе у којима се постављају будући оквири за правно уређење основних људских права и слобода, укључујући притом и право на јавно окупљање без примене насиља према његовим носиоцима. У уводном делу Декларације се, између осталог, експлицитно наводи: „Генерална Скупштина проглашава ову Универзалну декларацију о људским правима као заједнички стандард који треба да постигну сви народи и све нације да би сваки појединац и сваки орган друштва, имајући ову Декларацију стално на уму, тежио да учењем и васпитавањем допринесе поштовању ових права и слобода и да поступним унутрашњим и међународним мерама обезбеди њихово опште и стварно признање и поштовање како међу народима самих држава чланица, тако и међу народима оних територија које су под њиховом управом“.⁶⁸

Универзална декларација гарантује свакоме право на слободу мирног окупљања и удруживања. Оно се испољава кроз давање могућности свакоме да има право на друштвени и међународни поредак у којем права и слободе објављени у овој Декларацији могу бити потпуно остварени. Стога се ниједна одредба ове Декларације не може тумачити као право било које државе, групе или лица да обавља било коју делатност или да врши било какву радњу усмерену на рушење права и слобода који су у њој садржани.

⁶⁷ Усвојена и проглашена резолуцијом Генералне скупштине УН 217 (III) од 10. децембра 1948. године: 48 држава је гласало за, ниједна против, док је 8 било суздржано (укључујући Југославију, Саудијску Арабију, Јужну Африку и СССР).

⁶⁸ *Ibidem*.

Неспорно је да је право на слободу мирног окупљања и изражавања својих ставова супротних званичном тумачењу политичких и спортских догађаја неутуђиво људско право које се стиче рођењем а не вољом државе или појединаца који иступају у њено име. Међутим, злоупотреба овог права праћена вршењем насиља оставља простора за примену дозвољених ограничења људских права. Она се испољавају у форми уграђених (инхерентних) ограничења присутних у већини унутрашњих законодавстава у свету.

Међународни пакт о грађанским и политичким правима предвиђа могућност ограничења уживања људских права. Тако је, на пример, у одредби члана 4. овог пакта прописано следеће: „У случају да изузетна општа опасност угрози опстанак нације и да је то објављено службеним актом, државе чланице овог пакта могу да предузму, у оном степену строгости који то стање захтева, мере које одступају од обавеза предвиђених овим пактом, под условом да те мере не буду у несагласности са осталим обавезама које им намеће међународно право и да немају за последицу дискриминацију засновану само на раси, боји, полу, језику, вери или социјалном пореклу“.⁶⁹ Овим пактом је предвиђено да се његове одредбе не могу тумачити као да садрже било какво право за неку државу, групацију или појединца да обавља неку делатност или врши неки акт у циљу рушења признатих права и слобода.

У наведеним одредбама једног од најзначајнијих међународних правних инструмената настоје се постићи двоструки ефекти. С једне стране, прописани су широки оквири за остваривање права на слободу јавног окупљања грађана у свим сферама друштвеног живота (укључујући ту и јавне скупове и спортске приредбе). Ово право је неутуђиво и гарантовано највишим међународним и унутрашњим правним актима. С друге стране, предвиђа се рестриктивна примена ограничења ових права у случајевима наступања „стања опасности“ у држави. У том смислу, под одређеним околностима државе имају право да ставе ван снаге (дерогирају) највећи део зајемчених права и слобода. Стицајем ванредних околности, попут рата, унутрашњих нереда, побуне већих размера и

⁶⁹ Види: Закон о ратификацији Међународног пакта о грађанским и политичким правима („Службени лист СФРЈ“, бр. 7/71).

других опасности по народ и државу, највећи део основних људских права је, у складу са утврђеном законском процедуром, могуће само привремено укинути.⁷⁰

Супремација Међународног пакта о грађанским и политичким правима, у односу на друге међународне правне инструменте из времена његовог настанка, уочљива је у обавезности његове примене од стране држава потписница. То је експлицитно наведено у члану 2. став 2, где стоји: „Државе чланице овог пакта обавезују се да поштују и гарантују свим лицима која се налазе на њиховој територији и која потпадају под њихову надлежност, права призната овим пактом без обзира нарочито на расу, боју, пол, језик, веру, политичко или друго мишљење, национално или социјално порекло, имовно стање, рођење или сваку другу околност“.⁷¹

У циљу обезбеђивања услова за примену својих одредби, Пакт о грађанским и политичким правима је предвидео установљење посебног Одбора за људска права. Главни задатак Одбора се састоји од разматрања извештаја које државе потписнице морају подносити о мерама које су предузеле и којима остварују призната права, као и постигнутом напретку у њиховој примени. Одбор је скренуо пажњу генералном секретару УН и посредством њега одговарајућим телима УН, на информације о тешким повредама људских права. Поред тога, Одбор је кроз праксу решавања индивидуалних тужби и разматрање извештаја усвојио већи број општих примедби којима се појашњава значење разних одредби Пакта.⁷²

Резимирајући излагање о темељним међународним правним инструментима који у својим одредбама постављају опште и посебне оквире имплементације људских права у унутрашње законодавство држава потписница, можемо, између осталог, уочити њихов утицај и на сферу права човека на јавно окупљање. Ово људско право је у непосредној корелацији са вршењем насиља и насилничким понашањем на јавним скуповима и спортским

⁷⁰ Димитријевић Војин и сар. *op. cit.*, стр. 202.

⁷¹ Члан 2. став 2. Међународног пакта о грађанским и политичким правима из 1966. године.

⁷² Viergenenthal Thomas и сар. *Међународна људска права (прев. Дејана Голенко et al.)*, Правни факултет свеучилишта у Риједи, Ријека, 2011, стр. 46-47.

приредбама којима се онемогућава његово остваривање у пракси. Отуда се значај међународноправног регулисања насиља на јавним скуповима и спортским приредбама огледа у постизању двоструког ефекта:

- спречавање вршења насиља од стране њихових организатора и учесника;
- спречавање вршења насиља од стране државних органа кроз примену неоправдане и прекомерне силе у циљу њиховог сузбијања.

2. ЕВРОПСКА КОНВЕНЦИЈА О ЉУДСКИМ ПРАВИМА И ОСНОВНИМ СЛОБОДАМА - ПРАВО НА СЛОБОДУ ОКУПЉАЊА И НАСИЉЕ НА ЈАВНИМ СКУПОВИМА КАО ЗЛОУПОТРЕБА ТОГ ПРАВА

Европска конвенција о људским правима и основним слободама (у даљем тексту Европска конвенција) представља важан регионални правни инструмент. С обзиром да је настала 1950. године, што је само две године после доношења Универзалне декларације о људским правима (1948), Европска конвенција представља даљу разраду и конкретизацију њених одредби. У складу са развојем друштвених односа и проширивањем постојећег каталога људских права, са новим људским правима (права треће генерације), Европска конвенција је била допуњавана и на тај начин додатно усклађивана. Томе у прилог говори велики број донетих протокола на основни текст Конвенције.⁷³

Европска конвенција садржи релативно дуг каталог људских права и слобода којима се задире у различите сфере друштвеног живота. За област јавних скупова и спортских приредаба, као начина остваривања људског права на слободу јавног окупљања, интересантни су делови који експлицитно, али и

⁷³ Види: Council of Europe, The European Convention on Human Rights (Rome November 4 1950) and its Five Protocols: Paris March 20 1952, Strasbourg May 6 1963, Strasbourg May 6 1963, Strasbourg September 16 1963, Strasbourg January 20 1966.

имплицитно, дотичу ову правну материју. Наиме, у Европској конвенцији се јамчи право на слободу окупљања сваког човека самостално и у заједници са другим људима. Следствено томе, „свако има право на слободу мирног окупљања и слободу удруживања с другима, укључујући право да оснива синдикат и учлањује се у њега ради заштите својих интереса“.⁷⁴ Дакле, право на слободу окупљања може бити оствариво само на миран, то јест ненасилан начин. Отуда се организатори и учесници јавних скупова и спортских приредаба који користе насиље и насилна средства за реализацију својих циљева не могу позивати на одредбе Европске конвенције којима се гарантује право на слободу јавног окупљања и удруживања са другим људима.⁷⁵ „За вршење ових права неће се постављати никаква ограничења, осим оних која су прописана законом и неопходна у демократском друштву у интересу националне безбедности или јавне безбедности, ради спречавања нереда или криминала, заштите здравља или морала, или ради заштите права и слобода других. Овим се чланом не спречава законито ограничавање вршења ових права припадницима оружаних снага, полиције или државне управе“.⁷⁶

Претходно цитирана одредба у контексту права на слободу мирног окупљања у начелу признаје општу слободу у његовом уживању. Међутим, у даљем тексту предвиђена су ограничења која је потребно уско тумачити. Разлози се односе на подручје осигуравања безбедности у држави, то јест локалитету на коме се одржавају јавни скупови и спортске приредбе уз употребу насиља. Међутим, тиме се не исцрпљује лепеза случајева у којима је могуће ограничити право на слободу мирног и несметаног јавног окупљања.

⁷⁴ Члан 11. став 1. Европске конвенције о људским правима и основним слободама из 1950. године.

⁷⁵ Подсећања ради, у комунитарном праву Европске уније прописани су посебни услови за признавање директног дејства правних норми. Они се састоје у следећем: 1) одредба мора садржати јасну обавезу државе чланице, 2) садржина одредбе мора бити таква да може створити директно деловање, 3) никакви даљи акти од стране органа Заједнице или држава чланица се не смеју тражити за остваривање тог циља, 4) одредба или не сме бити условљена, или услови морају бити испуњени, 5) државе чланице не смеју имати дискрециона права за испуњавање обавеза. Вукадиновић Радован, *Право Европске уније*, Београд – Крагујевац, 1996, стр. 58.

⁷⁶ Члан 11. став 2. Европске конвенције о људским правима и основним слободама из 1950. године.

Отуда се наводе случајеви и потребе сузбијања криминалитета који се, по правилу, везује за вршење насиља на јавним скуповима и спортским приредбама. Заштита здравља и морала представља важно подручје на коме се преламају утицаји различитих друштвених група које користе јавна окупљања како би исказали своје незадовољство актуелним дешавањима у овим областима друштвеног живота.

Важно подручје које изазива посебно интересовање, како владиног тако и невладиног сектора, тиче се прелажења границе у којој се право на уживање људских права злоупотребљава у неке друге сврхе. То се често дешава у сфери јавног окупљања које је обојено насиљем и насилничким понашањем његових учесника и представника органа јавних власти (полиција и жандармерија). У Србији су присутни „дежурни критичари“ који сваку акцију полиције, усмерену на сузбијање насиља на јавним скуповима и спортским приредбама, стављају у негативан контекст тзв. „прекомерне употребе силе“. Међутим, свесно се заборавља да пропуштање полиције да интервенише и тако осигура мир и безбедност свих грађана, што подразумева и учеснике јавних скупова и спортских приредаба чији поступци нису део насилничког понашања, представља повреду њиховог људског права на живот, слободу кретања итд. Наравно, потреба за осигурањем јавног реда и мира, те безбедности и заштите физичког интегритета свих грађана, се не сме претворити у полицијску самовољу и започињање новог кршења људских права сада од стране органа јавне власти (полиције, жандармерије, војске) према окупљеним грађанима.

Европска конвенција предвиђа могућност улагања средстава правне заштите од различитих облика кршења људских права. У том смислу, право на слободу мирног окупљања је могуће заштитити кроз механизам улагања делотворних правних лекова.⁷⁷ Посматрано *stricto sensu*, разлог за коришћење

⁷⁷ „Да би се знало да је правни лек стварно делотворан (ефикасан) треба пре свега бити сигуран да ће извршни органи стварно поступити према одлуци суда или неког другог надлежног органа. Зато није довољно да постоји само пропис него и задовољавајућа пракса. Ако се, на пример, зна да се пресуде судова не извршавају због недостатка особља, корупције, бојазни од незамерања моћним људима, повлађивања помамљеној јавности итд, делотворног правног лека нема“. Димитријевић Војин *et al.*, *op. cit.*, стр. 98. У вези повреде права на делотворни правни лек, у погледу суђења у разумном року, постоји већи број донетих пресуда Европског суда за

могућности улагања делотворног правног лека представљају повреду одредаба члана 13. Европске конвенције које се односе на право на слободу мирног окупљања грађана. У оба могућа случаја кршења овог права, који се односе на примену насиља од стране учесника јавног скупа и спортских приредаба или, пак, од стране органа јавне власти (полиција и жандармерија), постоји неотуђиво право сваког човека да поведе судски поступак у циљу заштите својих права. Ово право се односи и на припаднике органа јавне власти и грађане који нису били учесници скупа али су, стицајем сплета негативних околности, претрпели штету услед вршења насиља за време одржавања јавних скупова и спортских приредаба.

Државе, као стране уговорнице, располажу могућношћу одступања од обавеза предвиђених у Европској конвенцији коју су потписале. То се експлицитно наводи у члану 15. став 1, где се прописује следеће: „У доба рата или друге јавне опасности која прети опстанку нације, свака Висока страна уговорница може да предузме мере које одступају од њених обавеза по овој Конвенцији, и то у најнужнијој мери коју изискује хитност ситуације, с тим да такве мере не буду у нескладу с њеним другим обавезама према међународном праву“.⁷⁸ Ова одредба Европске конвенције је била предмет много шире расправе у судском предмету Ирска против Уједињеног Краљевства (пресуда од 18. јануара 1978, 25 Publ. Eur. Court H.R. 5). Ова пресуда представља преседан у пракси Европског суда за људска права у Стразбуру. Овде је Суд ставио до знања да премда државе, као стране уговорнице, имају могућност коришћења „слободне процене“ у тумачењу чињеница које се односе на (не)постојање ванредног стања и потребе да се укину становита права која Европска конвенција јамчи, државе, ипак, не уживају неограничена овлашћења у том погледу.⁷⁹ Отуда се навођење разлога за привремено ограничавање људских права које износе владе појединих европских држава морају тумачити

људска права у Стразбуру. Види: Пресуда у случају бр. 39177/05 од 13 марта 2007. (В.А.М. против Републике Србије) у вези са кршењем одредаба члана 13 Европске конвенције.

⁷⁸ Члан 15. став 1. Европске конвенције о људским правима и основним слободама из 1950. године.

⁷⁹ Buergenthal Thomas и сар. *op. cit.*, стр. 177.

у складу са одредбом члана 15. Европске конвенције. Није потребно посебно наглашавати значај примене наведеног члана на право људи на мирно окупљање које недемократске и бирократизоване државе настоје сузити на најмању могућу меру. Притом ове државе легитимност својих одлука у којима настоје сузити зону коришћења људских права заснивају на опозивом карактеру појединих права и слобода, а међу њима и права на слободу мирног окупљања.⁸⁰

Права, обавезе, али и ограничења садржана у одредбама чланова 10, 11. и 14. неће се тумачити тако да спречавају Високе стране уговорнице да ограничавају политичку делатност странаца (члан 16). На овај начин се спречава могућност злоупотребе права на слободу мирног окупљања страних држављана. Отуда се међу основима за ограничење овог људског права може наћи припадност учесника скупа иностраној држави и непоседовање држављанства државе у којој учествује у јавним окупљањима грађана. Иако је до скоро било незамисливо да страни држављани у бившим социјалистичким државама учествују у јавном животу па тако и јавним скуповима, стриктна примена одредбе члана 16. Европске конвенције то имплицитно дозвољава уз доследно поштовање унутрашњег правног поретка.

С обзиром на то да Европска конвенција регулише област права човека на слободу мирног окупљања, неопходно је указати на одредбе које на општи начин регулишу примењивост читавог каталога људских права. Тако се забрањује било којој држави, групи или појединцу да се упусте у неку делатност или изврше неки чин који је усмерен на поништавање или ограничавање било којег људског права и слободе. Ниједна европска држава нема право да онемогућава примену људског права на слободу мирног окупљања. Искључује се могућност свесног сужавања правне зоне у којој се испољавају могући начини остварења овог права. Дакле, експлицитно се сматра противправном делатност државе на пољу поништавања права гарантованих Европском конвенцијом. Значај оваквог одређења људских права

⁸⁰ Види: Милошевић Милан, Матић Горан. Људска права и креирање безбедносне политике у Србији, *Војно дело*, Београд, бр. 1, (2008), стр. 90.

огледа се у постављању демаркационе линије изван које није могуће државним одлукама негирати урођено и Европском конвенцијом ратификовано људско право на слободу мирног окупљања. Тако је, на пример, истицање недемократских држава да је евентуално кршење људских права унутрашња ствар њених држављана произвољно и противправно. Уосталом, делатност Европског суда за људска права и велики број усвојених представки грађана поднетих против своје државе најречитије говоре томе у прилог.

Ограничења људских права и слобода која су дозвољена овом Европском конвенцијом не могу се примењивати у друге сврхе, осим оних због којих су прописана. Реч је о спречавању ималаца људских права да их злоупотребе претварајући, на пример, право на слободу мирног окупљања у рушилачке и насилничке јавне скупове (демонстрације) и навијање, као део спортских манифестација, у навијачке изгреде предвођене агресивним навијачким групама. Томе су нарочито склоне екстремне десничарске организације, неретко повезане са криминалним организацијама и навијачким групама, које се неоправдано позивају на стање угрожености сопствених људских права. На тај начин се покушавају оправдати насиље и насилничко понашање уперено против државних органа или припадника супарничких навијачких и екстремистичких група. У визури наше друштвене реалности сведоци смо свакодневног позивања на кршење људских права без обзира што се сами „позивачи“ служе средствима и методима којима озбиљно повређују људска права других људи.⁸¹

Европска конвенција предвиђа могућност институционалне заштите људских права од њиховог угрожавања и повређивања. У том смислу, право на слободу мирног окупљања обухвата и могућност правичног задовољења, у смислу накнаде материјалне и нематеријалне штете, појединцима којима уживање овог права није омогућено, тј. који су претрпели физичко насиље,

⁸¹ Одлукама Европског суда за људска права у Стразбуру се не може оспоравати право државе да изабере начин којим ће гарантовати сваком човеку на својој територији неометано уживање људских права и слобода гарантованих Европском конвенцијом. Види: Frowein Jochen, *The Incorporation of the European Convention on Human Rights into the Legal Order of Germany*, The International and the National Centre for Human Rights, Belgrade, 2003, p. 207.

губитак најближих чланова породице и материјалну штету. Међутим, „ако Суд нађе да је одлука или мера коју је донела или предузела судска или било која друга власт неке Високе стране уговорнице у целини или делимично противна обавезама које проистичу из ове Конвенције и ако унутрашње право те стране уговорнице омогућава само делимичну одштету за последице ове одлуке или мере, одлуком Суда, ако је то потребно, даће се правично задовољење оштећеној странци“.⁸²

Смисао цитиране одредбе члана 50. Европске конвенције обухвата широку лезу могућности за покретање поступка ради накнаде претрпљене материјалне и нематеријалне штете. По овом питању Европска конвенција чини значајан искорак у правцу обезбеђивања механизма правне заштите њиховим имаоцима.⁸³ Даје се право појединцима, групи лица и невладиним организацијама да покрећу поступке пред Европским судом за људска права у случају непоштовања људских права, укључујући право на слободу мирног окупљања. Ипак, неопходно је прво исцрпети сва правна средства у домаћем правосуђу, уз обавезу да последња одлука не буде старија од шест месеци. Поред права на подношење представке због потпуног непоштовања права на слободу мирног окупљања, могућа је ситуација у којој су та права само делимично остварена, у смислу непотпуног накнађивања проистекле штете. У том случају, предвиђена је могућност подношења представке Европском суду за људска права у делу у коме интереси имаоца овог људског права нису потпуно задовољени. Једном речи, творци Европске конвенције су настојали избећи све могуће ситуације у пракси које би погодовале прекршиоцима људских права на штету њихових ималаца.⁸⁴

⁸² Члан 50. Европске конвенције о људским правима и основним слободама из 1950. године.

⁸³ Европска конвенција је тако постала једна врста катализатора за промене у праву усмерене на даље оснаживање капацитета људских права и слобода те истовремено утицала на процес хармонизације људских права у Европи. Harris David John и сар., *Law of the European Convention on Human Rights*, Butterworths, London-Dublin-Edinburgh, 1995, p. 29.

⁸⁴ У том смислу, уважавање принципа на коме се заснива право на слободу мирног окупљања не може бити разлог за онемогућавање остваривања овог људског права без обзира што је дошло до одбијања регистрације било које организације. „Овај принцип прокламован је у случају *Организација уједињених Македонаца Илинден против Бугарске*, при чему је Суд узео у обзир то да на претходним окупљањима подносилаца представке није дошло до озбиљнијих нереда, те да нико од учесника скупа није кривично гоњен. Сама чињеница да група позива на

Важност Европске конвенције се огледа и у обавезности страна уговорница да се повинују одлукама Европског суда за људска права у сваком предмету у коме су странке (члан 53). Општи значај ове одредбе огледа се у правној извесности која се пружа свим имаоцима људских права од могућности неостваривања пресуде Европског суда за људска права. У супротном би била доведена у питање читава конструкција људских права, а међу њима и право на слободу мирног окупљања. Тако је, на пример, илузорно говорити да је у једној држави на снази политички поредак заснован на владавини права, демократији, независном правосуђу и другим демократским елементима ако је искључена могућност примене судских одлука Европског суда за људска права. Отуда се у одредби члана 53. Европске конвенције државе, као стране уговорнице, правно обавезују да се повинују одлукама Европског суда за људска права. Термин „повиновање“ овде је употребљен у контексту обавезности примене одлука овог суда.

Примењено на људско право на слободу мирног окупљања, „повиновање“ према одлукама Европског суда за људска права има посебан значај. Он се огледа у омогућавању сваком појединцу, групи људи или невладиним организацијама да увек када то околности конкретног случаја дозвољавају, покрену поступак пред Европским судом за људска права. Након доношења одлуке овог Суда, имаоци људског права на слободу мирног окупљања се могу позивати на поштовање Европске конвенције и захтевати безусловну примену донете одлуке. На тај начин је могуће остварити потпуно правно задовољење оштећене стране и предупредити будуће ситуације у којима може доћи до кршења права на мирно окупљање грађана.

аутономију или чак захтева одвајање дела територије земље не може аутоматски оправдати забрану њених окупљања, што такође представља важан принцип установљен у овом случају. Наиме, у једном демократском друштву заснованом на владавини права, мора бити пружена одговарајућа могућност изражавања политичких идеја, које оспоравају постојећи поредак и за чије остварење се залаже мирним средствима, путем вршења права на окупљање или на други начин. Појединачни позиви на насиље, нису могли представљати већински модел понашања, били су претерани, јер су првенствено били усмерени на то да привуку пажњу. У сваком случају, они су се могли решити кривичним гоњењем одговорних“. Царић Славољуб, *Европски систем људских права*, Факултет за економију и инжењерски менаџмент, Нови Сад, 2011, стр. 247.

3. ПРАВНО УРЕЂЕЊЕ ОБЛАСТИ НАСИЉА И НЕДОЛИЧНОГ ПОНАШАЊА НА СПОРТСКИМ ПРИРЕДБАМА У ЕВРОПИ

Непосредно након трагедије на стадиону „Хејсел“, Савет Европе је сачинио и предложио за потписивање Конвенцију о насиљу и недоличном понашању гледалаца на спортским приредбама, посебно на фудбалским утакмицама (у даљем тексту Европска конвенција о насиљу и недоличном понашању) од 19. августа 1985. године.⁸⁵ Наша држава (*ex* Југославија) је ратификовала ову Конвенцију, чиме су њене одредбе постале део нашег унутрашњег законодавства.⁸⁶ *Ratio legis* код доношења Европске конвенције о насиљу и недоличном понашању огледао се у настојању њених твораца да, на међудржавном дакле европском нивоу, пропишу стандарде и правила поступања у циљу спречавања вршења насиља на спортским приредбама и фудбалским утакмицама. Отуда се ова Конвенција сматра важним европским правним инструментом којим су постављени темељи у борби против насиља ове врсте. До данашњег дана она се сматра важећим правним инструментом чије одредбе обавезују све државе потписнице.

У Преамбули Европске конвенције о насиљу и недоличном понашању се указује следеће:

а) „Државе чланице Европског савета и друге државе уговорнице Европске културне конвенције, потписнице ове конвенције,

⁸⁵ Види: *European Convention on Spectator Violence and Misbehaviour at Sports Events and in particular at Football Matches*, (ETS. No 120), entered into force January 11 1985; <http://www1.umn.edu/humanrts/euro/ets120.html> (10.01.2014).

⁸⁶ Види: Закон о ратификацији Европске конвенције о насиљу и недоличном понашању гледалаца на спортским приредбама, посебно на фудбалским утакмицама („Службени лист СФРЈ“, бр. 9/90).

б) С обзиром на то да је циљ Европског савета остваривање већег јединства међу чланицама,

в) Забринуте због насиља и недоличног понашања гледалаца на спортским манифестацијама, посебно на фудбалским утакмицама, као и због њихових последица,

г) Свесне да ће овај проблем вероватно довести у питање принципе садржане у Резолуцији бр. (76) 41 Министарског комитета Европског савета познатој као „Европска повеља спорта за све“,

д) Наглашавајући значајан допринос спорта међународним разумевању, а посебно због учесталости фудбалских утакмица између националних селекција и клубова европских земаља,

ђ) С обзиром на то да и јавни и независни спортски органи имају посебне, али комплементарне одговорности у борби против насиља и недоличног понашања гледалаца, а имајући у виду да су спортске организације одговорне и у питањима безбедности, као и да су дужне да обезбеде мирно одвијање манифестација које организују; имајући у виду, шта више, да ти органи и организације треба заједно да раде на остваривању тог циља на свим одговарајућим нивоима,

е) С обзиром на то да је насиље актуелна друштвена појава са широким реперкусијама, чији су узроци углавном изван спорта, као и да спорт често служи као позорница за испољавање насиља,

ж) Одлучне да предузму заједничку акцију и сарађују на спречавању и сузбијању насиља и недоличног понашања гледалаца на спортским манифестацијама⁸⁷.

Државе потписнице Европске конвенције о насиљу и недоличном понашању гледалаца на спортским приредбама, посебно на фудбалским утакмицама, сагласиле су се у целости о њеном тексту.

Анализом самог текста Преамбуле можемо уочити општу интенцију њених твораца да донесу и понуде европским државама на потписивање

⁸⁷ *Ibidem.*

релевантан документ који ће покривати све могуће облике испољавања насиља на спортским манифестацијама и фудбалским утакмицама.⁸⁸ У складу са порастом општег друштвеног значаја спорта и спортских дешавања, а нарочито фудбала, и његовом улогом у међусобним односима европских држава, Европска конвенција о насиљу и недоличном понашању представља једну врсту регулаторног правног документа. Отуда се поље њене примене проширује на пратеће области друштвеног живота које се огледају у наметању посебних обавеза спортским клубовима и уопште спортским (фудбалским) организацијама.

Европска конвенција о насиљу и недоличном понашању уводи низ правних новина којима се настоји прецизирати одговорност свих учесника спортских приредаба. Под тим се подразумевају јавни и приватни органи који непосредно учествују у организацији и одржавању спортских приредаба, а нарочито фудбалских утакмица. Под јавним органима се подразумева читав безбедносно-полицијски апарат надлежан за сузбијање насиља и недоличног понашања на јавним скуповима и спортским приредбама. Међутим, у самом тексту Преамбуле Европске конвенције о насиљу и недоличном понашању посебно се апострофира улога јавних и независних спортских органа који имају посебне и комплементарне одговорности. Она се састоји у обавези ових спортских органа и организација да брину о безбедности активних (играчи, тренери и др.) и пасивних (навијачи, спортска публика и др.) учесника спортских приредаба.

У Преамбули Европске конвенције о насиљу и недоличном понашању се посебно указује на друштвени значај спорта и дешавања у вези са спортом који постаје позорница за вршење различитих облика насиља и недоличног понашања. На основу тога се апострофира важност изградње правних и безбедоносних механизма за несметано одржавање спортских приредаба у којима се мобилише читаво друштво.

⁸⁸ Овај закључак темељимо на чињеници да је у времену када је донета, Конвенција о насиљу и недоличном понашању представљала напредан правни текст. Међутим, проток времена је на друштвену сцену донео нове облике насиља у спорту, у много чему различите, у односу на његове раније форме (прим. прев.).

Творци Европске конвенције о насиљу и недоличном понашању посебну пажњу посвећују одређивању њене сврхе. У том смислу, „ради спречавања и сузбијања насиља и недоличног понашања гледалаца на фудбалским утакмицама, стране уговорнице се обавезују да, у оквиру својих уставних одредаба о томе, предузму потребне мере за спровођење одредаба ове конвенције“.⁸⁹ Смисао цитиране одредбе се огледа у обавезности имплементације одредаба Европске конвенције о насиљу и недоличном понашању у унутрашње право сваке државе потписнице. На тај начин се обезбеђује висок ниво примењивости ове конвенције који се заснива на Уставу као највишем правном акту једне државе. Следећи правило о субординацији правних аката у унутрашњем правном поретку, одредбе Европске конвенције о насиљу и недоличном понашању достижу ранг уставних, дакле општих одредаба.⁹⁰

Иако се већ у самом наслову Европске конвенције о насиљу и недоличном понашању истиче да се она односи на све спортске манифестације, са посебним акцентом на фудбалске утакмице, чињеница је да се у пракси њене одредбе посматрају у визури спречавања насиља на подручју фудбалских утакмица. У том смислу, „стране уговорнице ће примењивати одредбе ове конвенције и на друге спортове и спортске манифестације где постоји страх од насиља или недоличног понашања гледалаца, зависно од специфичних захтева таквих врста спортова и спортских манифестација“.⁹¹

У складу са претходно цитираном одредбом, неопходно је обезбедити непосредну примењивост одредаба Европске конвенције о насиљу и недоличном понашању у погледу свих спортских дешавања уколико се процени да би могло доћи до вршења насиља и насилничког понашања навијачких група непосредно, за време и после спортске приредбе. У Србији се

⁸⁹ Члан 1. став 1. Европске конвенције о насиљу и недоличном понашању гледалаца на спортским приредбама, посебно на фудбалским утакмицама.

⁹⁰ Подсећања ради, појединачна норма се односи на један случај, док се општа норма односи на неодређени број случајева (без обзира колики је број појединаца чије се понашање регулише). Лукић Радомир, Кошутин Будимир, *Увод у право*, Службени лист СЦГ, Београд, 2003, стр. 260.

⁹¹ Члан 1. став 1. Европске конвенције о насиљу и недоличном понашању гледалаца на спортским приредбама, посебно на фудбалским утакмицама.

ови случајеви односе на спортске манифестације у којима учествују спортске екипе и појединци из држава *ex* Југославије које су протекле деценије биле попреште ратних дешавања.

Поред активности полицијских органа и безбедносног апарата у области спречавања насиља на спортским приредбама, у Европској конвенцији о насиљу и недоличном понашању посебно се апострофира потреба за бољом унутрашњом (унутардржавном) координацијом. Она се састоји у неопходности оснивања посебних координационих тела надлежних за предузимање активности на пољу спречавања насиља и недоличног понашања на спортским приредбама, а нарочито на фудбалским утакмицама. Стране уговорнице ће координирати политику и активности државних органа надлежних за сузбијање насиља и недоличног понашања гледалаца образовањем посебних координационих тела. Притом ће разматрање могућности за образовање координационих тела бити вршено у складу са капацитетима сваке појединачне државе потписнице Европске конвенције о насиљу и недоличном понашању.

Поред издавања посебних Препорука за изградњу (правних и институционалних) превентивних механизма за сузбијање насиља и недоличног понашања на спортским приредбама, Европска конвенција о насиљу и недоличном понашању предвиђа примену конкретних мера против оних који право на слободу мирног окупљања својим поступцима непосредно нарушавају. С тим циљем, стране уговорнице се обавезују на утврђивање и спровођење мера за спречавање и сузбијање насиља и недоличног понашања гледалаца, укључујући посебно:

- „обезбеђења употребе адекватних средстава јавног реда против избијања нереда и недоличног понашања, како у непосредној близини и унутар стадиона, тако и на прилазним путевима које користе гледаоци;
- олакшавање тесне сарадње и размене одговарајућих информација између полицијских снага различитих места о којима је реч или о којима може бити речи;

- примену или ако је то потребно, усвајање закона којима се предвиђа да они за које се утврди да су криви за преступе у вези са насиљем или недоличним понашањем гледалаца буду адекватно кажњени или, зависно од случаја, дођу под удар одговарајућих административних мера⁹².

Институционални облици у спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама обухватају ангажовање средстава намењених за успостављање јавног реда и мира. Под тим се подразумева коришћење фортификационих препрека, како у зони одржавања, тако и на прилазним саобраћајницама и путевима у правцу места у коме се одржава конкретни спортски догађај. На плану координације рада полиције предвиђена је размена информација између њених припадника који припадају различитим полицијским управама, испоставама и станицама. Захтева се израда и усвајање законских и пратећих подзаконских прописа у области спречавања насиља и недоличног понашања на спортским приредбама, а посебно на фудбалским утакмицама. По природи ствари, законски прописи морају садржати могућности за санкционисање лица која подстичу и учествују у овој врсти насиља и недоличног понашања. Отуда се апострофира обавезност њиховог прекршајног и кривичног санкционисања које ће бити сразмерно учињеним преступима.⁹³

Корак даље у борби против насиља и недоличног понашања на спортским приредбама обухвата укључивање самих спортских клубова. Зато се стране уговорнице обавезују да подстичу одговорност за организовање и добро

⁹² Члан 3. Европске конвенције о насиљу и недоличном понашању гледалаца на спортским приредбама, посебно на фудбалским утакмицама.

⁹³ Појам преступа треба разумети као сваки облик друштвено штетног (недозвољеног) понашања којим се улази у зону вршења прекршаја и кривичних дела. Поред тога, смисао санкционисања преступа треба потражити у контексту моралних схватања средине у којој је дошло до нарушавања јавног реда и мира кроз насиље и недолично понашање навијачких група. У том смислу, Приморац сматра да се морална правила могу схватити и на битно друкчији начин, тј. као институционална правила. „Потреба за таквим правилима долази одатле што се једино помоћу њих и институција које оне творе могу постићи координација и предвидљивост људског понашања, без којих се друштвени живот не може замислити“. Приморац Игор, *Преступ и казна (расправе о моралности казне)*, НИП „Младост“, Београд, 1978, стр. 139.

понашање клубова навијача, као и именовање редара из њихових редова. Притом, активности клубова навијача можемо свести на:

- подстицање одговорности за правилно функционисање самих спортских клубова навијача, како у њиховим редовима не би дошло до вршења насиља и недоличног понашања,
- на предузимање активности на пољу организовања редарске службе чији се домети у пружању помоћи простиру на место одржавања спортског догађаја и приступне путеве долажења и одлажења навијачких група.

Већина европских држава је на овај конципирала начин одржавања јавног реда и спречавања насиља и недоличног понашања на спортским приредбама и фудбалским утакмицама као спортским догађајима са највећим степеном безбедносног ризика.

Познато је да организација и одржавање спортских приредаба у којима учествује велики број људи укључује долазак и учешће навијачких група чији припадници живе изван места одржавања утакмице, а често и изван државних граница. У таквим ситуацијама одржавање јавног реда и мира захтева шире ангажовање редарских служби и полиције. Зато се странама уговорницама препоручује да, у мери у којој то њихови закони допуштају, подстичу координацију у организовању путних аранжмана из места боравка, уз сарадњу клубова, навијачких организација и путних агенција. Овај облик сарадње и координације подразумева укључивање већег броја субјеката у процес. Њиховим активностима се настоји покрити читав узрочно–последични ланац који може довести до нарушавања јавног реда и вршења насиља и недоличног понашања на спортским приредбама. То је потпуно разумљиво у ситуацији када на навијачкој и спортској сцени имамо велики број појединаца и група које долазе из иностранства, тј. државе из које потиче спортски клуб који учествује на фудбалској или другој спортској утакмици. Србија је у спортским догађајима који су означени као високоризични организовала координацију свих релевантних субјеката у друштву како би се спречило често и најављено насиље на важним спортским приредбама. Као илустративни пример нам може послужити фудбалска утакмица између Србије и

Хрватске, одржана у Београду 6. септембра 2013. године. Утакмица је према одлуци Фифе означена „највишим степеном ризика”.

Европска конвенција о насиљу и недоличном понашању препоручује државама потписницама измену постојеће законске регулативе у области спречавања насиља и недоличног понашања на спортским приредбама. Реформисање законских и подзаконских прописа треба вршити са циљем стварања претпоставки за успешно санкционисање свих појединаца и организација које врше ову врсту насиља. То подразумева предузимање практичних мера у околини и унутар стадиона ради спречавања односно сузбијања таквог насиља и недоличног понашања, укључујући:

- „обезбеђење такве архитектуре и физичких карактеристика стадиона које осигуравају безбедност гледалаца, онемогућавају лако избијање нереди међу гледаоцима, обезбеђују ефикасно контролисање масе, садрже одговарајуће препреке или ограду и омогућавају деловање снага безбедности и полиције;
- ефикасно одвајање група противничких навијача, намењивањем посебних трибина групама навијача у гостима, када они имају приступ;
- обезбеђење тог одвајања строгим контролисањем продаје улазница и предузимањем посебних мера предострожности непосредно пред утакмицу;
- искључивање или забрану приступа утакмицама и стадионима, у мери у којој то закон омогућава, познатим или потенцијалним изгредницима или оним лицима која су под утицајем алкохола или дроге;
- опремање стадиона ефикасним системом јавног разгласа и обезбеђење његовог пуног коришћења, као и програма утакмице и других средстава публициитета ради подстицања гледалаца на коректно понашање;

- забрану уношења алкохолних пића на стадионе, дистрибуције алкохолних пића на стадионима, као и обезбеђење да сва расположива пића буду у безбедним контејнерима;
- обезбеђење контроле да гледаоци на стадионе не уносе предмете који се могу употребити у насилним поступцима, петарде и сличне направе;
- обезбеђење сарадње официра за везу са заинтересованим органима пред утакмице у вези с мерама које ће се предузети за контролу масе ради примене одговарајућих правила заједничком акцијом⁹⁴.

У наведеним мерама садржани су различити сегменти борбе против насиља и недоличног понашања на спортским приредбама. Њима је обухваћено осавремењивање постојећих и изградња будућих објеката на принципима нових архитектонских решења спортских објеката; побољшање контроле уласка лица на стадионе, хале и друга спортска игралишта; забрана уношења алкохолних пића и пиротехничких средстава укључујући и забрану уласка лицима која их носе; као и активна примена система везе између официра за везу и клупских органа надлежних за одржавање везе, чиме је могуће успоставити потпуну координацију свих актера који учествују у обезбеђивању спортских приредаба. Њихова делатност обухвата материјално-технички и физички ниво заштите учесника у спортској приредби. У оба сегмента се настоје успоставити стандарди који се морају примењивати у свакој држави потписници Европске конвенције о насиљу и недоличном понашању гледалаца на спортским приредбама, посебно на фудбалским утакмицама.

У Европској конвенцији о насиљу и недоличном понашању се посебно наглашава важност примене мера социјално-едукативног карактера у вези са насиљем и недоличним понашањем на спортским приредбама. Препоручује се да стране уговорнице предузимају одговарајуће социјалне и васпитне мере, имајући у виду потенцијални значај средстава информисања за спречавање насиља у вези са спортом. Указује се на потребу за популарисањем спортских

⁹⁴ Члан 3. став 4. Европске конвенције о насиљу и недоличном понашању гледалаца на спортским приредбама, посебно на фудбалским утакмицама.

идеала кроз образовне и друге кампање, заступањем идеје фер-плеја, посебно међу младима, ради већег узајамног поштовања и гледалаца и спортиста, али и подстицањем већег активног учешћа у спорту.

Неопходан облик сарадње између државних и клупских органа надлежних за сузбијање насиља и недоличног понашања на спортским приредбама, а нарочито фудбалским утакмицама, чини подручје њихове међународне сарадње са органима других европских држава потписница. Европска конвенција о насиљу и недоличном понашању је подручју међународне сарадње посветила посебну пажњу. Инсистира се на чврстој међусобној сарадњи држава потписница на свим нивоима. Притом се посебна пажња посвећује професионалној сарадњи између спортских савеза и органа двеју или више држава. То је у потпуности разумљиво због чињенице да спортски савези и органи активно учествују у изради стратешких докумената у области сузбијања насиља и недоличног понашања на спортским приредбама.

Европска конвенција о насиљу и недоличном понашању садржи смернице у погледу модалитета и форми међународне сарадње. Оне се састоје у предузимању конкретних активности пред одржавање међународне манифестације за коју се утврди присуство опасности од насиља или недоличног понашања гледалаца. Када се утврди постојање такве опасности на одређеној утакмици, надлежни органи земље домаћина организоваће консултације заинтересованих. Уколико околности конкретног спортског догађаја захтевају примену мера које излазе из оквира предвиђених Европском конвенцијом о насиљу и недоличном понашању, онда је те мере потребно предузети у складу са законским и подзаконским прописима државе домаћина. Тако се омогућава координација у поступању државних и спортских органа и организација усмерена у правцу изградње ефикасног система заштите учесника спортске приредбе од насиља и недоличног понашања. У пракси, готово све европске државе користе ову могућност и успевају да изнађу најбоља решења. На пример, Енглеска је драстично поштрила прописе којима се регулише област сузбијања насиља на спортским приредбама и тако успела да се суочи са екстремним облицима насиља својих навијачких група.

Предузимање мера за превенирање насиља и недоличног понашања на спортским приредбама не искључује потребу за успостављањем кривичне одговорности оних који насиље врше или у њему саучествују. У том погледу Европска конвенција о насиљу и недоличном понашању предвиђа две могућности код поступања са појединцима који врше насиље и недолично се понашају на спортским приредбама.

Прва могућност се састоји у обавезном кажњавању гледалаца који учине кривично дело са елементима насиља. На овај начин се обухватају сви случајеви насилничког понашања идентификованих појединаца, чиме се постиже двоструки ефекат. С једне стране се штити право државе на примену репресивних средстава како би се заштитио уставни поредак, јавни ред и безбедност свих грађана. С друге стране се пружа потпуна заштита људских права претходно идентификованих лица у судском (прекршајном или кривичном) поступку који мора бити вођен у складу са важећим законским прописима.

Друга могућност даје држави потписници Европске конвенције о насиљу и недоличном понашању право да у случају када су виновници насиља и недоличног понашања гледаоци који су у гостима, у складу са важећим међународним споразумима, размотри:

- „премештање поступка против лица ухапшених у вези са насиљем или другим кривичним делима на спортским манифестацијама у земљу пребивалишта;
- захтеве за изручење лица за која се сумња да су учинила дела насиља или друга кривична дела на спортским манифестацијама;
- уступање лица осуђених за дела насиља или друга кривична дела на спортским манифестацијама ради издржавања казне у одређеној земљи“⁹⁵.

Овакав став мотивисан је разлозима целисходности који се неупоредиво ефикасније могу остваривати у земљи из које ухапшено лице потиче. Иако се у

⁹⁵ Члан 5. став 2. Европске конвенције о насиљу и недоличном понашању гледалаца на спортским приредбама, посебно на фудбалским утакмицама.

овом случају одступа од принципа на којима се заснива временско и просторно важење прекршајног и кривичног законодавства, не треба заборавити да се тако доприноси успешнијем начину сузбијања насиља на спортским приредбама. То се, према нашем мишљењу, може образложити следећим разлозима:

- Ухапшени изгредник боље познаје сопствено законодавство, као и права која ужива у судском поступку;
- Већа могућност ангажовања правних заступника који много боље познају правни систем државе из које потичу у односу на државу у којој је њихов брањеник вршио насиље као гледалац – гост;
- У случају да окривљени изгредник буде правоснажно осуђен, он ће успешније остваривати своја права и обавезе у пенитенцијарној установи сопствене земље;
- На овај начин се не доводи у питање извршавање међународних обавеза из домена међусобне сарадње и координације међу државама потписницама Европске конвенције о насиљу и недоличном понашању.

Поред редовних мера које се препоручују државама потписницама Европске конвенције о насиљу и недоличном понашању, уочљива је намера њених твораца о примени допунских мера. Отуда се државе уговорнице обавезују да тесно сарађују са својим надлежним националним спортским организацијама и, када је то могуће, са власницима стадиона у вези са грађевинско-техничким решењима стадиона на којима се одржавају високоризичне утакмице.

Препоруке су циљано усмерене на два сегмента, то јест нивоа сарадње на пољу сузбијања насиља и недоличног понашања на спортским приредбама.⁹⁶

Први ниво сарадње се састоји у тесној повезаности државних органа, спортских

⁹⁶ Дејство препорука на пољу сузбијања насиља и недоличног понашања неопходно је посматрати у склопу општег значаја и улоге донетих препорука и мишљења у европском правном простору. Иако препоруке и мишљења спадају у групу правно необавезујућих аката, оне представљају „корисне смернице“ у поступању државних органа сваке државе потписнице. Притом, национални судови их морају узети у обзир у поступку тумачења и примене националног права, када разјашњавају значење националних прописа који су донети у циљу њиховог спровођења или са циљем да допуне мере Заједнице. Живковић Никола, *Право Европске уније: извори права*, Зборник Београдске отворене школе, Београд, 2007, стр. 327.

организација и власника стадиона. Под тим се подразумевају како облици неформалне, тако и формалне сарадње. Тако је, на пример, корисно сачинити и потписати Споразуме о сарадњи између полиције и спортских организација и клубова. На основама ових Споразума одредиће се оквири, садржаји и домети будуће сарадње. Други ниво сарадње се односи на реадaptацију постојећих спортских објеката (стадиона) и њихово архитектонско прилагођавање у циљу очувања потребног нивоа безбедности свих учесника спортских приредаба. Србија је приступила решавању архитектонско-грађевинских проблема у фази изградње спортских објеката. Међутим, услед недостатка финансијских средстава, смањене су могућности на пољу уподобљавања наших спортско-рекреативних комплекса (стадиона и спортских дворана) са европским и светским стандардима.⁹⁷

Државе су дужне да константно усавршавају систем којим се утврђују услови избора стадиона на коме се води рачуна о безбедности гледалаца и спречавању насиља међу њима, посебно оних стадиона који се користе за утакмице високог ризика. У ситуацији када једна држава тј. страна уговорница Европске конвенције о насиљу и недоличном понашању располаже одговарајућим капацитетима на својим стадионима, она је у обавези да утврди

⁹⁷ Проблематика избора најбољих архитектонско-грађевинских решења за изградњу спортских објеката у Србији има своју историју у првим покушајима изградње соколских домова и стадиона. Приликом израде архитектонско-грађевинских пројеката, као и њихове изградње, водило се рачуна о свим битним елементима које треба да поседује једна спортска грађевина. Као илустрацију навешћемо пример изградње соколског стадиона у Србији предвиђеног за одржавање слета 1930. године. „Момир Коруновић је за Свесоколски слет у Београду 1930. године израдио пројекат за привремени Соколски стадион на земљишту Техничког факултета. Димензије стадиона су биле монументалне – за конструкцију је искоришћено 5.100 м³ дрвне грађе, што је овај објекат у том тренутку чинило највећом дрвеном конструкцијом у централној Европи. Целокупна конструкција трибина лежала је на бетонским стопама. Прорачун трибина израдио је архитекта Предраг Зрнић, који је и надзирао радове заједно са активним соколским инжењером Радивојем Радуловићем, а пробно оптерећење извршила су три пука војске. Вежбалиште је било површине 12.600 м², док је гледалиште могло да прими 45 000 посетилаца и 3 500 вежбача. Трибине су имале 35.000 седишта, док је 189 ложа примало 1182 гледалаца. Из Улице краља Александра постојао је посебан улаз за краљевску породицу, чланове владе и дипломатски кор, који је водио директно до њихових свечаних ложа. Публика је могла ући на четири репрезентативне капије, декорисане у народном духу, док су Соколи имали три одвојена улаза, која су директно водила у свлачионице испод трибина, а од њих на терен. У оквиру гледалишта пројектован је и Музички павиљон за оркестар, као и осматрачница за начелника, који је дириговао вежбама на слету“. Путник, Владана. Соколски домови и стадиони у Београду, *Наслеђе*, Београд, бр. 14, (2013), стр. 77.

системске критеријуме код утврђивања услова за избор конкретног стадиона. Дакле, у сваком појединачном случају је неопходно примењивати сталне и постављене а не *ad hoc* услове онда када је то потребно.

У цитираном ставу 2, творци Европске конвенције о насиљу и недоличном понашању употребљавају помало колоквијални термин „недисциплинована маса гледалаца“. Према нашем мишљењу, уже тумачење овог термина (*stricto sensu*) створило би лошу праксу у поступању државних и клупских органа надлежних за спречавање насиља и недоличног понашања на спортским приредбама, а нарочито на фудбалским утакмицама. Због тога је прихватљивије избећи овакве квалификације и допустити надлежним органима да поступају без унапред коришћених негативних конотација. Уосталом, судски органи су најпозванији да кроз тумачење правних прописа утврде праву вољу законодаваца, то јест творца међународних и регионалних правних инструмената.

Последња у низу допунских мера које произилазе из одредаба Европске конвенције о насиљу и недоличном понашању (члан 6) односи се на посебне области деловања националних спортских организација. У овом случају се државе потписнице обавезују на подстицање националних спортских организација да стално разматрају сопствене прописе, како би благовремено утврдили и отклонили њихове мањкавости. Притом, подстицање мора бити циљано усмерено на контролисање ризичних фактора који могу довести до вршења насиља на спортским приредбама од стране играча или публике. Међутим, нигде нису прописани критеријуми који ће бити коришћени код идентификације и процене степена ризичности појединачног фактора. Отуда се, према нашем мишљењу, доследном применом цитираних одредби отварају могућности за бројне злоупотребе и манипулације у троуглу: национална спортска организација - спортски клубови - навијачке групе.

Важан сегмент успостављања и одржавања неопходног нивоа сарадње између Савета Европе и држава потписница Европске конвенције о насиљу и недоличном понашању представља континуирана размена информација. Она се састоји у формалном саопштавању сваке државе потписнице предузетих

законских мера и поступака на пољу примене одредаба Европске конвенције о насиљу и недоличном понашању. На тај начин се трасира пут будуће сарадње у погледу размене информација релевантних за оцену степена примењивости одредаба Европске конвенције о насиљу и недоличном понашању. Под тим се подразумевају облици институционалне сарадње на највишем нивоу. Зато се експлицитно прописује обавеза сваке државе тј. стране уговорнице да доставља релевантне податке Генералном секретару Савета Европе.⁹⁸ Ови подаци се односе на извештавање о оствареном учинку у законодавној сфери која мора бити у функцији реализације обавеза које произилазе из одредаба Европске конвенције о насиљу и недоличном понашању.

Поред одржавања неопходног нивоа сарадње између држава потписница с једне стране, и Генералног секретара Савета Европе с друге стране, Европска конвенција о насиљу и недоличном понашању предвиђа обавезу оснивања сталних тела - комитета. Транспарентност у раду Европског савета постиже се тако што свака држава чланица, или било која друга држава чланица Европске културне конвенције која није страна уговорница Европске конвенције о насиљу и недоличном понашању, може бити заступљена у Комитету у својству посматрача. Тиме се обезбеђује потпунији увид у рад Европског савета и начин његовог функционисања. Стални комитет може, једногласном одлуком, позвати било коју државу која није чланица Европског савета, а није страна уговорница Конвенције, као и било коју заинтересовану спортску организацију да има свог посматрача на једном или више састанака. На тај начин се постиже

⁹⁸ Поред обавезне примене одредаба Европске конвенције о насиљу и недоличном понашању, на овај начин се постиже ефикаснија контрола поштовања одредаба Статута Савета Европе, али и других темељних европских правних инструмената (нпр. Европска конвенција о људским правима). Тако је, на пример, зарад ефикаснијег остварења прописаних циљева Савета Европе (члан 1 Статута) прописано следеће: а) Циљ Савета Европе је остварење већег јединства између чланица у циљу очувања и остваривања идеала и начела, који су њихова заједничка баштина, и подстицању њиховог економског и друштвеног напретка; б) Овај циљ ће се остваривати преко органа Савета, разматрањем питања од заједничког интереса, закључивањем споразума и заједничком акцијом у економској, социјалној, културној, научној, правној и административној области, као и путем очувања и развоја људских права и основних слобода; ц) Учешће држава у Савету Европе не треба да утиче на њихов допринос раду Уједињених нација и других међународних организација или савеза чије су чланице; д) Питања националне одбране нису у надлежности Савета Европе. Види: Закон о ратификацији статута Савета Европе („Службени лист СЦГ - Међународни уговори“, бр. 2/03).

двоструки ефекат у односу на присутне државне и представнике спортских организација. Главни циљ позивања ових представника постиже се кроз њихово изворно информисање о постојећој правној регулативи у области спречавања насиља и недоличног понашања на спортским приредбама. Истовремено се присутни представници анимирају за активније учешће у правцу приступања у чланство у европским органима и организацијама.

Генерални секретар Европског савета сазива на заседање Стални комитет. Динамика одржавања састанака Сталног комитета ограничена је на једном годишње, то јест у року од једне године од датума ступања на снагу Европске конвенције о насиљу и недоличном понашању. Након истицања овог рока Стални комитет се састаје једанпут годишње, а по потреби и чешће уколико то захтева већина страна уговорница.

Стални комитет је задужен за праћење примене Европске конвенције о насиљу и недоличном понашању. Он може посебно:

- „разматрати одредбе ове конвенције и потребу за изменама и допунама;
- водити консултације са одговарајућим спортским организацијама;
- давати препоруке странама уговорницама у вези са мерама које треба предузети за сврхе ове конвенције;
- предлагати одговарајуће мере за информисање јавности о активностима које се предузимају у оквиру ове конвенције;
- давати препоруке Министарском савету у вези са државама које нису чланице Европског савета, а које треба позвати да приступе овој конвенцији;
- изнети сваки предлог за побољшање ефикасности ове конвенције“.⁹⁹

На основама приказаних (посебних) обавеза које спроводи Стални комитет можемо издвојити три основна поља у којима се оне остварују: 1) нормативна делатност се огледа у разматрању и унапређењу постојећег текста Европске конвенције о насиљу и недоличном понашању; 2) делатност Сталног

⁹⁹ Члан 9. Европске конвенције о насиљу и недоличном понашању гледалаца на спортским приредбама, посебно на фудбалским утакмицама.

комитета се простире и на успостављање сарадње у форми информисања јавности о постигнутим ефектима на пољу примене ове Конвенције; 3) томе треба придодати издавање препорука за потписивање Конвенције државама које то још увек нису учиниле.

У циљу реализације општих и посебних обавеза, Стални комитет може иницирати организовање састанака групе експерата за област насиља на спортским приредбама, а посебно на фудбалским утакмицама. На њима ће бити разматрана текућа питања у вези са применом одредаба Европске конвенције о насиљу и недоличном понашању. У оквирима своје надлежности Стални комитет је донео више препорука којима се дотиче проблематика спречавања насиља и недоличног понашања на спортским приредбама. У питању су следеће препоруке:

- Препорука бр. Р 2003 (1) о улози социјалних и едукативних мера у превенцији насиља у спорту;¹⁰⁰
- Препорука бр. Р 2003 (6) о превенцији расизма, ксенофобије и расне нетолеранције у спорту, у којој се препоручује државама потписницама предузимање мера у циљу сузбијања наведених недозвољених појава на спортским приредбама.¹⁰¹

На основу предмета регулисања, препоруке Сталног комитета је могуће груписати на следећи начин:

- 1) „Сигурност на стадионима и око њега:
 - Сигурносно и безбедносно руковођење и планирање координација;
 - Конструкционе и структуралне карактеристике (стадиона);
 - Ограде;
 - Редарске службе – обезбеђење;
 - Карте дистрибуција и продаја;
 - Продаја алкохола.

¹⁰⁰ Види: *Recommendation Rec (2003)1 of the Standing Committee on the role of social and educational measures in the prevention of violence in sport and handbook on the prevention of violence in sport.*

¹⁰¹ Види: *Recommendation Rec(2001)6 of the Committee of Ministers to member states on the prevention of racism, xenophobia and racial intolerance in sport.*

- 2) Превентивне и едукативне мере:
 - Промоција FAIR PLAY-а;
 - Промоција едукативне улоге играча, клубова нпр. у школама;
 - Установљавање навијачких амбасада, пријем и водичи за ‘стране навијаче’;
 - Детаљна Упутства о мерама које треба да предузимају организатори јавних власти (чек листа, извештај);
 - Улога клубова у друштву и окружењу;
 - Улога локалне самоуправе;
 - Рад са навијачима – медији, клубови;
 - Локални изгредници, не увек навијачи;
 - Превентивне мере које онемогућавају познате изгреднике да изађу из земље или уђу у земљу где се организује такмичење.
- 3) Идентификација и гоњење преступника:
 - Искључење са стадиона и забрана приступа;
 - Обавеза јављања полицији у време утакмица;
 - Доношење прописа који омогућавају привремени притвор;
 - Примена одговарајуће казнене политике за лица која су осуђена за насиље на стадионима, посебно забрана приступа на одређено време, забрана изласка из земље и сл;
 - Признавање и примена одлука о забранама донетим у другим земљама;
- 4) Полицијска сарадња и размена обавештајних података (посебно за међународне мечеве):
 - Централно контакт место у полицији сваке земље;
 - Базе података;
 - Спотери уз гостујуће навијаче као помоћ локалној полицији;
 - Семинари за контролу маса полицијских функционера и размена искустава;
- 5) Превенција расизма и нетолеранције:
 - Улога државе и невладиног сектора посебно, ФИФА и УЕФА;

- Обавеза законског регулисања кривичних дела која се односе на истицање банера и натписа или вређања на националној, расној, религиозној основи;
- Казне и за појединце и за клубове;
- Коришћење свих средстава, камере и објављивање казни¹⁰².

Најделотворније (препоручене) мере које је предложио Стални комитет биле су у вези:

- „Контрола продаје карата;
- Одвајање навијача;
- Седећа места;
- Тајне операције – убацивање полицајаца у навијачке групе;
- Спотери полицајци путују са навијачима;
- Камере (затворени системи за снимање који покривају цео стадион);
- Забрана приступа стадиону;
- Забрана изласка/уласка из/у земљу;
- Строге казне;
- Објављивање казни;
- Размена података и кооперација заинтересованих страна¹⁰³.

После сваког састанка, Стални комитет прослеђује извештај о свом раду и функционисању Конвенције Министарском комитету Европског савета (члан 10). Разматрањем поднетог извештаја Министарски комитет остварује контролну функцију у односу на рад Сталног комитета.

У погледу измена и допуна текста Европске конвенције о насиљу и недоличном понашању установљена су правила којима се поштује воља сваке државе тј. стране уговорнице (члан 11). Предвиђено је да измене може предложити свака страна уговорница у складу са унапред прописаном процедуром. Након тога, Генерални секретар Европског савета упућује поднети предлог свим странама уговорницама, али и онима које се налазе фази

¹⁰² Цитирано према: Ђурђевић Ненад, *Јавне власти и спорт*, Правни факултет у Крагујевцу, Крагујевац, 2007, стр. 214-215.

¹⁰³ Цитирано према: Ђурђевић Ненад, *op. cit.*, стр. 215.

приступања. Стални комитет Министарском комитету даје своје мишљење о предложеној измени или допуни, ако је могуће после консултација са одговарајућим спортским организацијама. Усвојене измене и допуне Министарски комитет доставља државама тј. странама уговорницама на потписивање. На крају, свака измена или допуна ступа на снагу првог дана месеца по истеку рока од месец дана од датума када су све стране уговорнице обавестиле Генералног секретара Европског савета о прихватању измене или допуне. Свака држава тј. страна уговорница, приликом потписивања, односно депоновања свог ратификационог инструмента, инструмента о прихватању, одобравању, односно приступању, може навести територију, односно територије на које ће се ова конвенција примењивати. Поред тога, свака страна уговорница може, у било које време после тога, изјавом упућеном генералном секретару Европског савета проширити примену ове Конвенције на било коју другу територију наведену у тој изјави (члан 15). Најзад, свака страна уговорница може, у свако доба, отказати ову Конвенцију обавештавањем генералног секретара Европског савета (члан 16).

4. ПРАВИЛА ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ ЗА СПРЕЧАВАЊЕ НАСИЉА НА ФУДБАЛСКИМ УТАКМИЦАМА

У вези са правилима Европске уније у области спречавања насиља на спортским приредбама, а нарочито фудбалским утакмицама, неопходно је узети у обзир укупне активности предузете у претходној деценији. Оне су циљано усмерене на постепено стварање новог права Европске уније које добија назив *Комунитарно право*.¹⁰⁴ Комунитарним правом се регулишу

¹⁰⁴ „Аутономија правног поретка ЕУ је од основног значаја за природу ЕУ, јер је она једина гаранција да право Уније неће бити разводњено интеракцијом са националним правом и да ће се једнако примењивати широм целе Уније. Из тог разлога се појмови права Уније тумаче у светлу циљева правног поретка Европске уније и Уније уопште. То тумачење, специфично везано за Унију, је незамењиво с обзиром на то да право Уније осигурава одређена права и да би без њега она била угрожена, пошто би свака држава чланица, тумачећи одредбе на

међусобна права и обавезе између Европске уније и њених субјеката, међусобни односи држава чланица, односи између држава чланица и приватних лица, као и међусобни односи приватних лица. Посматрано са становишта просторног важења прописа Европске уније, *комунитарно право* важи на територији њених држава чланица.¹⁰⁵

С обзиром на чињеницу да се *комунитарним правом* уређује читав комплекс друштвених и економских односа у држава чланицама Европске уније, његов утицај је уочљив и у сфери спортских дешавања. Под тим се подразумева прописивање општих и појединачних стандарда у области људских права. Пренето на поље вршења насиља на спортским приредбама, под стандардима Европске уније можемо одредити оквире и смернице садржане у релевантним европским правним инструментима. Њима се уређује поступање свих субјеката који, на непосредан или посредан начин, представљају део насиља и насилничког понашања на јавним скуповима и спортским приредбама.

Полазећи од неспорне чињенице да се вршење насиља најчешће испољава на фудбалским утакмицама, Европска унија је успоставила посебне стандарде у поступању спортских клубова, државних органа, навијачких група и појединаца. Они се заснивају на основним принципима Европске уније којима се фокусира примена њеног *комунитарног права*. Сумирајући начин и модалитете примене европских правних норми на национално законодавство њених држава чланица, можемо издвојити два основна принципа:

- принцип непосредне (директне) примене;
- принцип наднационалности.

Посматрано са аспекта права државе на сузбијање насиља и недоличног понашања на фудбалским утакмицама, у пракси је присутна примена оба

различите начине, тада засебно одлучивала о садржају слобода које би право Уније требало да гарантује“. Дитер-Борхарт Клаус, *Абецеда права Европске уније*, Канцеларија за публикације Европске уније, Луксембург, 2010, стр. 107.

¹⁰⁵ Овако уређен начин просторног важења европског комунитарног права трпи одређене изузетке који се односе на поједине области друштвених односа и личних односно људских права појединаца и колективитета (нпр. обавезна примена одредаба Европске конвенције о људским правима). Радаковић, Милован. *Комунитарно право - Право Европске уније, Европско законодавство*, Београд, бр. 29-30, (2009), стр. 10.

принципа. *Принцип непосредне (директне) примене* се састоји у примени прописа донетих на нивоу Савета Европе и Европске уније, без њихове модификације, кроз уношење правних норми у национално законодавство државе чланице. Тако је, на пример, присутан велики број правних прописа којима се регулише рад и поступци спортских савеза и фудбалских клубова у свакој држави чланици, али и државама које се налазе у претприступној и приступној фази учлађења у Европску унију. Њима се успостављају правни и стручни стандарди исправног поступања у случајевима када постоји претња насиљем или, пак, оно заиста наступи за време одржавања фудбалских утакмица. Отуда све значајнији извор међународног права у области спорта и спречавања насиља у њему чине *међународни аутономни извори права међународних спортских организација*. Њима се прописују стандарди у погледу делокруга рада, надлежности и начина предузимања радњи на подручју проактивног и реактивног реаговања на појаву и ескалацију насиља на фудбалским утакмицама. Правним актима међународних (ФИФА) и европских спортских фудбалских организација (УЕФА) прописују се стандарди у поступању националних спортских савеза, фудбалских савеза, организација и асоцијација, укључујући ту и фудбалске клубове. Притом се под правним стандардима међународних и европских фудбалских организација подразумевају њихови правни акти донети у форми прописа. На пример статуту, правилници, декрети, одлуке, наредбе, итд.

Принцип наднационалности означава примат *комунитарног права* Европске уније над националним правом. Овај принцип је најречитије изражен у пракси Европског суда за људска права у коме се поднете представке усвајају ако се њима могу доказати повреде конкретних одредаба Европске конвенције. Примена овог принципа има посебну важност на подручју сузбијања насиља на фудбалским утакмицама. Европски суд за људска права у сваком конкретном случају у коме је дошло до повреде људских права учесника неког спортског догађаја доноси пресуду ради остваривања права на накнаду материјалне и моралне штете. У том смислу, сведоци смо да поједине навијачке групе у

Србији јавно користе говор мржње срачунат на омаловажавање припадника неке националне или верске заједнице или, пак, припадника неких професија.

Европска унија је у својим документима, у предложеном Уставу и потписаном Лисабонском уговору, означила будуће правце развоја спорта и установила смернице у којима се треба кретати приликом нормативног уређења ове материје. Међутим, у времену пре доношења наведених правних инструмената, Европски савет је 2000. године усвојио тзв. Декларацију из Нице под називом „Декларација о специфичним карактеристикама спорта – социјална функција спорта у Европи: кључни аспект за имплементацију заједничке политике“.¹⁰⁶ Иако нема директна овлашћења, Европска унија је изразила став да државе чланице и спортске организације имају примарну улогу у руковођењу спортским приредбама. Поред тога, у спортовима мора бити очувана кохезија и солидарност, материјални и морални интегритет учесника у спорту. Под тим се подразумева да спорт треба да се заснива на следећим принципима:

- „Спорт је хумана активност која почива на фундаменталним, социјалним, образовним и културним вредностима. Спорт је фактор интеграције, укључујући и социјални живот, толеранцију, прихватање разлика и играње по правилима;
- Спортске активности треба да буду доступне свим људима и женама са поштовањем стремљења и стабилности свих појединаца у свим врстама организованих спортова или индивидуалног рекреативног бављења спортовима;
- За особе са физичким и менталним поремећајима, бављење спортом представља посебну могућност за социјализацију и лично изра-

¹⁰⁶ Разлози за потписивање новог Уговора у Ници одговарали су насталој потреби за даљим ширењем Европске уније. Наиме, постојећа институционална структура Европске уније била је суочена са новим изазовима па се зато приступило њеном реформисању. Отуда је убрзо након потписивања Уговора у Амстердаму, децембра месеца 2000. године потписан ревидирани Уговор о Европској унији у Ници. Један од важнијих разлога је потреба за ширењем чланства Европске уније, која је наметнула питање начина деловања њених институција у новим условима. Илић-Гасми Гордана, *Реформе Европске уније – Институционални аспекти*, Прометеј, Београд, 2004, стр. 256-257.

жавање талената, рехабилитацију, социјалну интеграцију и солидарност и као такви треба да буду максимално стимулисани;

- Државе чланице ЕУ подржавају све волонтерске активности у спорту, признајући економски и социјални допринос волонтера, који пружају потребну помоћ заједници у оквиру својих овлашћења;
- Треба остварити независност свих спортских организација и поштовати њихово право да се организују кроз одговарајуће асоцијацијске структуре. С друге стране, спортске федерације морају да играју кључну улогу у обезбеђењу суштинске солидарности на различитим нивоима бављења спортом, развоју демократије и гаранције спортске кохезије и једнаког приступа бављења спортом за мушку и женску популацију и младе, као и борбе против допинга, насиља и расистичког и ксенофобичног понашања;
- Политике обезбеђења тренинга за младе спортисте је елементарна активност спорта, и њих треба стимулисати;
- Јавне власти и спортске федерације треба заједно да чине напоре на очувању спортских капацитета и њиховог неопходног квалитета;
- Треба стимулисати исплату новчаних надокнада за образовање и стручну обуку врхунских спортиста, у циљу њихове стручне интеграције и како њихова стручна каријера не би била угрожена спортском. Приоритет има и очување здравља и психофизичке стабилности, веза са породицом, као и превенција допинга;
- Држава и спортске федерације треба да врше мониторинг над комерцијалним трансакцијама везаним за малолетна лица у спорту и, где је потребно, предузимају одговарајуће мере;
- Спортско такмичење је угрожено уколико постоји једнострано власништво или финансијска контрола више од једног клуба који учествују у истом такмичењу. У том правцу треба створити посебну регулативу за управу клубовима;
- Продаја ТВ преноса спортских догађаја је један од највећих извора прихода данас у свету спорта. Одређени део прихода од ове

активности треба задржати и користити за активности солидарности на свим спортским нивоима¹⁰⁷.

Приказујући улогу и значај супремације европског *комунитарног права* над националним законодавством, можемо указати на особености начина и облика испољавања насиља на фудбалским утакмицама:

- супремација *комунитарног права* Европске уније;
- преклапање надлежности државе и прописа европских фудбалских организација;
- преклапање надлежности државе и прописа домаћих спортских организација;
- различити нивои нормативног регулисања насиља на спортским приредбама, а нарочито фудбалским утакмицама;
- инкриминисање недозвољеног понашања код учесника насиља кроз систем прекршајних и кривичних санкција;
- увођење различитих нивоа контроле и начина у сузбијању насиља на фудбалским утакмицама (клубско обезбеђење, полиција, жандармерија, приватно обезбеђење важних личности и др.);
- повезаност навијачких група, нарочито њихових вођа, са криминалним круговима у држави;
- сарадња између навијачких група и клубских органа која превазилази границе дозвољеног (нелегална препродаја карата);
- учешће навијачких група и руководства појединих фудбалских клубова у актуелним политичким догађајима у држави, те на основу тога прибављање привилегија које укључују одсуство кривичног гоњења њихових припадника.

У складу са стањем које се испољава кроз вршење насиља на фудбалским утакмицама, Европска унија је настојала да у своје правне инструменте уведе одговарајуће стандарде приликом сузбијања тог насиља. Они се могу свести на одређивање правних и институционалних оквира на

¹⁰⁷ Цитирано према: Ђурђевић Ненад, *op. cit.*, стр. 73-74.

којима почива сузбијање ове врсте насиља. Отуда се под стандардима Европске уније за сузбијање насиља на фудбалским утакмицама посебно сматра:

- обавезна примена европских правних инструмената;
- обавезна примена националног законодавства;
- обавезна примена прописа европских и националних фудбалских организација;
- утврђивање врсте органа који су надлежни за сузбијање насиља на фудбалским утакмицама;
- одређивање правних оквира у којима надлежни органи могу предузимати мере на сузбијању насиља на фудбалским утакмицама;
- утврђивање архитектонско - грађевинских стандарда за фудбалске стадионе;
- усклађивање врсте преступа (прекршаји, кривична дела) за које се могу гонити актери насиља на фудбалским утакмицама;
- обавезно периодично, по потреби и чешће, извештавање о ванредним догађајима везаним за насиље и насилничко понашање навијачких група;
- „сарадња са међународним (ИНТЕРПОЛ) и европским (ЕУРОПОЛ) организацијама по питању изручења лица оптужених пред националним судовима за насиље на фудбалским утакмицама;“¹⁰⁸
- обавезна примена међународних и европских правних инструмената у области људских права, чиме се пружа заштита људских права учесника (учиниоци и жртве) насиља на фудбалским утакмицама;

¹⁰⁸ Наведени облици сарадње полицијских органа обухватају и обавезу процесуирања односно изручења лица која прибегавају насиљу и криминалном понашању које је у непосредној вези са спортским приредбама, укључујући ту и фудбалске утакмице. Тако су, на пример, у Пресуди Европског суда за људска права, у случају Мартинез против државе Шпаније, петнаест подносилаца представке (држављани Шпаније), ухапшени пре отварања Олимпијских игара у Барселони, у склопу полицијске операције усмерене против лица за које се претпостављало да су симпатизери Каталонског покрета за независност. Они су тврдили да су зостављани током хапшења и пре извођења на суд ради суђења, у периоду који је у зависности од појединачног случаја трајао од два до шест дана... Суд је досудио сваком подносиоцу 8.000 евра због претрпљене нематеријалне штете. Такође, доделио им је јединствену суму на име трошкова поступка (члан 41). Види опширније: *Martinez Sala et al. v. Spain (App. No: 58438/00)*. Пресуда од 02.11.2004. године.

- „потпуна и ефикасна заштита људских права свих учесника у вршењу насиља на фудбалским утакмицама у току спровођења прекршајног и кривичног поступка“;¹⁰⁹
- примена европских стандарда у обезбеђивању објективног извештавања о догађајима у којима је дошло до испољавања насиља и насилничког понашања навијачких група и грађана;
- забрана регистровања или пак забрањивање деловања регистрованих организација које, под маском навијачких група, настоје промовисати идеје и ставове засноване на дискриминацији, национализму, те ниподаштавању људских права припадника различитих националних, верских и других група људи.

Наведени стандарди представљају полазишну основу у обезбеђивању правних и институционалних (општих и посебних) услова за сузбијање насиља на фудбалским утакмицама. За сваку државу чланицу Европске уније, али и оне које се налазе у претприступној и приступној фази, постоји обавеза да активно суделују у испуњавању предвиђених стандарда. С тим у вези се у оквиру поглавља 24, које је наша земља отворила у процесу приступања Европској унији, налази сектор безбедности као посебно подручје које је неопходно реформисати.

¹⁰⁹ Конципирајући излагање о људским правима које је наменио лицима која недовољно познају оквире, садржај, домене и начин заштите људских права, професор Обрадовић је, у форми дијалога, пружио одговор на питање о начину поступања са демонстрантима који врше насиље. Ово излагање се може односити и на вршење насиља и недоличног понашања на спортским приредбама. Наиме, када су демонстранти приведени они не смеју преживљавати тортуру чак и онда када су затечени како пале кола, ломе излоге, каменицама гађају полицију итд. Против њих ће се покренути кривични и прекршајни поступак, платиће судском одлуком штету и то је све. Тући их у станици само зато што су демонстрирали, тући пролазнике који немају везе са демонстрацијама, и уопште иживљавати се на људима само зато што су полицајци „љути“ а они „криви“ је забрањено. Обрадовић Константин, *Почетница за људска права*, БГ Центар за људска права, Београд, 1998, стр. 31-32.

5. ПРОПИСИ МЕЂУНАРОДНИХ СПОРТСКИХ ОРГАНИЗАЦИЈА ЗА ПРЕВЕНЦИЈУ НАСИЉА НА СПОРТСКИМ ПРИРЕДБАМА

Европски правни инструменти и национално законодавство нису увек у стању да обезбеде потпуни правни капацитет европских држава у области сузбијања насиља на спортским приредбама. Стога је на нивоу међународних, европских и националних спортских организација учињен значајан искорак у правцу нормативног уређења области нарушавања рада и уопште функционисања спортских организација. На међународној и европској правној сцени појављују се нови извори права у области спорта и спречавања насиља на спортским приредбама. Ови правни извори су познатији као *међународни аутономни извори права* међународних спортских организација. У њиховом саставу се налазе различити облици нормативног уређења области спорта и насиља на спортским приредбама, а нарочито на фудбалским утакмицама. У питању су правни извори који имају снагу подзаконских прописа што је, између осталог, препознатљиво и у њиховом називу: статуту, кодекси, правилници, смернице, препоруке итд.¹¹⁰

Под значајнијим спортским и фудбалским организацијама сматрају се:

- Међународна федерација фудбалских савеза (*Fédération Internationale de Football Association - FIFA*);
- Удружење европских фудбалских савеза (*Union of European Football Associations - UEFA*).

¹¹⁰ Проучавајући прописе донете у оквирима међународних, европских и националних спортских организација, можемо уочити присуство одређеног степена недоследности који произилази из њиховог садржаја. Наиме, у литератури, али и одлукама наведених спортских организација, наилазимо на позивање на различите изворе који нису међусобно усклађени па стога не чине систем прописа. Због тога је, према нашем мишљењу, још увек прерано говорити о постојању потпуно аутономног извора права сачињеног од прописа међународних, европских а донекле и националних спортских организација. То, међутим, не значи да будући напори спортских организација, у сфери нормативног уређења поља проактивног и реактивног реаговања на насиље на спортским приредбама, неће неминовно довести до постепене изградње потпуно аутономног извора ове врсте права.

Прописи наведених фудбалских савеза представљају темељне документе у оквиру *међународних аутономних извора права* међународних спортских организација. У њима се регулише широка лепеза питања у вези са функционисањем фудбалских организација. Поред тога, посебна пажња је посвећена сузбијању насиља на фудбалским утакмицама, како од фудбалских клубова, тако и од публике и навијачких група. Правни инструменти којима се регулишу права, обавезе и одговорност националних фудбалских организација и клубова у вези са насиљем на фудбалским утакмицама донети су у оквирима ФИФА и УЕФА. Њима се успостављају темељи међународних аутономних извора права. Међутим, морамо се ограничити на нама доступне изворе, уважавајући притом све специфичности ових правних инструмената изражених у коришћеној терминологији.

ШЕМА 1: Међународни аутономни извори права

5.1. Прописи Међународне федерације фудбалских савеза (ФИФА)

Међународна федерација фудбалских савеза (*Fédération Internationale de Football Association - FIFA*) је донела већи број правних прописа који морају бити усклађени са прописима националних фудбалских савеза сваке државе. Темељни правни документ којим се регулише рад ове организације јесте њен Статут.¹¹¹

¹¹¹ Статут и пратећи прописи представљају „Устав“ Фифе и света фудбала. Ови документи и кључне вредности којима се тежи (аутентичност, интегритет, перформансе и јединство)

Статутарне одредбе и остали прописи ФИФА се могу применити на два начина: непосредно и посредно. *Непосредна примена* обухвата све случајеве у којима се фудбалска утакмица игра у организацији Фифе или под њеним окриљем или, пак, у ситуацији када национални фудбалски савез није својим прописима у целости уредио ову област. *Посредна примена* обухвата случајеве у којима национални фудбалски савез у своје прописе уграђује решења садржана у Статуту и осталим прописима Фифе.

С обзиром на то да је за област сузбијања насиља на фудбалским утакмицама ФИФА донела Статут и важеће правилнике, у даљем излагању ћемо се фокусирати на садржаје ових правних докумената.

Статут представља најважнији правни акт којим се у целости регулишу питања неопходна за нормално функционисање ФИФА. Поред општих одредби, Статутом су таксативно наведени циљеви које ова организација својим деловањем тежи остварити. Тако су, према одредби члана 2, циљеви ФИФА следећи:¹¹²

- стално унапређење фудбала и његова глобална промоција у смислу уједињења, образовних, културних и хуманитарних вредности, посебно путем програма за омладину и развојних програма;
- организација сопствених међународних такмичења;
- састављање правилника и одредаба које осигуравају њихову примену;
- контрола свих врста фудбала унутар савеза предузимањем потребних мера за спречавање кршења Статута, правилника или одлука Фифе или правила игре;
- промовисање интегритета, етике и фер-плеја (*fair play*) с циљем спречавања свих метода или поступака, као што су корупција, допинг или манипулација утакмицама, који могу угрозити интегри-

подупиру мисију Фифе: развијај игру, додирни свет и изгради бољу будућност. *All about FIFA - Develop the game, touch the world, build a better future*, p. 6,14.

Види: <http://www.fifa.com/aboutfifa/officialdocuments/doclists/aboutfifa.html> (22.01.2014.).

¹¹² *Статут ФИФА, Правилник о примјени статута, Сталне одредбе конгреса (превод Међународни одјел ХНС-а)*, Загреб, сепарат 2013, стр. 4.

тет утакмица, такмичења, играча, службених лица или чланова, или довести до злоупотребе фудбала унутар Савеза.

С обзиром на чињеницу да се у корену сваког насиља налази дискриминација испољена према одређеној групацији људи (навијачке групе, припадници националних, расних, верских и других заједница), ФИФА се у својим статутарним одредбама посебно о томе изјашњава. Тако је забрањена дискриминација било које врсте против земље, приватне особе или групе људи на рачун њихове расе, боје коже, етничког, националног или друштвеног порекла, пола, језика, вере, политичког мишљења или било којег другог мишљења, имовинског статуса, статуса по рођењу или било којег другог статуса, сексуалне оријентације итд.¹¹³ На овај начин се само потврђују одредбе међународних правних инструмената којима се забрањује сваки облик испољавања дискриминације по било ком од наведених основа. Свака од држава чланица у свом националном законодавству садржи посебне законе у области заштите од дискриминације. Поред тога, у њиховом кривичном законодавству се сваки облик дискриминације посебно инкриминише и кривично санкционише.

У самој основи је деловање Фифе засновано на изградњи и неговању пријатељских односа међу државама чланицама. То се посебно апострофира у члану 4. Статута, према коме ФИФА промовише пријатељске односе:

- „између савеза, конфедерација, клубова, службених особа и играча. Свака особа и организација укључена у ногометну игру обвезна је поштивати Статут, правилнике и начела *fair play-a*;
- у друштву ради хуманитарних циљева“.¹¹⁴

Смисао цитиране статутарне одредбе приказан је кроз предвиђене форме делатности ове организације. Оне се испољавају у развијању пријатељског, или боље речено, једне врсте партнерског односа између ФИФА и националних спортских и фудбалских савеза. Тиме се, међутим, не дира у право ове организације да води дисциплинске поступке и строго кажњава

¹¹³ Види: Члан 3. Статута ФИФА. *Ibid.*

¹¹⁴ Члан 4. Статута ФИФА. *Ibid.*

поступке спортских савеза и фудбалских клубова којима се директно крше основни циљеви и принципи Фифе.

Са аспекта сузбијања насиља на фудбалским утакмицама значајне су одредбе Статута којима се регулише рад посебних тела (комисија) надлежних за осигурање безбедности. Тако Комисија за стадионе и сигурност даје савете о развоју и спровођењу модерних стандарда и концепата стадиона и сигурности. Комисија надзире и потврђује усклађеност са Правилником о безбедности ФИФА. Такође надгледа релевантне промене у подручју стадиона и сигурности (члан 60). Следствено томе, Комисија има двоструки мандат који се огледа у остваривању њене управне и надзорне функције. У оба случаја, мишљење Комисије је релевантно за доношење одлука ФИФА према њеним чланицама.

Ради обезбеђивања доследне примене Статута, правилника и појединачних одлука, ФИФА је установила посебна правна тела (комисије) која су надлежна за вођење дисциплинских поступака. Предвиђена су следећа правна тела Фифе (члан 61 Статута):¹¹⁵

- Дисциплинска комисија,
- Етичка комисија,
- Поступци ФИФА.

Правна тела су састављена тако да чланови поседују знање, способности, као и стручно искуство које им је потребно за прописно обављање задатака. Надлежности и функције правних тела прописане су Дисциплинским кодексом и Етичким кодексом ФИФА.

а) Дисциплинска комисија представља посебно тело надлежно за вођење дисциплинских поступака против фудбалских савеза и клубова. Функција Дисциплинске комисије уређена је Дисциплинским кодексом ФИФА. Комисија доноси одлуке само уколико су присутна најмање три члана. У одређеним случајевима, председавајући може одлучивати самостално. Дисциплинска комисија може члановима, клубовима, службеним лицима, играчима те посредницима за играче и уговарање утакмица изрицати казне описане у овом

¹¹⁵ *Ibid.*, стр. 28 и даље.

Статуту и Дисциплинском кодексу ФИФА. У односу на суспензије и искључење чланова, ове одредбе су предмет дисциплинске надлежности Конгреса и Извршног комитета. Извршни комитет доноси Дисциплински кодекс ФИФА (члан 62 Статута).

Дисциплински кодекс садржи одредбе којима се регулише кршење правила садржаних у Статуту и правилницима ФИФА, утврђују казне, регулише надлежност и организација посебних тела (комисија) надлежних за спровођење поступака и доношење одлука које ова тела морају поштовати. Овај кодекс се примењује на све фудбалске утакмице и спортска дешавања у организацији ФИФА. Изван овог подручја, Кодекс се примењује у случајевима када дође до повређивања судије на утакмици и уопште када дође до повреде статутарних циљева ФИФА, посебно у односу на фалсификовање, корупцију и допинг. Исто се примењује на свако кршење правилника ФИФА које не спада у надлежност неког другог тела (члан 2 Кодекса).

Круг субјеката према којима се одредбе овог Кодекса могу примењивати прецизно је одређен. То су:¹¹⁶

- савези;
- чланови савеза, посебни клубови;
- службене особе;
- играчи;
- судије утакмице;
- лиценцирани посредници за организацију утакмица и трансфере играча;
- све особе које је овластила ФИФА, посебно у односу на утакмицу, такмичење или другу приредбу у организацији ФИФА;
- гледаоци.

У Кодексу су посебно издвојене одредбе материјалног права које су подељене у више засебних одељака. Најпре су код утврђивања услова за изрицање казне предвиђена посебна правила. Тако је код прекршаја прописано

¹¹⁶ *ФИФА - Дисциплински кодекс (превод Иванчица Судац), Међународни одјел ХНС-а, Загреб, 2011, стр. 8.*

да се прекршиоци кажњавају без обзира на облик испољене кривице (умишљај и нехат). За покушај чињења прекршаја се кажњава уз могућност ублажавања казне. У случају постојања саучесништва у вршењу прекршаја, казниће се свако лице, као подстрекач или саучесник.¹¹⁷

Код утврђивања дисциплинске одговорности неопходно је разликовати санкционисање правних и физичких лица за кршење одредби Статута и осталих прописа ФИФА, на подручју фудбала тоо јест спорта, у односу на санкционисање истих лица за (не)сузбијање насиља на фудбалским утакмицама. Међутим, ради потпунијег разумевања суштине проблема, неопходно је указати на садржаје одредаба којима се регулише дисциплинска одговорност фудбалских савеза и клубова због непоштовања спортских правила (спортско право). Она се битно разликују од казненоправне заштите од насиља и насилничког понашања за време фудбалских утакмица (казнено право).

У првом случају можемо издвојити различите врсте дисциплинских мера које се могу изрећи физичким и правним лицима.¹¹⁸

Казне за физичка и правна лица (члан 10):

- упозорење;
- укор;
- новчана казна;
- поврат награда.

Казне које се примењују само према физичким лицима (члан 11):

- опомена;
- искључење;
- суспензија за утакмицу;
- забрана уласка у свлачионице и/или на клупу за резервне играче;

¹¹⁷ Приликом разматрања наведених правних института треба водити рачуна да се њихов садржај тумачи у складу са прописима ФИФА. У супротном постоји опасност давања погрешне квалификације институтима попут: облика кривице, облика саучесништва и др. Не треба занемарити чињеницу да је наше прекршајно и кривично право добрим делом засновано на европским правним решењима у којима се битно разликује садржај наведених института. Тим пре, то је случај са нашим кривичним материјалним правом које је конципирано по узору на решења присутна у немачком и аустријском кривичном законодавству.

¹¹⁸ *Ibid.*, стр. 9-10.

- забрана уласка на стадион;
- забрана обављања свих активности у фудбалу.

Казне које се примењују само на правна лица (члан 12):

- забрана трансфера;
- играње утакмице без гледалаца;
- играње утакмице на неутралној територији;
- забрана играња на одређеном стадиону;
- поништење резултата утакмице;
- искључење;
- пораз „*par forfait*“, тј. „победа без борбе“;
- одузимање бодова;
- пребацивање у нижу лигу.

Примена наведених казни обухвата широку лепезу неспортског понашања физичких и правних лица на фудбалским утакмицама. Иако нису првенствено намењене као средство за сузбијање насиља на фудбалским утакмицама, оне се делимично дотичу и ове материје (члан 46-47). Поред материјалних, Кодекс садржи прецизно регулисана процесна правила којима се уређује надлежност и начин вођења дисциплинског поступка, као и начин примене изречених дисциплинских казни.

Други случај обухвата утврђивање одговорности и кажњавање нереда на утакмицама и такмичењима. Због неспортског понашања према противницима или неслужбеним лицима на утакмици, примењују се казне према клубовима и појединцима. На тај начин се не решавају случајеви насиља на фудбалским утакмицама које чини публика и навијачке групе. У случајевима када дође до физичког обрачуна (туче) између самих играча, или пак са лицима из публике, онда се за учествовање у тучи кажњава фудбалски клуб суспензијом од најмање шест утакмица. Од кажњавања се изузимају лица која су покушала да спрече тучу, заштите остале или раздвоје учеснике туче (члан 50). С друге стране, ако у случају насиља није могуће идентификовати саме починиоце, тело ће казнити клуб или савез коме нападачи припадају (члан 51). Дисциплинско кажњавање обухвата и случајеве подстицања (подстрекавања)

мржње, насиља и провоцирања публике. Кодексом је за ове случајеве предвиђена новчана казна изражена у швајцарским францима.

Предмет посебног регулисања представља насилно и дискриминативно понашање. Притом, насилничко понашање чини свако лице које увреди другог на било који начин, посебно насилничким гестовима и речима, или крши начела фер-плеја, или чије је понашање неспортско на било који други начин (члан 57). Под дискриминацијом је обухваћена широка лепеза недозвољених понашања а то су:

- „Сватко тко презривим, дискриминирајућим или омаловажавајућим ријечима или дјелима увриједи достојанство особе или групе особа на рачун расе, боје коже, језика, вјере или поријекла суспендирати ће се за најмање пет утакмица. Надаље, изрећи ће се забрана приступа на стадион и новчана казна итд.
- Када неколико особа (службене особе и/или играчи) истог клуба или савеза истовремено прекрше ст. 1а), или постоје друге отежавајуће околности, односној момчади се могу одузети три бода у случају првог прекршаја и шест бодова за други прекршај; даљњи прекршај може резултирати спуштањем у нижу лигу. У случају утакмица код којих се не додјељују бодови, момчад се може дисквалифицирати из натјечања;
- Када навијачи момчади прекрше ст. 1а) на утакмици, савезу или клубу изрећи ће се новчана казна од најмање 30.000 CHF без обзира на питање скривљеног понашања или скривљеног превида;
- Озбиљни прекршаји могу се казнити додатним казнама, нарочито налогом да се утакмица одигра без гледатеља, проглашењем утакмице „*par forfait*“, одузимањем бодова или дисквалификацијом из натјечања“.¹¹⁹

¹¹⁹ Види: Члан 58. Дисциплинског кодекса ФИФА. *Ibid.*, стр. 19.

Гледаоцима који прекрше одредбе овог Кодекса изриче се забрана приступа на стадион у трајању од најмање две године.¹²⁰

ФИФА се у свом дисциплинском Кодексу јасно одредила према фудбалским клубовима и савезима у погледу њихове одговорности за организовање и одржавање утакмица. Њихову одговорност можемо третирати двојачко: кроз пропусте у организацији утакмица и кроз одговорност за понашање гледалаца.

Фудбалски савези одговарају за организовање фудбалских утакмица, тако што:

- „Процјењују ступањ ризичности утакмица и извјешћују ФИФА тијела о утакмицама посебно високог ризика;
- Поштују и проводе постојеће одредбе о сигурности (ФИФА правилнике, националне законе, међународне споразуме) и подузимају све потребне мјере предострожности које захтијевају дате околности прије, тијekom и после утакмица, те у случају инцидента;
- Осигуравају сигурност службеним особама утакмице, играчима и службеним особама гостујуће момчади тијekom њиховог боравка;
- Извјешћују локалне власти и с њима активно и учинковито сурађују;

¹²⁰ ФИФА је у својој пракси често имала пријављене случајеве дискриминације праћене позивањем на насиље, како од публике, тако и самих играча. Актуелан је пример хрватског играча Јосипа Шимунића који је јавно скандирао усташким поздравом „за дом спремни“. Поводом овог случаја, званично саопштење Бањалучких независних новина гласи: „ЦИРИХ - Свјетска фудбалска федерација је хрватског фудбалера Јосипа Шимунића због скандирања „За дом спремни“ након утакмице против Исланда казнила са десет утакмица суспензије. Како јавља Јутарњи.хр, то у преводу значи да је репрезентативна каријера хрватског стопера - завршена. Шимунић се мислио опростити од Ватрених у Бразилу, а на крају тамо се неће смјети појавити нити као навијач. ФИФА је Јо Сила опалила и по цепу - мораће платити 30.000 франака. ХНС на ову одлуку има право жалбе. Подсјетимо, Шимунић је по завршетку утакмице узео микрофон, те неколико пута узвикнуо „За дом“ на што му је публика с трибина одговорила са „Спремни“, а Дисциплинска комисија ФИФА је такво понашање окарактерисала дискриминаторским. Играч и публика су користили повик којег је током Другог свјетског рата користио фашистички усташки покрет. Стога је Дисциплинска комисија закључила како је њихово понашање било дискриминирајуће. „Узевши у обзир све околности овог случаја, посебно озбиљност инцидента, комисија је одлучила казнити играча са 10 утакмица неиграња“, објавила је ФИФА. Добра вијест је што је Марио Манџукић добио само једну утакмицу казне због директног црвеног картона“. *Десет утакмица казне! ФИФА због усташког поздрава избацила Шимунића са СП*; <http://www.nezavisne.com/sport/fudbal/Deset-utakmica-kazne-FIFA-zbog-ustaskog-pozdrava-izbacila-Simunica-sa-SP-222594.html> (16.12.2013).

- Осигуравају да се закон и ред одржавају на стадиону и у непосредној близини стадиона, те да се утакмице организирају на одговарајући начин¹²¹.

У случају да се савези не придржавају претходно наведених одредаба Кодекса предвиђена је могућност њиховог дисциплинског кажњавања. Притом се новчана казна може изрећи само као главна дисциплинска санкција. Као допунске могу бити изречене две дисциплинске санкције: забрана играња на одређеном стадиону или наредба да фудбалски тим игра на неутралном стадиону (гледалишту).

У циљу сузбијања насиља на фудбалским утакмицама, ФИФА је у свом дисциплинском Кодексу установила посебну одговорност савеза и фудбалских клубова за понашање гледалаца.¹²² Притом су раздвојени случајеви кажњавања због непрописног понашања домаћих и гостујућих савеза и фудбалских клубова.

Домаћи савези и фудбалски клубови одговорни су за неодговарајуће понашање гледалаца, без обзира на питање њиховог кажњивог понашања или кажњивог превида, те у зависности од конкретне ситуације могу бити кажњени новчаном казном. Истовремено, у случају постојања озбиљнијих повреда, њима могу бити изречене додатне казне.

Гостујући савези и фудбалски клубови одговорни су за неодговарајуће понашање сопствених навијачких група, без обзира на питање њиховог кажњивог понашања или кажњивог превида, те у зависности од конкретне ситуације могу бити кажњени новчаном казном. Истовремено, у случају постојања озбиљнијих повреда, њима могу бити изречене додатне казне. Навијачи који се налазе у гостујућем сектору стадиона сматрају се навијачима гостујућег савеза, осим уколико се не докаже другачије.

У циљу правилног разумевања коришћене терминологије у вези са квалификацијом понашања којима се прелазе границе (не)дозвољеног, Дисциплинским кодексом су дата њихова аутентична значења. Тако су под

¹²¹ Члан 65. Дисциплинског кодекса ФИФА. *Ibid.*, стр. 21.

¹²² Види: Члан 67. Дисциплинског кодекса ФИФА. *Ibid.*, стр. 22.

неодговарајућим понашањем обухваћени следећи људски поступци: вршење насиља према лицима или предметима, паљење запаљивих предмета, бацање предмета, истицање увредљивих или политичких слогана било које врсте, изговарање увредљивих речи или тонова или упадање на игралиште. Одговорност за наведена понашања укључује и фудбалске утакмице које се играју на неутралном терену.

б) Етичка комисија представља посебно тело надлежно за вођење поступака против савеза и фудбалских клубова због кршења етичких правила и принципа. Функција Етичке комисије уређена је Етичким кодексом ФИФА.¹²³ У уводном делу, или преамбули Кодекса, апострофира се да ФИФА има „посебну одговорност очувања интегритета и угледа ногомета широм свијета. ФИФА непрестано настоји заштитити имиџ ногомета, а посебице имиџ ФИФА-е, од опасности или штете која настане због незаконитих, неморалних или неетичких метода и пракси“.¹²⁴

Подручје примене овог Кодекса усмерено је на сва службена лица а то су: сви чланови одбора, комисија, судије и помоћне судије, тренери и сва друга лица одговорна за техничка, медицинска и административна питања у ФИФА, конфедерацији, савезу, лиги или клубу. Етички кодекс ФИФА се примењује аналогно на играче, посреднике у трансферима играча и посреднике за организацију утакмица, како је дефинисано Статутом ФИФА.

Разматрање етичких правила није могуће без прецизно утврђених правила понашања службених лица. Стога се од ових лица очекује да буду свесни важности својих функција и пратећих обавеза и одговорности. Својим понашањем треба да подржавају и промовишу принципе и циљеве ФИФА, конфедерација, савеза, лига и клубова на сваки могући начин и суздржавају се од било чега што може да штети овим тежњама и циљевима. У испуњењу својих задатака службене особе показују своју посвећеност етичком ставу. Зато се обавезују на достојанствено понашање са укупним кредибилитетом и интегритетом. Притом, службене особе не смеју искоришћавати свој положај,

¹²³ ФИФА – Етички кодекс (превод Ива Оливари), Међународни одјел ХНС-а, Загреб, 2009.

¹²⁴ *Ibid.*, стр. 3.

посебно не смеју користити своју функцију за остварење приватних циљева или добитака (члан 3) Кодекса.¹²⁵

Правилно позиционирање етичких правила и њихово поштовање није могуће без одређивања критеријума за утврђивање етичке подобности службених лица. У том циљу се експлицитно наводе (члан 4):

- Само она лица која покажу висок степен етике и интегритета и обавезу се да ће без резерве поштовати одредбе овог Кодекса подобне су да делују као службене особе;
- Лица претходно осуђивана нису подобна ако прекршај није у складу са њиховом способношћу за обављање задатака;
- Службена лица која не удовољавају овом Кодексу или озбиљно пропусте да испуне Кодекс или која на неодговарајући начин проводе своје дужности и одговорности, нарочито у финансијским питањима, више нису подобна за обављање дужности и биће разрешена.

Опсег етичких правила понашања савеза и фудбалских клубова обухвата прописивање њиховог односа са владиним и приватним организацијама. Због тога у пословању са владиним институцијама, националним и међународним организацијама, савезима и групацијама, службена лица, поред поштовања основних правила из члана 3, остају политички неутрална, у складу са принципима и циљевима ФИФА, конфедерација, савеза, лига и клубова и уопштено делују на начин који одговара њиховој функцији и интегритету (члан 6) Кодекса.

Сузбијање различитих облика недозвољених понашања и поступака, чиме се добрим делом превенира могућност вршења насиља на фудбалским утакмицама, вуче своје корене у дискриминаторним радњама службених лица. Поред забране садржане у Статуту у Дисциплинском кодексу, ФИФА се о дискриминацији изјашњава и у свом Етичком кодексу. Наиме, службене особе не смеју својим поступцима увредити дигнитет особе или групе особа

¹²⁵ Нама доступан текст Етичког кодекса није у потпуности структурисан па зато није могуће прецизно се позивати на његове одредбе (прим. аут.).

презривим, дискриминаторским или омаловажавајућим речима или делима у односу на њихову етничку припадност, расу, боју, културу, језик, веру или пол или неко друго лично својство. На овај начин се пружа широка заштита од дискриминације свим лицима која представљају део једног спортског догађаја тј. фудбалске утакмице. Једном речи, писци Етичког кодекса циљано указују на целовити значај (не)дискриминативног поступања службених лица.

Интересантно је запазити да се ФИФА не задовољава чињеницом да су понашање и поступци службених лица регулисани у важећим статутарним и одредбама Дисциплинског правилника. Томе у прилог говори поновно установљење већ постојеће обавезе заштите личних права свих лица са којима имају непосредних додира. У обављању својих дужности службена лица обезбеђују поштовање и заштиту личних права лица са којима непосредно ступају у контакт и на које утичу њихови поступци.

Познато је да основу сваке врсте професионалног поступања чини обезбеђивање лојалног и поверљивог понашања службених лица. Очигледно је да су тога итекако били свесни творци етичких правила у Кодексу. Тако, у обављању својих дужности, службена лица прихватају своју фидуцијарну обавезу, нарочито према ФИФА, конфедерацијама, савезима, лигама и клубовима. У зависности од њихове функције, све информације које службено лице добије током обављања своје дужности третираће се поверљиво или тајно, као израз лојалности. Било које информације или мишљења преносе се у складу са принципима и циљевима ФИФА, конфедерација, савеза, лига и клубова.¹²⁶

Професионалан и надасве објективан рад службених лица ФИФА одликује забрањивање свих врста неморалних и незаконитих поступака. Под таквим поступцима се подразумевају: прихватање или давање поклона и других погодности, различити облици подмићивања службених лица, узимање, прихватање или обећавање провизија, директно или индиректно учешће у клађењу, коцкању, лутријама и сличним догађајима.

¹²⁶ Види: Члан 9. Етички кодекс - ФИФА.

Надлежност над поштовањем етичких правила, која подлежу надлежности ФИФА, дата је Етичкој комисији. Поред етичких правила, Комисија може примењивати правила Дисциплинског кодекса. Следствено томе, Етичка комисија може изрећи било које дисциплинске мере предвиђене Статутом и Дисциплинским кодексом ФИФА. Све организационе и процедуралне одредбе Дисциплинског кодекса ФИФА примењују се директно на садржај свих поступака Етичке комисије, осим уколико Етички кодекс не садржи другачије одредбе или ако се одредбе Дисциплинског кодекса ФИФА очигледно не могу применити у односу на циљеве и садржај овог Кодекса. Етичким кодексом је решено питање преклапања одговорности. Тако је, према одредби члана 19. Кодекса, предвиђено следеће: „Случајеве који спадају у надлежност примјене овог Етичког кодекса, као и ФИФА Дисциплинског кодекса, рјешавати ће ФИФА Дисциплинска комисија. У сваком случају, председници обију комисија ће унапријед утврдити која комисија је надлежна“.

в) Поступци Фифе су регулисани у више правних аката које је донела ова организација. За област сузбијања насиља на фудбалским утакмицама, као спортским приредбама високог ризика, значајни су поступци којима се кажњавају недозвољена понашања савеза и фудбалских клубова. У том циљу је корисно указати на правила садржана у Приручнику о статусу играча и дисциплинским питањима. У уводном делу, или преамбули Приручника, указује се на потребу са прецизнијим регулисањем свих важнијих питања везаних за функционисање савеза и фудбалских клубова. Ту се, између осталог, наводи: „Тијеком поступка ревизије Дисциплинског правилника ФИФА и Правилника о статусу и трансферима играча, ФИФА је одлучила направити овај приручник који описује ФИФА-ин правни сустав, а за помоћ савезима, конфедерацијама, клубовима, играчима, посредницима у трансферима играча и посредницима за уговарање утакмица...“.¹²⁷

¹²⁷ ФИФА – Приручник о статусу играча и дисциплинским питањима (превод Међународни одјел ХНС-а), Загреб, 2005, стр. 3.

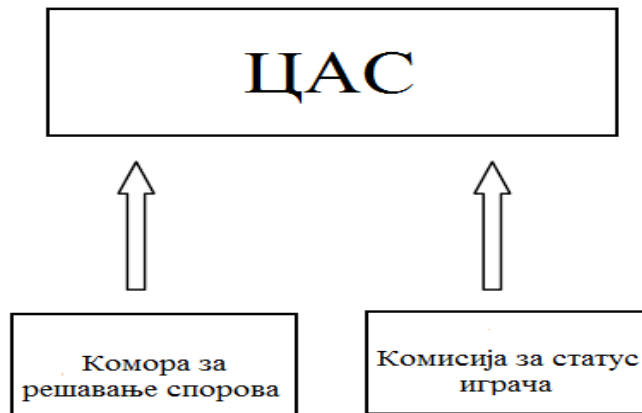
Предмет посебног регулисања обухвата питање формалности и рокова за вођење дисциплинских поступака пред органима ФИФА. Наиме, од тужиоца се тражи да се обрати организацији ФИФА својим правним захтевом када је до спора дошло, будући да ни један спор који је настао више од две године пре подношења тужбе неће бити разматран због застарелости. Од тужиоца се тражи да пошаље писмену тужбу Комисији/Комори преко главног секретаријата ФИФА путем телефакса или поште. Она мора да садржи прецизне детаље односних страна, правни захтев са разлозима тужбе, и копије свих релевантних папира и докумената.

У циљу упознавања са садржином и формом дисциплинских поступака, ФИФА је у свом Приручнику дала прегледне дијаграме на којима су јасно приказани нивои одлучивања у погледу: трансфера играча, вођења дисциплинског поступка и непоштовања донетих одлука. У овим дијаграмима су шематски приказани органи ФИФА, њихова субординациона повезаност и могућности утицаја на доношење одлука.¹²⁸

¹²⁸ *Ibid.*, стр. 9-10.

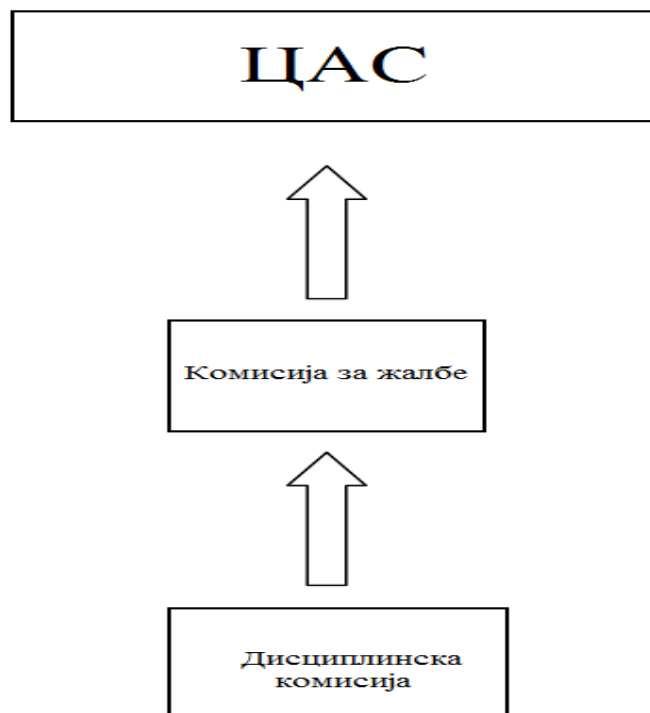
Дијаграм 1.

Нивои у поступку играча/трансфера

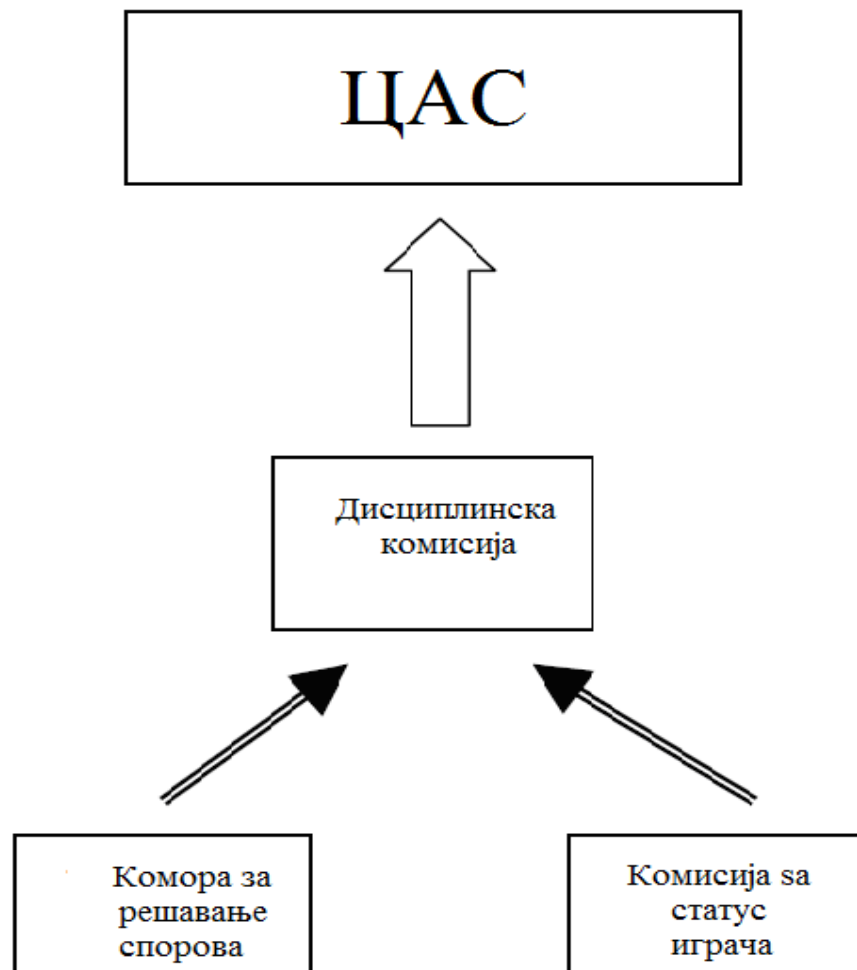
Дијаграм 2.

Нивои у дисциплинским питањима

Дијаграм 3.

Непоштовање законитих обавезујућих одлука ФИФА

У случајевима кршења прописа ФИФА, заинтересоване то јест оштећене стране имају на располагању могућност вођења дисциплинског поступка пред њеним органима. Ова врста поступка се значајно разликује од судских

поступака, што умногоме доприноси ефикаснијем и напреднијем раду ФИФА. Отуда се у тексту Правилника експлицитно наводи седам предности код вођења дисциплинског поступка Фифе у односу на редовне (судске) поступке.

„Бржи поступци: Правосудна тијела ФИФА-е реагирају и рјешавају много брже и с већом флексибилношћу, него редовни судови. Правна тијела одговорна за статус играча доносе одлуке у року од 60 дана од примитка тужбе. Дисциплинске мјере због повреда Правила ногометне игре или прописа о допингу морају се донијети у року од неколико дана. Супротно томе, поступци пред редовним судовима често трају неколико година.

Јефтинији: Као правило, ФИФА сноси трошкове поступака које су провела правна тијела ФИФА-е. Од тужитеља се увијек тражи да редовним судовима унапријед плати судске трошкове. Страна која изгуби случај обвезна је сносити коначне трошкове поступка.

Иза затворених врата: Правна тијела ФИФА-е доносе своје одлуке повјерљиво, иза затворених врата. У поступцима пред редовним судовима, јавност и медији искључују се само у изузетним околностима.

Много учинковитији поступци: Правна тијела ФИФА-е имају више-годишње искуство у рјешавању спорова повезаних са ногометом. Стога је њима предмет спора много ближи, него редовним судовима и могу донијети много адекватније одлуке, при чему у потпуности узимају у обзир посебност фудбала у цијелости.

Уставна начела: У оквиру своје надлежности рјешавања спорова, правна тијела ФИФА-е примјењују опћа и уставна начела која су призната у цијелом свијету.

Сигурност права: Правна начела ФИФА-е осигуравају стабилност права сваком који тражи правну заштиту путем поштених поступака и чврсте правне праксе. Одлуке које донесу правна тијела ФИФА-е ваљано се извршавају. Надаље, постоји увијек опција обраћања неовисном арбитражном суду, ЦАС-у, ради поновног разматрања одлука које је донијела ФИФА.

Извршење: Одлуке које се занемарују могу индиректно бити извршене покретањем дисциплинских поступака¹²⁹.

Након упознавања са садржајем доступних прописа ФИФА можемо уочити извесне правилности у њиховом садржају. Њима се концептуално регулише надлежност, начин рада и санкционисање различитих субјеката (савези, фудбалски клубови, појединци) који су својим поступцима повредили законске норме и установљена правила понашања ФИФА. За област сузбијања насиља на фудбалским утакмицама значајне су одредбе у којима се експлицитно забрањује сваки облик испољавања насиља и нетрпељивости на фудбалским утакмицама, како међу самим играчима и члановима фудбалског клуба, тако и међу навијачким групама на трибинама. Притом се јасно издвајају мотиви који представљају инкриминишуће околности као што је дискриминација, мржња итд.

Крајње је симптоматично да је релативно мали број одредаба, тј. делова правне регулативе ФИФА, посвећен искључивој заштити од насиља на фудбалским утакмицама. Отуда смо у претходном излагању обухватили и оне садржаје којима се регулишу општа питања, неопходна за нормално функционисање савеза и фудбалских клубова, чиме се на имплицитан начин дотиче проблематика сузбијања насиља и насилничког понашања. Томе у прилог говори чињеница да је кажњавање различитих субјеката (савези, фудбалски клубови, појединци), који могу бити потенцијално одговорни за вршење или толеранцију насиља на фудбалским утакмицама, предвиђено за већи број поступака којима се крше прописи ФИФА. Међутим, у одређеним сегментима прописа, није увек могуће прецизно разлучити одговорност за поступке којима се крше општа правила (не)спортског понашања у односу на нескривено позивање, учествовање и вршење насиља на спортским приредбама тј. фудбалским утакмицама. Свесни тога, циљано смо целокупно излагање о прописима Фифе конципирали у правцу приказивања ширих оквира у којима ова организација обавља своју делатност. На тај начин је могуће утврдити меру

¹²⁹ *Ibid.*, стр. 11.

(не)дозвољеног понашања које прераста у насиље на фудбалским утакмицама, те надлежност и врсте одлука којима ФИФА може деловати на савезе и фудбалске клубове. Важно је нагласити да изрицање и примена санкција од стране органа и радних тела организације ФИФА не искључује њихово прекршајно и кривично кажњавање пред националним судовима.

5.2. Прописи Удружења европских фудбалских савеза (УЕФА)

Удружење европских фудбалских савеза (*Union of European Football Associations*) познатије као УЕФА представља организацију тј. асоцијацију државних фудбалских савеза Европе. УЕФА се стара о одржавању европских такмичења клубова и државних репрезентација, контролише новчане награде, општа и посебна правила и медијска права организованих такмичења. Улога УЕФА као управног тела у области европског фудбала огледа се у широком обиму и свеобухватном важењу њених докумената. Овим документима се регулишу различите области деловања, као што је дефинисање основних појмова, регулисање информативних, образовних, едукативних садржаја чиме се унапређује деловање УЕФА. Облици у којима се она испољава стварају повољан амбијент за деловање УЕФА према 54 чланице националних фудбалских удружења у Европи.¹³⁰

Правни оквири за деловање УЕФА постављени су у релевантним међународним и европским правним прописима. Поред тога, ова организација поседује разгранату мрежу сопствених прописа којима се покривају сви сегменти њеног деловања. На првом месту је Статут УЕФА у коме се налазе одредбе којима се решавају начелна правна питања у вези са њеном

¹³⁰ УЕФА поседује читав каталог докумената у сопственој библиотеци класификованих према њиховој намени и функцији. То су: публикације, прописи, административни извештаји, прописи о конкуренцији, антидопинг правила, позиви за тендер, меморандуми о разумевању и резервације са листама из топ такмичења. Види: <http://www.uefa.org/documentlibrary/index.html> (15.01.2014).

унутрашњом организацијом, дисциплинским мерама, процедуралним правилима итд. У Статуту се експлицитно наводи да је чланство у тој организацији дозвољено националним фудбалским савезима само уколико је земља призната од стране Уједињених нација као независна држава.¹³¹

У области сузбијања насиља и насилничког понашања на спортским приредбама тј. фудбалским утакмицама од посебне важности је Дисциплински правилник УЕФА.¹³² У њему су садржане материјалне и процесне одредбе за кажњавање дисциплинских прекршаја који спадају у подручје његове примене. Правилником се описују прекршаји, регулише примена казни и уређује организација и делатност дисциплинских тела као и поступак који се пред њима спроводи. Његова сврха се састоји у обезбеђивању примене циљева УЕФА.

Примењивост материјалних одредби Правилника омеђена је посебним подручјем његовог дејства. То су првенствено повреде тј. прекршаји правила о финансијском пословању фудбалских клубова, повреде правила везаних за организовање утакмица које организује УЕФА, као и озбиљна кршења њених статутарних циљева. Правилник иде корак даље у погледу одређивања домета његове персоналне примене. У том смислу, овај Правилник се односи на:

- „Све савезе, чланове и њихове службене особе (тј. све особе којима је савез члан повјерио обављање функције);
- Све клубове и њихове службене особе (тј. све особе којима је клуб повјерио обављање функције);
- Сва службене особе утакмице;
- Све играче;
- Све особе којима УЕФА повјери обављање функције“.¹³³

¹³¹ Види: *UEFA Statutes, Rules of Procedure of the UEFA Congress Regulations governing the Implementation of the UEFA Statutes*, Edition 2012.

¹³² УЕФА Дисциплински правилник (превод Одјел за међународне послове и лиценцирање ХНС-а), Загреб, листопад 2013.

¹³³ Члан 3. Дисциплинског правилника УЕФА. *Ibid.*, стр. 32.

Наведена тела и лица подлежу дисциплинској надлежности УЕФА. Она се обавезују и признају Статут, правилнике, смернице и одлуке УЕФА, као и правила игре Одбора Међународног фудбалског савеза (IFAB).

Временско важење Правилника простире се на све субјекте који потпадају под надлежност УЕФА на дан када је учињен дисциплински прекршај. Притом, њена тела не смеју прекинути дисциплински поступак покренут против некога ко је био под надлежношћу УЕФА, на дан наведеног вршења дисциплинског прекршаја, само зато што умешано лице више није под њеном надлежношћу.¹³⁴

Правилник не прави јасну разлику између дисциплинских мера које се могу изрећи на пољу сузбијања насиља на фудбалским утакмицама у односу на друге дисциплинске повреде и прекршаје. Стога смо принуђени да, уз нужно упрошћавање садржаја, укажемо на врсте дисциплинских мера које се могу изрећи савезима и клубовима, као и појединцима због кршења овог Правилника:

- „Упозорење;
- Укор;
- Новчана казна;
- Поништење резултата утакмице;
- Налог за поновно одигравање утакмице;
- Одузимање бодова (за текуће и/или следеће натјечање);
- Утакмица изгубљена без борбе;
- Играње утакмице на стадиону без гледатеља;
- Потпуно или дјеломично затварање стадиона;
- Одигравање утакмице у трећој земљи;
- Ускраћивање прихода из УЕФА натјечања;
- Забрана регистрације нових играча у УЕФА натјечањима;
- Ограничење броја играча које клуб смије регистrirати за судјеловање у УЕФА натјечањима;

¹³⁴ Види: Члан 4. Дисциплинског правилника УЕФА. *Ibid.*, стр. 33.

- Дисквалификација из текућих натјецања и/или искључење из будућих натјецања;
- Одузимање наслова или награде;
- Одузимање лиценце¹³⁵.

Појединцима могу бити изречене следеће дисциплинске мере:

- „Упозорење;
- Укор;
- Новчана казна;
- Суспензија за одређени број утакмица или одређено или неодређено временско раздобље;
- Суспензија од обављања дужности за одређени број утакмица или одређено или неодређено временско раздобље;
- Забрана обављања било које активности везане уз ногомет;
- Одузимање функције или награде;
- Друштвено користан ногометни рад¹³⁶.

Због кршења дисциплинских правила предвиђена је новчана казна која не може бити мања од 100 евра нити већа од 1.000.000 евра. У случају појединаца новчана казна не сме прећи 100.000 евра. Предвиђена је могућност комбиновања новчане казне и претходно наведених дисциплинских мера.

У циљу успешније примене дисциплинских мера предвиђена је примена посебних упутстава. Њима се захтева одређено понашање оних субјеката на које се изречене дисциплинске мере односе. Уз дисциплинске мере, дисциплинска тела могу издати упутства којима се одређује начин спровођења дисциплинских мера. Поред тога, дисциплинска тела могу одредити висину штете коју морају надокнадити субјекти према којима су ове мере изречене у складу са чланом 8. или 16. Правилника.¹³⁷

¹³⁵ Види: Члан 6. став 1. Дисциплинског правилника УЕФА. *Ibid.*, стр. 34.

¹³⁶ Види: Члан 6. став 2. Дисциплинског правилника УЕФА. *Ibid.*, стр. 34.

¹³⁷ Правилник овде садржи упућујуће норме у којима је садржана могућност дисциплинског реаговања на поступке којима се врши насиље на фудбалским утакмицама. Међутим, према нашем мишљењу, и у овом делу Правилника не постоји у потпуности јасан концепт у правцу издвојеног односа према, све чешћој, проблематици сузбијања насиља на фудбалским утакмицама (прим. аут.).

Питање одговорности савеза-члана или фудбалског клуба за различите облике неправилности којима се крше статутарне и одредбе овог Правилника, предмет је посебног регулисања. Тако је „савез члан или клуб који је везан правилима понашања одређеним у Статуту УЕФА-е или правилницима може бити подвргнут дисциплинским мјерама и упутама, ако се такво правило прекрши као резултат понашања некога од његових чланова, играча, службених особа или навијача, те сваке друге особе која обавља дужност у име тог савеза или клуба, чак и ако савез члан или дотични клуб може доказати изостанак кривње или непажње“.¹³⁸ Дакле, у питању је примена института објективне одговорности на учињене прекршаје, без обзира на чињеницу што неки од наведених субјеката (навијачи), као учиниоци прекршаја, немају (не)посредне правне односе са савезом или фудбалским клубом. Важност оваквог начина успостављања дисциплинске одговорности од посебног је значаја за проблематику сузбијања насиља на фудбалским утакмицама. Отуда је УЕФА правно легитимисана да изриче дисциплинске мере према фудбалским клубовима због њиховог (не)спречавања насиља на фудбалским утакмицама.¹³⁹

Потреба за сузбијањем прекршајног понашања субјеката на фудбалским утакмицама изражена је у *Основним начелима понашања* предвиђених Дисциплинским правилником УЕФА. Савез, чланови и клубови, као и њихови играчи, службена лица и чланови, треба да поштују Правила игре, као и прописе УЕФА. Тако су, на пример, јасно прописана начела која крши свако лице које:

¹³⁸ Члан 8. Дисциплинског правилника УЕФА. *Ibid.*, стр. 35.

¹³⁹ Поводом добро познатог инцидента у Ђенови на фудбалској утакмици између Италије и Србије у оквиру квалификација за Европско првенство у фудбалу, ФСС је 29.10.2010. године кажњен са 120.000 евра, а репрезентација Србије је изгубила утакмицу службеним резултатом од 3:0. Председник Дисциплинске комисије Томас Партл је са члановима дисциплинске комисије казнио репрезентацију Србије једним мечом играња пред празним трибинама и још једном утакмицом условно, на период од 2 године. Иако се у нашој јавности, као и од представника ФСС ова казна тумачила као „драконска“, она је изречена са једним основним циљем: да се спречи насиље и недолично понашање на и у вези са фудбалским утакмицама, тј. да ФСС посвети више пажње навијачима фудбалске репрезентације и онда када се утакмице играју на гостујућим теренима. Миленковић Дејан, Тодорић Владимир, *Правни оквир спречавања насиља и недоличног понашања на спортским приредбама*, Центар за нову политику, Београд, 2011, стр. 13.

- „је укључена или која се покуша активно или пасивно укључити у подмићивање и/или корупцију;
- чије понашање је увредљиво или се њиме на други начин крше основна правила пристојног понашања;
- користи спортске догађаје за манифестације неспортске природе;
- чије понашање срамоти ногометни спорт, те посебно УЕФА-у;
- не поступа у складу са одлукама и упутама УЕФА-иних Правосудних тијела или одлукама Спортског арбитражног суда у којима је УЕФА странка;
- не поступа у складу с упутама службених особа на утакмици;
- властитом кривњом, закасни на утакмицу или уопће не дође на утакмицу или је крива за касни почетак утакмице;
- скриви прекид утакмице или неодигравање утакмице или која је одговорна за прекид или неодигравање утакмице;
- у записник унесе играча који нема право наступа;
- учини дјело напада;
- понаша на неспортски начин“.¹⁴⁰

Познато је да се у самом корену насиља и насилничког понашања на фудбалским утакмицама, било од стране појединаца или навијачких група, налази подражавање расизма, национализма и других облика дискриминације. Стога се посебна пажња посвећује сузбијању овако мотивисаног насиља кроз кажњавање његових починилаца и инспиратора. Предвиђено је да свако лице које на било који начин повреди достојанство лица или групе лица по основу боје коже, расе, верске или етничке припадности, подлеже суспензији у трајању од најмање десет утакмица или на одређени период или некој другој одговарајућој казни.¹⁴¹

¹⁴⁰ Члан 11. став 2. Дисциплинског правилника УЕФА. *Ibid.*, стр. 36.

¹⁴¹ „Хрватски ногометни савез (ХНС) кажњен је са 30.000 еура због непримјереног понашања навијача репрезентације Хрватске током утакмице трећег кола групе Ц на Европском првенству у Пољској и Украјини против Шпаније (0:1) одигране у Гдањску 18. овог мјесеца, објавила је Европска ногометна асоцијација УЕФА. Дисциплинска комисија УЕФА-е казнила је ХНС због паљења и бацања бакљи, те због изношења расистичких транспарената. Због непримјереног понашања навијача током три утакмице одигране на ЕУРО-у, Хрватски

У случају да се прекршаји буду понављали биће примењене следеће дисциплинске мере:

- „други прекршај се кажњава једном утакмицом без гледатеља и новчаном казном од 50.000 ЕУР;
- сваки сљедећи прекршај се кажњава са више од једне утакмице без гледатеља, затварањем стадиона, губитком утакмице без борбе, смањењем бодова или дисквалификацијом из натјецања“.¹⁴²

Ако околности конкретног случаја то захтевају, надлежно дисциплинско тело може наметнути додатне дисциплинске мере одговорном савезу-члану или фудбалском клубу, као што су играње једне или више утакмица без гледалаца, затварање стадиона, губитак утакмице без борбе, смањење бодова или дисквалификација из даљег такмичења. Уколико судија прекине утакмицу због присуства расизма и/или дискриминаторног понашања, утакмица може бити проглашена изгубљеном без борбе. Предвиђене дисциплинске мере могу бити комбиноване са одређеним упутствима усмереним за спречавање таквог понашања. Притом су сви облици идеолошке, политичке и верске пропаганде изричито забрањени.

Посебна пажња је посвећена реду и безбедности на фудбалским такмичењима УЕФА. Предвиђена је одговорност савеза домаћина и клубова за ред и безбедност унутар и око стадиона пре, током, и након фудбалске утакмице. Они су одговорни за било које инциденте и могу бити подвргнути дисциплинским мерама и упутствима осим ако докажу да нису испољили било

ногOMETНИ савез је кажњен с укупно 135.000 еура, 25.000 након двобоја против Ирске, 80.000 након Италије, те 30.000 након ‘Фурије’. Поред ХНС-а, кажњен је и НогOMETНИ савез Португала (ФПФ) са глобом од 7.000 еура због непримјереног понашања навијача који су покушали ући на терен током четвртфиналне утакмице „Селеца“ и Чешке у Варшави 21. јуна. У два процеса УЕФА је покренула дисциплински поступак против ногOMETНИХ савеза Шпаније (РФЕФ) и Русије (РФС), такођер због непримјереног понашања навијача. Тифози „Фурије“ се терете за расистичко понашање и навијање током меча групе Ц између Шпаније и Италије у Гдањску 10. јуна, а присталице ‘Зборнаје’ су се слично понашали (расистичко понашање и навијање) на утакмици групе А 8. јуна када су Руси играли с домаћом Пољском у Вроцлаву. Одлука Дисциплинске комисије УЕФА-е за ова два случаја бит ће позната у четвртак, 28. јуна“.

ЕУРО: УЕФА изрекла нове казне због расизма. Због непримјереног понашања навијача кажњени ногOMETНИ савези Хрватске и Португала, <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/euro-uefa-izrekla-nove-kazne-zbog-rasizma> (20.01.2014).

¹⁴² Члан 14. став 3. Дисциплинског правилника УЕФА. *Ibid.*, стр. 37.

који облик немарности у организацији утакмице. Међутим, сви савези и фудбалски клубови су одговорни за неспортско понашање својих навијача и могу бити подвргнути дисциплинским мерама и упутствима чак и када могу да докажу изостанак своје немарности у вези са организацијом утакмице:

- „упадање или намјера упадања на терен за игру;
- бацање предмета;
- паљење пиротехничких средстава или било којих других објеката;
- употреба ласера или сличних електронских уређаја;
- кориштење гести, ријечи, предмета или сваког другог средства за преношење сваке поруке која није прикладна за спортска догађања, посебно порука које су политичке, идеолошке, религиозне, уврједљиве или провокативне нарави;
- наносење штете;
- ометање националних химни или химни натјечања;
- сваки други недостатак реда или дисциплине примјене унутар или око стадиона“.¹⁴³

Надлежно Дисциплинско тело утврђује врсту и опсег дисциплинских мера које се могу изрећи следствено објективним и субјективним елементима учињеног прекршаја. Притом се уважава присуство и отежавајућих и олакшавајућих околности. Уколико је надлежно дисциплинско тело мишљења да су информације које је окривљена странка осигурала имале одлучујућу улогу у откривању или утврђивању прекршаја одредаба и правилника УЕФА, оно може употребити своја дискрециона овлашћења, те на тај начин ублажити односно укинути изречену казну. Предвиђена су посебна ограничења код коришћења могућности за ублажавање казне у зависности од врсте дисциплинских мера. Тако дисциплинске мере наведене у члану 14. Правилника представљају уобичајене мере и надлежно дисциплинско тело их може умањити или повећати само у изузетним околностима. С друге стране, дисциплинске мере предвиђене у члану 15. Правилника су уобичајене мере,

¹⁴³ Члан 16. став 2. Дисциплинског правилника УЕФА. *Ibid.*, стр. 38-39.

осим ако је другачије наведено у самом Правилнику. У том случају надлежно дисциплинско тело може умањити или повећати дисциплинске мере у зависности од околности конкретног случаја.

Квалификаторну околност код утврђивања дисциплинске одговорности за различите врсте прекршаја, укључујући вршење насиља на фудбалским утакмицама, представља вишеструко вршење прекршаја од стране истог савеза-члана или фудбалског клуба. У том смислу, ако се окривљеном стави на терет вршење вишеструких прекршаја, дисциплинско тело одређује дисциплинске мере које треба да буду наметнуте за најтежи од извршених прекршаја те их сходно томе повећава. У питању је, дакле, примена система јединственог изрицања једне дисциплинске мере за више учињених истодобних прекршаја.

У пракси нису ретки случајеви поновљених прекршаја који се сматрају отежавајућом околношћу. Поновљени случај постоји ако се други сличан прекршај учини унутар:

- „године дана од претходног прекршаја ако је тај прекршај кажњен са једном утакмицом суспензије;
- три године од претходног прекршаја ако је прекршај кажњен са двије утакмице суспензије;
- десет година од претходног прекршаја ако је прекршај повезан са намјештањем утакмица или корупцијом;
- пет година од претходног прекршаја у свим осталим случајевима“.¹⁴⁴

Осим у тачки 3, у осталим наведеним (поновљеним) случајевима примена дисциплинских мера односно казни је примењива у сврхе сузбијања насиља на фудбалским утакмицама. Међутим, Правилником је предвиђена могућност примене института суспензије дисциплинских мера. Ова могућност се може применити код већине дисциплинских мера са изузетком:

- упозорења;
- укора;
- забране свих активности везаних за фудбал.

¹⁴⁴ Члан 19. Дисциплинског правилника УЕФА. *Ibid.*, стр. 40.

Предвиђени рок проверавања је минимално годину дана, а највише пет година. Ово временско раздобље може бити проширено у изузетним околностима, или привремено укинута, уколико кажњено лице привремено напусти подручје надлежности УЕФА. Уколико се у времену проверавања (пробациони период) учини нови прекршај, надлежно дисциплинско тело, по правилу, налаже примену првобитно изречене казне. То може бити придодато дисциплинској казни изреченој за нови прекршај.¹⁴⁵

Дисциплинским правилником је предвиђен посебан орган (Дисциплински инспектор) надлежан за спровођење дисциплинског надзора, иницирање дисциплинских поступака и представљање УЕФА. У складу са својим надлежностима, дисциплински инспектори могу покретати дисциплинске истраге и улагати жалбе. Основна начела за спровођење дисциплинских истрага које покрећу и воде дисциплински инспектори су следећа:

- „Дисциплински инспектор може истраживати могуће прекршаје које регулира овај Правилник;
- Начелно, када започне истрага, обавјештавају се односне странке. То се не односи на ситуације гдје се таква обавијест не сматра прикладном итд;
- Дисциплински инспектор може поставити члана УЕФА-ине администрације да врши дужност тајника истраге;
- Ако дисциплински инспектор сматра да је почињен један или више прекршаја који су у опсегу овог Правилника, дисциплински инспектор подноси закључак у облику извјешћа захтјевајући отварање поступка;
- Ако се уочи повреде Чланка 12 овог Правилника, особа везана УЕФА-иним правилима и правилницима мора пружити дисци-

¹⁴⁵ Примена института условног односно условљеног одлагања извршења изречене дисциплинске мере заснована је на принципима на којима почива примена условне осуде у кривичном праву. То се потпуно уклапа са правном природом условне осуде којом се настоје постићи максимални резултати уз минимално ангажовање државних органа. У нашем случају, након успешно окончаног времена проверавања изостаје даље ангажовање дисциплинских органа УЕФА. Види: Јоксић Иван, *Условна осуда као најчешће изрицана кривична санкција*, Зборник радова Савремене тенденције развоја правних система држава у региону, Нови Сад, 2012, стр. 534.

плинском инспектору све информације, документе, записнике и уређаје за похрану података (текста, слика, звука итд.) у вези с могућим прекршајем или непримјереним понашањем;

- Ако се особу испитује, интервју се обично забиљежује или електронски или у облику записника, који се онда чита и потписује га испитана особа;
- Истрага може бити поновно отворена ако се појаве нови докази или чињенице који упућују на чињеницу да је можда почињен прекршај који спада у опсег овог Правилника¹⁴⁶.

Приликом вођења било ког од предвиђених дисциплинских поступака странке се не смеју понашати недолжно. Сваког од учесника дисциплинског поступка чије понашање омета вођење поступка председавајући у истом поступку може казнити укором, новчаном казном или искључити са саслушања. Приликом вођења дисциплинских поступака могу бити коришћене све врсте доказа, под условом да се њима не вређа људско достојанство. Употреба ваљаних врста доказа укључује службене извештаје и записе, инспекције на лицу места, стручна мишљења, телевизијске и видео снимке, лична признања и друге записе и документа.

У погледу самог начина вођења дисциплинског поступка, његовог руковођења, примене процесних мера и дејства дословно се примењују одредбе овог Правилника, без обзира на врсту дисциплинског прекршаја. Уколико повучемо паралелу са начином вођења управног и прекршајног поступка у нашем унутрашњем праву, можемо уочити бројне сличности али и разлике. Међутим, кључно је да се применом материјалних и процесних правила из Правилника обезбеђује квалитетна и неселективна примена свих прописа УЕФА у односу на њене чланице, то јест њихове савезе и фудбалске клубове.

На основу изложеног можемо уочити општу тенденцију даљег поштравања дисциплинских казни и мера, како на нивоу Фифе, тако исто и у оквирима УЕФА. Проширењем надлежности УЕФА кроз шире међународне

¹⁴⁶ Члан 25. став 5. Дисциплинског правилника УЕФА. *Ibid.*, стр. 43-44.

оквиру додатно се потврђује тенденција постављања општих казних оквира у циљу ефикаснијег сузбијања свих облика противправног понашања савеза и фудбалских клубова као субјеката дисциплинске одговорности. Отуда се присуство сличности у примени прописа ФИФА и УЕФА са прописима којима државе предвиђају санкције за насилничко понашање на спортским приредбама огледа у томе што после низа тешких инцидената на фудбалским стадионима долази до измене прописа и њиховог даљег поштравања.¹⁴⁷

Строжи режим кажњавања појединаца, фудбалских клубова и савеза је у функцији превенирања будућег вршења насиља на фудбалским утакмицама. Зато се код одмеравања казни води рачуна о степену испољеног насиља, насталим последицама, финансијској ситуацији и присуству рецидива код субјекта који треба бити кажњен. Међутим, ова врста кажњавања не искључује кривичну одговорност правних и физичких лица због извршених кривичних дела у вези са насиљем и недоличним понашањем на спортским приредбама. Реч је о кривичним делима која се налазе у посебним законима (у државама у којима ови закони постоје) и у кривичном законодавству сваке државе чланице УЕФА.

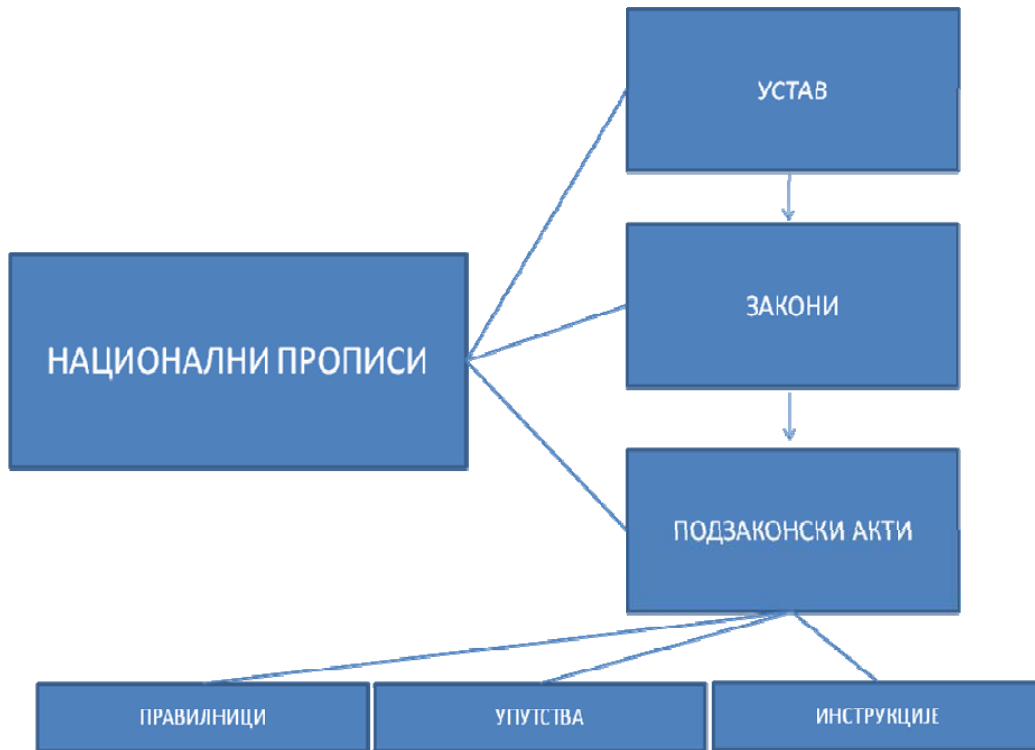
¹⁴⁷ Шупут Дејан, Прописи ФИФА и УЕФА против насиља на фудбалским утакмицама – проблем преклапања надлежности државе и спортских организација, *Безбедност*, Београд, бр. 1, (2012), стр. 169.

IV ПРАВНИ ОКВИРИ ЗА СПРЕЧАВАЊЕ НАСИЉА НА ЈАВНИМ СКУПОВИМА И СПОРТСКИМ ПРИРЕДБАМА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Заштита друштва од различитих облика његовог угрожавања посебно долази до изражаја у случају вршења индивидуалних и групних облика насиља. Значајан сегмент вршења насиља и насилничког понашања присутан је у сфери јавних скупова и спортских приредаба. Стога је на унутардржавном нивоу неопходно успоставити прецизне нормативне оквире у којима се одређује зона забрањеног и нарочито инкриминисаног понашања. Разноврсност друштвених односа и добара који изискују правну заштиту условила је потребу за константним проширивањем лезе постојећих нормативних аката. Поштујући њихову унутрашњу хијерархију, све прописе у области сузбијања насиља на јавним скуповима можемо поделити по степену њихове општости и важности на: устав, законе и подзаконске прописе.

Следећи принцип од општег ка посебном, на врху нормативне пирамиде се налази устав који садржи начелне правне одредбе. Даља конкретизација уставних одредби (опште норме) врши се кроз доношење посебних закона (посебне норме).¹⁴⁸ Међутим, област сузбијања насиља на јавним скуповима није могуће уредити само једним законским актом. Отуда се на нормативној сцени Србије налази више посебних закона којима се настоје обухватити различити аспекти заштите друштва од вршења овог облика насиља. Зато ћемо указати на основне појмове актуелног Устава и релевантних законских прописа којима се постижу најјачи ефекти у области сузбијања насиља на јавним скуповима и спортским приредбама.

¹⁴⁸ У сваком развијеном правном поретку постоје опште и посебне односно појединачне правне норме. Када постоји ова подела онда се успоставља логичан однос међу њима у складу са њиховом функцијом у правном поретку, а преко тога и у друштвеном поретку. Она се састоји у томе што опште правне норме треба да унапред пропишу једнака правила понашања за све субјекте који се нађу у истој ситуацији, а појединачне норме треба да та општа правила примене на појединачне тј. конкретне случајеве у пракси. Лукић Радомир, Кошутић Будимир, *op. cit.*, стр. 278.

ШЕМА 2: Национални прописи

1. УСТАВ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ - ГАРАНЦИЈА ПРАВА НА ОКУПЉАЊА И ЗАШТИТУ БЕЗБЕДНОСТИ И СИГУРНОСТИ СВИХ ГРАЂАНА

Најопштије теоријско одређење државе заснива се на њеном дефинисању као уставноправне творевине. Зато Устав представља највиши правни акт једне државе са којим морају бити сагласни сви други, по правној снази, нижи правни акти.¹⁴⁹ Општи карактер Устава заснован је на правном режиму његових одредаба којима се начелно регулишу сва важнија друштвена и правна питања у једној држави. За област сузбијања насиља на јавним скуповима

¹⁴⁹ Интересантно је запазити да се творцем српске речи „Устав“ сматра Димитрије Давидовић, секретар кнеза Милоша, који је 1835. године саставио за Србију први устав познат под именом „Сретењски устав“. Миловановић Милован, *Државно право и друге уставноправне студије*, Службени гласник, Београд, 1997, стр. 17.

значајне су уставне одредбе којима се даје гаранција права на окупљања и заштиту безбедности свих грађана.¹⁵⁰

У почетним одредбама тј. начелима Устава Србије од 2006. године посебно се истиче да је Република Србија држава српског народа и свих грађана који у њој живе, заснована на владавини права и социјалној правди, начелима грађанске демократије, људским и мањинским правима и слободама и припадности европским принципима и вредностима.¹⁵¹ Уочљива је намера уставотворца да пружи једнаке услове за остваривање различитих људских и субјективних права свим грађанима у нашој земљи. На тим основама је неопходно посматрати право сваког грађанина на организовање и учествовање у јавним окупљањима, укључујући ту и спортске приредбе. Притом, корелат овом праву представља право других грађана (неучесника у јавним скуповима) на личну и имовинску безбедност од различитих облика њиховог угрожавања непосредно, за време, и након одржавања јавних окупљања.

За сузбијање насиља на јавним скуповима од посебног значаја су оне уставне одредбе којима се гарантује несметано остваривање права на слободу окупљања. Отуда је ово право предмет посебног регулисања преко признавања слободе мирног окупљања грађана. Притом, окупљање у затвореном простору не подлеже одобрењу, ни пријављивању. Као и свако друго људско право, право на слободу мирног окупљања може бити ограничено на два начина:

- „Зборови, демонстрације и друга окупљања грађана на отвореном простору пријављују се државном органу, у складу са законом;
- Слобода окупљања може се законом ограничити само ако је то неопходно ради заштите јавног здравља, морала, права других или безбедности Републике Србије“.¹⁵²

У првом случају се ограничава могућност остваривања права на слободу мирног окупљања претходним добијањем дозволе од надлежних државних

¹⁵⁰ У контексту реченог, уставни поредак обухвата како уставне и друге норме, тако и одређену друштвену праксу из које су ове норме проистекле и у којој се реализују. Фира Александар (приредио Батавељић Драган), *Уставно право Републике Србије*, Правни факултет, Крагујевац, 2007, стр. 4.

¹⁵¹ Види: Устав Републике Србије („Службени гласник РС“, бр. 98/06).

¹⁵² *Ibid.*, члан 54. Устава Републике Србије.

органа. У конкретном случају, под тим се подразумева подношење пријаве полицији у погледу обавештавања полиције о одржавању јавног скупа, на тачно одређеној локацији и у тачно одређено време.

У другом случају је предвиђена могућност примене конкретних ограничења којима се штите основне вредности у друштву (здравље, морал, права других, безбедност земље). Прецизније, у питању је примена института дозвољених (инхерентних) ограничења људских права којима се настоји обезбедити заштита осталим имаоцима људских права.¹⁵³

У уставним одредбама је јасно изражена тежња за унапређењем људских права кроз развијање добрих међуљудских односа, због чега се сви облици њиховог нарушавања изричито забрањују и проглашавају неуставним (противзаконитим). У контексту примене права на слободу мирног окупљања од посебног су значаја уставне одредбе којима се забрањује дискриминација националних мањина (члан 76 Устава). Важност ове уставне одредбе произлази из чињенице да се вршење насиља на јавним скуповима често претвара у отворени позив на дискриминацију и нетрпељивост према припадницима других националних, расних, верских и уопште етничких групација у нашој земљи. Уосталом, забрањивање деловања појединих националистичких организација од Уставног суда базирано је на њиховим јавним активностима. Ове организације су означене као организатори и/или учесници различитих јавних скупова на којима се отворено позива на дискриминацију према припадницима других националних, расних, верских и уопште етничких групација.¹⁵⁴

¹⁵³ Ова ограничења дефинисана су прецизним набрајањем изузетака када се неко право и слобода, иначе уобичајено зајемчено, не може користити, односно када се на њега нико не може позивати. Димитријевић Војин *et al.*, *op. cit.*, стр. 207.

¹⁵⁴ Уставни суд је на Седници о већању и гласању у предмету VIIY-249/2009, донео одлуку о забрани рада Удружења грађана „Отачествени покрет Образ“, због деловања усмереног на кршење зајемчених људских и мањинских права и изазивања националне и верске мржње. Суд је наложио брисање наведеног удружења из Регистра удружења који води Агенција за привредне регистре, даном достављања ове одлуке Агенцији. Суд је, између осталог, поводом изјаве представника Удружења да чланови Удружења имају легитимно право да изразе своје неслагање и протест због одржавања одређених јавних скупова на којима се износе ставови који су супротни ставовима за које се они залажу у оквиру Уставом зајемченог права на окупљање и слободе мишљења и изражавања, констатовао да се у конкретним догађајима чланови Удружења не могу позивати на повреду ових права, јер су они ти који су злоупотребили наведене слободе како би другим лицима односно групама, те исте слободе

Општи значај права на слободу мирног окупљања укључује обавезу његовог имаоца да развија дух толерантног односа у друштву. Зато се на имплицитан начин указује на општу обавезу свих грађана да у различитим облицима испољавања својих мишљења и ставова, укључујући јавне скупове и спортске приредбе, подстичу дух толеранције и међукултурног дијалога, те предузимају ефикасне мере за унапређење узајамног поштовања, разумевања и сарадње међу свим људима који живе на њеној територији, без обзира на њихов етнички, културни, језички или верски идентитет.¹⁵⁵

Иако се у уставним одредбама на општи начин дају смернице за изградњу правног поретка и поступање у свим сферама друштвеног живота, њихов значај посебно долази до изражаја у области сузбијања насиља на јавним скуповима. На тај начин се ствара повољан правни амбијент за доношење законских и подзаконских прописа у којима ће овако конципиране уставне одредбе бити конкретизоване.

2. ЗАКОН О ОКУПЉАЊУ ГРАЂАНА

У складу са принципима уставности и законитости на којима се заснива правни поредак сваке државе, наша земља је посебним законским прописима

ускратили. Суд је такође констатовао да постоји веза између радњи чланова Удружења и деловања и циљева Удружења, да су радње чланова засноване на организованој вољи чланова и да је Удружење не само толерисало, већ и подржало све радње својих чланова у догађајима инцидентног карактера у којима је дошло до повреде Уставом зајемчених права одређених друштвених група и у којима је исказан дискриминаторски однос према тим групама због својства које их одређује. Имајући у виду оцену програмских начела овог Удружења у којима је извршена конкретизација циљева Удружења и деловања Удружења, манифестованог преко изјава лидера Удружења и учешћа чланова Удружења у одређеним догађајима, Суд је закључио да из аката и радњи Удружења проистичу ставови којима се суштински врши дискриминација грађана по личним својствима, која се спроводи говором мржње, узнемиравањем и понижавајућим поступањем, а што је све усмерено на кршење Уставом утврђених слобода и права грађана, начела владавине права, начела грађанске демократије и припадности европским принципима и вредностима, као основним начелима на којима почива уставни поредак Републике Србије. Види: *Уставни суд донео одлуку о забрани рада Удружења грађана „Отачествени покрет Образ“*, <http://www.ustavni.sud.rs/page/view/0-101638/ustavni-sud-doneo-odluku-o-zabrani-rada-udruzenja-graana-otacastveni-pokret-obraz> (01.02.2014.).

¹⁵⁵ *Ibid.*, члан 81. Устава Републике Србије.

конкретизовала оне уставне одредбе којима се начелно регулише питање права на слободу мирног окупљања грађана. Правни оквири унутар којих се регулише питање слободе окупљања грађана успостављени су доношењем посебног Закона о окупљању грађана.¹⁵⁶

Закон о окупљању грађана у својим почетним одредбама даје прецизно одређење појмова који се користе у његовом тексту. Тако се под окупљањем грађана сматра сазивање и одржавање збора или другог јавног скупа на примереном месту. Простором примереним за јавни скуп сматра се: „простор који је приступачан и погодан за окупљање лица чији број и идентитет нису унапред одређени и на коме окупљање грађана не доводи до ометања јавног саобраћаја, угрожавања здравља, јавног морала или безбедности људи и имовине“.¹⁵⁷ Поред тога, под простор примереним за јавни скуп можемо уврстити простор на коме се одвија јавни саобраћај превозним средствима кад је могуће додатним мерама обезбедити привремену измену режима саобраћаја, као и заштиту здравља и безбедност људи и имовине. Међутим, јавни скуп се не може одржавати у близини Савезне скупштине и Народне скупштине Републике Србије непосредно пре и у време њиховог заседања. На простору намењеном за одвијање јавног саобраћаја јавни скуп се може одржавати од 8 до 14 и од 18 до 23 сата и може трајати најдуже три сата.¹⁵⁸

Предвиђена је могућност одржавања јавних скупова који укључују физичко кретање његових учесника. Овакав јавни скуп се може пријавити и одвијати као кретање учесника јавног скупа на одређеном простору. У простору у коме се одвија јавни саобраћај, јавни скуп у покрету може бити организован само непрекинутим кретањем, изузев места његовог поласка и завршетка.

Посебна пажња је посвећена прописивању процедуралних правила којима се регулише начин пријаве и одобрења јавног скупа. Тако пријаву за одржавање јавног скупа може поднети свако физичко, односно правно лице

¹⁵⁶ Закон о окупљању грађана („Службени гласник РС“, бр. 51/92-48/94; „Службени лист СРЈ“, бр. 21/01; Службени гласник РС“, бр. 101/05- др. закон).

¹⁵⁷ *Ibid.*, члан 2. став 2. Закона о окупљању грађана.

¹⁵⁸ *Ibid.*, члан 2. став 6. Закона о окупљању грађана.

(сазивач). Као место одржавања јавног скупа сазивач може пријавити простор у коме се одвија јавни саобраћај превозним средствима, ако изрази спремност да сноси трошкове настале привременом изменом режима саобраћаја и друге трошкове настале ванредним обављањем комуналних услуга (кауција).

Сазивач је одговорно лице за одржавање јавног реда на јавном скупу. Међутим, послове заштите личне и имовинске сигурности учесника јавног скупа и других грађана, одржавање јавног реда и мира, безбедности саобраћаја и друге послове који се односе на обезбеђивање јавног скупа, обавља МУП. Следствено томе, можемо говорити о постојању подељене надлежности између самог сазивача и припадника МУП-а који су надлежни за одржавање неопходног нивоа јавног реда и мира на јавном скупу. То укључује предузимање мера којима се сузбијају сви облици нарушавања јавног реда пре, за време и након одржавања јавног скупа.¹⁵⁹

Сазивач подноси пријаву за одржавање јавног скупа организационој јединици МУП-а надлежној на подручју одржавања јавног скупа, најкасније 48 сати пре времена за које је јавни скуп заказан. Примена овог правила није без изузетка. Наиме, пријава за одржавање јавног скупа у простору у коме се одвија јавни саобраћај превозним средствима подноси се надлежном органу најкасније пет дана пре времена за које је јавни скуп заказан. Пријава садржи следеће елементе:

- „програм и циљ јавног скупа;
- податке о одређеном месту, времену одржавања и трајању јавног скупа;

¹⁵⁹ „Савремена истраживања најчешће идентификују следеће облике насиља: 1) Отворено физичко насиље, чији је циљ угрожавање моралног и физичког интегритета других. Сила је углавном груба и има основну функцију да плаши, ућуткује и прогони људе; 2) Насиље усмјерено на ствари, на рушење, разбијање објеката који припадају „оним другим“ или имају одређено симболичко значење. Овај облик насиља означава раскид са системом, истицање насилничке моћи, мржње и бијеса кроз разбијање и рушење; 3) Прикривено насиље које се не испољава непосредно, већ посредно, кроз неки вид нарушавања моралног интегритета другог човјека; 4) Вербално или симболично насиље које се испољава ријечима (пријетње, псовке...), жестовима (невербална комуникација), или другим симболима којима се призивају физички насилнички обрасци понашања, или се на неки други начин подстиче насиље“. Барашанин, Остоја. Друштво-насиље-превентивно безбједносни аспекти, *Дефендологија*, Бања Лука, бр. 29-30, (2010), стр. 12-13.

- податке о мерама које сазивач предузима за одржавање реда и о редарској служби коју ради тога организује, са проценом броја учесника јавног скупа;
- детаљно одређену трасу кретања, место поласка и место завршетка¹⁶⁰.

С обзиром на чињеницу да се одржавање јавног скупа изводи на територији одређене општине, неопходно је копију пријаве истовремено доставити надлежном органу општине, односно града. Уколико пријава није потпуна, њен подносилац (сазивач) ће бити упозорен да пријаву у одређеном тј. остављеном року, употпуни.¹⁶¹

Испуњавање предвиђених материјалних и процесних услова не значи да ће поднета пријава бити безрезервно усвојена. Наиме, надлежни орган МУП-а може привремено забранити одржавање јавног скупа који је усмерен на насилно мењање Уставом утврђеног поретка, нарушавање територијалне целокупности и независности Републике Србије, кршење Уставом зајемчених слобода и права човека и грађанина, изазивање и подстицање националне, расне и верске нетрпељивости и мржње. О привременој забрани јавног скупа надлежни орган обавестиће сазивача најкасније у року од 12 сати пре времена за које је скуп заказан. Притом, надлежни орган ће у року од 12 сати упутити месно надлежном Вишем суду образложен захтев за одлучивање о забрани јавног скупа. С обзиром на то да овај закон има статус посебног закона (*lex specialis*), у поступку по захтеву за забрану јавног скупа сходно се примењују релевантне одредбе ЗКП, осим ако овим законом није друкчије одређено.¹⁶²

¹⁶⁰ *Ibid.*, члан 6. став 4. и 5. Закона о окупљању грађана.

¹⁶¹ *Ibid.*, члан 7. Закона о окупљању грађана.

¹⁶² У овом делу је неопходно новелирати постојеће одредбе Закона о окупљању грађана јер не одговарају садашњој правној реалности у нашој земљи. Наиме, септембра 2013. године почела је целовита примена новог ЗКП-а којим се уводе бројне новине у наше кривично процесно право. Тако је, на пример, напуштена обавеза утврђивања материјалне истине у кривичном поступку, уводи се нови концепт вођења истраге (тужилачка истрага), итд. Наведене промене производе нови начин вођења кривичног поступка чиме се дотиче питање његове примене у наведеном случају. Томе у прилог говори чињеница да се овим законом не могу у потпуности регулисати сви материјални и процесни моменти у првостепеном и поступку пред надлежним судовима. Зато је важно новелирати постојећи или, пак, донети потпуно нов Закон о окупљању

Забрана одржавања јавног скупа се уводи ради спречавања ометања јавног саобраћаја, угрожавања здравља, јавног морала, безбедности људи и имовине. Примена ове забране условљена је благовременим обавештавањем надлежног органа који је дужан да обавести сазивача најкасније 12 сати пре времена за које је скуп заказан. У овом случају жалба на забрану не одлаже извршење решења.

Као и свако људско право, тако и право на слободу јавног окупљања садржи бројна ограничења којима се штити несметано уживање људских права других људи (нпр. право на живот, слободу кретања), без обзира да ли учествују или нису део конкретног јавног окупљања. Овде можемо издвојити два могућа случаја.¹⁶³

Први случај постоји када у току одржавања јавног скупа наступе следеће околности: позив на насилно мењање Уставом утврђеног поретка, нарушавање територијалне целокупности и независности Републике Србије, кршење Уставом зајемчених слобода и права човека и грађанина, изазивање и подстицање националне, расне и верске нетрпељивости и мржње. Тада ће надлежни орган упозорити сазивача да прекине одржавање јавног скупа и позове окупљене грађане да се разиђу ради успостављања реда.

Други случај обухвата ситуацију када сазивач не може или одбије да прекине одржавање јавног скупа. Тада ће надлежни орган донети решење о забрани, усмено га саопштити, прекинути одржавање јавног скупа и предузети мере за успостављање јавног реда и мира.

У случају кад је јавни скуп прекинут због наступања наведених околности, надлежни орган ће у року од 12 сати од прекида упутити месно надлежном Вишем суду образложен захтев за одлучивање о забрани прекинутог јавног скупа.

Непостојање претходне пријаве за одржавање јавног скупа повлачи за собом реакцију надлежних органа којом се онемогућава његово одржавање уз

грађана чије одредбе ће бити потпуно усклађене са актуелним законским решењима у нашем материјалном и процесном праву.

¹⁶³ *Ibid.*, члан 12. Закона о окупљању грађана.

истовремено предузимање конкретних мера за успостављање нарушеног јавног реда и мира.

Предвиђени су посебни казнени оквири за кршење одредаба овог Закона чиме се настоји сузбити сазивање и одржавање непријављених тј. неодобрених јавних скупова. Тако се новчаном казном од 10.000 динара или казном затвора до 60 дана, за учињени прекршај, може казнити:

- „сазивач јавног скупа који није предузео мере за одржавање реда на јавном скупу, односно није организовао редарску службу (чл. 5. ст. 1);
- лице које окупља грађане без претходне пријаве (члан 6);
- сазивач јавног скупа који одржава скуп противно забрани из члана 9. став 1. односно члана 11. став 1. овог закона;
- сазивач јавног скупа који не прекине јавни скуп у складу са чланом 12. овог закона“.¹⁶⁴

Ако наведене прекршаје учини правно лице, онда се оно може казнити новчаном казном до 500.000 динара, а одговорно лице новчаном казном до 50.000 динара. У времену последњих измена Закона о окупљању грађана од 2005. године није била предвиђена кривична одговорност правних лица. Њено увођење се везује за доношење посебног Закона о одговорности правних лица за кривична дела из 2008. године.¹⁶⁵ Утврђивањем кривичне одговорности правних лица (удружења, организације, спортски савези, спортски клубови) значајно би се допринело сузбијању насиља на јавним скуповима које организују наведени субјекти. Због тога је у нови закон којим се регулише јавно окупљање грађана неопходно уврстити могућност утврђивања њихове кривичне одговорности. Она би се односила на случајеве вршења насиља који улазе у инкриминациону зону појединих кривичних дела. На тај начин се не дира у поље утврђивања индивидуалне прекршајне и кривичне одговорности сваког учесника јавног скупа.

Чињеница да је живот увек инвентивнији од права показала се тачном и у сфери регулисања права на слободу јавног окупљања и изражавања ставова у

¹⁶⁴ *Ibid.*, члан 15. Закона о окупљању грађана.

¹⁶⁵ Закон о одговорности правних лица за кривична дела („Службени гласник РС“, бр. 97/08).

нашој земљи. Поред уставних одредби, у опште оквире за регулисање области јавног окупљања, укључујући ту и спортске приредбе, можемо сврстати Закон о окупљању грађана. Међутим, овај законски текст датира још из времена деведесетих година прошлог века када је донет у другачијим друштвено-економским, политичким и уопште историјским околностима у нашој земљи. Иако је преживео значајне промене (измене и допуне), овај Закон није у складу са реалним потребама и очекивањима која пред њега постављају знатно измењене друштвене околности.

Свесни чињенице да је наша земља константно суочена са безбедносним изазовима и ризицима везаним за насиље на јавним скуповима, приступило се изради новог законског текста у овој области. Зато је у првој половини 2013. године почела израда Нацрта Закона о окупљањима грађана у чији текст су уграђена модерна законска решења. Она су базирана на новим околностима у којима се налази наша земља, а које се везују за евроинтеграционе процесе и процес уподобљавања наших законских прописа са стандардима присутним у законодавству модерних европских држава. Поред тога, посебна пажња је била посвећена усклађивању наших законских прописа са релевантним међународним и европским правним инструментима у области примене права на слободу јавног окупљања.

У Србији је 2013. године на правној сцени био присутан Нацрт Закона о окупљању грађана. Нацрт је био представљен јавности уз активно учешће невладиног сектора који је суделовао у његовом представљању.¹⁶⁶ Нацртом је другачије одређен појам јавног окупљања које обухвата више облика испољавања:

- окупљање у смислу овога закона је свако организовано окупљање више од 10 лица, које се одржава ради јавног изражавања, остваривања и промовисања политичких, социјалних и националних уверења и циљева, као и други облици окупљања.

¹⁶⁶ Види: *Позив за коментарисање Нацрта Закона о окупљању грађана*, Центар за развој непрофитног сектора, Београд, 2013, www.crnps.org.rs/2013/poziv-za-komentarisanje-nacrta-zakona-o-okupljanju-gradana (02.02.2014).

- други облици окупљања подразумевају организовање различитих јавних приредаба, тј. окупљања којима је сврха остваривање државних, верских, културних, хуманитарних, спортских, забавних и других интереса.
- окупљање у затвореном простору представља посебан облик јавног окупљања који не подлеже одобрењу ни пријављивању. За одржавање окупљања у затвореном простору одговоран је организатор.

Под затвореним простором се сматрају објекти, просторије у објектима или сваки простор ограђен или означен за потребе јавног окупљања, у који се може ући или из њега изаћи, на само за то одређеном месту.

У осталом делу текста Нацрта Закона о окупљању грађана регулише се начин вођења управног и судског поступка према организаторима јавног скупа који крше законске норме. Установљава се посебна обавеза организатора да осигура довољан број лица за вршење послова одржавања реда и мира (редари) на окупљању и да предузме одговарајуће мере медицинске заштите и заштите од пожара.

С обзиром на то да је неопходно појачати како проактиван тако и реактиван начин реаговања на кршење законских одредаба, предвиђена је могућност примене казних одредаба. Предложени казни оквири оптирају између прекршајних новчаних казни у износу од 30.000 до 50.000 динара када је физичко лице организатор, односно учесник окупљања. С друге стране, за исти прекршај новчаном казном у износу до 600.000 динара казниће се правно лице организатор, а новчаном казном у износу до 60.000 динара казниће се одговорно лице у правном лицу, тј. предузетник. Нацрт Закона о окупљању грађана још увек није усвојен и зато не може произвести било какве правне ефекте у нашем правном простору. Међутим, анализирани текст Нацрта представља добру основу за његово неизмењено усвајање или, пак, делимично

ревидирање у правцу даље индивидуализације одговорности свих субјеката који својим поступцима крше законске одредбе.¹⁶⁷

3. ЗАКОН О СПОРТУ

Са позиције правног регулисања одржавања јавних скупова и спортских приредаба у Србији, нови Закон о спорту припада категорији посебних закона који се примењује од 2011. године.¹⁶⁸ У уводном делу законског текста даје се општи приказ подручја и субјеката на које се одредбе Закона о спорту непосредно примењују. У склопу општег важења Закона о спорту посебна пажња је посвећена области организовања и извођења јавних скупова поводом спортских приредаба. Отуда се у регистру коришћених израза под тачком 19 даје појмовно значење организатора спортске приредбе. Под њим се сматра лице које на сопствену одговорност одлучује о организовању и спровођењу одређене спортске приредбе, њоме управља и води је или на неки други начин својим поступцима ствара битне претпоставке за њено одржавање. Одредбе овог Закона примењују се на све организације у области спорта које имају своје седиште на територији Републике Србије и на свако обављање спортских активности и делатности на територији Републике Србије.

С обзиром на то да Закон о спорту представља посебан законски акт којим се уређује област спорта на националном нивоу, у њему су садржане опште одредбе и принципи везани за бављење спортом и функционисање спортских субјеката (савези, клубови, спортска привредна друштва, појединци-спортисти и др.). На област сузбијања насиља и недоличног понашања на спортским приредбама од посебног значаја су законске одредбе којима се установљавају општа и посебна спортска правила. Њима се одређује врста субјеката који учествују у једном спортском догађају, донети њихових права и

¹⁶⁷ Ауторов осврт на текст Нацрта Закона о окупљању грађана треба посматрати у светлу познате латинске правне изреке: „Ако желиш добро проучити закон, испитуј његове нејасне одредбе“ (*Quaeras de dubiis legum bene discere si vis*). Аврамовић Сима (прир.), *Ризница правних изрека (Thesaurus sententiae iuris)*, Интермекс, Београд, 2007, стр. 175.

¹⁶⁸ Закон о спорту („Службени гласник РС“, бр. 24/11 и 99/11-др. закони).

обавеза, као и обезбеђивање потпуне правне заштите жртвама испољеног насиља на спортским приредбама.¹⁶⁹

С обзиром на чињеницу да се вршење насиља и потреба његовог адекватног сузбијања везује за спортске приредбе, неопходно је указати на њихове садржаје у светлу Закона о спорту. Најпре је неопходно истаћи да се спортске приредбе организују у облику спортских манифестација (фестивали, сусрети, смотре, игре и сл.) и спортских такмичења. Организовањем спортских приредаба могу се бавити спортске организације, савези и друга лица под условима утврђеним законом и спортским правилима. Организатор спортске приредбе је, као одговорно лице, обавезан да:

- „осигура несметано и безбедно одржавање спортске приредбе;
- предузме мере које омогућавају предупређење ризика настанка штете за спортисте, гледаоце и друге учеснике спортске приредбе и трећа лица (упозорења, истицање забрана, давање обавештења и упутстава и сл.), као и мере којима се на повећане ризике утиче (безбедност спортског објекта, исправност и адекватност инсталиране и друге опреме, обезбеђење хитне медицинске помоћи, одвијање манифестације у складу са пропозицијама и др.);
- предузме потребне безбедносне мере за спречавање насиља и недоличног понашања на спортским приредбама, у складу са законом и спортским правилима;
- предузме потребне мере за спречавање допинга на спортској приредби, у складу са законом и спортским правилима;
- предузме потребне мере заштите природе и животне средине, односно мере којима ће се предупредити, смањити и отклонити

¹⁶⁹ „И спорт захтева жртве. Да би неко био успешан спортиста чекају га напорни тренинзи, одрицања и висока дисциплина. Када је реч о хулиганима они захтевају „жртвено јагње” услед неиспуњења очекиваних циљева на утакмицама. Обично су жртве навијачи супарничког клуба, који у исто време представљају и објекте насиља, а када је немогуће осветити се правом извору фрустрације, онда у налету агресије страда све што се нађе на путу: од столица на стадиону, преко уличних аутомобила и жардињера“. Ђорић, Марија. Насиље у спорту (теоријске контроверзе и узроци), *Култура полиса*, Нови Сад, бр. 23, (2014), стр. 114.

евентуални неповољни утицаји на природне вредности и животну средину;

- пријави одржавање спортске приредбе у складу са прописима којима се уређује јавно окупљање грађана¹⁷⁰

Организатор спортске приредбе одговара за штету која настане спортистима, гледаоцима и другим учесницима спортске приредбе и трећим лицима због непоштовања наведених обавеза, у складу са општим правилима о одговорности за проузроковану штету. Надлежни национални грански спортски савез који је дао сагласност односно дозволу или наложио да се одређена спортска приредба одржи иако нису били испуњени сви прописани услови, солидарно је одговоран са организатором за штету коју на спортској приредби претрпи неко од учесника спортске приредбе или треће лице услед пропуста у организацији.

Важност посебног регулисања области насиља и недоличног понашања на спортским приредбама дошла је до изражаја и у одредбама Закона о спорту. Предвиђено је образовање Националног савета за борбу против насиља и недоличног понашања гледалаца на спортским приредбама (у даљем тексту: Национални савет) и Савета за спорт.¹⁷¹ Прописана је обавеза Владе да, ради усклађивања активности на спречавању насиља и недоличног понашања гледалаца на спортским приредбама и испуњавања међународних обавеза у овој области, образује Национални савет и утврђује његов састав, задатке и друга питања од значаја за његов рад. Састав Националног савета обавезно чине представници министарства надлежног за унутрашње послове, министарства надлежног за правосуђе и министарства надлежног за спорт. Ради стручније реализације циљева и активности утврђених Стратегијом и унапређења укупних активности Министарства (надлежног за спорт), Министар оснива Савет за спорт, састављен од угледних стручњака из области спорта, чије је ангажовање у том савету почасне природе.

¹⁷⁰ Члан 157. Закона о спорту („Службени гласник РС“, бр. 24/11 и 99/11-др. закони).

¹⁷¹ *Ibid.*, члан 164. Закона о спорту.

Ради обезбеђивања примене законских одредаба прописани су широки казнени оквири у којима је понуђена широка лепеза новчаних казни које се могу изрећи свим спортским субјектима (спортска организација, друго правно лице, физичко лице) за кршење законских правила.¹⁷²

4. ЗАКОН О ЈАВНОМ РЕДУ И МИРУ

Обезбеђивање јавног реда и мира предмет је посебног законског регулисања у нашој земљи. Под тим се подразумева важење Закона о јавном реду и миру који је доживео бројне измене и допуне.¹⁷³ Предмет овог Закона обухвата прекршаје и кривична дела којима се угрожавају и ремете јавни ред и мир. Под јавним редом и миром сматра се усклађено стање међусобних односа грађана настало њиховим понашањем на јавном месту и деловањем органа и организација у јавном животу ради обезбеђивања једнаких услова за остваривање права грађана. Под њима се сматрају право на личну и имовинску сигурност, мир и спокојство, приватни живот, слободу кретања, очување јавног морала и људског достојанства и права малолетника на заштиту. Ради потпуније заштите права грађана, службена лица у склопу органа који одржавају јавни ред и мир уживају посебну законску заштиту.

Овим Законом се утврђују врста прекршаја и кривичних дела којима се угрожава и ремети јавни ред и мир у држави. Предвиђена је могућност организовања јавних манифестација на којима се могу користити различите врсте пиротехничких средстава. То подразумева организовање бакљада, ватромета и приредаба на којима се користе пиротехничка средства која је неопходно пријавити надлежном органу најкасније осам дана пре почетка приредбе. Пријава мора садржати следеће елементе:

- „назив подносиоца пријаве;

¹⁷² Види опширније: *Ibid.*, члан 183-185. Закона о спорту.

¹⁷³ Закон о јавном реду и миру („Службени гласник РС“, бр. 51/91-101/05).

- место, време и сврха одржавања приредбе, врста и број бакљи, односно врста и количина пиротехничких средстава која ће се употребити;
- мере обезбеђења које ће се предузети¹⁷⁴.

У погледу локације за коју се тражи одобрење за одржавање јавних скупова који укључују примену пиротехничких средстава, предвиђена су посебна правила. Надлежни орган ће решењем забранити организовање бакљада, ватромета и приредаба на којима се користе пиротехничка средства, ако се организују у близини школа, обданишта, болница, стамбених и пословних зграда и ако би се одржавањем ових приредаба реметио јавни ред и мир или безбедност грађана и имовине. Ово ограничење је потпуно у складу са интенцијом законодавца да пружи додатну заштиту локалитетима на којима се налазе млади људи.

Закон је предвидео читаву лепезу прекршаја и мањи број кривичних дела којима се одређује зона забрањеног понашања у циљу заштите од нарушавања јавног реда и мира. Ради потпунијег разумевања начина и модалитета утврђивања прекршајне одговорности, због кршења одредаба овог Закона, указаћемо на њихове (основне) елементе. С обзиром на то да у Закону нису дати називи прекршаја, можемо их категорисати према врсти радње и природи заштитног објекта који се њиховим вршењем повређује или угрожава. Према нашем мишљењу, могуће је издвојити више облика испољавања радњи којима се прекршаји чине:¹⁷⁵

¹⁷⁴ *Ibid.*, члан 5. Закона о јавном реду и миру.

¹⁷⁵ Наведена класификација представља ауторов покушај да на подручју теоријске обраде пружи прихватљив приказ предвиђених прекршаја. Коришћени критеријуми су засновани на присутним елементима и начину њиховог испољавања у бићу сваког прекршаја. С обзиром на то да се у овом делу темата бавимо мерама за спречавање нарушавања јавног реда, у склопу вршења насиља на јавним скуповима и спортским приредбама, неопходно је указати на основне одреднице прописаних прекршаја. На основу тога се могу правилно позиционирати средства и мере које предузимају државни органи на пољу сузбијања вршења насиља и недоличног понашања. Томе у прилог говори прилично нејасан и недиферентан став законодавца када је у питању врста мера које се могу предузети у случају вршења насиља и недоличног понашања на јавним скуповима и спортским приредбама које укључују присуство већег броја људи (прим. аут.).

Прву групу чине прекршаји за чије извршење се захтева предузимање радњи које укључују: свађу, вику, претњу да ће се напасти на живот и тело тог или њему блиског лица, вређање, злоупотребу другог, вршење насиља над другим, изазивање туче или учествовање у њој, угрожавање спокојства грађана или ремећење јавног реда и мира.¹⁷⁶

Другу групу чине прекршаји за чије извршење се захтева предузимање следећих радњи: неовлашћено паљење ракета и другог запаљивог или експлозивног материјала (петарде и сл.) или пуцање из ватреног оружја, чиме се ремети јавни ред и мир или угрожава безбедност грађана.¹⁷⁷

Трећу групу чине прекршаји који се испољавају кроз: коцкање или уступање просторије ради коцкања, коцкање са малолетним лицем или уступање просторије или омогућавање на други начин коцкања малолетном лицу.¹⁷⁸

Четвртој групи припадају прекршаји чије вршење се везује за случајеве када лице у обављању угоститељске делатности пропусти да упозори лице које нарушава јавни ред и мир у угоститељском објекту или без одлагања о томе не обавести орган унутрашњих послова, односно радника полиције ради успостављања јавног реда и мира. Поред наведених, у оквиру ове групе можемо подвести вршење препродаје улазница за биоскопе, спортске и друге приредбе, организовање или омогућавање препродаје улазница за биоскопе, спортске или друге приредбе, промет алкохолних пића која се троше на лицу места и када се алкохолно пиће даје очигледно пијаном лицу или малолетном лицу које није навршило 16 година живота.¹⁷⁹

Пету групу чине прекршаји чија се радња извршења испољава у следећим облицима: просјачење или скитничење, или непристојно, дрско и безобразно понашање којим се угрожава спокојство грађана или ремети јавни ред и мир, организовање просјачења или затицање просјачења у групи,

¹⁷⁶ Види: *Ibid.*, члан 6. Закона о јавном реду и миру.

¹⁷⁷ Види: *Ibid.*, члан 7. Закона о јавном реду и миру.

¹⁷⁸ Види: *Ibid.*, члан 8. Закона о јавном реду и миру.

¹⁷⁹ Види: *Ibid.*, члан 9-11. Закона о јавном реду и миру.

врачање, прорицање судбине, тумачење снова или слично обмањивање на начин којим се угрожава спокојство грађана или ремети јавни ред и мир.¹⁸⁰

Шеста група обухвата разнородну лепезу радњи извршења којима се нарушава јавни ред и мир, и то су: одавање проституцији или уступање просторије ради проституције, уступање просторије ради проституције малолетном лицу, ремећење мира извођењем музичких и других садржаја, коришћењем музичких инструмената, радио и телевизијских пријемника и других звучних уређаја, као и механичким изворима буке и звучним сигнаlima (мотора и сл.), стављање или држање испред зграде или ограде, односно на згради или огради уређаја или предмета којима се могу угрозити пролазници или им бити нанета штета или њихово избацавање на улицу.¹⁸¹

Седма група је фокусирана на област нехуманог односа према животињама која се састоји од следећих радњи: држање опасних животиња без надзора или без заштитних средстава, које другог могу претрашити или повредити, или ко на јавном месту злоставља животиње, односно на други начин са њима сурово поступа.¹⁸²

Осму групу чине прекршаји који се испољавају у различитим облицима неовлашћеног поступања који се састоји у следећим радњама: неовлашћено прикупљање добровољних прилога, организовање бакладе, ватромета и приредаба на којима се користе пиротехничка средства.¹⁸³

Девета група прекршаја је специфична по својству њиховог учиниоца и оштећене стране. Радњу извршења може предузети родитељ или старалац малолетника који изврши претходно наведене прекршаје, изузев прекршаја из члана 11. Закона, ако је учињени прекршај последица његовог пропуштања дужног надзора над малолетником, а у могућности је да такав надзор врши.¹⁸⁴

Због учињених прекршаја дозвољена је могућност примене заштитне мере одузимања предмета. Међутим, за прекршаје из члана 9, 11. и 16. овог

¹⁸⁰ Види: *Ibid.*, члан 12-13. Закона о јавном реду и миру.

¹⁸¹ Види: *Ibid.*, члан 14-16. Закона о јавном реду и миру.

¹⁸² Види: *Ibid.*, члан 17. Закона о јавном реду и миру.

¹⁸³ Види: *Ibid.*, члан 18-19. Закона о јавном реду и миру.

¹⁸⁴ Види: *Ibid.*, члан 20. Закона о јавном реду и миру.

закона предузетнику се може изрећи заштитна мера забране вршења делатности.

С обзиром да је примена законских одредаба добрим делом заснована на овлашћењима која имају органи унутрашњих послова, предвиђена је могућност привременог одузимања три врсте предмета:

- који су употребљени за извршење прекршаја;
- који су прибављени прекршајем;
- који су настали извршењем прекршаја.

Законом се на есплицитан начин прописује круг радњи којима се врши ометање овлашћеног службеног лица у обављању послова безбедности или одржавања јавног реда и мира. У том смислу се прописује: „ко увреди, злостави, прети да ће напасти, покуша да нападне или нападне или на други начин омета овлашћено службено лице у обављању послова безбедности или одржавања јавног реда и мира - казниће се затвором од шест месеци до три године“.¹⁸⁵ Вршење наведених радњи оптира од негативне „вербалне“ комуникације (вређање и претња) до блажих (злостављање) или тежих облика (покушај напада и предузимање напада) нарушавања физичког интегритета овлашћених службених лица МУП-а. Притом све предвиђене радње морају бити циљано усмерене на ометање службених лица у обављању послова безбедности односно одржавања јавног реда и мира. На тај начин је дат правни легитимитет државним органима да предузимају све неопходне радње у циљу отклањања стања опасности проузрокованих реметилачким радњама поједи-наца или организованих криминалних група.

Према Закону о јавном реду и миру, квалификовани облици претходно наведених радњи извршења обухватају две ситуације:

- „када учинилац овлашћеном службеном лицу прети употребом оружја, или се маши за оружје, или му нанесе лаку телесну повреду;
- када учинилац на овлашћено службено лице потегне оружје или га употреби или му нанесе тешку телесну повреду“.¹⁸⁶

¹⁸⁵ *Ibid.*, члан 23. Закона о јавном реду и миру.

¹⁸⁶ Види: *Ibid.*, члан 23. став 2. Закона о јавном реду и миру.

У овим случајевима квалификаторну околност представља средство извршења и штета коју претрпи жртва (овлашћено службено лице) у погледу повреде његовог телесног интегритета. На овај начин је постављена јасна демаркациона линија између добара које се штите у домену прекршајног и кривичног права. Зато је могуће говорити о два могућа нивоа заштите службених лица од различитих облика угрожавања њиховог живота и телесног интегритета. Први обухвата подручје примене посебних законских прописа док други обухвата систем њихове кривичноправне заштите.¹⁸⁷

На основу свестране анализе свих релевантних одредаба овог закона можемо закључити да је његова примена у пракси добрим делом ограничена. Овај закључак темељимо на (не)постојању прецизних и садржајних одредаба којима би се јасно диференцирале мере које може предузети полиција у циљу сузбијања насиља и недоличног понашања на јавним скуповима и спортским приредбама. Међутим, ако узмемо у обзир да је актуелни Закон о јавном реду и миру старијег датума што је, између осталог, довело до већег броја измена и допуна самог законског текста, не треба да чуди недовољно присуство савремених решења.

Наведене критике упућене на недостатке у актуелном Закону о јавном реду и миру донекле су надомешћене доношењем Закона о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама. Међутим, овај Закон се примењује у сфери спортских дешавања, чиме област вршења насиља и недоличног понашања на јавним скуповима остаје недовољно правно покривена. У тој области надлежним државним органима стоје на располагању два (посебна) закона: Закон о окупљању грађана и Закон о јавном реду и миру.

¹⁸⁷ Код утврђивања кривичне одговорности лица која својим понашањем нарушавају јавни ред и мир неопходно је указати на чињеницу да се, поред актуелног Кривичног законика, поље примене кривичних прописа проширује на Закон о одговорности правних лица за кривична дела. Овим законом се не прописује за која кривична дела може кривично одговарати правно лице, односно одговорно лице у правном лицу, тако да она могу одговарати, уз испуњење прописаних услова, за кривична дела предвиђена Кривичним закоником или посебним законом. У том смислу, нема никаквих препрека да правно лице кривично одговара за кривична дела којима се нарушава јавни ред и мир. Јоксић, Иван. Кривичноправни аспект одговорности правних лица, *Право теорија и пракса*, бр. 7-8, (2010), стр. 139.

Када узмемо у обзир релевантне одредбе важећег Закона о јавном реду и миру, онда можемо са сигурношћу рећи да је његова примена, са позиције мера које стоје на располагању органима унутрашњих послова у нашој земљи, у знатној мери ограничена. Додатну могућност за примену посебних мера за спречавање насиља на јавним скуповима које добрим делом сежу у поље примене оперативно-тактичких мера и радњи, органи унутрашњих послова црпе из подзаконских прописа донетих на нивоу МУП-а.

На основу важећих законских и подзаконских прописа у области сузбијања насиља и недоличног понашања на јавним скуповима, а у одређеном сегменту и на спортским приредбама, можемо закључити да овлашћена лица МУП-а у овој области рада улажу огромне напоре. Они су условљени ограниченим законским оквирима који (*de iure*) сужавају могућности примене проактивног и реактивног поступања у циљу очувања неопходног нивоа безбедности свих грађана од различитих облика њиховог угрожавања у сфери јавних манифестација које прати већи број окупљених учесника.

5. КРИВИЧНИ ЗАКОНИК РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ И ИНКРИМИНАЦИЈА КРИВИЧНИХ ДЕЛА У ВЕЗИ СА ЈАВНИМ СКУПОВИМА И СПОРТСКИМ ПРИРЕДБАМА

Познато је да свака негативна друштвена појава захтева одлучан одговор државе како би се њени штетни ефекти свели на најмању могућу меру. На пољу одбране друштва од различитих облика девијантног, делинквентног и криминалног понашања надлежним државним органима стоји на располагању више нивоа правне заштите. Прецизније, негативности у поступању појединаца и организованих криминалних група неопходно је сузбијати кроз више различитих законских прописа. Последњи бедем у одбрани друштва од различитих облика нарушавања безбедности грађана и државних институција представља кривично материјално и кривично процесно право.

Први покушаји усмерени у правцу обезбеђивања кривичноправне заштите друштва од различитих облика насиља на јавним скуповима односно спортским приредбама присутни су у изменама и допунама Кривичног закона из 2002. године.¹⁸⁸ Тада је у наше кривично законодавство уведено ново кривично дело под називом: „Неспречавање нереда на спортском такмичењу или другом јавном скупу“ (члан 230а).¹⁸⁹ Ово кривично дело има основни и тежи облик.

У диспозитиву основног облика овог кривичног дела било је прописано: „Службено или одговорно лице које при организовању спортског такмичења или другог јавног скупа не предузме мере обезбеђења како би онемогућио или спречио неред, па услед тога буду угрожени живот или тело већег броја људи или имовина већег обима, казниће се затвором од три месеца до три године“.¹⁹⁰ Код тежег облика овог кривичног дела је прописано: „Ако је извршењем дела из става 1. овог члана дошло до нереда у коме је неко лице телесно повређено или је оштећена имовина већег обима, учинилац ће се казнити затвором од шест месеци до пет година“.¹⁹¹ Код извршења оба облика овог кривичног дела захтева се присуство радње која се састоји у пасивном односу (пропуштању) службеног лица да у оквирима својих службених овлашћења обезбеди неопходан ниво безбедности и заштити живот, телесни интегритет и имовину грађана. Притом се присуство квалификаторних околности везује за поступање службених лица (посебно својство извршиоца кривичног дела) и наступање одређених последица (угрожавање живота или тела људи и имовине или, пак, њихово повређивање односно оштећење имовине).

У основном тексту Кривичног законика у Србији из 2005. године изостављено је кривично дело којим се инкриминише вршење насиља и

¹⁸⁸ Види: *Кривични закон - Пречишћени текст са коментарима антикорупцијских одредби*, Центар за менаџмент, Београд, 2002, стр. 140.

¹⁸⁹ „*Ratio legis* за нову инкриминацију уведена последњим изменама кривичног законодавства (ЗИД КЗС/02) јесу учестали нереди на спортским такмичењима и другим јавним скуповима који могу да доведу до тешких последица. У извесним случајевима у питању су јавни скупови високог ризика, што захтева предузимање посебних мера“. Стојановић Зоран, *Кривично право (посебни део)*, Службени гласник, Београд, 2002, стр. 351.

¹⁹⁰ *Ibid.*, члан 230а став 1. Кривичног закона Србије из 2002. године.

¹⁹¹ *Ibid.*, члан 230а став 2. Кривичног закона.

насилничко понашање на јавним скуповима и спортским приредбама. Каснијим Изменама и допунама Кривичног законика из 2009. године уведено је кривично дело: „Насилничко понашање на спортској приредби или јавном скупу“ члан (344а). Сходно томе, у Кривичном законнику Србије постоји кривично дело којим се штити безбедност грађана на спортским приредбама и јавним скуповима од различитих облика њиховог угрожавања које улази у зону инкриминисаног понашања.¹⁹²

Основни облик кривичног дела чини лице које „физички нападне или се физички обрачунава са учесницима спортске приредбе или јавног скупа, врши насиље или оштећује имовину веће вредности приликом доласка или одласка са спортске приредбе или јавног скупа, унесе у спортски објекат или баца на спортски терен, међу гледаоце или учеснике јавног скупа, предмете, пиротехничка средства или друге експлозивне, запаљиве или шкодљиве супстанце које могу да изазову телесне повреде или угрозе здравље учесника спортске приредбе или јавног скупа, неовлашћено уђе на спортски терен или део гледалишта намењен противничким навијачима и изазове насиље, оштећује спортски објекат, његову опрему, уређаје и инсталације, својим понашањем или паролама на спортској приредби или јавном скупу изазива националну, расну, верску или другу мржњу и нетрпељивост засновану на неком дискриминаторном основу, услед чега дође до насиља или физичког обрачуна са учесницима, казниће се затвором од шест месеци до пет година и новчаном казном“.¹⁹³

На основу овако одређене диспозиције кривичног дела можемо утврдити већи број могућих радњи извршења.¹⁹⁴ Притом је богатство облика

¹⁹² Кривични законик („Службени гласник РС“, бр. 85/05-121/12).

¹⁹³ *Ibid.*, члан 344а став 1. Кривичног законика.

¹⁹⁴ Тако је, на пример, за исправно значење коришћених појмова у оквиру алтернативно прописане радње основног облика кривичног дела неопходно коришћење посебних закона. Шта све обухватају пиротехничка средства прописано је Законом о експлозивним материјама, запаљивим течностима и гасовима. Она представљају посебну врсту експлозивних материја, под којом се подразумевају средства која се употребљавају за ватромете, противградне ракете и друге ракете које се користе у научне, привредне и друге сврхе, као и предмети који садрже експлозивне састојке, прскаве састојке са дејством експлозива или друге састојке који служе за постизање ефеката разарања, ватре, светлости, пуцања или дима (члан 3). Види: Закон о

испољавања радње условљено постојањем узрочнопоследичног односа између учиниоца, предузетих радњи извршења и настале штете подстрекавањем на националну, расну, верску или другу мржњу и нетрпељивошћу заснованом на неком дискриминаторном основу. На крају, да би кривично дело било свршено неопходно је наступање последице која се састоји у вршењу насиља и физичког обрачуна са учесницима скупа.¹⁹⁵

Посебности код прописивања могућих облика извршења основног облика овог кривичног дела огледају се у проширивању места његовог извршења на област јавних скупова. Симптоматично је да у самом Предлогу закона о изменама и допунама КЗС-а није предвиђено овакво решење, већ је до тога дошло у скупштинској процедури. То донекле указује на присуство ванправних мотива приликом његовог модификованог усвајања у Скупштини Србије. Овим изменама кривичног законодавства извршено је пребацивање кривичног дела из члана 20. став 5. Закона о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама у новодонети члан 230а Кривичног законика. Притом се у образложењу Предлога закона о изменама и допунама Кривичног законика наводи да се Закон доноси како би борба против насиља на спортским приредбама била интензивнија и ефикаснија.

Тежи облик кривичног дела постоји ако је основни облик кривичног дела извршила група лица. Група се састоји од најмање три лица повезана ради трајног или повремениог вршења кривичних дела која не мора да има дефинисане улоге својих чланова, континуитет чланства или развијену структуру.¹⁹⁶

експлозивним материјама, запаљивим течностима и гасовима („Службени гласник РС“, бр. 53/93-101/05).

¹⁹⁵ „У судској пракси су заузети ставови у погледу неких облика радње извршења. Тако, физички напад и физички обрачун не подразумевају и наношење (лаке) телесне повреде (пресуда Окружног суд у Суботици Кж. 351/08). Иначе, разлика између физичког напада и физичког обрачуна јесте у томе што се код напада разликују извршилац и пасивни субјект (нападнути), а код обрачуна сви учесници обрачуна су извршиоци. На питање да ли ломљење столица и њихово бацање на спортски терен представља радњу извршења овог кривичног дела, у пракси се одговарало потврдно (нпр. ОСБ Кж. 2808/05)“. Стојановић Зоран, *Коментар Кривичног законика*, Службени гласник, Београд, 2012, стр. 906.

¹⁹⁶ Види: Члан 112. став 22. Кривичног законика („Службени гласник РС“, бр. 85/05-121/12).

Тежим обликом кривичног дела обухваћена је ситуација у којој коловођа групе изврши основни облик кривичног дела. Под коловођом се сматра лице које предводи организовану групу.¹⁹⁷ Иако се у пракси исто лице често појављује и као организатор и као коловођа групе, то није нужно, што значи да се може радити о два различита лица.

Други тежи облик постоји ако је извршењем основног облика кривичног дела дошло до нереда у коме је неком лицу нанета тешка телесна повреда или је оштећена имовина веће вредности.¹⁹⁸ Овде се сусрећемо са постојањем две алтернативно наведене квалификаторне околности:

1) Квалификаторна околност се састоји у наношењу тешке телесне повреде која може бити нанета како лицу према коме се насиље врши на спортској приредби, тако и неком другом лицу. Важно је да је настанак тешке телесне повреде учињен приликом самог насилничког понашања на спортској приредби, што значи у току активног вршења насиља, у оквирима временског интервала који обухвата време одржавања спортске приредбе.¹⁹⁹

2) Квалификаторна околност се састоји у оштећењу имовине веће вредности. У погледу тога шта представља имовину веће вредности то би, према правном схватању Врховног суда Србије из 2006. године, била имовина чија вредност прелази износ од милион и двеста хиљада динара.²⁰⁰

Поред навођења основног и тежих облика овог кривичног дела, предвиђено је и постојање посебног облика. Овај (посебни) облик постоји када службено или одговорно лице не предузме неопходне мере обезбеђења како би се онемогућио или спречио неред на спортској приредби или другом јавном скупу.

¹⁹⁷ Види: *Ibid.*, Члан 344. став 3. Кривичног законика.

¹⁹⁸ Види: *Ibid.*, Члан 344. став 4. Кривичног законика.

¹⁹⁹ Шупут Дејан, *Казненоправна заштита спорта*, Правни факултет Унион, Београд, 2011, стр. 196.

²⁰⁰ Стојановић Зоран, Коментар Кривичног законика, *op. cit.*, стр. 909.

Специфичности овог облика кривичног дела се састоје у посебном својству могућих извршилаца. Наиме, њихов круг је сведен на две категорије лица: службено и одговорно лице. Под *службеним лицем* сматра се:

- 1) „лице које у државном органу врши службене дужности;
- 2) изабрано, именовано или постављено лице у државном органу, органу локалне самоуправе или лице које стално или повремено врши службене дужности или службене функције у тим органима;
- 3) јавни бележник, извршитељ и арбитар, као и лице у установи, предузећу или другом субјекту, којем је поверено вршење јавних овлашћења, које одлучује о правима, обавезама или интересима физичких или правних лица или о јавном интересу;
- 4) службеним лицем сматра се и лице којем је фактички поверено вршење појединих службених дужности или послова;
- 5) војно лице“.²⁰¹

Под *одговорним лицем* у правном лицу сматра се лице које на основу закона, прописа или овлашћења врши одређене послове управљања, надзора или друге послове из делатности правног лица, као и лице коме је фактички поверено обављање тих послова. Одговорним лицем сматра се и службено лице кад су у питању кривична дела код којих је као извршилац означено одговорно лице, а у овом законикау нису предвиђена у глави о кривичним делима против службене дужности, односно као кривична дела службеног лица.²⁰²

Радња извршења овог (посебног) облика кривичног дела означена је као пропуштање да се предузму мере обезбеђења у циљу спречавања односно онемогућавања нереда на спортским приредбама или јавним скуповима. Међутим, за свршени облик дела није довољна сама констатација да је службено и одговорно лице пропустило да нешто предузме, већ да је произведена конкретна последица која се састоји у угрожавању живота или тела већег броја људи или, пак, угрожавања имовине веће вредности. Није потребно да је последица по живот и тело већег броја људи, односно имовину

²⁰¹ *Ibid.*, Члан 112. став 3. Кривичног законика.

²⁰² *Ibid.*, Члан 112. став 5. Кривичног законика.

веће вредности, заиста наступила, већ да су ова добра доведена у реалну опасност да до тога заиста и дође. Међутим, присутна су мишљења у којима се предлаже увођење апстрактне опасности за живот или тело већег броја људи или имовину већег обима.²⁰³

Поред прописивања кривичних санкција које могу бити изречене услед учињеног (основног и тежих облика) кривичног дела „Насилничко понашање на спортској приредби или јавном скупу“ члан (344а), предвиђено је *обавезно* изрицање мера безбедности забране присуствовања одређеним спортским приредбама (став 6). Притом је њихово изрицање предвиђено само због извршеног кривичног дела на спортској приредби а не и на јавном скупу. Очигледно је да се законодавац у овом случају руководио актуелном ситуацијом у Србији, где се насилничко понашање и вршење насиља углавном везује за спортска дешавања (приредбе). Уосталом, накнадно увођење ове инкриминације учињено је из разлога пружања знатно вишег нивоа кривичноправне заштите стварним и потенцијалним жртвама ове врсте насиља.

Поред инкриминисања различитих облика испољавања насилничког понашања и насиља на спортским приредбама и јавним скуповима, значајан број кривичних дела којима се штите ове вредности постоји у посебном законодавству. Тако су, на пример, у казним одредбама Закона о спречавању допинга у спорту предвиђена три кривична дела: 1) „Употреба допинг средстава (члан 47); 2) Омогућавање употребе допинг средстава (члан 48), и 3) Неовлашћена производња и стављање у промет допинг средстава (члан 49)“.²⁰⁴

Заједнички именитељ ових кривичних дела представља обезбеђивање неопходног нивоа заштите живота и здравља људи у спорту.²⁰⁵ За област сузбијања насиља и недоличног понашања на спортским приредбама и јавним

²⁰³ „Рационалније и логичније би било да је законодавни мотив инкриминације код тако прописаног кривичног дела била апстрактна опасност за живот или тело већег броја људи или имовину већег обима која би настајала, тј. била садржана у самом непоступању службених и одговорних лица која супротно прописима не предузму мере обезбеђења. Да је тако учињено (прописано), само доказивање извршења кривичног дела било би много лакше, пошто не би постојала потреба за утврђивањем наступања конкретне опасности“. Шупут Дејан, *op. cit.*, стр. 200-201.

²⁰⁴ Закон о спречавању допинга у спорту („Службени гласник РС“, бр. 101/05).

²⁰⁵ Упореди: Шупут Дејан, *op. cit.*, стр. 201 и даље.

скуповима ова кривична дела су значајна због њихове међусобне повезаности са трговином наркотицима и другим недозвољеним средствима. Њиховим вршењем остварују се велики новчани приходи без којих није могуће организовање и деловање групација које врше насиље. На тај начин се приказује вишеструка повезаност између спортских клубова и навијачких група, што додатно оптерећује борбу против различитих облика испољавања насилничког понашања.

Прописивањем инкриминације (не)дозвољених понашања у сфери спречавања допинга у спорту настоје се употпунити и ојачати укупни напори читавог друштва и надлежних институција да правовремено сузбијају различите облике насиља и недоличног понашања на спортским приредбама и јавним скуповима.

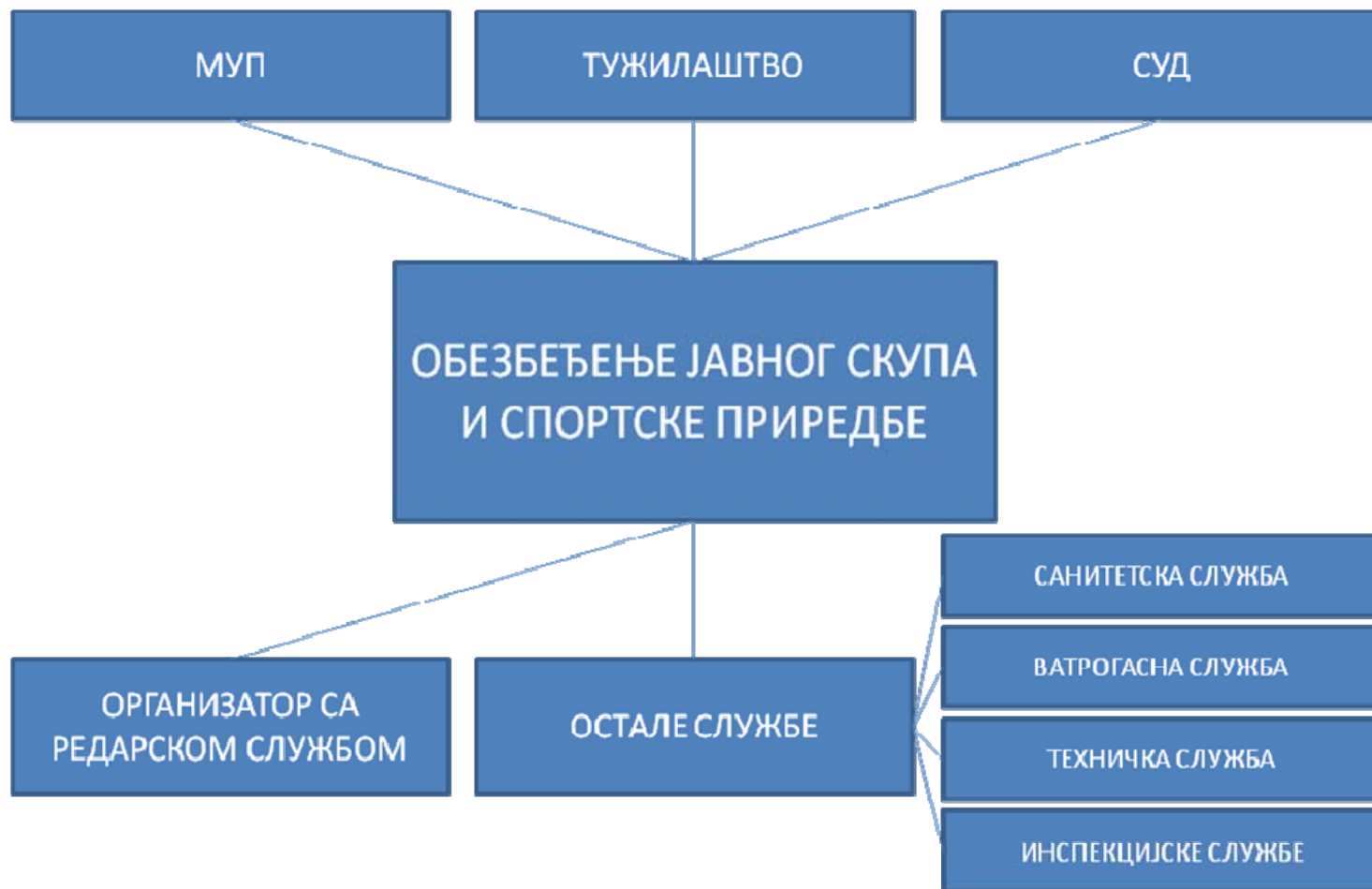
V УЛОГА ДРЖАВНИХ ОРГАНА И ДРУГИХ ОРГАНИЗАЦИЈА У СУЗБИЈАЊУ НАСИЉА НА СПОРТСКИМ ПРИРЕДБАМА И ЈАВНИМ СКУПОВИМА

Феномен насиља и насилничког понашања у сфери спортских приредаба и јавних скупова захтева одлучан одговор државе. Под тим се подразумева укључивање свих релевантних државних органа и институција чије активности обухватају проактивни и реактивни начин реаговања у сузбијању насиља и кажњавање његових актера. Изградња ефикасних (државних) механизма заснована је на присутној субординацији државних органа и институција. Сходно овом принципу, приступило се установљењу разгранате шеме државних органа који учествују у сузбијању насиља сваке врсте, а посебно у области спортских приредаба и јавних скупова.

Шема државних органа и институција заснована је на утврђивању њихове стварне, месне и функционалне надлежности. Притом се надлежност одређује у оквирима важећег материјалног и процесног законодавства. Поштујући унутрашње правне прописе, све надлежне државне органе који су укључени у борбу против насиља на спортским приредбама и јавним скуповима можемо поделити на следеће:

- Полиција;
- Тужилаштво;
- Суд.

С обзиром на чињеницу да се спортске приредбе и јавни скупови одржавају у предвиђеном времену и одређеном локалитету које одреде њихови организатори уз одобрење надлежних државних органа, њихово учешће у обезбеђивању јавног реда и мира је предвиђено. То се првенствено односи на: политичке странке, удружења грађана, спортске клубове и др. Наведени субјекти активно учествују у сузбијању насиља и недоличног понашања на јавним скуповима или спортским приредбама који се одржавају у њиховој организацији.

ШЕМА 3: Државни органи и друге организације које учествују у обезбеђењу јавних скупова и спортских приредби

1. УЛОГА ОРГАНИЗАТОРА ЈАВНОГ СКУПА ИЛИ СПОРТСКЕ ПРИРЕДБЕ

Организовање јавних скупова и спортских приредаба подлеже вишеструкој одговорности која стоји на страни субјеката који ове скупове организују. Они преузимају бригу о свим неопходним елементима који су од важности за несметано одржавање најављеног и одобреног јавног скупа или спортске приредбе. Међутим, у актуелним законским и подзаконским прописима проналазимо детаљније регулисање улога и одговорности на страни организатора спортских приредаба у односу на остале облике организованог јавног окупљања грађана. Овакво стање је последица посебног третмана спортских приредаба које су предмет вишеструког правног регулисања у нашој земљи.

Све прописе у области правног регулисања безбедности, посматрано кроз улогу организатора спортских приредаба, можемо сврстати у три категорије.

- 1) Међународне прописе чине:
 - Правилник о безбедности и сигурности УЕФА
- 2) Унутрашње (националне) прописе чине:
 - Закон о спорту
 - Закон о окупљању грађана
 - Закон о спречавању насиља и недоличног понашања
- 3) Интерне прописе ФСС чине:
 - Правилник о безбедности и сигурности на фудбалским утакмицама
 - Правилник о именовану и оспособљавању комесара за безбедност
 - Правилник о лиценцирању клубова
 - Евидентирање и анализа безбедносних догађаја и појава.²⁰⁶

Код сузбијања насиља на спортским приредбама у нашој земљи, важно је указати на правне оквире које је ФСС поставио у погледу одговорности

²⁰⁶ Види: Програм обуке комесара за безбедност („Службени лист ФСС-Фудбал“, бр. 8/12).

организатора спортских приредаба (фудбалских утакмица). Под тим се подразумева установљење Комесара за безбедност, као посебног органа коме је у надлежност дато старање о одржавању неопходног нивоа безбедности свих учесника спортске приредбе. Делокруг и садржаји послова који су додељени Комесару за безбедност одређени су општим и посебним прописима ФСС. Начелно је предвиђено да у круг субјеката који носе одговорност за кршење одредаба Дисциплинског правилника ФСС спада и Комесар за безбедност (члан 6).²⁰⁷

Безбедност и сигурност свих учесника на фудбалским утакмицама предмет је посебног регулисања у оквиру истоименог Правилника ФСС.²⁰⁸ Овим Правилником се утврђују садржај и облици безбедности свих субјеката који учествују у организовању и спровођењу фудбалских такмичења. Правилник наводи организационе мере које имају за циљ осигурање безбедности и сигурности на стадиону и око њега, пре, током и после сваке утакмице у одређеном такмичењу. Предвиђене су посебне мере за спречавање насиља и недоличног понашања на фудбалским утакмицама кроз:

- „јединствено поступање у примени безбедносних мера и активности на подручју Фудбалског савеза Србије, у свим степенима такмичења и у складу са одговарајућим прописима;
- сарадњу фудбалске организације са свим субјектима система безбедности, а нарочито са надлежним органом унутрашњих послова (у даљем тексту: МУП) инспекцијама и другим органима и организацијама који су задужени за остваривање безбедносних задатака;
- организовано предузимање превентивних мера и активности којима се ефикасно спречава угрожавање живота људи и имовине;
- доследну примену закона и других прописа којима се уређују безбедносна питања, а нарочито прописа фудбалске организације којима се конкретније утврђују обавезе и начин организовања

²⁰⁷ Дисциплински правилник ФСС („Службени лист ФСС-Фудбал“, бр. 2/07).

²⁰⁸ Правилник о безбедности и сигурности на фудбалским утакмицама („Службени лист ФСС-Фудбал“, бр. 2/07).

такмичења и фудбалских утакмица, који гарантују безбедност свим учесницима такмичења и гледаоцима који присуствују утакмицама“.²⁰⁹

Поред наведених мера, у циљу превентивног деловања и смањења ризика избијања насиља и недоличног понашања гледалаца, клубови су дужни да:

- „подстичу организовање и спортско понашање клубова својих навијача;
- остварују сарадњу са клубовима својих навијача и иницирају одређивање редара из њихових редова, ради пружања помоћи организаторима спортских приредби у одржавању реда;
- остварују одговарајуће информисање својих навијача (састанци са навијачима, издавање билтена и др.);
- координирају активности са клубовима својих навијача приликом одласка на спортске приредбе на којима су ти клубови и њихови навијачи гостујући;
- предузму друге мере и активности у складу са законом, прописима донетим на основу закона и прописима ФС Србије“.²¹⁰

Правилником су предвиђени могући облици испољавања насиља и недоличног понашања на спортским приредбама. Они се свде на различите врсте физичких обрачуна учесника на фудбалској утакмици, изазивање мржње или нетрпељивости, употребу алкохола или опојних дрога, физичко уклањање заштитних препрека, уношење пиротехничких средстава, хладног и ватреног оружја и др.

На основу процене степена угрожавања безбедности свих учесника на спортској приредби (фудбалској утакмици), у такмичењима ФИФА, УЕФА, Супер и Прве лиге, извршена је њихова категоризација на утакмице високог и нормалног ризика. *Високоризичне утакмице* се односе на утакмице које се играју међу ривалским клубовима, чиме се повећавају изгледи за наступање

²⁰⁹ *Ibid.*, Члан 3. Правилника о безбедности и сигурности на фудбалским утакмицама.

²¹⁰ *Ibid.*, Члан 4. Правилника о безбедности и сигурности на фудбалским утакмицама.

нереда и насиља непосредно пре, за време и након њеног окончања. Поред тога, у групу утакмица високог ризика се сврставају оне које таквима прогласи УЕФА и ФСС. Под утакмицама *нормалног ризика* сматрају се све утакмице које не припадају категорији високоризичних утакмица. Овде се оставља пуно простора за произвољно тумачење наведене границе, што може довести до дијаметрално супротних ефеката у области употребе „дозвољених“ средстава за сузбијање насиља и недоличног понашања на фудбалским утакмицама. Зато је препоручљиво утврдити прецизније критеријуме чијом применом би се могли постићи знатно бољи ефекти у пракси сузбијања ове врсте насиља. У том смислу је неопходно указати на потребу константног откривања индикатора насиља и недоличног понашања на спортским приредбама. Под индикаторима се подразумевају искуствени објекти стварности на којима се наведена појава, кроз одређене облике испољавања (физички напад на учеснике спортске приредбе и др.) најизразитије манифестује.²¹¹

Разматрање улоге и дужности организатора спортске приредбе тј. фудбалске утакмице на подручју сузбијања насиља на фудбалским утакмицама, мора бити базирано на конкретним правима и дужностима субјеката који су надлежни за обезбеђивање утакмице. Уопштено посматрано, фудбалски савези, клубови и други субјекти у остваривању безбедности, надлежни су за предузимање посебних мера физичко-техничког обезбеђења ради чувања и обезбеђења објеката и друге имовине, спречавања и откривања свих појава и понашања која могу угрозити безбедност људи и имовине, као и предузимање других мера и активности којима се обезбеђује несметано одигравање фудбалске утакмице. За спровођење наведених мера могу бити коришћене услуге посебних организација (агенција) које су регистроване за вршење послова физичко-техничке заштите.

Организовање јавне утакмице мора бити спроведено по правилима којима се осигурава неопходан ниво безбедности свих њених учесника. Отуда је овај поступак правно формализован и захтева испуњавање прописаних

²¹¹ Види: Игњатовић Данијела, *Праћење насиља и недоличног понашања на спортским приредбама (специјалистички рад)*, КПА, Београд, 2013, стр. 14.

услова. На првом месту је прописана обавеза да свака јавна утакмица мора бити пријављена надлежном органу унутрашњих послова у складу са законом који регулише ову материју.²¹² Организатори утакмице, без обзира да ли је реч о савезима, клубовима или неким другим организацијама, морају предузети све што је неопходно да би обезбедили ред и безбедност унутар и око стадиона, пре, за време и по завршетку утакмице. Тако је клуб – домаћин, као организатор утакмице, дужан да предвиди и спроведе све безбедносне мере и активности за безбедно одигравање утакмице и једини је према организатору такмичења одговоран за безбедно одигравање утакмице. Притом је клуб - домаћин дужан да у организацију утакмице укључи све безбедносне субјекте.

Ради повећања нивоа безбедности на фудбалској утакмици предвиђена је могућност укључивања у организацију система безбедности и представника гостујућег клуба и његових навијача. Примена ове могућности условљена је конкретном проценом и то:

- „да је то неопходно или да то захтева комесар за безбедност клуба;
- да се ради о утакмици високог ризика;
- када то захтева специјални контролор за безбедност утакмице“.²¹³

У циљу побољшања међусобне повезаности организатора спортске приредбе (фудбалска утакмица), предвиђена је обавеза оснивања посебних тела под називом „групе за везу“. У њихов састав улазе следећи субјекти: шеф полицијских снага на стадиону, специјални контролор за безбедност, комесари за безбедност домаћег и гостујућег тима, директор стадиона и делегат утакмице. С обзиром на то да Комесар за безбедност клуба-домаћина обавља улогу организатора спортске приредбе, предвиђена је обавеза да ово лице, у сарадњи са осталим субјектима безбедности, изради детаљан план превентивног деловања клуба-домаћина, с тим да други учесници израде своје посебне планове превентивног деловања у складу са својим задацима на дотичној утакмици. „Комесар за безбедност клуба обавезан је да састави, у

²¹² О законским оквирима који морају бити примењени у овом случају биће више речи у издвојеном темату овог рада.

²¹³ *Ibid.*, Члан 11. Правилника о безбедности и сигурности на фудбалским утакмицама.

сарадњи са полицијским органима, досије свих проблематичних особа-навијача, који доставља другим полицијским властима, као и организатору утакмице“.²¹⁴

Овако успостављена шема различитих субјеката надлежних за сузбијање насиља и недоличног понашања на спортским приредбама помаже остваривању њихове гарантивне улоге. Предвиђена структура, обим тј. распон послова и задатака, конкретне надлежности, прописана овлашћења и обавезе доприносе успешнијој борби против читаве лепезе могућих облика угрожавања безбедности свих учесника одређене спортске приредбе, а посебно фудбалске утакмице.

²¹⁴ *Ibid.*, Члан 14. Правилника о безбедности и сигурности на фудбалским утакмицама.

ШЕМА 4: Улога и одговорност организатора спортске приредбе

1.1. Облици сузбијања насиља на спортској приредби

Познато је да развијени систем реаговања на различите облике насиља и недоличног понашања обухвата проактиван (превентиван) и реактиван (репресиван) начин поступања према његовим актерима. Наведени облици се у пракси појављују кроз читаву лепезу радњи и поступака који стоје на располагању субјектима који учествују у обезбеђивању спортских приредби.

а) Превентивне мере обухватају радње и поступке којима се активно доприноси предупређењу насиља и насилничког понашања на спортским приредбама. Ради успешније примене превентивних мера ФСС је у свом Правилнику о безбедности и сигурности детаљно предвидео План превентивног деловања клуба – домаћина. План обавезно садржи:

- начин сарадње и координације са органима јавног реда и мира, инспекцијским службама и другим учесницима у организацији утакмице, а посебно начин одржавања везе са МУП пре, за време и после утакмице;
- организацију и опремљеност редарске службе, ватрогасне службе и службе хитне помоћи, њихове задатке, као и начин њиховог поступања у случају ремећења јавног реда и мира и других ексцесних понашања од стране гледалаца;
- сталну комуникацију са гледаоцима и службеним лицима ради давања потребних обавештења и упозорења;
- превентивни преглед стадиона, просторија, гледалаца, редара, техничког особља, а по потреби и других (играча, чланова стручног штаба итд.) како би се спречило уношење опасних оруђа, петарди, пиротехничких и других опасних средстава;
- технички преглед инсталација на стадиону, њихову исправност и обезбеђење како би се онемогућио приступ неовлашћеним лицима;

- обезбеђење потребних техничких средстава и ограда како би се спречио улазак гледалаца на терен или спречио контакт између гледалаца домаће и гостујуће екипе;
- начин пражњења стадиона или дела стадиона уколико то буде захтевала безбедоносна ситуација и конкретно поступање са навијачима који су удаљени са стадиона за време утакмице;
- смештај навијача гостујућег клуба (контрола продаје улазница како би се избегло да утакмице заједно посматрају навијачи оба клуба, уколико постоје информације да би то могло изазвати угрожавање јавног реда и мира, постављање ограда и других средстава између навијача два клуба, итд.);
- план поступања клуба - домаћина као организатора утакмице у вези са посебним захтевима;
- поступак са привремено одузетим предметима (обезбеђење просторије за смештај одузетих предмета, лице које ће их чувати и сл.);
- дужности вођа или представника навијача једне и друге екипе;
- мере и активности које су предвиђене прописима ФИФА, УЕФА и ФСС, односно, других субјеката који се ванредно могу појавити (долазак лица под посебним обезбеђењем и сл.);
- сви органи из чл. 11. овог Правилника, предвиђени за обезбеђење утакмице, морају бити на местима која су им одређена плановима обезбеђења пре него што стадион буде отворен;
- контролу присуства у оградама део стадиона само службених лица и њихов прописани размештај;
- смештај гостујуће екипе и службених лица у хотелима, њихов безбедан боравак, безбедан долазак и одлазак са стадиона;
- и друге мере сагласно закону и прописима ФСС²¹⁵.

Поред обавеза прописаних за клуба–домаћина, који је означен као организатор спортске приредбе, предвиђене су посебне обавезе на страни

²¹⁵ *Ibid.*, Члан 15. Правилника о безбедности и сигурности на фудбалским утакмицама.

гостујућег клуба. Оне се односе на претходно обавештавање о времену доласка гостујуће екипе и навијача, као и правилима која се морају поштовати пре, за време и након одржавања фудбалске утакмице. Ова правила су установљена како би се одржао неопходан ниво безбедности и спречило насиље и недолично понашање свих учесника.

б) Репресивне мере обухватају примену посебно прописаног поступка у случају нарушавања јавног реда и мира на спортским приредбама (утакмицама). Дакле, у овом случају имамо на јавној тј. спортској сцени наступање насиља на које је неопходно адекватно одговорити. У том смислу се експлицитно наводи да у случају нарушавања јавног реда и мира или других ексцеса на утакмици који се не могу спречити или отклонити предвиђеним мерама и активностима, делегат утакмице је дужан да самоиницијативно или на предлог специјалног контролора за безбедност или комесара за безбедност клуба или судије захтева да се гледаоци упозоре путем разгласа да не врше било какве радње и поступке који угрожавају безбедност, односно нормалан ток одигравања утакмице. Уколико и поред упозорења гледаоци и даље наставе да угрожавају безбедност, односно нормалан ток одигравања утакмице, судија ће од делегата захтевати да се поново упозоре гледаоци или ће у тежим случајевима привремено прекинути утакмицу, а од делегата и комесара за безбедност домаћег клуба затражити пражњење дела гледалишта или целог стадиона, тако да се утакмица настави без присуства публике. Службена лица ће у случају нарушавања јавног реда и мира настојати да се, уколико је то могуће, утакмица одигра до краја, а органи безбедности и организатор утакмице дужни су да им пруже сву неопходну помоћ.²¹⁶

Под тежим случајевима угрожавања безбедности људи и имовине, сматрају се:

- „продор гледалаца у терен и физички напад на играче или службена лица;
- масовна туча играча два тима;

²¹⁶ Види: *Ibid.*, Члан 19. Правилника о безбедности и сигурности на фудбалским утакмицама.

- масовна туча између навијача клубова који играју утакмицу;
- нереди које карактерише безобзирно бацање у терен за игру и атлетску стазу пиротехничких и других средстава чије је уношење на стадион забрањено, а посебно бацање средстава којима се могу угрозити животи гледалаца и имовина (експлозивна и друга средства подобна за повреде гледалаца);
- масовно и континуирано изазивање националне, расне, верске или међустраничке мржње која може довести до физичких сукоба на утакмици²¹⁷.

У циљу стварања институционалних оквира за осигурање безбедности пре, за време и након одржане фудбалске утакмице, установљена је Комисија за безбедност и стадионе као колективни орган Извршног одбора ФСС. Ова Комисија обезбеђује јединствену примену прописа ФИФА, УЕФА и ФСС, утврђује превентивне мере, даје смернице ради одржавања потребног нивоа безбедности и координира рад осталих субјеката који учествују у обезбеђивању утакмице.

Комисија има председника и заменика председника које именује ИО ФСС. Председник и потпредседник не могу бити из истог територијалног савеза, а број чланова Комисије утврђује се одлуком Извршног одбора ФСС.

Поред установљења колективних органа, који се на нивоу ФСС старају о осигуравању неопходног нивоа безбедности на фудбалским утакмицама, предвиђено је именовање посебног Комесара за безбедност ФСС. У складу са својим надлежностима, Комесар за безбедност обавља следеће дужности:

- „утврђује превентивни план обезбеђења међународних утакмица и свих утакмица селекција репрезентације Србије у земљи и иностранству и доставља га уз пријаву - за одржавање јавног скупа - утакмице, органу МУП-а надлежном за територију стадиона на којем се утакмица игра;

²¹⁷ *Ibid.*, Члан 20. Правилника о безбедности и сигурности на фудбалским утакмицама.

- дужан је да благовремено упозна службена лица ФИФА и УЕФА (судије, делегата и друга лица) о предвиђеним безбедносним мерама и активностима за безбедно одигравање сваке међународне утакмице;
- доноси одлуку о издавању сертификата стадионима који се заснива на мишљењу Комисије за безбедност и стадионе ФСС;
- врши све послове и задатке безбедности поводом организовања и одигравања свих међународних утакмица свих селекција ФСС;
- врши све послове и задатке безбедности у такмичењу за Фудбалски куп Србије;
- региструје све негативне појаве на фудбалским стадионима и у сарадњи са Комисијом за безбедност и стадионе ФСС утврђује и доноси мере којима се спречава ширење истих;
- одржава везе са навијачима и настоји да буде упознат са њиховим обичајима и склоностима, као и да у сарадњи са полицијским органима састави списак проблематичних особа-навијача, који би се користио када се остварује сарадња са колегама који се у другим савезима или клубовима баве истом проблематиком, путним агенцијама, клубовима навијача, другим полицијским властима итд, а у вези са утакмицама код куће и у гостима;
- пружа стручну помоћ клубовима који учествују у међународним такмичењима која организује ФИФА и УЕФА;
- у свом раду сарађује са надлежним државним органима (МУП, инспекцијски и други органи)²¹⁸

Комесара за безбедност ФСС и његовог заменика, који морају да имају искуство у питањима која су у вези са контролом масе, безбедности и сигурности на фудбалским стадионима, јавним редом, улазницама и организацијом утакмице, именује Извршни одбор ФСС.

²¹⁸ *Ibid.*, Члан 22. Правилника о безбедности и сигурности на фудбалским утакмицама.

У складу са потребом обезбеђивања посебне заштите, Заједнице клубова Супер лиге и Удружење клубова Прве лиге именују комесаре за безбедност Супер лиге односно Прве лиге, као и њихове заменике. Ови Комесари утврђују утакмице високог ризика, на бази личне процене засноване на провереним информацијама, ранијим искуствима и слично, и предлажу Комесару за безбедност ФСС да их прогласи „утакмицама високог ризика“. По потреби се могу издати посебна упутства комесарима за безбедност клубова чија је утакмица проглашена „утакмицом високог ризика“, као и делегату утакмице.

У покрајинским, регионалним и нижим савезима именују се комесари за безбедност чији су задаци и послови утврђени одговарајућим прописима надлежног савеза у складу са прописима виших савеза и ФСС. Надаље, у клубовима на нивоу свих степена такмичења именују се комесари за безбедност који су дужни да организују и спроводе безбедоносне мере и активности у циљу комплетне заштите свих учесника утакмице, клубова и њихових објеката, а посебно безбедног одигравања фудбалских утакмица.

Поред именовања комесара за безбедност, чија надлежност је лимитирана конкретним нивоом, за утакмице високог ризика одређују се специјални контролори за безбедност. Специјални контролор за безбедност има дужност да врши координацију између организатора утакмице, полиције, делегата и да даје инструкције у случају нарушавања безбедности учесника утакмице. Због пропуста у организацији утакмице са аспекта безбедности, Комисија за безбедност и стадионе ФСС и Комесари за безбедност могу подносити пријаве надлежном дисциплинском органу ради покретања и вођења дисциплинског поступка.

Разматрајући организациону шему субјеката који учествују у обезбеђивању спортских приредаба и њихове надлежности, можемо закључити да је по среди прилично сложена и компликована процедура коју прати разграната мрежа органа који учествују у осигуравању безбедности свих учесника фудбалске утакмице. Према нашем мишљењу, сусретање са наведеним органима додатно компликује чињеница да се осећа готово

хроничан недостатак финансијских средстава која су неопходна у изградњи институционалних капацитета у нашој земљи.

2. УЛОГА ТУЖИЛАШТВА И СУДА

Кривичнопроцесно законодавство Србије је претрпело суштинске промене са потпуном применом Законика о кривичном поступку из 2011. године.²¹⁹ Оне су довеле до увођења посебних института и нових процесних решења на подручју редовног и посебних кривичних поступака. Посматрано кроз призму предузимања мера и поступака усмерених на сузбијање насиља на јавним скуповима и спортским приредбама, посебно важним можемо означити увођење тзв. тужилачког концепта истраге. Нова концептуализација кривичног поступка доприноси поједностављеном начину његовог вођења.²²⁰ То је од великог значаја на претпроцесном и процесном нивоу сузбијања насиља и насилничког понашања на јавним скуповима и спортским приредбама. Посебност тужилачке истраге огледа се у подизању ефикасности и сигурности у вођењу кривичног поступка према окривљеним лицима. „Реформисаном концепцијом у овом важном сегменту кривичног поступка дефинитивно се отклањају приговори у погледу пристрасности и необјективности судова као главних субјеката кривичног поступка пред којима се одиграва процес суђења између овлашћеног тужиоца и окривљеног као равноправних странака у том процесу“.²²¹

²¹⁹ Законик о кривичном поступку („Службени гласник РС“, бр. 72/11-45/13).

²²⁰ „Законик сада истрагу ставља у руке јавном тужиоцу, органу којем она природно и припада. Наиме, ново законско решење полази од претпоставке да највише оправдања има решење сагласно којем прикупљање доказа о учињеном кривичном делу и учиниоцу треба поверити органу који је за ово и иначе задужен и који ће у даљој фази поступка бити одговоран за оптужење, заступање оптужнице и њен успех на суду“. Бељански Слободан и сар., *Предговор Законика о кривичном поступку*, Службени гласник, Београд, 2013, стр. 28.

²²¹ Џинић, Сенад. Нека запажања, примедбе и дилеме поводом реформе кривичнопроцесног законодавства Републике Србије, *Правне теме*, Нови Пазар, бр. 2, (2012), стр. 29.

У кривичнопроцесној доктрини су присутна размимоилажења у погледу увођења тужилачког концепта истраге. Међу разлозима који иду у прилог увођењу тужилачке истраге посебно се издвајају следећи:

- „стварање нормативне основе за ефикаснији кривични поступак;
- већи степен активности јавног тужиоца;
- адекватнији начин регулисања одговорности за неефикасност истраге;
- усаглашавање кривичног процесног законодавства једне државе са савременим компаративним кривично-процесним законодавством и међународним кривичним правом;
- постигнути резултати код тужилачког концепта истраге;
- кабинетски карактер рада истражног судије;
- смањење могућности непотребног понављања доказа;
- правна природа истраге;
- допринос потпунијој реализацији основних начела кривичног процесног права²²².

Међу разлозима који су опредељени против тужилачког, односно тужилачко-полицијског концепта истраге посебно се издвајају следећи:

- „атак на међународним актима и националним законодавством загарантоване слободе и права грађана (Опасност од злоупотреба овлашћења);
- концентрација виша функција у рукама тужиоца;
- кадровски и технички потенцијал полиције и јавног тужилаштва;
- неспремност праксе²²³.

Поборници погрешног става да је државно-тужилачка истрага обележје адверзијалних кривичнопроцесних система превиђају да многи европски кривични поступци с једне стране регулишу истрагу која није судског карактера, а с друге стране немају адверзијалну конструкцију кривичног

²²² Бејатовић, Станко. *Тужилачки концепт истраге као једно од обележја савременог кривичног процесног законодавства у земљама бивше СФРЈ и у Србији*, Зборник радова Право земаља у региону, Институт за упоредно право, Београд, 2010, стр. 247-252.

²²³ *Ibid.*, стр. 253-255.

поступка већ је организација главног претреса слична оној која је била присутна у времену пре ступања на снагу новог Законика о кривичном поступку.²²⁴

Према нашем мишљењу, увођење тужилачког концепта истраге доприноси ефикаснијем сузбијању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама и јавним скуповима. Тако јавно тужилаштво, као орган кривичног гоњења, има шири овлашћења да предузима све неопходне радње и мере како би се процесуирали субјекти који врше насиље. У прилог увођењу тужилачке истраге иде околност да је наша земља саставни део европског правног простора, што се посебно одражава на процес европеизације нашег целокупног, а нарочито кривичног (материјалног и процесног) законодавства.

Поред тужилаштва важну улогу у сузбијању насиља на јавним скуповима и спортским приредбама има правосуђе. Овај државни орган активно учествује у примени норми кривичног материјалног права, како општег тако и посебног дела. У томе се, између осталог, огледа однос кривичног материјалног права (суштина) и кривичног процесног права (форма). Отуда се кроз вођење редовног и посебних кривичних поступака оживотворују одредбе садржане у кривичном материјалном праву. Уколико наведено применимо на подручје насиља и насилничког понашања, можемо уочити реалну потребу за проширењем каталога кривичних дела чији се облици испољавања везују за ову врсту насиља. У нашем Кривичном законнику постоји група кривичних дела против јавног реда и мира (глава XXXI) којима се, између осталог, сузбија насиље и недолично понашање. Према нашем мишљењу, каталог кривичних дела из ове групе је сасвим довољан за ефикасно сузбијање насиља и недоличног понашања на спортским приредбама и јавним скуповима. Зато је потребно апострофирати значај правовременог откривања и разјашњавања поступака који улазе у инкриминациону зону кривичних дела против јавног реда и мира у нашем Кривичном законнику.

²²⁴ Шкулић, Милан. Истрага у кривичном поступку, *Бранич*, Београд, бр. 1, (2009), стр. 78.

Посебност у вођењу кривичног поступка се огледа у присуству „дозвољених“ облика ограничавања људских права лица против којих се ова врста поступка води. У том смислу, потреба за обезбеђивањем заштите основних људских права, лицима која су осумњичена или окривљена за вршење насиља на јавним скуповима и спортским приредбама, улази у подручје њихове међународне заштите. Европском конвенцијом о људским правима предвиђено је да свако има право на поштовање свог приватног и породичног живота, дома и преписке, као и да се јавна власт не меша у вршење овог права, осим у случају заштите безбедности у држави. Испитивање да ли је, у конкретном случају, било повреде овог члана можемо сагледати у неколико постављених питања:

- „да ли је уплитање покривено циљем гаранције?
- да ли је уплитање засновано на закону?
- ако је уплитање засновано на закону, мора се потврдити условима из става 2 члана 8 Европске конвенције о људским правима;
- суд ће обратити пажњу на захтјев пропорционалности – питање да ли се уплитање сматра потребном у демократском друштву, да ли се задовољава ‘неопходном’ друштвеном потребом;
- међународни орган не смије сам себе питати да ли је уплитање било потребно јер је то задатак домаћих власти“.²²⁵

С обзиром на особине људских права, изражене у неповредивости и признавању универзалног карактера, неопходно је водити рачуна о њима у току вођења кривичног поступка против лица окривљених за вршење насиља на јавним скуповима и спортским приредбама. Поред тога, све процесне гаранције, кривичнопроцесна форма у спровођењу доказног поступка, предвиђена начела и претпоставке представљају оквире у којима се мора кретати кривични суд. У противном може бити доведен у питање успех у борби

²²⁵ Према: Симовић Миодраг, *О неким питањима ограничења основних људских права у кривичном поступку*, Зборник радова Примјена савремених метода и средстава у сузбијању криминалитета, Бања Лука, 2008, стр. 7-8.

против свих облика насиља и насилничког понашања укључујући и екстремне форме његовог испољавања.

3. УЛОГА ПОЛИЦИЈЕ

Полиција обавља најсложеније послове усмерене на очување и унапређење система безбедности у држави. Некада је под полицијском влашћу била обухваћена војска и државна администрација, што данас није случај.²²⁶ Запажену улогу у прецизирању полицијских дужности одиграо је и немачки писац Роберт фон Мол. Овај аутор полицијске дужности дели у три категорије:

- „оне, којима је циљ старање о физичкој личности грађана,
- оне, које се старају о њиховој духовној личности, и
- оне, које се баве односима грађана према материјалном свету“.²²⁷

У савременој перспективи улога и значај полиције опредељени су у релевантним међународним и регионалним правним инструментима с једне стране, и важећим уставним, законским и подзаконским прописима с друге стране.²²⁸ У складу са својим уставним и законским надлежностима полиција у

²²⁶ Значајан искорак у правцу одређивања појма полиције и диференцирању њених дужности учињен је у Француској за време владавине Лудвика XVI-ог. Он је творац Едикта из 1667. године којим се одузима од градских општина, а поверава краљевском чиновнику, вршење надзора и старање о раду, јавној сигурности, животним намирницама и чистоћи улица. Едиктом се одређују, поред права и надлежности, следеће дужности овог чиновника: а) он ће се старати о сигурности града, чистоти улица и јавних места, и пазити да нико не носи оружје без допуштења, он ће издавати потребне наредбе у случају пожара и поплаве, затим о животним намирницама и њиховим ценама; б) он ће водити надзор над месарницама, пијацама, панађурима, хотелима, крчмама, продавницама дувана, коцкарницама и свим сумњивим кућама; в) он ће обратити нарочиту пажњу на недопуштене скупове, побуне и nerede, он ће се бринути о фабрикама и фабричким радницама, трговини, занатима, штампима, штампарима и продавцима књига; г) он ће имати право да сваког полицијског преступника, који је на делу ухваћен, сам кажњава у свему, изузев телесне казне, за коју је надлежан само суд. Алексић Живојин, Јоксић Иван, *Откривање и кажњавање злочина у Србији*, Глосаријум, Београд, 2013, стр. 11.

²²⁷ *Ibid.*, стр. 13.

²²⁸ Постојећа организациона структура МУП-а Републике Србије знатно је модификована са променама које су наступиле после 5. октобра 2000. године. Подсећања ради, деведесетих година прошлога века био је присутан потпуно другачији систем организације полиције који се заснивао на наслеђу *ex* Југославије. Отуда можемо рећи да је на нивоу СРЈ постојао тзв.

Србији предузима све неопходне активности и конкретне мере у правцу осигуравања потребног нивоа безбедности свих грађана и државних институција. На подручју насиља и недоличног понашања на јавним скуповима и спортским приредбама од посебног значаја су оне организационе јединице полиције које су непосредно укључене у сузбијање ове врсте насиља.

Организациона шема МУП-а Републике Србије је врло разграната са великим бројем различитих управа, одељења, полицијских управа, испостава и станица. То додатно говори о обиму, садржају, систему одговорности и дOMETИМА полицијског посла. Иако је велики део кадровских и других капацитета полиције укључен у сузбијање насиља и недоличног понашања на јавним скуповима и спортским приредбама, одређене организационе јединице су искључиво надлежне за ову врсту насиља. Тако, на пример, Жандармерија је организациона јединица Дирекције полиције која, као посебна јединица полиције, планира, организује и извршава најсложеније безбедносне задатке на целој територији Републике Србије, поред осталог, у случају:

- обезбеђења јавног реда и мира у ситуацијама високог ризика,
- успостављање јавног реда и мира нарушеног у већем обиму,
- сузбијање побуна у заводима за извршење кривичних санкција.

Овакве надлежности Жандармерија извршава организована у четири Одред у Београду, Новом Саду, Нишу и Краљеву.

Полицијска Управа за Град Београд - Полицијска бригада је организациона јединица ове полицијске управе која се, као посебна јединица полиције, ангажује:

- у случају нарушавања јавног реда и мира у већем обиму,
- у елементарним непогодама,
- у другим ванредним догађајима,
- редовно обавља послове непосредног обезбеђења одређених објеката и органа Републике на подручју града Београда,

сложени полицијски систем, а да је у свакој од ових држава (СРЈ, РС, РЦГ) био у питању прост полицијски систем. Милетић Слободан, *Полицијско право (прва књига)*, Полицијска академија, Београд, 1997, стр. 214.

- патролном делатношћу покрива делове Града где то захтевају разлози безбедности,
- врши оперативно-техничке и послове противдиверзионе заштите,
- одржава потребну мобилност и спремност за извршавање безбедносних задатака и
- врши посебне безбедносне задатке у редовним приликама и за случај ванредног стања.

Ове задатке Полицијска бригада извршава са четири батаљона у свом саставу.²²⁹

Управа полиције одговорна за стање и спремност организационих јединица и униформисаних овлашћених службених лица у подручним полицијским управама и другим организационим јединицама полиције који раде на пословима заштите личне и имовинске сигурности грађана, јавног реда и мира итд.

На подручју сузбијања насиља и недоличног понашања на јавним скуповима и спортским приредбама од посебне важности је *Одељење за праћење и спречавање насиља на спортским приредбама - Национални фудбалски информациони центар (НФИЦ)*. НФИЦ је одговоран за координацију и побољшање размене информација у вези са фудбалским мечевима међународног карактера. Он функционише као централна и јединствена тачка контакта за размену релевантних информација о фудбалским мечевима међународног карактера и развоја међународне сарадње полиције која се тиче фудбалских мечева.

Улога НФИЦ-а, као посебног тела тј. организационе јединице МУП-а, огледа се у могућности приступања одговарајућим базама података полиције. Између осталих, у њима су евидентирана лица која су била предмет оперативне обраде због вршења насиља и недоличног понашања на спортским приредбама у Србији. НФИЦ размењује информације личне природе у складу са националним и међународним прописима. Поред тога, НФИЦ може, уколико је

²²⁹ Информатор о раду МУП-а Републике Србије, Београд, децембар 2012, стр. 6.

потребно, проширити размену информација и са другим органима који доприносе сигурности и безбедности. Овај облик информативно-аналитичке делатности НФИЦ-а омогућава правовремено идентификовање, проверу и гоњење свих актера насиља на спортским приредбама. С тим у вези, на националном нивоу НФИЦ делује као информациони центар, који у свом саставу има:

- Одсек за планирање и праћење мера безбедности на спортским приредбама;
- Одсек за праћење навијачких група и размену информација о спортским приредбама.

Поред наведених организационих јединица и посебних одељења, у оквиру МУП-а се преплићу надлежности и других јединица које нису искључиво задужене за сузбијање насиља и насилничког понашања на јавним скуповима и спортским приредбама. Њихова делатност се односи на прикупљање и дистрибуцију информација посебним одељењима МУП-а која су надлежна за сузбијање других врста криминалитета, пружање стручне помоћи, уступање одређеног броја полицијских припадника из посебних јединица полиције (Жандармерија) за обезбеђивање јавних скупова и спортских приредаба итд.

3.1. Закон о полицији - полицијски послови и полицијска овлашћења

Правни оквири за делатност полиције успостављени су Законом о полицији као посебним законским актом који регулише ову правну област.²³⁰ У његовим одредбама су прецизиране врсте и садржаји полицијских послова и полицијских овлашћења. У општим одредбама је одређен делокруг полиције која „обавља законом утврђене полицијске и друге послове, пружа подршку владавини права у демократском друштву и одговорна је за остваривање безбедности, у складу са законом. Обављањем полицијских послова полиција

²³⁰ Закон о полицији („Службени гласник РС“, бр. 101/05-64/15).

свима пружа заштиту њихових права и слобода. Приликом пружања заштите, полиција поједина права и слободе може ограничити само под условима и на начин утврђен Уставом и законом. У Министарству се, поред полицијских послова, обављају и други законом утврђени послови“.²³¹

У вршењу својих уставних и законских надлежности полиција може предузимати различите мере. Оне су усмерене на заштиту јавне безбедности у држави. У том циљу полиција предузима хитне мере које су неопходне за отклањање непосредне опасности за људе и имовину, када те мере не могу правовремено да предузму други надлежни органи, о чему одмах обавештава те органе. Надаље, полиција пружа помоћ органима државне управе, органима територијалне аутономије и локалне самоуправе, правним и физичким лицима у случају опште опасности изазване природним непогодама, епидемијама или другим облицима угрожавања.

Полицијске послове обављају и полицијска овлашћења користе полицијски службеници. Полицијски службеници у Министарству јесу:

- „униформисани и неуниформисани запослени који примењују полицијска овлашћења;
- запослени на посебним или одређеним дужностима чији су послови у непосредној вези са полицијским пословима и обухватају послове противпожарне заштите, издавања оружја, посебне регистрације и издавање дозвола, издавања и евиденције поверљивих идентификационих докумената, кривичних евиденција и других посебних евиденција, као и друге послове који имају безбедносни и поверљиви карактер и које министар унутрашњих послова, може овластити да обављају одређене полицијске послове“.²³²

Полицијски послови чине окосницу и основни садржај делатности коју обављају службена лица полиције. У круг полицијских послова спадају:

- „безбедносна заштита живота, права, слобода и личног интегритета лица, као и подршка владавини права;

²³¹ *Ibid.*, Члан 1. Закона о полицији.

²³² *Ibid.*, Члан 4. Закона о полицији.

- безбедносна заштита имовине;
- спречавање, откривање и расветљавање кривичних дела, прекршаја и других деликата, други видови борбе против криминала и отклањање његових организованих и других облика;
- откривање и хватање извршилаца кривичних дела и прекршаја и других лица за којима се трага и њихово привођење надлежним органима;
- одржавање јавног реда, пружање помоћи у случају опасности и пружање друге безбедносне помоћи онима којима је неопходна;
- регулисање, контрола, пружање помоћи и надзор у саобраћају на путевима;
- обезбеђивање одређених јавних скупова, личности, органа, објеката и простора;
- заштита државне границе;
- извршавање задатака утврђених прописима о странцима;
- извршавање других задатака утврђених законом и подзаконским актом донетим на основу овлашћења из закона²³³.

Министар прописује начин обављања полицијских послова и даје упутства и обавезне инструкције за њихово обављање. Притом, прописи морају бити у складу са законом, а упутства и обавезне инструкције са прописима.

Полицијски послови обављају се са циљем и тако да се сваком обезбеди једнака заштита безбедности, права и слобода, примени закон и подржи владавина права. Полицијски послови се заснивају на начелима професионализма, сарадње, законитости у раду и сразмерности у примени полицијских овлашћења, као и на принципу супсидијарности, тј. рада са најмањим штетним последицама.

У обављању полицијских послова могу се примењивати само мере принуде, дакле употребљавати само средства принуде која су предвиђена законом и којима се најпрофесионалнији резултат постиже без непотребних

²³³ *Ibid.*, Члан 10. Закона о полицији.

штетних последица или губљења времена. У периоду након 5. октобра 2000. године у Србији је покренуто питање реформисања полиције како би њено устројство било уподобљено са европским стандардима. У том смислу се предлагало да би начин и делокруг рада полиције требало устројити по трипартитној основи ЗД:

а) *децентрализација* ће омогућити веће одлучивање на локалном нивоу у вези са проблемима криминалитета који погађају локалну заједницу, док би и даље постојала сарадња и координација у истрагама кривичних дела на републичком нивоу;

б) *деполитизација* подразумева надлежност МУП-а за доношење практичне политике за рад полиције, али то не значи да може или да треба на било који начин да се бави оперативним питањима;

в) *демилитаризација* полиције је већ дуже на дневном реду и утиче на културу службе.²³⁴

У оквиру послова који обухватају широку лепезу делатности усмерених на сузбијање различитих облика насиља на јавним скуповима и спортским приредбама, посебно место припада примени мера које стоје на располагању различитим субјектима који (не)посредно учествују у његовом сузбијању. Под тим се подразумевају унутрашњи и спољашњи учесници који су надлежни за превентивно и репресивно деловање код насиља ове врсте.²³⁵ Када је реч о делатности полиције на овом подручју предвиђена је примена посебних мера за обезбеђивање јавног реда.²³⁶ Примени ових мера мора претходити одлука

²³⁴ Шире о томе: *Реформа полиције у Србији - ка стварању савремене и одговорне полицијске службе*, ОЕБС, јануар 2004, стр. 22-23.

²³⁵ У том смислу, није битан тип окружења спортског догађаја јер су његови учесници део тог окружења. Оно се односи на следеће: 1) унутрашње окружење спортског догађаја (спортисти, тренери, клубови, менаџери и др.); и 2) спољашње окружење спортског догађаја (спонзори, медији, компаније и др.). Нешић Милан, *Менаџмент спортских догађаја*, Факултет за спорт и туризам, Нови Сад, 2007, стр. 11.

²³⁶ Када разматрамо обавезно присуство полицијских службеника на спортским догађајима неопходно је утврдити категорију конкретне приредбе. Притом, полицијски службеници обављају послове и дужности који се односе на обезбеђивање јавног скупа. Мере које предузимају полицијски службеници проистичу из њихове законске надлежности, и ту спадају: заштита личне и имовинске сигурности учесника јавног скупа и других грађана, одржавање јавног реда и мира, остваривање безбедности саобраћаја и други полицијски послови. Величковић, Предраг. Утврђивање оспособљености полицијских службеника Полицијске

Владе која се доноси у случају када другачије није могуће обезбедити јавни ред или заштитити здравље и животе људи. Тако Влада Србије може наложити министру унутрашњих послова да предузме мере којима се ограничава или забрањује кретање грађанима на одређеним местима и објектима, или се налаже њихова евакуација. Ове мере морају бити орочене, а могу да трају док трају разлози због којих су одређене.

У оквиру полицијских послова и овлашћења предвиђена је могућност примене принуде. Закон о полицији је у својим одредбама прецизирао врсте и начин њихове употребе. Тако је под средствима принуде, у смислу овог Закона, предвиђена употреба:

- „физичке снаге;
- службене палице;
- средства за везивање;
- специјалних возила;
- службених паса;
- службених коња;
- средства за запречавање;
- уређаја за избацивање млазева воде;
- хемијских средстава;
- посебне врсте оружја и експлозивних средстава;
- ватреног оружја“.²³⁷

Наведена средства се могу употребити само по наређењу начелника подручне полицијске управе, односно полицијског службеника кога начелник власти.

У полицијским прописима који су интерног карактера прецизно се одређују врсте послова обезбеђења у чије оквире су смештени полицијски послови и овлашћења. Тако се, на пример, под пословима обезбеђења сматра предузимање потребних мера ради заштите објеката и личности од стране

управе у Новом Саду за обезбеђење спортских манифестација повећаног ризика, *Безбедност*, Београд, бр. 1, (2012), стр. 28.

²³⁷ *Ibid.*, Члан 84. Закона о полицији.

МУП-а, као и одржавање јавног реда и мира на подручју на коме се врши обезбеђење. Обезбеђење може бити: редовно, ванредно и посебно.²³⁸

Редовно обезбеђење врши се ради заштите одређених објеката или личности. Које ће се личности обезбеђивати и који објекти, као и начин и обим обезбеђења, одређује старшина подручне полицијске управе која врши обезбеђење. Полицијски службеници који врше обезбеђење се не смеју удаљити од објекта или личности које обезбеђују, осим:

- „када у непосредној близини објекта треба спречити извршење тежих кривичних дела или ухватити извршиоца затеченог на извршењу таквог кривичног дела;
- када непосредног старешину треба обавестити о догађају који озбиљније угрожава ЈРМ или објекат који обезбеђује;
- у случајевима опште опасности“.²³⁹

Старшина који врши обезбеђење дужан је да изради план обезбеђења и да за полицијског службеника који врши обезбеђење одреди конкретне задатке. Поред тога, замена полицијских службеника врши се на месту обезбеђења, где полицијски службеник из претходне смене упознаје новог са подацима важним за извршење задатка.

Ванредно обезбеђење врши се за време одржавања различитих јавних манифестација које окупљају већи број грађана. То су:

- „параде, поворке и друге манифестације у којима учествује већи број грађана;
- народне свечаности, прославе, сајмови и други масовни скупови;
- масовне спортске приредбе, слетови и друга такмичења и приредбе;
- други случајеви када се за то укаже потреба“.²⁴⁰

Ванредно обезбеђење наређује старшина подручне полицијске управе – полицијске станице, који сачињава план и врши надзор и контролу спровођења планираних мера. У раду приликом обезбеђења мора постојати јединство, а

²³⁸ Види: *Приручник из тематске области – Организација, послови и овлашћења полиције (за интерну употребу)*, МУП Републике Србије, Београд, стр. 26.

²³⁹ *Ibidem.*

²⁴⁰ *Ibidem.*

људство које учествује у обезбеђењу мора бити информисано са јасним задацима и начином поступања, а посебно:

- „онемогућити односно спречити гужве и притиске заједничким снагама;
- забранити уношење ствари којима се може угрозити ЈРМ и др.;
- не интервенисати појединачно“.²⁴¹

После одржавања приредбе треба водити рачуна и предвидети понашања у случају неповољног исхода или незадовољства људи. Након извршеног обезбеђења старшина који је руководио обезбеђењем сачињава извештај.

Посебно обезбеђење представља скуп мера и радњи које Министарство предузима ради остваривања личне безбедности одређених личности и заштите одређених објеката. Под одређеним личностима и објектима сматрају се личности и објекти које својим актима одређују Народна скупштина Републике Србије, председник Републике и Влада Републике Србије.

Обим и садржај дужности које морају испуњавати службена лица полиције предмет су двоструког правног регулисања. Поред важећег Закона о полицији предвиђена је примена подзаконских прописа којима се ближе регулише ова област деловања полиције. Отуда су посебним Правилником о начину обављања полицијских послова из 2007. године, донетим на нивоу МУП-а, предвиђене конкретне дужности у обављању полицијских послова.²⁴²

Правилником је предвиђено да полицијски службеник мора поштовати кодекс облачења и опхођења према грађанима, укључујући и забрану употребе алкохола или омамљујућих средстава. Поред тога, прописано је да непосредни старшина треба да упозна полицијске службенике са службеним задацима и да провери да ли су они психофизички способни за обављање полицијских послова. Ако се појави претпоставка да је полицијски службеник под утицајем алкохола или других омамљујућих средстава, онда се он мора подвргнути тестирању.

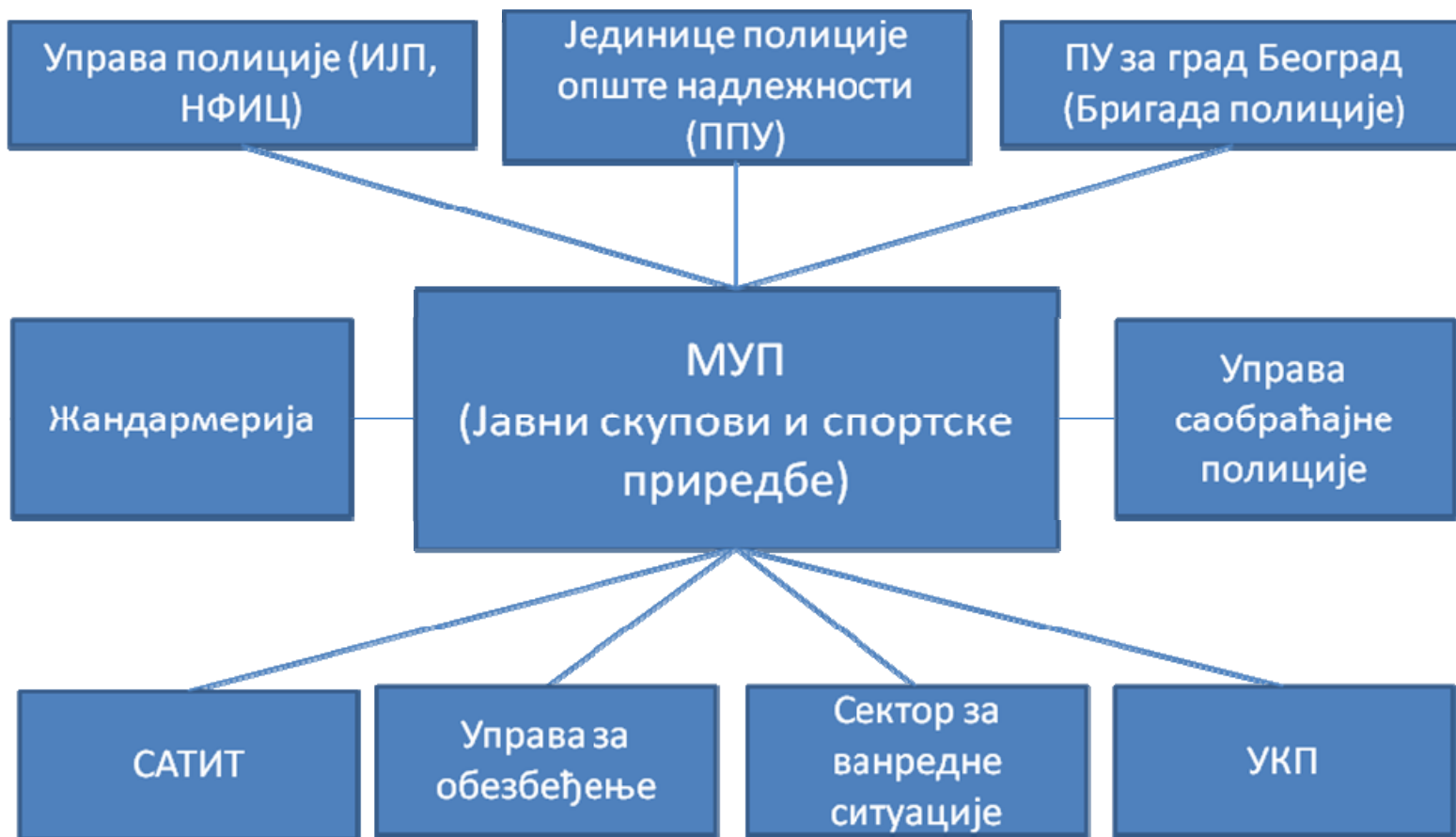
²⁴¹ *Ibid.*, стр. 27.

²⁴² Правилник о начину обављања полицијских послова („Службени гласник РС“, бр. 27/07).

Предвиђена је ситуација када полицијски службеник може напустити објекат или лице које обезбеђује, односно место обезбеђења „у случају да се у непосредној близини извршава кривично дело за које се може изрећи казна затвора у трајању дужем од пет година или кад је то неопходно ради спречавања непосредне опасности, изузев ако би напуштањем могли бити угрожени животи и безбедност штићених лица или безбедност објеката“.²⁴³

На основу овако прописаних дужности полиције можемо уочити јасно изражену концепцију које се морају придржавати њени припадници приликом сузбијања насиља и недоличног понашања на јавним скуповима и спортским приредбама. На тај начин су одредбе важећег Закона о полицији, које су општијег и начелног карактера, конкретизоване у подзаконским прописима (Правилник) које лично доноси министар унутрашњих послова. Овако се постиже двоструки ефекат који је једнако важан како за припаднике полиције, тако и лица (навијаче, навијачке групе, учеснике јавних скупова и др.) према којима се потенцијално могу применити прописана полицијска овлашћења и дужности. Истовремено се доприноси подизању нивоа опште правне сигурности, што рад полиције чини транспарентним и отвореним према грађанима.

²⁴³ *Ibid.*, Члан 8. Правилника о начину обављања полицијских послова.

ШЕМА 5: Организационе јединице МУП – а које учествују у обезбеђењу јавних скупова и спортских приредби

3.2. Закон о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама

Најпре спорадично појављивање, а потом и ескалација насиља и насилничког понашања у Србији датира још из времена постојања *ex* Југославије. Врхунац ове врсте насиља забележен је деведесетих година прошлог века када је његово присуство остављало кржаве трагове на београдским улицама. Међутим, протекло је више од једне деценије без адекватно постављених правних оквира за сузбијање насиља на спортским приредбама. У том периоду су забележени драстични случајеви насиља који су окончавани смртним исходом или претњама смрћу навијачима супарничких клубова, новинарима, јавним личностима, припадницима невладиног сектора итд. У том контексту, најновији примери упућивања претњи насиљем директно су уперени према појединим личностима из невладиног (цивилног) сектора.

У склопу укупних напора државе да се обрачуна са актерима насиља на спортским приредбама било је неопходно употпунити постојеће правне оквире којима би се створио повољан правни амбијент за његово сузбијање. Важна карика на том пољу је доношење посебног Закона о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама.²⁴⁴ Овим законом се уређује начин сузбијања насиља и недоличног понашања на спортским приредбама и у вези са спортским приредбама, као и мере које се у том циљу могу предузети.

Посебност овог Закона се огледа у начину приступања проблематици насиља и недоличног понашања на спортским приредбама. Најпре се даје опште термилошко одређење појма „спортске приредбе“. Под њега се подводе две врсте активности: спортска такмичења и спортске манифестације.

Значајан искорак је учињен на пољу прецизног одређења других законских појмова. Реч је о следећим појмовима:

²⁴⁴ Закон о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама („Службени гласник РС“, бр. 67/03-104/13).

- „организатор спортске приредбе, у смислу овог закона, јесте спортски савез, спортско друштво, спортска организација - клуб, друго правно или физичко лице које се стално или повремено бави организацијом спортских приредби, односно које је преузело организовање одређене спортске приредбе, или вршење одређених послова у организовању спортске приредбе;
- време одржавања спортске приредбе, у смислу овог закона, је временски интервал од два часа пре почетка спортске приредбе до два часа након њеног завршетка, односно, кад се одржавају спортске приредбе повећаног ризика, временски интервал од четири часа пре почетка спортске приредбе до четири часа након њеног завршетка;
- учесници спортске приредбе јесу сва лица присутна на спортској приредби;
- спортски објекат је објекат намењен за одржавање спортских приредби, који поред спортског терена има простор за гледалиште и који може имати и пратећи простор (санитарни, гардеробни, спремишни и др.);
- спортски терен јесте простор на коме се обавља спортска активност (спортска игра, такмичење), као и простор до гледалишта;
- гледалиште, у смислу овог закона, јесте уређен простор на спортском објекту намењен за смештај гледалаца (трибине), односно простор уз спортски терен намењен за гледаоце ако објекат нема трибине“.²⁴⁵

Коришћење наведених појмова од велике је важности код категорисања конкретне спортске приредбе. Тако је, на пример, примена посебних полицијских овлашћења и дужности непосредно условљена са више фактора и то: врстом спортске приредбе, простором и временом њеног одржавања, степеном испољеног насиља, врстом коришћених насилних средстава, безбедносном проценом надлежних полицијских органа итд.

²⁴⁵ *Ibid.*, Члан 2. Закона о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама.

У складу са применом принципа подељене надлежности за осигурање неопходног нивоа безбедности између организатора спортске приредбе и полиције, предвиђено је предузимање мера којима се предупредује и онемогућава избијање насиља и недоличног понашања гледалаца. У том циљу, организатор спортске приредбе врши контролу над спровођењем законских мера.

Присуство дихотомије у односу на осигурање безбедности на спортским приредбама оптира између два законска појма: насиља и недоличног понашања. Отуда је законодавац нашао за сходно да ова два појма детаљније разложи и конкретизује тако што прописује да се под њима сматра нарочито:

- „физички напад на учеснике спортске приредбе, односно физички обрачун између учесника на спортској приредби;
- бацање предмета на спортски терен или у гледалиште;
- уношење у спортски објекат обележја којима се вређају национална, расна, верска или друга осећања или на други начин изазива мржња или нетрпељивост која може да доведе до физичких сукоба;
- оштећивање спортског објекта, опреме, уређаја и инсталација на спортском објекту на коме се одржава спортска приредба;
- изазивање нереда или уништавање имовине приликом доласка, односно одласка са спортске приредбе или у спортском објекту, ремећење тока спортске приредбе, угрожавање безбедности учесника спортске приредбе или трећих лица;
- неовлашћени улазак на спортски терен, односно у службене просторије и службене пролазе спортског објекта или у део гледалишта спортског објекта који је намењен противничким навијачима;
- покушај уношења, односно уношење у спортски објекат, поседовање или употреба алкохола или других опојних средстава;
- покушај уношења, односно уношење у спортски објекат или коришћење пиротехничких средстава и других предмета и средстава

којима може да се угрози безбедност учесника у спортској приредби или омета њен ток;

- паљење навијачких реквизита или других предмета;
- ношење навијачких шалова, капа или других предмета у намери да се скрива идентитет лица²⁴⁶.

Надзор над спровођењем законских одредби врши МУП. Под тим се подразумева константно усаглашавање радњи и поступака службених лица са одредбама овог Закона.²⁴⁷

Предузимање проактивних и реактивних мера и активности на подручју спречавања насиља и недоличног понашања на спортским приредбама реализује се кроз конкретне законске мере које су превентивног и репресивног карактера. Отуда су у циљу превентивног деловања и смањења ризика од избијања насиља и недоличног понашања гледалаца, спортски савези, спортска друштва, спортске организације - клубови дужни да подстичу и координирају своје активности са навијачима.

Организатор спортске приредбе дужан је да образује одговарајућу редарску службу или да ангажује правно лице или предузетника ради обављања послова физичког обезбеђења и одржавања реда на спортској приредби.²⁴⁸ Приликом обављања послова физичког обезбеђења и одржавања реда на спортској приредби, редарска служба предузима мере којима се забрањује приступ алкохолисаним лицима, укључујући и лица која желе да

²⁴⁶ *Ibid.*, Члан 4. Закона о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама.

²⁴⁷ „Потреба Министарства унутрашњих послова Републике Србије, као предлагача Закона о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама, истакнута у члану 6. тог Закона, јесте да оно буде државни орган који ће бити носилац супротстављања насиљу и недоличног понашања на спортским приредбама. Оваква потреба полиције је разумљива ако се имају у виду реакције јавности, која најчешће прозива полицију када се десе инциденти на утакмицама. Међутим, овај, традиционални, приступ је у основи погрешан. Тај приступ је у Европи напуштен још од трагичних догађаја на стадиону Хејсел у Бриселу 1985. године“. Субошић, Дане и сар., Полицијска стратегија и тактика спречавања и сузбијања насиља на фудбалским утакмицама, с посебним освртом на Републику Србију, *Безбједност Полиција Грађани*, Бања Лука бр. 3-4, (2011), стр. 305-306.

²⁴⁸ У вези са обавезама организатора спортске приредбе, у делу који се односи на формирање редарске службе, Комесара за безбедност и др., детаљније види: *Улога организатора јавног скупа или спортске приредбе*, стр. 176 и даље.

унесу пиротехничка средства, хладно и ватрено оружје, навијачке симболе (јакне, мајице, шалове) и др.

Гледалац, односно група гледалаца је дужна да поступа по налозима редарске службе приликом обављања наведених послова. Надлежност за спровођење мера и налога који се односе на одржавање јавног реда и мира се остварује у сарадњи организатора спортске приредбе и МУП-а. У том делу је организатор дужан да за време спортске приредбе обезбеди присуство одговарајуће службе медицинске помоћи, других надлежних органа и организација (ватрогасне јединице, инспекцијске и комуналне службе) и др.

Накнада трошкова по основу спроведених мера и налога пада на терет организатора спортске приредбе. Међутим, организатор може са Републиком Србијом закључити уговор о обављању одређених послова обезбеђења спортске приредбе и спровођења одређених мера за спречавање насиља и недоличног понашања гледалаца, који не спадају у редовне послове одржавања јавног реда и мира.

Изменама и допунама Закона о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама од 2009. године укинута је кривично дело „Насилничко понашање на спортској приредби“ (члан 20).²⁴⁹ Отуда више није могуће утврђивати постојање кривичне одговорности због кршења одредби овог Закона.²⁵⁰ *Ratio legis* оваквог поступања нашег законодавца се састоји у

²⁴⁹ Укинута члан 20. овог Закона је покривао широку лепезу могућих радњи којима се могу извршити основни и посебни облици кривичног дела „Насилничко понашање на спортској приредби“. Подсећања ради, у изворном облику, ово кривично дело је било следеће садржине: „Ко у намери да изазове насиље уђе на спортски терен или уласком у спортски терен изазове насиље, физички нападне на учеснике спортске приредбе, унесе у спортски објекат или баца на спортски терен или међу гледаоце предмете, пиротехничка средства или друге експлозивне, запаљиве или шкодљиве супстанце који могу да изазову телесне повреде или угрозе здравље учесника спортске приредбе или учествује у физичком обрачуна на спортској приредби, казниће се затвором од три месеца до једне године. Ко у групи изврши кривично дело из става 1. овог члана, казниће се затвором од шест месеци до три године. Коловођа групе која изврши кривично дело из става 1. овог члана, казниће се затвором од једне године до пет година.

²⁵⁰ У судској пракси су забележени случајеви различитог приступа код квалификације радњи и поступака којима се остварује биће кривичног дела из члана 20. Закона. У том смислу, посебно је интересантан пример пресуде због покушаја овог кривичног дела коју је донео Апелациони суд у Новом Саду. Зато ћемо њено образложење изворно цитирати: „Имајући у виду да је за предметно кривично дело, према закону који је важио у време извршења, а касније измењени закон није блажи по учиниоца, предвиђена казна затвора у трајању од три месеца до једне године и није прописано кажњавање за покушај кривичног дела, тако да у конкретном случају

томе да се у оквиру Кривичног законика уведу кривична дела која се налазе у другим (посебним) законима. Тиме се олакшава поступање државним органима који су надлежни за кривично гоњење лица која врше насиље на спортским приредбама. Тенденција преношења кривичних дела из посебних закона у Кривични законик је присутна и код дела из других области (на пример привреде, финансија). Међутим, на снази су остале законске одредбе којима је предвиђена прекршајна одговорност. Она је подељена између правних и физичких лица.

а) Круг правних лица која могу прекршити законске одредбе обухвата: спортски савез, спортско друштво, спортску организацију - клуб или друго правно лице које је организатор спортске приредбе. Притом, правно лице може бити новчано кажњено због извршеног прекршаја само ако:

- „не осигура безбедно одржавање спортске приредбе (члан 3. став 1);

покушај наведеног кривичног дела није кажњив, сходно одредби члана 30. Кривичног законика. Из образложења: Апелациони суд у Новом Саду, као другостепени суд је по службеној дужности преиначио побијану пресуду и окривљеног ослободио од оптужбе да је извршио кривично дело из члана 20. став 1. Закона о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама у вези члана 30. Кривичног законика, према закону који је важио у време извршења кривичног дела („Сл. гласник РС“ 67/03 и 101/05), а на основу члана 355. тачка 1. ЗКП. Ово стога јер је за предметно кривично дело, према закону који је важио у време извршења, а касније измењени закон није блажи по учиниоца, предвиђена казна затвора у трајању од три месеца до једне године, и није прописано кажњавање за покушај кривичног дела, тако да у конкретном случају покушај наведеног кривичног дела није кажњив, сходно одредби члана 30. Кривичног законика. Иначе, у разлозима првостепене пресуде наводи се да суд не прихвата став да је кривично дело остало у покушају, што је у супротности са изворником пресуде, али не може се прихватити и због тога што радњу извршења овог кривичног дела чини лице које унесе у спортски објекат пиротехничко средство, до чега није дошло како је утврђено, дакле у конкретном случају окривљеном наведени димни уложак одузет од редарске службе на улазу у стадион, па се зато ради о некажњивом покушају кривичног дела и не може се закључити тако да је окривљени заиста успео да унесе означени предмет у стадион. Мора се имати у виду да предвиђеност кривичног дела у закону представља елемент општег појма кривичног дела али и сваког посебног кривичног дела и уско је везан са законитошћу у одређивању кривичних дела и кривичних санкција, у смислу члана 1. Кривичног законика, тако да се појмови који одређују обележја кривичног дела не могу тумачити ван њиховог стварног значења, проширивати без основа зона кажњавања и на тај начин одређивати обележја кривичног дела супротно начелу легалитета, како свршеног тако и покушаја кривичног дела“. (Пресуда Апелационог суда у Новом Саду посл. бр. Кж. I 250/11 од 13.09.2011. године, којом је преиначена пресуда Вишег суда у Новом Саду посл. бр. К. 2034/10 од 07.12.2010. године). Аутор сентенце: Светлана Томић-Јокић, судија Вишег суда у Новом Саду, *Билтен судске праксе Вишег суда у Новом Саду*, бр. 3, Интермекс, Нови Сад, 2012, стр. 201-202.

- не врши контролу над спровођењем мера утврђених овим законом (члан 3. став 2);
- не предузме прописане превентивне мере (члан 7);
- не образује, односно не ангажује одговарајућу редарску службу (члан 8. став 1);
- редарска служба не обавља послове из члана 8а став 1. овог закона;
- не оствари сарадњу са Министарством (члан 9. став 1);
- не обезбеди за време трајања спортске приредбе присуство одговарајуће службе медицинске помоћи или не оствари сарадњу, односно не обезбеди присуство других надлежних органа и организација, јавних служби и јавних предузећа (члан 9. став 2);
- не прогласи спортску приредбу повећаног ризика у складу са чланом 10. овог закона;
- не предузме радње прописане чланом 11. овог закона;
- не предузме прописане мере пре почетка, за време трајања и по завршетку спортске приредбе повећаног ризика (члан 12);
- не обезбеди вођење прописаних евиденција о продаји улазница за спортске приредбе повећаног ризика и не достави их Министарству (члан 13. став 1);
- не обезбеди да се улазнице продају искључиво лицима која поседују идентификациони документ (члан 13. став 2);
- не обезбеди да се једном лицу не може продати више од седам улазница (члан 13. став 3);
- не онемогући улазак на спортску приредбу лицима која не поседују идентификациони документ, односно лицима млађим од 16 година која нису у пратњи пунолетног лица (члан 13. став 4);
- продаје улазнице супротно члану 14. овог закона;
- не обезбеди да се спортска приредба одржи у одговарајућем спортском објекту (члан 15);
- не предузме мере прописане чланом 16. овог закона;

- продаје алкохолна пића супротно забрани (члан 18)²⁵¹.

Поред правног лица, у законом предвиђеним случајевима, за наведене прекршаје новчано се кажњавају: одговорно лице у правном лицу, физичко лице и предузетник организатор спортске приредбе. Овако изражена концепција одговорности правног лица и одговорног лица потпуно је у складу са законодавним променама у нашој земљи којима се уводи њихова кривична одговорност.²⁵²

б) Физичко лице се због учињеног прекршаја може кумулативно казнити казном затвора и новчаном казном. Притом, физичко лице може бити кажњено само ако:

- „баца предмете на спортски терен или у гледалиште (чл. 4. тачка 2);
- уништава имовину приликом доласка или одласка са спортске приредбе (члан 4. тачка 5);
- неовлашћено уђе на спортски терен, односно у службене просторије и службене пролазе спортског објекта или у део гледалишта спортског објекта који је намењен противничким навијачима (члан 4. тачка 6);
- унесе или покуша да унесе у спортски објекат, или поседује или употребљава у спортском објекту, алкохол или друга опојна средства (члан 4. тачка 7);
- унесе или покуша да унесе у спортски објекат или користи пиротехничка средства и друге предмете и средства којима може да се омета ток спортске приредбе (члан 4. тачка 8);
- пали навијачке реквизите или друге предмете (члан 4. тачка 9);
- носи навијачки шал, капу или друге предмете у намери да скрива идентитет (члан 4. тачка 10);
- не поступи по налозима редарске службе (члан 8а став 2);

²⁵¹ *Ibid.*, Члан 21. Закона о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама.

²⁵² Никач, Жељко. Новеле у кривичноправној области од значаја за поступање припадника полиције, *Безбедност*, Београд, бр. 3, (2010), стр. 116.

- препродаје улазнице противно забрани из члана 13. став 5. овог закона;
- продаје алкохолна пића супротно забрани (члан 18)²⁵³.

Поред кажњавања за прекршај предвиђено је обавезно изрицање и заштитне мере забране присуствовања одређеним спортским приредбама. Надаље, уз казну за прекршај се може изрећи заштитна мера одузимања предмета прекршаја.

3.3. Примена полицијских овлашћења ради сузбијања насиља на спортским приредбама високог ризика

Деловање полиције и организатора спортске приредбе на подручју очувања јавног реда и мира мора се кретати у постављеним законским оквирима. Обим и садржај примене законских овлашћења непосредно је условљен присуством одређеног степена ризика по безбедност учесника спортске приредбе. Отуда је у Закону о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама посебна пажња посвећена примени мера које се предузимају на спортским приредбама повећаног ризика. Тако је надлежни спортски савез Републике Србије, односно организатор спортске приредбе надлежан за проглашавање спортске приредбе повећаног ризика, на основу акта надлежног спортског савеза или на препоруку Министарства, кад посебне околности указују да на њој може доћи до насиља или недоличног понашања гледалаца.²⁵⁴

Посебна дужност организатора спортске приредбе, која је претходно проглашена високоризичном, састоји се у успостављању сарадње са представницима клубова навијача ради међусобне размене информација. Унапређење правне сигурности на спортској приредби се постиже прописивањем начина поступања њеног организатора, спортских клубова и клубова

²⁵³ *Ibid.*, Члан 23. Закона о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама.

²⁵⁴ Види: *Ibid.*, Члан 10. Закона о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама.

њихових навијача у делу који се односи на прецизно евидентирање релевантних података. Вођење евиденције се односи на идентитет лица којима се улазнице продају, односно уступају преко клубова навијача, као и на обавезу да се ове евиденције доставе МУП-у. Надаље, организатор је дужан да обезбеди да се улазнице продају искључиво лицима која поседују идентификациони документ (лична карта, путна исправа и др.); да се једном лицу не може продати више од седам улазница; да онемогући улазак на спортску приредбу лицима која не поседују идентификациони документ, односно лицима млађим од 16 година која нису у пратњи родитеља или старатеља. Најзад, на дан одржавања спортске приредбе повећаног ризика улазнице се продају само у спортском објекту у коме се спортска приредба одржава или у његовој непосредној близини.

За осигурање потребног нивоа безбедности на спортским приредбама неопходно је испунити архитектонско-просторне стандарде. Они се односе на обавезу организатора спортске приредбе са повећаним ризиком да у спортском објекту обезбеди:

- „одговарајуће ограде испред спортског објекта за усмеравање и раздвајање противничких група навијача;
- одговарајуће ограде за спречавање уласка гледалаца на спортски терен;
- одговарајуће ограде за раздвајање противничких група навијача;
- одговарајући број јасно и видљиво обележених улаза и излаза према свим деловима гледалишта;
- одговарајућа нумерисана седишта која се не могу одвалити само коришћењем физичке снаге;
- одговарајући простор за дежурног судију, јавног тужиоца и овлашћено лице Министарства, надлежно за одржавање јавног реда и мира на спортској приредби, са којег имају јасан преглед спортског терена и гледалишта и приступ опреми из тачке 7) овог става;
- техничку опрему за праћење и снимање уласка и понашања гледалаца на спортском објекту;

- одговарајућу просторију за безбедно задржавање учесника спортске приредбе који се противправно понаша, као и лица којем је изречена мера безбедности, односно заштитна мера забране присуствовања одређеним спортским приредбама, а затечено је на спортском објекту;
- просторију за пружање хитне медицинске помоћи;
- одговарајући број мушких и женских мокрих чворова у свим деловима гледалишта;
- простор за безбедан смештај превозних средстава гостујућих екипа;
- систем јавног разгласа;
- одговарајуће осветљење уколико се спортска приредба одржава у вечерњим часовима, као и обезбеђено непрекидно напајање електричном енергијом²⁵⁵.

Поред обавеза које мора испунити домаћин спортске приредбе, посебно су прописане обавезе на страни гостујућег спортског клуба. Оне се састоје у следећем:

- „да најкасније три дана пре организованог поласка навијача на спортску приредбу обавести организатора спортске приредбе о свим елементима битним за пријем клуба и његових навијача (дан и време поласка, процена броја навијача који долазе, начин превоза, место боравка или окупљања, имена вођа навијача и сл.);
- да оствари сарадњу са клубом својих навијача и учествује у организацији њиховог доласка и одласка са спортске приредбе;
- да обезбеди расподелу карата за своје навијаче које је добио од организатора спортске приредбе;
- да предузме друге потребне мере да клуб и његови навијачи не буду узрок насиља и нереда на спортској приредби²⁵⁶.

²⁵⁵ *Ibid.*, Члан 15. Закона о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама.

²⁵⁶ *Ibid.*, Члан 16. Закона о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама.

Свака од предвиђених обавеза, како на страни домаћег тако и гостујућег спортског клуба, кумулативно је постављена, што значи да оне имају правно обавезујућу снагу. Међутим, према нашем мишљењу, законодавац је у жељи да у потпуности покрије све могуће изворе насиља и недоличног понашања на спортским приредбама предвидео прилично разгранату шему обавеза. Стога је на подзаконским прописима, који укључују и прописе спортских организација и спортских клубова, да постојеће обавезе детаљније прецизирају и допуне.

3.4. Примена актуелне подзаконске регулативе на сузбијање насиља и недоличног понашања на спортским приредбама

Поред релевантних законских прописа којима се посебно регулише питање насиља и недоличног понашања на спортским приредбама, важну (регулаторну) улогу на овом (правном) подручју имају поједини стратешки документи. То је случај са актуелним стратешким документом који је донела Влада Републике Србије под називом Национална стратегија за борбу против насиља и недоличног понашања на спортским приредбама за период од 2013. до 2018. године.²⁵⁷

У Националној стратегији су наведене полазне основе на којима се заснива борба против насиља и недоличног понашања на спортским приредбама.²⁵⁸ Уважавајући сву сложеност феномена насиља и недоличног

²⁵⁷ Национална стратегија за борбу против насиља и недоличног понашања на спортским приредбама за период од 2013. до 2018. године („Службени гласник РС“, бр. 63/13).

²⁵⁸ Интересантно је запазити да се на самом почетку у Националној стратегији даје појмовно одређење спорта. „Спорт представља универзално средство у креирању и остваривању вредности којима се мењају друштва, развија национална кохезија, афирмише демократија, остварују основна људска права и слободе, јача економија и подстиче заштита здравља грађана, једном речи спорт интегриса више националних интереса“. Овакво одређење спорта потпуно је у складу са усвојеном концепцијом Владе Републике Србије да развија широку лезу активности на пољу афирмисања, нормирања и унапређења безбедности на спортским приредбама. Наш закључак потврђује експлицитно навођење да „Национална стратегија за борбу против насиља и недоличног понашања на спортским приредбама за период од 2013. до 2018. године представља стратешки документ којим се утврђују основни принципи и политика безбедности у области борбе против насиља и недоличног понашања на спортским приредбама“. *Ibid.*, стр. 1.

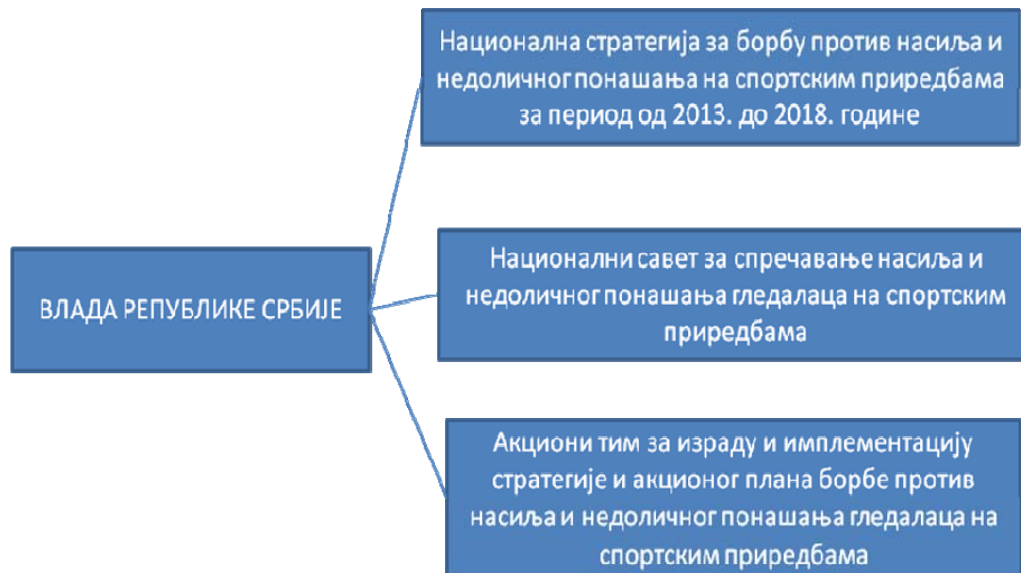
понашања на спортским приредбама, као и богатство форми у којима се оно појављује, Национална стратегија је дефинисала кључне одреднице на којима ће бити заснована будућа стратегија Републике Србије у временском раздобљу 2013-2018. године.

Основна начела од којих се кренуло приликом утврђивања Националне стратегије имају за циљ да омогуће њено ефикасно и потпуно спровођење. У Националној стратегији су основна начела конкретизована у складу са постављеним приоритетима и подручјима у којима се она примењује. То су: начело законитости, начело координације и сарадње, начело приоритета, начело професионалности, начело континуитета, начело јавности рада.

На основу спроведене анализе безбедности на спортским приредбама уочљива је тенденција утицаја промењених друштвених околности, услед којих се понашање јавности, а посебно навијача, променило. За потврђивање идентитета није толико важно да клуб победи, колико да се сопствена група представи, чак и ако клуб за који навијају губи. Приметно је појачавање друштвених конфликта који налазе пут до спортског објекта. Насиље у навијању указује на видљиву кризу идентитета младих људи, а циљ њиховог навијања је разликовање од очекивања која намећу свет рада, породица и школа. Навијачи у свом навијању не истичу само клуб за који навијају, него и специфичност сопствене групе, региона и нације којој припадају. Навијачке групе у спортским објектима, током навијања, приказују унапред припремљене сценарије за одлучнију конфронтацију са друштвеним субјектима задуженим за спречавање насиља, нападају и лица која нису навијачи, уништавају имовину, користе екстреман говор мржње, а коришћење пиротехнике је илустрација њихове одлучности. Понашање навијача је све организованије са тенденцијом милитаризовања.²⁵⁹

²⁵⁹ “Не треба занемарити ни чињеницу да се у последње време као појединачна појава јавља, нажалост, и смртна последица код учесника наведених дешавања, а о материјалној штети која се приликом тих дешавања причини да се и не говори. Неке од појавних облика деструктивног понашања учесника рушилачких демонстрација имали смо и у примерима из прошлости, где је, поред доношења материјалне штете власницима приватних објеката на месту где дође до испољавања непослушности учесника скупа, долазило и до отуђивања и противправног присвајања имовине, најчешће техничке опреме, обуће и гардеробе. Неретко, за један број

Влада је на основу Закона о спорту својом одлуком формирала Национални савет за спречавање насиља и недоличног понашања гледалаца на спортским приредбама, као стратешко тело за спречавање насиља у спорту. Поред тога, Влада је својом одлуком образовала Акциони тим за израду и имплементацију стратегије и акционог плана борбе против насиља и недоличног понашања гледалаца на спортским приредбама, као радно тело које има улогу да изради предлог Националне стратегије за борбу против насиља и недоличног понашања гледалаца на спортским приредбама и предлог Националног акционог плана борбе против насиља и недоличног понашања гледалаца на спортским приредбама, као и да прати реализацију ових докумената.

ШЕМА 6: Акти Владе републике Србије у вези са сузбијањем насиља на спортским приредбама

На основу извршених анализа препознати су недостаци у спровођењу националне политике одговора на проблем насиља и недоличног понашања на спортским приредбама. То су:

учесника то може да представља и примаран мотив за учествовање на скупу, док их основни циљ организовања неког скупа и не интересује“. Вулетић, Жељко и сар., Модел геотопографског обезбеђења употребе јединица полиције при интервенцији на успостављању нарушеног јавног реда и мира у већем обиму, *Безбедност*, Београд, бр. 1-2, (2009), стр. 330.

- “недостатак формализованог партнерства у одговору на проблем насиља и недоличног понашања на спортским приредбама на локалном, националном и међународном нивоу;
- неравномерна обученост и сензибилисаност стручњака, као и недостатак програма за групе у ризику;
- недостатак свеобухватне иницијативе у области откривања и процесуирања случаја насиља и недоличног понашања на спортским приредбама;
- недостатак јединствене базе података, недовољно развијени превентивни програми, а посебно програми усмерени на децу и малолетнике;
- неравномерна заступљеност свих државних и друштвених субјеката у превенцији и спречавању насиља;
- недовољно развијена инфраструктура као основ за сигурност, безбедност и услугу на спортским приредбама;
- недовољна заступљеност техничко-безбедносних система на спортским објектима (систем видео надзора, разглас, електронско-механичка контрола улаза и др.).

Из свега наведеног произилази да социолошки оквир, правни оквир, инфраструктура спортских објеката, недостатак професионализма и недефинисаност статуса навијачке групе представљају кључне факторе за повећање насиља у спорту у Републици Србији²⁶⁰.

На основу спроведених активности на нормативном пољу прецизно су дефинисани циљеви у оквиру стратешких области који дају оквир за деловање државних органа и спортских организација за спречавање и правовремену реакцију на безбедносне и сигурносне инциденте, као низ активности којима се ствара осећај добродошлице на спортским приредбама. Ефикасно смањење

²⁶⁰ Приложена анализа стања безбедности заснована је на постојећим стратешким документима Владе Републике Србије за област сузбијања насиља на спортским приредбама. Види: *Национална стратегија за борбу против насиља и недоличног понашања на спортским приредбама за период од 2013. до 2018. године*, у: *Анализа стања безбедности на спортским приредбама* (тачка 3).

насиља и недоличног понашања на спортским приредбама захтева снажну дугорочну превентивну основу, која се може постићи кроз доследну примену законских решења, промоцију одговарајућих превентивних политика и кодекса понашања, праћење добре међународне праксе, побољшање безбедносне инфраструктуре спортских објеката, развој тактика за ефикасно управљање масом, јачање безбедносног менаџмента, олакшани проток информација, заједничка сарадња са медијима и ефикасним координационим механизмима.

Притом се стратешки циљеви остварују кроз шест балансираних области, и то:

- „Успостављање нормативног оквира за борбу против насиља и недоличног понашања на спортским приредбама;
- Развијање мултисекторске сарадње за борбу против насиља и недоличног понашања на спортским приредбама;
- Подизање капацитета државних органа и спортских организација за борбу против насиља и недоличног понашања на спортским приредбама;
- Унапређење инфраструктуре и управљања спортским објектима;
- Превенција у спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама;
- Сарадња и комуникација са медијима и медијским удружењима у спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама“.²⁶¹

Ових шест стратешких области представљају јединствену целину и сви друштвени субјекти морају их посматрати на такав начин, а не изоловано, јер само координисане активности на реализацији свих стратешких области могу довести до остваривања визије Националне стратегије. У прилогу Стратегије се налази Акциони план у коме су експлицитно наведене тежишне области. Оне се испољавају кроз одређивање: визије, мисије и вредности које треба остварити применом Стратегије.

²⁶¹ *Ibid.*, Циљеви и стратешке области (тачка 4).

На основу важећих законских и подзаконских прописа Фудбалски савез Београда је сачинио и усвојио посебан плански документ за 2013/14 годину. Овај документ носи назив: План превентивног деловања утакмица за такмичарску сезону 2013/14 (у даљем тексту: План).²⁶²

Структура Плана је подељена на више самосталних целина које су приказане у форми бланкетног обрасца који садржи јасно одређена правила и празна поља за попуну. План је подељен у следеће целине:

„Безбедносна процена:

- општи део у коме се уносе основни подаци (називи фудбалских клубова, временски почетак и завршетак утакмице, број штампаних улазница, процена очекиваног броја гледалаца и др.);
- долазак и смештај екипа и службених лица;
- подаци о навијачима клубова.

Стадион:

- прилаз и улаз на стадион/терен игралиште;
- садржај стадиона/терена игралишта и испуњавање техничких услова;
- капацитет стадиона/терена игралишта;
- распоред навијача;
- паркинг простор око стадиона.

Превентивне и организационе мере:

- медијска кампања;
- израда и дистрибуција улазница;
- права приступа у одређеним зонама;
- израда и дистрибуција акредитација;
- контрола улазница и улаза у стадион/терен игралиште;
- уношење предмета у стадион/терен игралиште;
- правила понашања гледалаца на стадиону/терену игралишту.

Начин сарадње и обезбеђења утакмице:

- субјекти безбедности;

²⁶² План превентивног деловања утакмица за такмичарску сезону 2013/14. Извор: www.fsb.org.rs/.../5_plan_preventivnog_delovanja_fudbalskog_kluba.p... (15.04.2014).

- комесар за безбедност клуба;
- редарска служба;²⁶³
- припадници МУП-а;
- санитарско обезбеђење;
- ватрогасно обезбеђење;
- техничко обезбеђење;
- руковођење и командовање.

Начин поступања у разним ситуацијама:

- поступак у случају евакуације;
- поступак у случају расизма;
- поступак у случају нарушавања јавног реда и мира;
- поступак у случају удаљења са стадиона;
- поступак гледалаца у случају угрожавања безбедности.

Овако конципиран План се доставља следећим субјектима:

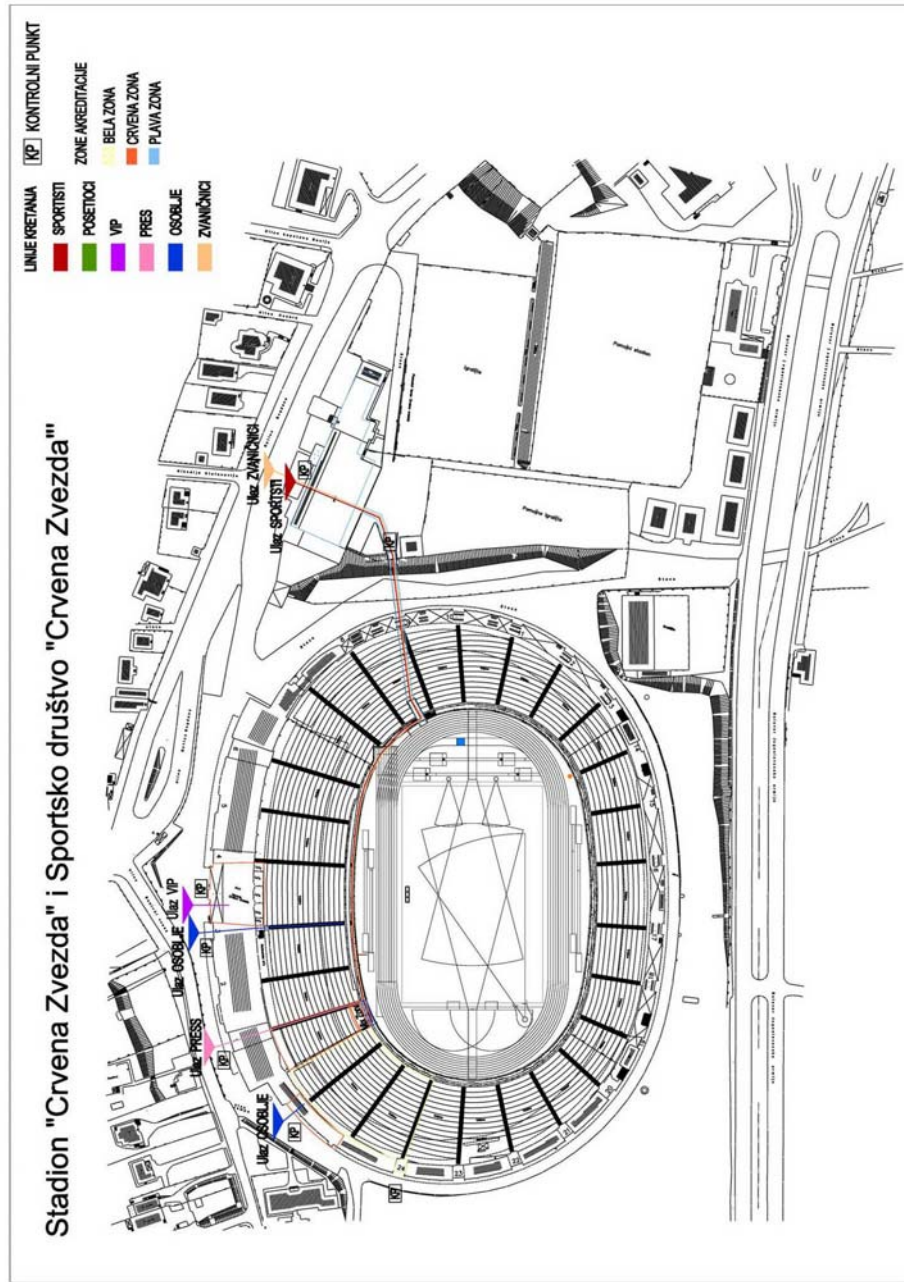
- Фудбалском савезу Београда;
- Делегату фудбалске утакмице;
- Представнику МУП;

²⁶³ У циљу обезбеђења квалитетног и безбедног боравка свих присутних на стадиону/терену игралишту и његовој околини, као и ради примене мера дефинисаних овим Планом, редарску службу врши тачно одређени број лица. У случају недоличног понашања све појединце регистровати, изоловати и уз помоћ полиције одстранити са стадиона/терена игралишта. Поред реализације описаних мера Редарска служба је у обавези: 1) да спроводи безбедносне контроле на улазним тачкама на спољном и унутрашњем прстену и у свим осталим зонама у које шира јавност нема приступа; 2) да забрани приступ или удаљи лица која не могу да докажу своје право да буду на стадиону, представљају опасност по безбедност због конзумирања алкохола и/или дроге, или која имају забрану уласка; 3) да врши преглед посетилаца и њихових ствари на улазним тачкама и у оквиру самог стадиона/терена игралишта; 4) да забрани приступ сваком лицу које не пристане на претрес; 5) да спречи уношење предмета у складу са законским ограничењима или правилником; 6) да спречи прелажења навијача у сектор или део стадиона/терена игралишта за који не поседују важећу улазницу; 7) да обезбеди да све тачке уласка и изласка као и путеви евакуације остану слободни; 8) да спречи посетиоце да неовлашћено приступе зонама за које не поседују овлашћење; 9) да заштити играче и званичнике утакмице приликом кретања од свлачионица до уласка на терен и обрнуто; 10) да врши контролу протока возила и пешака у оквиру граница стадиона/терена игралишта; 11) да обезбеди спровођење мера дефинисаних Правилником о понашању и кућном реду; 12) да пружи потпуну сарадњу и помоћ осталим субјектима безбедности, ангажованим за обезбеђење утакмице; 13) да обавести полицију о свим инцидентима кажњивим према закону; 14) да обавести полицију, службу за прву помоћ, ватрогасну службу или остале органе о сваком инциденту који може да представља претњу по безбедност, када не могу сами да одмах отклоне опасност. *Ibid.*, стр. 10-11.

- Полицијској управи за место (град);
- Редарској служби;
- Санитетској служби;
- Ватрогасној служби;
- Службама инспекције општине²⁶⁴.

План потписује Комесар за безбедност фудбалског клуба. Он се стара да се предвиђени План у потпуности реализује како би безбедносни ризици, или пак постојање конкретних мера, били сведени на најмању могућу меру. То практично значи да Комесар за безбедност сноси велику одговорност за стање безбедности приликом одржавања фудбалске утакмице. Његова одговорност се граничи са објективном одговорношћу, па је зато неопходно пажљиво проценити разлоге који су довели до наступања насиља на фудбалској утакмици.

²⁶⁴ *Ibidem.*

Слика 5: Део Плана обезбеђења спортске приредбе - линије кретања

Слика 6: Ортофото снимак као део плана обезбеђења једне спортске приредбе. Распоред јединица и припадника Жандармерије

4. УЈЕДИЊЕЊЕ РАЗЛИЧИТИХ НАВИЈАЧКИХ ГРУПА ПРОТИВ „ЗАЈЕДНИЧКОГ НЕПРИЈАТЕЉА“ И ПРЕЛИВАЊЕ НАСИЉА НА ОСТАЛЕ ЈАВНЕ СКУПОВЕ

Насиље и недолучно понашање на спортским приредбама не представља изоловану појаву у друштву, због чега ову врсту насиља није могуће проућавати без познавања његових етиолошких, феноменолошких и виктимолошких аспеката. Иако, по правилу, насиље на спортским приредбама могу вршити сва присутна лица, у пракси се оно своди на активности навијачких група. Притом мотивациони механизми који покрећу припаднике навијачких група на вршење насиља могу бити различити: националистички, идеолошки, индивидуална склоност према вршењу насиља, коришћење дроге и других опијата, жеља за сензационализмом итд. „Навијачи најчешће немају висок степен образовања, а због прихватања ауторитета и хијерархије веома су погодни за манипулацију и могу бити злоупотребљени од стране разних екстремних група. По неписаним правилима, чим се такве групе окупе, оне одмах почну да демонстрирају различите облике насилничког понашања и представљају сталну претњу за све веће нередe.²⁶⁵ Ако пажљиво посматрамо њихово понашање пре, за време и после утакмица, видимо читав низ прекршаја попут заустављања саобраћаја, ремећења јавног реда и мира, све до сукоба са другим навијачима и полицијом. Навијачке групе се окупљају у граду неколико сати пре утакмице; врши се набавка спортских реквизита и куповина алкохолних пића; затим одлазе на стадион уз обавезне сукобе са противничким

²⁶⁵ “Стварне услове за аномију на спортским теренима и око њих, према свему, треба тражити у досадашњој недефинисаности права и обавеза свих актера у спортским догађањима, јер су се политичке структуре предуго ослањале на ону латинску ’хлеба и игара за народ’, а народ се, изгледа, тога заситио. Искуство у Великој Британији и још неким другим земљама са сузбијањем хулиганства и политичких маркетинга на спортским теренима је довољно поучно, али при томе не сме да се иде на уштрб спорта и, рекло би се, дозвољеног иживљавања тзв. биофилне бенигне агресије“. Николић, Златко. Спорт, млади и насиље, *Теме*, Ниш, бр. 3, (2009), стр. 859.

навијачима; улазе на стадион уз стапање малих група у велике навијачке групе; навијају и пре и после утакмице; одлазе са стадиона и навијају на улицама, кафићима, дискотекама где често долази до нарушавања јавног реда и мира²⁶⁶.

На основу важећих међународних правних инструмената, као и националних законских и подзаконских прописа, може се уочити општи напредак на пољу сузбијања насиља и недоличног понашања на спортским приредбама. Међутим, примена превентивних и репресивних мера, које произлазе из правних прописа, у полицијској и правосудној пракси показују различите ефекте. Они су често условљени успостављањем неопходног нивоа сарадње са различитим субјектима: медији, грађани, невладине организације, спортски клубови итд.²⁶⁷

Познато је да се квалитет и примењивост правних прописа најбоље могу показати у њиховој практичној примени. Како се вршење насиља на спортским приредбама, укључујући и остале облике недоличног понашања, у нашој земљи везује за активности навијачких група, у наредном излагању ћемо изложити две студије случаја. У сврхе бољег и правилнијег разумевања свих околности наведених случајева, користићемо доступне податке из службене евиденције МУП-а Републике Србије.

4.1. Студија случаја I - напад на полицијског службеника Жандармерије

Општа надлежност за сузбијање насиља и недоличног понашања на спортским приредбама обухвата ангажовање различитих организационих

²⁶⁶ Оташевић, Божидар. Урбано окружење и насиље у спорту, *Безбедност*, Београд, бр. 3, (2010), стр. 270-271.

²⁶⁷ Инструменти и методи усмерени против група и појединаца који се на извешан начин спремају или учествују у насилничком или хулиганском понашању на спортским приредбама заслужују посебну пажњу. За успешно спровођење мера социјалне превенције, улога породице је од великог значаја, али и улога школе, средстава јавне комуникације (електронски и штампани), невладине организације, политичке странке, безбедносне организације, спортски клубови, навијачке групе, полиција, правни апарат и други државни органи. Јакимов Јанко, Ивановски Јонче. Review of the basic preconditions for effective prevention and suppression of violence at sporting events, *Журнал за криминалистику и право*, Београд, бр. 3, (2011), стр. 119.

јединица полиције.²⁶⁸ Посебност и сложеност ангажовања на подручју сузбијања насиља и недоличног понашања на спортским приредбама уочљива је у конкретним случајевима, који за последицу имају ескалацију насиља, како међу учесницима спортске приредбе (навијачким групама), тако и у односу на припаднике полиције. У Србији се већи број случајева насиља на спортским приредбама везује за фудбалске утакмице које су се играле између супарничких тимова. Према пријавама организатора очекивало се да ће на утакмицама присуствовати преко 10.000 посетилаца, тако да је била организована редарска служба преко 150 редара.

У сврхе обезбеђивања фудбалских утакмица било је потребно предузимање оперативних мера и радњи у циљу добијања безбедносне процене. Такође су коришћени расположиви подаци и непосредна сазнања до којих је полиција успела доћи. У складу са безбедносном проценом, значајем утакмице, масовним присуством гледалаца, догађајима из претходних утакмица, као и према укупној безбедносној ситуацији, предвиђено је било предузимање више мера обезбеђења. То су:

- припрема за извршење задатка;
- одржавање јавног реда и мира на територији ПУ за град Београд;
- одржавање јавног реда и мира на стадиону и непосредној околини, ангажовање, распоред и задаци снага;
- тактика поступања полицијских службеника у случају нарушавања јавног реда и мира у већем обиму и евентуалног пражњења стадиона;
- криминалистичко-оперативно поступање;
- саобраћајно обезбеђење;
- противдиверзионо обезбеђење;
- резервне снаге;

²⁶⁸ Територијално-дивизионалне организационе јединице полиције (локалне полицијске станице опште надлежности) надлежне су за све или већину полицијских послова, укључујући и послове на подручју сузбијања насиља и недоличног понашања на спортским приредбама. Овај модел организационе структуре полиције може одговорити задацима који су предвиђени за обезбеђивање спортских приредби које немају карактер јавног скупа. Стевановић, Обрад. Модели организационе структуре полиције за спречавање и сузбијање насиља на спортским приредбама, *Безбедност*, Београд, бр. 1, (2012), стр. 137.

- обезбеђење објеката;
- задатак свих полицијских службеника укључених у обезбеђење;²⁶⁹
- опрема и мере безбедности;
- санитарско обезбеђење;
- руковођење и командовање;
- законитост у поступању;
- анализа.

Код предузимања превентивних мера, ради спречавања насиља и недоличног понашања на спортским приредбама, а посебно фудбалским утакмицама, потребно је послове обезбеђења циљано спроводити према унапред сачињеном Плану ангажовања полиције. Најпре је од Комесара за безбедност ФС Србије утакмица проглашена „утакмицом високог ризика“. По захтеву ПУ за град Београд, директор полиције одлучио је да се припадници Жандармерије ангажују се као интервентне снаге на стадиону и непосредној околини стадиона. Посебном Наредбом команданта јединице извршење задатка поверено је Одреду Жандармерије из Београда. На основу безбедносне процене и капацитета које поседује, командант београдског Одрода Жандармерије је

²⁶⁹ Под задацима полицијских службеника предвиђена је примена широке лепезе радњи и поступака које стоје на располагању полицији. Они се свде на следеће: 1) пратити рад редарске службе, истима пружити помоћ, доводити лица која под утицајем алкохола покушавају да уђу на стадион и сл. и предузимају друге мере у складу са Законом о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама и другим законима (Жандармерија); 2) свако у својој зони одговорности, пратити кретање и понашање навијача, заустављати, легитимисати и доводити сва лица која су нарушила јавни ред и мир или код себе поседују предмете погодне за нарушавање јавног реда и мира и изазивање нерета, предузимати и друге потребне мере обезбеђења; 3) у својој зони одговорности спречавати окупљање навијача и исте упућивати према стадиону; 4) у случају нарушавања јавног реда и мира на стадиону и прањњења стадиона, извршити прихват и праћење на правцима разиласка; 5) вршити снимање камерама, како навијача на долазним правцима и правцима разиласка, тако и на самом стадиону, као и евентуалну интервенцију полицијских службеника (ОЈРМ); 6) учавати и пратити лица која су интересантна и нарушавају јавни ред и мир, у договору и уз помоћ интервентних снага полиције вршити довођење и др. (Оперативно); 7) посебно извршити покривање и опсервацију правца који воде према стадиону и места на којима је до сада долазило до нарушавања јавног реда и мира, вршења КД и сл.; 8) вршити обезбеђење објеката и предузимати мере заштите објеката од виталног значаја; 9) вршити контролу и регулисање саобраћаја на прилазним правцима ка стадиону и у граду, (УСП); 10) вршити КД преглед објекта и шире зоне стадиона, и другог простора где буде потребно, (ПДЗ); 11) предузети потребне мере обезбеђења на траси кретања гостујуће екипе, у доласку и одласку; 12) предузимати и друге мере у складу са Законом. Извор: *Службени подаци МУП-а Републике Србије.*

одредио број жандарма и извршио њихов распоред и поделу задатака. Свака чета одређује по два полицијска службеника који ће вршити надзор над функционисањем контроле организатора на улазима. Руководилац ангажованих снага ће на захтев и по процени извршити маневар снага у зависности од безбедносне проблематике на стадиону и око стадиона.

Одлуку за употребу средстава принуде у случају нарушавања јавног реда у већем обиму доноси, за тај скуп, посебно формиран Штаб и руководилац ангажованих снага Жандармерије, а по прибављеном одобрењу начелника ПУ. Средства принуде ће се употребити ако се на други начин не може извршити задатак. Употребити ће се оно средство принуде којим се гарантује успех задатка и то суздржано и сразмерно разлогу употребе и тежини дела, а на начин на који се изазива најмање штетних последица. При употреби средстава принуде полицијски службеници дужни су да чувају људске животе и проузрокују што мање повреда и материјалне штете. Надзор и контролу над применом средстава принуде врше надлежне службе унутар МУП-а Републике Србије.²⁷⁰

Приликом обезбеђивања спортске приредбе Жандармерија примењује оне врсте обезбеђења које су потребне у складу са природом задатка, а обично се спроводе кроз оперативно, логистичко и санитетско обезбеђење. Иако су предузете све неопходне службене мере у циљу обезбеђивања фудбалске утакмице која је предмет ове „студије случаја“, њена важност произилази из немилостиво догађаја који се одиграо за време трајања фудбалске утакмице. Наиме, 02. децембра 2007. године, око 16.50 часова, на стадиону ФК Црвена звезда у Београду, приликом одигравања првенствене утакмице између ФК Црвена звезда – ФК Хајдук из Куле, на северној трибини у непосредној близини капије број 8, група навијача ФК Црвена звезда напала је и повредила припадника Жандармерије, Небојишу Трајковића. Он се у том тренутку налазио на

²⁷⁰ „Хијерархијска контрола употребе средстава принуде не искључује друге видове унутрашње контроле. Унутрашњу контролу употребе средстава принуде могу спроводити и посебне службе које су формиране у Министарству унутрашњих послова. Једна од таквих служби је и Сектор унутрашње контроле полиције, задужен да врши контролу законитости рада полиције, а нарочито у погледу поштовања и заштите људских права при извршавању полицијских задатака и примени полицијских овлашћења“. Јанковић, Бојан. Контрола употребе средстава принуде у полицији Републике Србије, *Безбедност*, Београд, бр. 3, (2009), стр. 220.

службеном задатку у цивилном оделу – оперативно обезбеђење јединице (са посебним задатком да на североисточном делу стадиона лоцира лица која користе „топовски удар“ и пиротехничка средства и да их касније идентификују на излазу из стадиона). На извршењу овог задатка, уочен је и нападнут од навијачке групе са трибина. Приликом покушаја да одбије напад од себе и успостави нарушени јавни ред и мир, повређени припадник Жандармерије је употребио службено ватрено оружје (пиштољ) из кога је испалио три пројектила у ваздух, а након употребе из пиштоља извадио оквир и метак из цеви и све одбацио од себе на стазу стадиона.

Лекарска помоћ повређеном жандарму указана је на Војномедицинској академији у Београду, где је дежурни лекар констатовао телесне повреде (контузоване повреде главе, дела и екстремитета, неколико површинских посекотина коже, леве надлактице, десне шаке, десне натколенице, десне потколенице и више огреботина по телу, површне опекотине лица и леђа) због чега је задржан на Клиници за пластичну хирургију и опекотине.

Оперативним радом и анализом снимака за виновнике овог инцидента означена су два лица против којих су полицијски службеници ПС Савски венац поднели кривичну пријаву за кривично дело из чл. 323. КЗ и чл. 20. Закона о спречавању насиља на спортским манифестацијама и одређено им је задржавање. Наведене мере је одредио и квалификовао заменик Другог ОЈТ-а у Београду који је надлежан за спречавање насиља на спортским манифестацијама.

Након ових догађаја поведен је кривични поступак против Уроша Мишића који је био медијски веома пропраћен. На једној страни се налази део јавности који отворено захтева ослобађање оптужених лица због тога што нису испољили посебну злочиначку вољу, уз истовремено навођење да је реч о лицима млађе старосне доби која нису у потпуности била свесна свих негативности и опасности које су произвели њихови поступци. С друге стране, општи тренд повећања насиља на спортским приредбама које се, по правилу, испољава у екстремнијим варијантама утицао је да други део јавности захтева оштро кажњавање виновника насиља.

Слика 7: Сцене снимљене током напада на припадника Жандармерије Н. Трајковића, на стадиону ФК Црвена Звезда у Београду, приликом одигравања првенствене утакмице између ФК Црвена звезда и ФК Хајдук из Куле, 2. децембра 2007. године.

Против овог лица је покренут кривични поступак у коме је изречена казна затвора у трајању од 10 година. У поновљеном кривичном поступку исто лице је опет осуђено на 10 година затвора.²⁷¹ Важан део суђења се односио на психијатријско вештачење у циљу утврђивања психичких тј. менталних последица које је претрпео нападу („оштећени“) полицајац. Тачка на случај повређивања припадника Жандармерије стављена је коначном пресудом Апелационог суда којом је првобитна казна затвора са 10 година преполовљена на 5 година и 6 месеци. Интересантно је запазити да је суђење било пропраћено упућивањем отворених претњи и вршењем константног притиска на рад Суда. Због озбиљних претњи оштећеном припаднику Жандармерије је и након

²⁷¹ Виши суд у Београду поново је осудио Уроша Мишића на 10 година затвора за покушај тешког убиства са умишљајем жандарма Небојше Трајковића на фудбалској утакмици децембра 2007. године... Врховни суд је ту пресуду поништио и вратио предмет на поновно суђење, а Мишићев адвокат Боровије Боровић најавио је жалбу Апелационом суду на данашњу пресуду. Судија Велимир Лазовић казао је образлажући пресуду да је Мишић крив за покушај тешког убиства жандарма. Суд је, како је казао, из видео снимака са утакмице и исказа оштећеног несумњиво утврдио да је Мишић са упаљеном бакљом прилазио Трајковићевом лицу и леђима. „Суд налази да је Мишић покушао да му угура бакљу у уста. Срећа је била што је оштећени руком одгурнуо бакљу“, казао је Лазовић. Такође, суд је утврдио да је Мишић после тога наставио оштећеног да јури са бакљом и нанео му повреде које се, по налазу вештака могу квалификовати као тешке телесне. Суд је прихватио исказ оштећеног да му се Мишић обратио речима: „Где ћеш, п... жандармска“, навео је судија. Према мишљењу суда, тврдња одбране да Трајковић није био службено лице „не стоји, пошто га је тим речима Мишић препознао као жандарма“. „То је био масовни напад на једно лице, с циљем да се што теже повреди“, казао је судија и додао да је окривљени поступио са евентуалним умишљајем, а не са директним, како тврди оптужба, односно да је био свестан могућих последица. Суд је ценио све околности, младост Мишића, али и с друге стране степен агресивности и начин на који су се повреде нанете. Исто тако, навео је судија, у обзир су узете и тешке повреде Трајковића које су изазвале трајни поремећај његове личности и неспособност да обавља дужност. Мноштво Мишићевих пријатеља остало је ван суднице, а после изрицања пресуде његова сестра је судницу напустила плачући док је мајка остала у судници и саслушала образложење. „Да сам полицајац и да сам некога упуцао у главу добио бих седам година“, казао је Мишић кад су га изводили после пресуде. Адвокат Мишића Боровије Боровић најавио је да ће уложити жалбу на пресуду истичући да ће проверити да ли је извршна власт утицала на судску одлуку. „У жалбеном поступку пред Апелационим судом покушаћемо да отворимо нови претрес са овим истим доказима, на основу којих произилази да је Мишић могао да учини само кривично дело тешке телесне повреде и да је морао да му се укине притвор“, рекао је Боровић новинарима испред Палате правде. „Ми смо се понатада да има правде и да извршна власт, ипак, не може вршити било какав утицај на судске одлуке“, навео је Боровић и најавио да ће проверити да ли је тога било у овом случају. Према његовим речима, иако је изведен велики број нових доказа, и утврђено сасвим ново чињенично стање, суд је донео исту пресуду, не осврћући се на те сасвим нове доказе, који су указали да Трајковић није био на службеном задатку (на северној трибини „Маракане“), као и да је неспорно да није Мишић покушао да угура бакљу у уста. *Урош Мишић осуђен на 10 година затвора*. Види: <http://mondo.rs/a169292/Info/Drustvo/Uros-Misic-osudjen-na-10-godina-zatvora.html> (01.04.2014).

одласка у пензију било додељено физичко обезбеђење свих 24 сата, које је трајало све до 2014.године уз изузетно велике трошкове на терет државе.

У којој мери је коначна пресуда коју је изрекао Апелациони суд у Београду „праведна“ и у складу са интересима читавог друштва, које је угрожено ескалацијом насиља на спортским приредбама, остављамо на оцену научној и стручној јавности у Србији. Оно што са пуним правом можемо истаћи јесте да је полиција остала изван дневнополитичких дешавања и у свему доказала да је професионализам у раду чини достојном да одговори највишим задацима коју пред њу постављају сви грађани, укључујући и оне који у јавности доводе у питање њену искрену опредељеност да осигура неопходан ниво безбедности у друштву. Притом не треба заборавити да се осигурањем безбедности на спортским приредбама доприноси остваривању националне безбедности која у себи инпутира безбедност у свим сегментима друштва.²⁷²

4.2. Студија случаја II - Парада поноса 2010. године

Ангажовање полиције и њених посебних јединица на пољу сузбијања насиља и недоличног понашања на спортским приредбама и јавним скуповима представља сложену и високоризичну делатност. Посебну околност чине ситуације у којима се одржавају скупови који не уживају подршку већег дела грађанства.²⁷³ Један од таквих примера представља обезбеђивање јавног скупа

²⁷² „Термин ‘национална безбедност’ данас се користи за означавање далеко ширег појма од изворног значења, јер се под њим подразумева жељено стање безбедности једне државе, које се постиже елиминисањем претњи и ризика који долазе извана и изнутра. Дакле, национална безбедност је појам с вишеструким значењем. У најопштијем смислу подразумева слободу од страха, претњи и физичког насиља над становништвом, односно грађанима једне државе. Међутим, национална безбедност укључује и политичке, економске, моралне, социјалне, културне, идеолошке и нормативне елементе, што је одувек отежавало њену прецизну дефиницију. У питању је друштвено конструисан концепт безбедности једне државе, који стиче специфично значење само унутар социјалног контекста у ком држава егзистира“. Гађиновић, Радослав. Национални идентитет и безбедност модерне државе, *Журнал за криминалистику и право*, Београд, бр. 1, (2011), стр. 22-23.

²⁷³ У том погледу је занимљиво указати на карактеристике реаговања црквених великодостојника поводом одржавања параде поноса. Прво и веома важно, ни у једном моменту, нико од њих није позвао на насиље против организатора и учесника „Параде поноса“. Друго, иако се у скоро сваком реаговању осуђује насиље, уопште се не означава директни

у покрету под називом „Парада поноса“ који се одржава у Београду. Наиме, 10. октобра 2010. године је планирано одржавање јавног скупа „Парада поноса 2010“ у трајању од 11.00 до 15.00 сати на локалитету који обухвата парк „Мањез“ у Београду. Организатор Параде је удружење грађана „Геј стрејт алијанса“ и „Квирија – Центар за промоцију културе ненасиља и равноправности“ у Београду.

Слика 8: Учесници „Параде поноса“ 2010. године

Извршена је безбедносна процена заснована на подацима који указују на окупљање већег броја грађана у циљу изражавања незадовољства поводом одржавања овог јавног скупа. Процењује се да постоји могућност да међу окупљенима буде и одређени број лица склоних нарушавању јавног реда, вршењу кривичних дела и других недозвољених радњи. Предвиђено је ангажовање јединице Жандармерије као интервентне снаге на одржавању јавног реда на простору одржавања јавног скупа и ширем подручју града Београда. Уважавајући сву сложеност предстојећег задатка и ризике које собом носи одржавање оваквог јавног скупа, ангажовано је око 4.000 полицијских службеника и око 1.200 припадника Жандармерије.

починилац, иако је путем њиховог медијског деловања и преко „теренског“ рата постало јасно ко су групе које су претиле насиљем и/или спроводиле насилне акције. Треће, скоро ниједна од ових реакција не узима у обзир сложеност тренутка, узавреле ситуације на ивици друштвеног конфликта, често врло неизнијансираним речима осуђујући организаторе „Параде поноса“. Четврто, иако су изнети ставови апсолутно униформни, речник и форма њиховог изрицања се веома много разликују. Према: Карастојковић, Ивана. Безбедносна улога Српске православне цркве у догађајима у вези са Парадом поноса 2010, *Ревизија за безбедност*, Београд, бр. 4, (2010), стр. 342.

Ради спречавања ескалације насиља и недоличног понашања предвиђено је да одлуку за употребу средстава принуде у случају нарушавања јавног реда у већем обиму доноси посебно тело (Штаб) на предлог руководиоца ангажованих снага Жандармерије. Приликом обезбеђивања спортске приредбе Жандармерија је примењивала три врсте обезбеђења која се, у складу са природом и делокругом ангажовања, могу поделити у три категорије, и то: оперативно, санитарско и логистичко обезбеђење.

Слика 9: Противници „Параде поноса“ 2010. године

Припадници Жандармерије и ПУ за град Београд су према унапред сачињеном Плану били распоређени на свим виталним деловима/тачкама града. Били су опремљени свим неопходним средствима и опремом чиме се настојао постићи превентивни ефекат на потенцијалне виновнике нереда. Међутим, уредно најављен јавни скуп „Парада поноса 2010“ није протекао у мирној атмосфери, дакле без нарушавања јавног реда и мира, повређивања људи и наношења материјалне штете. Према пријави организатора очекује се присуство између 500 и 1.000 учесника скупа међу којима и представници домаћих и страних медија, невладиног сектора, политичких партија, државних

и академских институција, међународних организација, амбасада, као и представници страних ЛГБТ организација и страни држављани.

Слика 10: Припадници Жандармерије и полиције су у складу са Планом обезбеђења омогућили одржавање „Параде поноса“ и поред жестоких напада противника Параде.

Десничарске организације су пријавиле јавни скуп у покрету „Породична шетња“ за 09.10.2010. године у времену од 13.00 до 16.00 часова. Постоје сазнања да би овај скуп могао да се настави и након пријављеног времена одржавања, на тај начин што би учесници скупа, у циљу спречавања одржавања геј параде, заузели простор парка „Мањеж“, задржали се у парку до следећег дана и на тај начин онемогућили окупљање учесника и одржавање „Параде поноса 2010“. Заговорници овакве идеје позивају на масовно окупљање, наглашавајући да реализација Параде зависи од броја њених окупљених противника.

На основу приказаног чињеничног стања није једноставно проценити присуство општих и посебних безбедносних ризика који се односе на организацију јавног скупа у покрету „Парада поноса 2010“. Најпре су се претње учесницима Параде појавиле одмах након објављивања планова да се Парада одржи. У претњама које су долазиле од разних екстремистичких десничарских организација позивало се на физички обрачун и линч учесника и учесница. Око 6.500 хулигана изазвало је nerede у Београду нападом на полицију и поједине зграде.

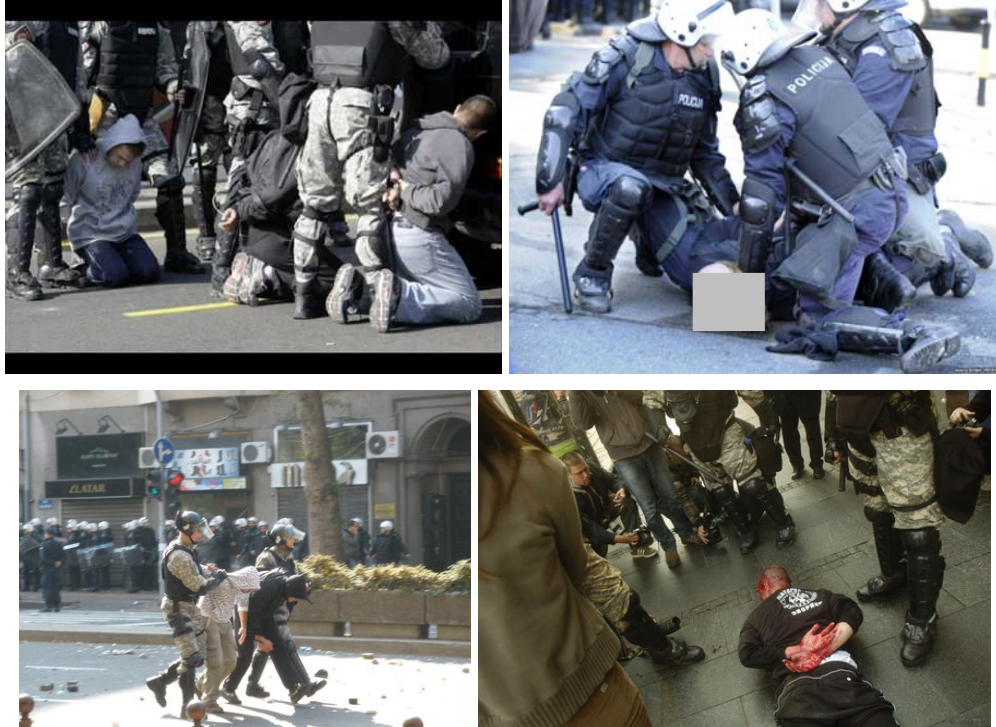
Слика 11: „Парада поноса“ 2010. Сукоби хулигана са полицијом

Слика 12: Током нерета на „Паради поноса“ 2010. повређених је било
међу хулиганима и међу припадницима полиције.

Слика 13: „Парада поноса“ 2010. Током нерета хулигани су запалили седиште Демократске странке, каменовали РТС, седиште СПС и ЛДП и запалили више аутомобила.

Слика 14: „Парада поноса“ 2010. Ухапшен је велики број хулигана.

Демонстранти су камењем, металним шипкама, бетонским деловима жардињера, циглама, каменим коцкама са калдрме и дрвеним моткама напали кордоне полиције и Жандармерије покушавајући да пробију линију блокаде. Ефикасном интервенцијом полиције маса је разбијена, што је резултовало ломљењем излога на локалима, рушењем саобраћајних знакова и сигнализације, паљењем контејнера итд. Том приликом теже и лакше је повређено око 120 припадника полиције и Жандармерије и око 50 лица учесника у нередима.

Према неким информацијама, тек 10% хулигана су припадници десничарских организација, док су остали чланови навијачких група. Од око 250 ухапшених, чак 60% не живи у Београду.

Сумирајући изложено чињенично стање можемо са сигурношћу рећи да припадницима МУП-а Републике Србије припада велика заслуга за спречавање шире и дубље ескалације нереди који би били праћени великом материјалном штетом и људским жртвама на јавном скупу „Парада поноса 2010“. С обзиром на то да су за обезбеђење непосредно били ангажовани припадници ПУ за град Београд и Жандармерије, на њима је почивала читава концепција обезбеђења овог јавног скупа. Не треба заборавити да су хулигани својим поступцима настојали испровоцирати отворене сукобе са полицијом како би могли себе представити као жртве „неоправдано примењене силе“.²⁷⁴

²⁷⁴ „Посебно питање је наравно у име којих вредности (да ли очувања патријархалног морала, традиционалних породичних вредности и сл.) се може правдати доношење огромне материјалне штете, поред већ поменутих људских жртва, у једној и онако сиромашној земљи безобзирним уништавањем исте, јер ће нанета штета ипак морати да се накнади из буџета, и да ли такве рушилачке вредности дели већина грађана. Чини се да је тиме дат врло лош пример младима, да уместо да чувају и изграђују своју земљу они је немилосрдно и некажњено уништавају. Да ли је то патриотизам и испољавање љубави према својој земљи или слабост државе да обезбеди неговање и вредновање стваралачких, креативних способности својих чланова, посебно младе генерације?“. Јанчић, Меланија. Слобода мирног окупљања и забрана дискриминације на основу сексуалне оријентације, *Темид*, Београд, бр. 2, (2013), стр. 162.

VI УПОРЕДНО - ПРАВНА ИСКУСТВА У СПРЕЧАВАЊУ НАСИЉА НА СПОРТСКИМ ПРИРЕДБАМА

Насиље и недолучно понашање на спортским приредбама представља феномен присутан у већини држава у свету. Ова врста насиља је нарочито присутна у државама Латинске Америке у којима се одржавање фудбалских утакмица сматра једним од најважнијих друштвених догађаја. Већи део становништва у време одигравања важних фудбалских утакмица узима годишње одморе или, пак, привремено обуставља рад на плантажама и другим пољопривредним добрима. У оваквим ситуацијама нарочито долази до изражаја јужноамерички темперамент који се испољава у вршењу насиља и недолучном понашању према навијачима и навијачким групама супарничког табора. У томе нарочито предњачи Аргентина у којој је међусобно обрачунавање припадника различитих навијачких група део готово сваког фудбалског догађаја.²⁷⁵

Ескалација насиља и недолучног понашања на спортским приредбама представља хроничан проблем са којим се суочавају и многе европске државе. Вршење насиља од стране навијачких група се нарочито везује за Велику Британију, Француску, Италију, Хрватску, БиХ, Црну Гору, Србију и друге

²⁷⁵ Навијачке скупине у Аргентини, или како се тамо зову *Barra Bravas*, више су од навијача – слободно их можемо назвати правим малим криминалним организацијама. Познати су по извлачењу не само улазница, већ и новаца из клуба, али и по фантастичним декорацијама на утакмицама. *La Hinchada Mas Popular* је ван стадиона, иако често и на њему, агресивна скупина која је у сталним сукобима с другим навијачким скупинама, посебно с навијачима *Rosario Centrala*. Утакмице између два клуба неријетко завршавају прекидима, а бацање сузаваца на трибинама је постао уобичајени декор. Међутим, као у случају 14-годишњег *Waltera Caceresa*, или шефа навијача *Newellsa Roberta Pimpia Caminosa*, који је убијен, а његово тијело остављено испред болнице, сукоби знају завршити и смрћу. *Ala hinchada mas popular*, Newell's Old Boys, Argentina. Извор: <http://kult.com.hr/rubrike/sport/1834-najopasnije-navijacke-skupine.html> (10.04.2014).

државе. У свакој од ових држава су покренути правни механизми како би се створили прецизни законски оквири у којима је јасно раздвојен дозвољен од забрањеног начина понашања и навијања на спортским приредбама.

С обзиром на то да се правни системи разликују према подели на англосаксонске и европскоконтиненталне, начин и модалитети правног регулисања насиља и недоличног понашања на спортским приредбама у непосредној су вези са припадношћу државе једном од ових система. Тако, англосаксонски правни систем одликује велика неуједначеност на нормативном плану, што утиче на присуство различитог начина „правног“ третирања насиља у свим сферама друштва, укључујући ту и спортске приредбе и јавне скупове. Иако у готово свим државама англосаксонског правног подручја постоје законски оквири за сузбијање насиља и недоличног понашања на спортским приредбама, постоји велико шаренило међу њима код одређивања врсте и броја кривичних дела и прекршаја, овлашћења полиције, могућности кажњавања спортских клубова итд. С друге стране, државе које припадају европскоконтиненталном правном подручју одликује већа везаност за релевантне законске и подзаконске прописе. С обзиром на чињеницу да европскоконтиненталном правном систему припада и наша држава, евидентно је присуство заједничких елемената у регулисању начина сузбијања насиља и недоличног понашања на спортским приредбама. То се нарочито испољава у сфери кривичног, прекршајног и посебног законодавства којим се експлицитно регулише начин и модалитети у сузбијању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама.

1. УЈЕДИЊЕНО КРАЉЕВСТВО ВЕЛИКЕ БРИТАНИЈЕ

Насиље и недолично понашање на спортским приредбама представља феномен који се посебно везује за Велику Британију. У државама које се налазе у њеном саставу вршење ове врсте насиља постало је део спортске, тачније фудбалске свакодневнице. То је првенствено био случај са Енглеском која се иначе сматра колевком фудбала. У почетку се насиље на фудбалским утакми-

цама везивало за припаднике сиромашнијег дела становништва које је било склоније вршењу ове врсте насиља у односу на припаднике виших друштвених слојева. Међутим, судећи по резултатима спроведених истраживања, у Енглеској је све више хулигана на фудбалским стадионима који потичу из богатијих слојева у друштву.²⁷⁶

Два догађаја из осамдесетих година 20-тог века који су везани за фудбалске клубове из Енглеске могу се означити као крај ере хулиганизма у овој држави и прави пример обрачуна државе са хулиганизмом.

Први је трагедија која се десила 29.05.1985.године на белгијском стадиону „Хејсел“ на финалној утакмици тадашњег Купа европских шампиона између Јувентуса и Ливерпула, када је погинуло 39 навијача Јувентуса а повређено око 600 навијача оба тима.

Слика 15: Трагедија на стадиону Хејсел

Други догађај је повезан са трагедијом на стадиону „Хилсборо“ у Шефилду од 15.04.1989.године, када је одиграна утакмица полифинала ФА купа између Ливерпула и Норингем Фореста, и тада је погинуло 96 а повређено 766 навијача.

Слика 16: Трагедија на стадиону Хилсборо

У Енглеској је пре више од две деценије сазрела идеја о потреби посебног правног уређења области вршења насиља и недоличног понашања на

²⁷⁶ Јанковић, Сретко. Сузбијање насиља у спорту, *Правни живот*, Београд, бр. 9, (2005), стр. 321.

спортским приредбама. Тако је 1989. године донет посебан Закон о фудбалским навијачима (*Football Spectators Act*).²⁷⁷ Овај законски акт је важио на подручју Енглеске и Велса.²⁷⁸ У уводном делу Закона указује се на циљ законодавца да овим путем предупреди вршење насиља на спортским приредбама кроз систем издавања безбедносних сертификата без којих није могуће одржавање фудбалске утакмице. Предвиђена је забрана приступа лицима која су означена као виновници насиља и недоличног понашања на фудбалским утакмицама у Енглеској. Закон о фудбалским навијачима не представља у свему целовит законски акт јер у његовим одредбама проналазимо упућујуће правне норме. Њима се упућује на примену Закона о јавном реду у делу који се односи на прописивање и кажњавање за кривична дела која се врше на фудбалским утакмицама.²⁷⁹

²⁷⁷ Football Spectators Act 1989, chapter 37, Her Majesty's Stationery Office, London. Види: http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1989/37/pdfs/ukpga_19890037_en.pdf (12.04.2014).

²⁷⁸ Вршење насиља на спортским приредбама у Велсу није само карактеристично за фудбалске утакмице. „Према истраживању спроведеном за ‘*Injury Prevention*’ које је пратило број повреда насталих на спортским приредбама од маја 1995. до априла 2002. године, није пораз тај који је ‘окидач’ насилног понашања, већ победа тима са којим су се навијачи идентификовали. Истраживачи су посматрали број навијача који су затражили медицинску помоћ током међународних рагби утакмица у Кардифу. Ово је изузетно популаран спорт у Велсу и привлачи око седамдесет хиљада (70.000) навијача. Истраживачи су пратили број повреда само у Ургентном центру Кардифа који је од стадиона удаљен неколико километара. У периоду истраживања, од маја 1995. до априла 2002. године, одиграно је укупно 106 мечева, на гостовањима и код куће. У том периоду забележено је скоро 27.000 повређених навијача. У просеку, 30 повређених је захтевало медицинску помоћ на дан утакмице и један дан након утакмице. Данима кад није било утакмица, просечан број повређених је износио 21. Кад су у обзир узели и место одигравања утакмица, гостовање или домаћи терен, закључили су да битнијих одступања од добијених резултата нема. Када је Велс добијао утакмице просечан број повређених је износио 33, а када би губио 25. Ови резултати су показали да на насиље утичу и позитивни исходи утакмица, највероватније подижући ниво самопоуздања и патриотске осећаје навијача“. Парчина, Ивана. Насиље на спортским приредбама, *Менаџмент у спорту*, Београд, бр. 1, (2010), стр. 104.

²⁷⁹ „Посебност законодавне технике коју је употребио енглески законодавац огледа се у томе што је одредбама Закона о фудбалским навијачима прописано да ће се у сврху сузбијања и кажњавања аката насиља на фудбалским утакмицама, недозвољеним понашањем на фудбалским стадионима (у ствари насиљем извршеним на фудбалском стадиону) за време одржавања фудбалских утакмица, сматрати и било који облик изазивања расне мржње који је Законом о јавном реду прописан као кривично дело. Тиме је једно кривично дело које се може извршити на било ком јавном скупу или путем средстава јавног информисања, директно повезано са спортским догађајем – фудбалском утакмицом и квалификовано као акт насилничког понашања на фудбалској утакмици“. Шупут, Дејан. Правни оквир који уређује борбу против насиља на спортским приредбама у европским државама, *Страни Правни Живот*, Београд, бр. 1, (2010), стр. 240.

Првобитно успостављен правни оквир за спречавање насиља на спортским приредбама више пута је мењан и допуњаван. Тако је 1991. године донет Закон о деликтима на фудбалским утакмицама који је 1999. године измењен и допуњен Законом о деликтима и нередима на фудбалским утакмицама. Затим је 2000. године, ради даљег побољшања правних механизма који треба да послуже сузбијању насиља и другог противправног понашања на фудбалским стадионима, донет Закон о нередима на фудбалским утакмицама, који је већ 2002. године измењен и допуњен Законом о изменама и допунама Закона о нередима на фудбалским утакмицама.²⁸⁰

Не треба хулиганизам на спортским приредбама, а нарочито фудбалским утакмицама, у Великој Британији везивати искључиво за Енглеску. Важно је указати на раширеност хулиганизма на спортским приредбама у Шкотској који је остајао у сенци далеко познатијег енглеског хулиганизма. Довољно је подсетити се финала шкотског купа 1980. године када се шкотски фудбал налазио на самом дну. Тада се пред очима гледалаца одвијао несвакидашњи приказ дивљања и туча између стотина навијача фудбалских клубова Селтик и Ренцери. Ради сузбијања екстремног насиља ангажована је коњичка полиција. Поред нереди, гледаоци широм света су били шокирани када су видели да Шкоти, још увек, везују шалове око врата и носе панталоне „звонцаре“. Насиље и недолично понашање на спортским приредбама у Шкотској посебно је обележило деловање једне од најозлоглашенијих екипа у историји фудбалског хулиганизма познатије под именом - *Aberdin soker kezuals* (ASC).²⁸¹

²⁸⁰ Шупут, Дејан. Проблеми у примени прописа намењених борби против насиља и недоличног понашања на спортским приредбама, *Журнал за криминалистику и право*, Београд, бр. 2, (2012), стр. 93.

²⁸¹ Бримсон Даги, *Еврокризис – успон и експанзија хулиганизма у Европи (превод Коста Савић)*, Булевар, Београд, 2008, стр. 71-72.

2. САВЕЗНА РЕПУБЛИКА НЕМАЧКА - СВЕТСКО ПРВЕНСТВО У ФУДБАЛУ 2006. И МЕРЕ ЗА СПРЕЧАВАЊЕ НАСИЉА

Иако немачка држава спада у ред најуређенијих земаља у Европи, немачко друштво се озбиљно суочавало са насиљем и недоличним понашањем навијачких група. Од седамдесетих година прошлог века па све до уједињења две Немачке, вршење насиља на спортским приредбама везивало се за тадашњу СР Немачку. Под њим се подразумевају активности навијачких група одређених фудбалских клубова, попут навијача Арменије из Билефелда, који су били склони вршењу насиља. Овакви случајеви насилничког понашања навијачких група нису ни изблиза били једнаки навијачком насиљу присутном у Енглеској, Италији и другим европским државама.

Крајем осамдесетих година прошлог века хулиганизам младих људи на спортским приредбама тј. фудбалским утакмицама у Немачкој прераста у озбиљан друштвени проблем. Важан догађај за даљу експанзију хулиганизма у овој држави представља Европско првенство у фудбалу одржано 1988. године. Оно је било праћено насиљем немачких и навијачких група других држава учесница Европског првенства. Према званичним полицијским извештајима, том приликом је ухапшено преко 1.200 навијача који су завршили у притвору. Притом, више од две трећине ухапшених навијача били су Немци. Пад Берлинског зида који је означио уједињење Немачке државе довео је до прожимања две различите културе. Настају тензије између хулиганских и *ultra* група које навијају за исте клубове. У већини клубова су *ultrasi*, који су полунасилни, старости између 15 и 20 година, док су прави хулигани старости између 25 и 40 година. Надаље, старији хулигани се у тучама придржавају кодекса понашања, док су млађи хулигани склонији употреби оружја.²⁸²

Недуго након уједињења Немачке долази до ескалације насиља и недоличног понашања на спортским приредбама. Један такав случај се догодио 1999. године у Немачкој, када је фудбалски клуб Манхајм гостовао у

²⁸² *Ibid.*, стр. 107-108.

Офенбаху. На овој фудбалској утакмици је дошло до нереда међу противничким навијачима, што је условило коришћење воденог топа како би полиција успела да успостави нарушени ред и мир. Нереди су настављени на градским улицама где је направљена штета на једном полицијском аутомобилу.²⁸³

Након лоших искустава са хулиганизмом који се испољавао на спортским приредбама тј. фудбалским утакмицама, Немачка је последњих деценија увела ред у овој области. Суочена са наслеђем Источне Немачке, које се делимично преливало на територију која је некада припадала Западној Немачкој, немачка држава је предузела низ мера како би се стало на пут хулиганизму.

а) У оквиру припрема за Светско првенство 2006. године у изградњу нових и реконструкцију старих стадиона уложено је око милијарду евра, а добар део је отишао на оно што потпада под безбедност, највише на камере.²⁸⁴

б) Поред релевантне законске и подзаконске регулативе, у Немачкој се насиље у спорту покушава сузбити пројектима чији је циљ успостављање сарадње између навијача и њихових удружења (група), затим клубова и органа реда, дакле полиције. Тзв. навијачки пројекти (нем. *fanprojekte*) у Немачкој циљано утичу на развијање сарадње и размену информација кључних актера.²⁸⁵

„Едукативни програми, усмерени на навијаче, могу показати праве резултате ако их је усвојила локална средина, покренутим унутар локалног клуба или града у коме се клуб налази. Утицај ових програма је део шире превенције или других безбедносних програма имплементираних на локалном нивоу. У пракси, едукација навијача се одвија на различите начине, углавном због тога што су навијачи различитих профила, али и због различитих испољавања хулиганизма, те је из тог разлога у свакој земљи различит начин деловања на овај проблем. Едукација навијача је флексибилан концепт, прилагођен свакој

²⁸³ *Ibid.*, стр. 111.

²⁸⁴ Станковић, Владимир. Насиље, огледало друштва, *Време*, Београд, бр. 982, 29. октобар 2009. године.

²⁸⁵ Савковић Марко, *Да ли је могуће замислити спорт без насиља у Србији?*, Београдски центар за безбедносну политику, Београд, 2011, стр. 2.

ситуацији на терену, у складу са локалним потребама и специфичним националним културама. Ови програми су највише развијени у Белгији, Немачкој и Холандији. У овим земљама активности предузимају тимови стручњака специјализовани у социјалном или образовном раду и који су упознати са навијачком супкултуром. Због осетљивости области у којима се спроводе активности и комплексности психосоцијалних проблема, за рад са навијачима су задужени тимови експерата²⁸⁶.

Сумирајући изложено, можемо са сигурношћу закључити да је Немачка најбољи пример државе која је изградила успешан модел и стратегију у борби против насиља и недоличног понашања на спортским приредбама. Под тим подразумевамо активно учешће државе, локалне заједнице, спортских клубова, удружења навијача који настоје заједничким снагама успоставити неопходан ниво безбедности свих учесника на спортским приредбама. Према нашем мишљењу, то је пут који треба следити и у нашој земљи, посебно у ситуацији када се укупни реформски процеси у нашем друштву одвијају по узору на Немачку и друге развијене земље Европске уније. Недостатак финансијских средстава треба превазилазити кроз развијање тесне сарадње између владиног и невладиног сектора. На тај начин би се едукативни програми усмерени на превенцију насиља и недоличног понашања на спортским приредбама одвијали у форми пројеката са којима би требало аплицирати код домаћих и међународних донатора.

3. ИТАЛИЈА - ИСКУСТВА И ПРАКСА У СПРЕЧАВАЊУ НАСИЉА НА СПОРТСКИМ ПРИРЕДБАМА

Италија припада групацији европских држава у којима је насиље и недолично понашање на спортским приредбама незаобилазан део друштвеног живота младих људи. Ова врста насиља је ескалирала током осамдесетих и

²⁸⁶ Јанковић, Бојан. Превенција насиља на спортским приредбама, *Гласник права (online)*, Правни факултет, Крагујевац, 2010.

деведесетих година прошлог века. У том контексту, важно је указати на догађај који се десио 28.10.1979. године, када је на римском Олимпику, на дербију, ракетом у главу погођен навијач ФК Лацио од стране једног припадника навијача ФК Рома из групе „Fedayn“. Ово није био усамљен инцидент на италијанској фудбалској, тачније навијачкој сцени. На насловним страницама новина о навијачима се писало у негативном светлу што је довело до популаризације „ultra“ покрета међу младима у Италији.

Током деведесетих година „ultra“ покрет постаје изразито модеран, услед чега поједини његови чланови постају познате особе у целој Италији. У том периоду је запажена законодавна активност на стварању правних оквира за сузбијање насиља и недоличног понашања на спортским приредбама. Године 1989. доноси се Закон бр. 401 који се односи на „Интервенције у сектору игара и нелегалних клађења и заштита коректног понашања у одржавању спортских манифестација“. Овим законским актом је прописана зона забрањеног понашања у облику конкретних инкриминација. Прописано је дело „тешке или најтеже телесне повреде нанете радницима задуженим за контролу места где се одвијају спортске манифестације, док су били на дужности за време спортских манифестација“ (члан 6). За одржавање реда на спортским приредбама предвиђена је надлежност припадника и официра судске полиције.

Закон бр. 401 од 1989. године замењен је новим Законом о борби против насиља на фудбалским утакмицама који је донет 2007. године. Овим законом је прописана казна од 5 до 15 година затвора за оне изгреднике који се током нереди на фудбалским утакмицама буду опирали хапшењу, или се на било који други начин буду физички супротстављали полицији и редарима током нереди. Поред тога, као ново кривично дело прописано је поседовање пиротехничких средстава (ватромета, бакљи и сигналних ракета) од стране навијача у периоду од 24 часа пре одржавања фудбалског меча, као и за време одигравања утакмице. Законом је такође прописана и новчана казна у висини од 20.000 до 100.000 евра за фудбалске клубове који изврше прекршај тиме што као правна

лица одржавају институционалне везе или подржавају рад екстремних навијачких група које су регистроване као изгредничке навијачке групе.²⁸⁷

Специфичности у поступању према лицима која врше насиље на спортским приредбама уочљиве су кроз примену посебних процесних решења. Она се састоје у директном суђењу у следећим случајевима:

- кршења забране приступа спортским приредбама;
- бацања или коришћења опасних материјала на места на којима се одвијају спортске приредбе или на местима за заустављање, транзит или транспорт лица која учествују или присуствују тим приредбама или у непосредној близини тих места чак и 24 сата пре или после одвијања спортске приредбе;
- изласка на терен за игру;
- поседовања пиротехничких средстава или другог опасног материјала на местима на којима се изводе спортске приредбе, или на местима за заустављање, транзит или транспорт лица која учествују или присуствују тим приредбама или у непосредној близини тих места чак 24 сата пре или после одвијања спортске приредбе и под условом да оно што се догађа има везе са том спортском приредбом;
- кршења забране приступа спортским приредбама изречене од суда.

Поред прекршаја које могу извршити физичка лица, индивидуално или у саставу навијачких група, предвиђена је прекршајна одговорност правних лица - фирми које организују домаћа фудбалска такмичења. Тако је, на пример, због неизвршене нумерације места за седење и непоштовање прописа који се односе на емисију, уступање и продају улазница за утакмицу, предвиђена административна казна у новчаном износу од 2.582 до 10.329 евра и повлачење овлашћења за коришћење објекта за фудбалске сусрете у организацији Италијанског фудбалског савеза. Интересантно је запазити да због ангажовања мањег броја стјуарда од броја предвиђеног Планом који је усвојила Оперативна група

²⁸⁷ Шупут, Дејан. Правни оквир који уређује борбу против насиља на спортским приредбама у европским државама, *op. cit.*, стр. 244.

за безбедност, префект округа у коме фирма (прекршилац) има седиште ту фирму може казнити административном казном у износу од 5.000 до 20.000 евра.

Поред наведених прописа, у Италији је на снази већи број пратећих законских и подзаконских прописа којима се правно уређују начин и модалитети сузбијања насиља и недоличног понашања на спортским приредбама. Овако изражено „богатство“ правних прописа настаје као реакција на све присутнији хулиганизам и насиље које врше организоване навијачке групе и екстремно настројени појединци. Једна од познатијих навијачких група је „Irriiducibili“ коју чине присталице фудбалског клуба „Società Sportiva Lazio“ из Рима. Они представљају најкорелије и најбруталније хулигане у Италији. Осим што се брутално обрачунавају са навијачким групама других фудбалских клубова (Рома, Наполи и др.), припадници навијачке групе „Irriiducibili“ су познати као промотери нацистичке идеологије.

Можемо закључити да је свеобухватна акција у Италији дала резултате на подручју сузбијања насиља и хулиганизма на спортским приредбама, а посебно на фудбалским утакмицама. Међутим, евидентно је да присуство насиља на спортским приредбама није у потпуности искорењено, па је зато важно наставити континуиране активности, у спреси полиције и правосуђа, у правцу даљег откривања и кажњавања лица која у њему учествују. Велики допринос овој борби може дати позитиван став јавности која ће подржати активности државних органа на подручју сузбијања свих облика насиља које се врши непосредно пре, за време и након одржавања спортских приредаба.

4. РЕПУБЛИКА ХРВАТСКА - ЗАКОНСКА РЕШЕЊА ЗЕМЉЕ СА ИСТОМ ПРАВНОМ ТРАДИЦИЈОМ

Хрватска је по угледу на друге европске државе озаконила област којом се регулише начин осигурања безбедности на спортским приредбама. То је учињено доношењем посебног Закона о спрјечавању нереда на шпортским натјечањима од 2003. године.²⁸⁸ Овај Закон је више пута мењан и допуњаван у

²⁸⁸ Закон о спрјечавању нереда на шпортским натјечањима („Народне новине РХ“, бр. 117/03-34/11).

складу са потребама друштва да константно унапређује постојећи начин сузбијања насиља на спортским приредбама. У почетним одредбама је експлицитно наведена сврха овог Закона а то је: „осигуравање сигурности гледатеља, натјецатеља и других судионика шпорског натјечања или шпорске приредбе и стварање окружења које спрјечава, сузбија и санкционира недолично понашање, неред, те насиље, прије, за вријеме и након шпорског натјечања или шпорске приредбе, заштита гледатеља који се долично понашају, заштите других грађана и њихове имовине и имовине правних особа те стварање увјета да шпорско натјечање или шпорска приредба што више придоније квалитети живота грађана, особито младежи“.²⁸⁹

Законом се прописују:

- „протуправна понашања прије, за вријеме и након шпорског натјечања или шпорске приредбе (у даљњем тексту: шпорско натјечање)
- обвезе и одговорности шпорских удруга, установа и трговачких друштава (у даљњем тексту: шпорски клуб) који су организатори или судјелују у шпорском натјечању, те шпорских савеза и других шпорских удруга више разине,
- посебни увјети које мора испуњавати шпорски објект и обвезе власника или корисника шпорског објекта,
- обвезе и одговорности гледатеља шпорског натјечања, особито ограничавања у могућности присуствовања шпорском натјечању;
- обвезе и одговорности шпорташа, тренера, судаца и других особа које воде шпорско натјечање;
- обвезе и одговорности средстава јавног приопћавања;
- обвезе и овласти министарства надлежног за шпорт и министарства надлежног за унутарње послове у провођењу овога Закона,
- казнена дјела, прекршаји и санкције за протуправна понашања прописана овим Законом“.²⁹⁰

Посебно се одређују појам и карактеристике противправног понашања, које укључује поседовање или конзумирање алкохолних пића, уношење

²⁸⁹ *Ibid.*, Члан 1. Закона о спрјечавању нереди на шпорским натјечањима.

²⁹⁰ *Ibid.*, Члан 2. Закона о спрјечавању нереди на шпорским натјечањима.

недозвољених средстава, подстицање на мржњу или насиље на основу расне, националне, регионалне или верске припадности и др. Организатор спортске приредбе је дужан да у сваком конкретном случају процењује присуство реметилачких фактора који могу произвести појављивање и даљу ескалацију насиља и недоличног понашања. Законодавац је предвидео низ додатних мера које треба предузети у случајевима када је одржавање спортске приредбе повезано са посебним ризицима. Отуда је коришћење редара предвиђено код спортских приредаба које се одржавају на подручју две или више жупанија, на нивоу државе или као међународно такмичење. Поред тога је неопходно да је у конкретном случају спортска приредба означена високоризичном услед чега проистиче обавеза да најмање 30% лица која обављају послове обезбеђења морају бити запослени у привредном друштву или приватном обезбеђењу које се бави пословима заштите лица и објеката.

Предвиђени су посебни услови за спортске објекте а тичу се архитектонско-техничких капацитета који морају бити у складу са међународним и европским стандардима. Поред тога, спортски објекти (стадиони) морају бити прилагођени савременим безбедносним стандардима, чиме се доприноси подизању нивоа тзв. пасивне безбедности, што представља важну карику у сузбијању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама.²⁹¹

С обзиром на то да Хрватска има нешто дужу правну традицију у законском регулисању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама, израженог у доношењу посебног законског акта који је, притом, више пута новелиран и прилагођаван новим захтевима, уочљив је савремени приступ у дефинисању права и обавеза свих актера спортског догађаја.²⁹² Отуда

²⁹¹ Под пасивном безбедношћу се подразумева конципирање архитектонско-техничких услова на спортским објектима којима се постављају физичке препреке (ограде) како навијачи не би могли да уђу на терен, велики број споредних излаза ради брже и лакше евакуације у случају нереди, улази на којима се налазе постављени детектори за метал и др.

²⁹² “Упркос томе што су се измене и допуне ЗСНШН из 2006. и 2009. године показале ефикасне јер је повећана безбедност на спортским стадионима те је дошло до сузбијања противправних понашања, важно је истаћи како наведене измене и допуне нису деловале ефикасно према свим навијачима. Наиме, без обзира на поштрене прекршајне санкције, поједини навијачи наставили су са чињењем противправних понашања, па тако и они који су већ били осуђивани

прописане обавезе можемо поделити у складу са субјектима који их морају испуњавати.

а) Обавезе организатора спортског такмичења обухватају формирање редарске службе са тачно утврђеним овлашћењима њених припадника. Обим и садржај овлашћења редарске службе у непосредној су корелацији са проценом стања и могућности избијања нереда и насиља на спортској приредби. Процену врши организатор спортске приредбе у сарадњи са полицијом. У складу са својим овлашћењима редари су дужни:

- „штитити судионике шпортског натјецања те имовину која се налази у шпортском објекту,
- утврдити посједује ли особа улазницу или другу одговарајућу исправу и др.,
- утврдити посједује ли особа која улази или се налази на шпортском објекту алкохолно пиће, дрогу, пиротехничка средства, оружје, или друге предмете погодне за наношење озљеда и др.,
- утврдити посједује ли особа која улази или се налази на шпортском објекту транспаренте, заставе, симболе и др.,
- забранити приступ у шпортски објект особи која је у алкохолизираном стању или под утјецајем дроге и др.,
- забранити гледатељима пријелаз из једног дијела шпортског објекта у други дио,
- задржати гледатеља који се насилно понаша или другачије ремети ред и мир на шпортском натјецању и предати га полицији и др.“²⁹³

б) Обавезе у вези са спортским објектом тичу се архитектонско-техничких услова које мора задовољити објекат намењен одржавању појединих врста спортских приредаба. Прописано је да спортски објекат поседује

прекршајно. Управо ради тога ове најновије измене ЗСНШН из 6/2011 године требале би још ефикасније деловати на починиоце противправних понашања те их одвратити од таквих понашања, као и превентивно деловати на остале да се не понашају противправно“. Приморац, Дамир и сар., Казнена дјела у Закону о спрјечавању нереда на шпортским натјецањима с освртом на мјере опреза према Закону о казненем поступку, *Зборник радова Правног факултета у Сплиту*, Сплит, бр. 4, (2011), стр. 828.

²⁹³ *Ibid.*, Члан 10. Закона о спрјечавању нереда на шпортским натјецањима.

довољан број улаза и излаза, да се могу поставити ограде и препреке ради одвајања навијача, да улазним и излазним вратима/капијама морају руковати оспособљена лица, да се у ванредним ситуацијама обезбеди могућност да гледаоци изађу на терен, да спортски објекат мора имати план евакуације и др.

в) Обавезе гледалаца односе се на гледаоце (навијаче) и поступање полиције у вези са навијачима. Гледалац, за време доласка на спортско такмичење, као и у току и након спортског такмичења не сме противправно да се понаша. Таквом гледаоцу забраниће се и спречити долазак на спортско такмичење, биће удаљен из спортског објекта и његове околине, и може му се изрећи прекршајна санкција утврђена овим и другим законима као и кривичноправне санкције за кривична дела.²⁹⁴

Полиција је овлашћена да лицу које се изјасни као навијач или носи навијачке ознаке или за коју претпоставља да иде на спортско такмичење, а које својим понашањем побуђује основану сумњу да је под утицајем алкохола или опојних дрога или се другачије противправно понаша, утврди идентитет, претражи је да би утврдила да ли носи алкохолно пиће или опојне дроге, пиротехничка средства, оружје и друга средства погодна за nanoшење повреда или за стварање нереда и насиља, носи транспаренте, заставе, симболе и слично који садрже расистичке или друге поруке које могу изазвати мржњу и друго.

г) Обавезе спортиста и других учесника у спортском такмичењу представљају посебну врсту обавеза. Ова лица су дужна да у својим јавним наступима популаризују спортске идеје које искључују расистички или други сличан приступ спортистима и навијачима супарничког спортског клуба. Спортски клубови, спортски савези и друга спортска удружења вишег ранга ће својим актима утврдити санкције које ће се предузимати према спортистима, тренерима и члановима управљачких тела спортских клубова, ако су њихови јавни наступи или понашање пре, за време или након одржавања спортског

²⁹⁴ Види: *Ibid.*, Члан 24. Закона о спречавању нереда на спортским натјецањима.

такмичења могли изазвати или су изазвали противправно понашање гледалаца.²⁹⁵

д) Обавезе средстава јавног информисања су да не износе или објављују ставове уредништва или својих новинара, који изражавају расистички или други несношљив приступ према неком спортском клубу, његовим спортистима и навијачима. Средства јавног информисања не смеју износити или објављивати ставове других лица која изражавају расистички или други несношљив приступ према неком спортском клубу, његовим спортистима и његовим навијачима, осим ако истовремено на недвосмислен начин осуђују друштвену и законску неприхватљивост таквих ставова.²⁹⁶

Због кршења одредаба Закона о спрјечавању нереда на спортским натјецањима прописана је примена посебних казних мера. То су: новчана казна, казна затвора и заштитне мере, а за малолетне прекршиоце и васпитне мере.²⁹⁷ Надлежност за покретање прекршајног поступка је подељена између полицијске управе надлежне према месту одржавања спортског такмичења и организатора спортског такмичења.²⁹⁸

²⁹⁵ Види: *Ibid.*, Члан 29. Закона о спрјечавању нереда на спортским натјецањима.

²⁹⁶ Види: *Ibid.*, Члан 30. Закона о спрјечавању нереда на спортским натјецањима.

²⁹⁷ Поред одредби овог Закона, на малолетне прекршиоце се примењује посебно законодавство. Интересантно је запазити да је у Хрватској присутна специфична законска ситуација у делу који се односи на малолетничко кривично законодавство. Наиме, кривичноправни статус малолетника регулисан је посебним Законом о судовима за младеж из 1997. године, који је више пута допуњаван. Поред тога, у Хрватској је у јулу месецу 2011. године усвојен нови Закон о судовима за младеж који ступа на снагу 01. септембра исте године (члан 128. Закона). Значајан искорак у правцу законског уређења материје о извршавању кривичних санкција према малолетницима представља доношење посебног Закона о извршавању санкција изречених малолетницима за казнена дјела и прекршаје из 2009. године. Бановић Божидар, Локсић Иван, *Малолетнички затвор у законодавству и пракси*, Факултет за безбедност, Београд, стр. 55-56.

²⁹⁸ “Из података наведених у Коначном приједлогу Закона о измјенама и допунама Закона о спрјечавању нереда на спортским приредбама видљиво је како су радници полиције, ради различитих облика противправних понашања на спортским такмичењима, прекршајним судовима у Републици Хрватској поднијели од почетка примјене ЗСНШН па до 31. децембра 2005. године, укупно 1355 захтјева за покретање прекршајног поступка против 1581 лица. Од тога је на прекршајне судове доведено 189 особа, док је против осталих прекршајни поступак покренут редовним путем. Дјелатници полиције су такође, а у складу са одредбама чл. 25 и 26. ЗСНШН, превентивно привели укупно 2255 особа које су долазиле на спортска такмичења будући да су својим понашањима изазивали основану сумњу да су под утјецајем алкохола, опојних дрога или су се друкчије противправно понашале“. Приморац, Дамир и сар., Неки аспекти прекршаја према Закону о спрјечавању нереда на спортским натјецањима, *Зборник радова Правног факултета у Сплиту*, Сплит, бр. 2, (2010), стр. 340.

Прекршајни суд може према прекршиоцу уз новчану казну изрећи и казну затвора, затим заштитне мере утврђене Законом о прекршајима, и изрећи заштитну меру забране присуствовања спортским такмичењима. Закон је предвидео више кажњивих дела чији учиниоци се кажњавају са једном или више прописаних санкција. То су:

- учествовање у тучи или нападу на гледаоце или друга лица;²⁹⁹
- организовање насиља на спортским приредбама;³⁰⁰
- уништавање ствари или имовине на спортској приредби;³⁰¹
- непоштовање мера и забрана.³⁰²

Надзор над спровођењем одредаба овога Закона врши министарство надлежно за унутрашње послове, а друга министарства у оквиру своје надлежности.

На основу важећих законских и подзаконских решења у Хрватској, можемо уочити да је област вршења насиља и недоличног понашања на спортским приредбама у потпуности правно регулисана. Под правну регулисаност можемо подвести и превентивни и репресивни ниво заштите учесника спортских приредаба. Превентивни ниво заштите се огледа у испуњавању архитектонско-техничких капацитета спортских дворана (стадиона) у којима се одржавају спортске приредбе, предузимању безбедоносних мера које спроводи полиција, организовању обезбеђења од стране самих спортских клубова и др. Репресивни ниво заштите од насиља и недоличног понашања на спортским приредбама обухвата утврђивање прекршајне и кривичне одговорности за вршење нереда и насиља на спортским приредбама. У том смислу су предвиђени прекршаји и кривична дела за која се могу гонити лица која врше насиље или се недолично понашају на спортским приредбама.

²⁹⁹ Види: *Ibid.*, Члан 31а. Закона о спрјечавању нереда на шпорским натјецањима.

³⁰⁰ Види: *Ibid.*, Члан 31б. Закона о спрјечавању нереда на шпорским натјецањима.

³⁰¹ Види: *Ibid.*, Члан 31ц. Закона о спрјечавању нереда на шпорским натјецањима.

³⁰² Види: *Ibid.*, Члан 31д. Закона о спрјечавању нереда на шпорским натјецањима.

5. БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА (ФЕДЕРАЦИЈА БИХ, РЕПУБЛИКА СРПСКА)

У Босни и Херцеговини је целокупно законодавство којим се уређују различите области друштвеног живота подељено, зависно од подручја тј. ентитета, у више посебних законских аката.³⁰³ Овако изражен правни партикуларизам присутан је и у области законског регулисања насиља и недоличног понашања на спортским приредбама и јавним скуповима. Међутим, ради потпунијег упознавања и анализе постојећих законских решења у БиХ, одлучили смо да наше излагање фокусирамо на Републику Српску. Томе у прилог говори и чињеница да наша држава има закључен Споразум о успостављању специјалних паралелних односа са Републиком Српском.³⁰⁴

У Републици Српској је подручје спречавања насиља и недоличног понашања на спортским приредбама регулисано посебним законским актом. У питању је Закон о спречавању насиља на спортским приредбама који је донет 2004. године.³⁰⁵ Овим законом се уређују мере за спречавање насиља и недоличног понашања на спортским приредбама, мере за обезбеђење заштите гледалаца, играча и других учесника спортских приредаба и стварање услова који спречавају, сузбијају и санкционишу неодговорно понашање, неред и

³⁰³ Тако је, на пример, само кривична материјална област регулисана кроз четири посебна кривична закона. То су: Кривични закон БиХ („Службени гласник БиХ“, бр. 3/03, 32/03, 37/03, 54/04 и 61/04); Кривични закон Брчко Дистрикта БиХ („Службени гласник Брчко Дистрикта БиХ“, бр. 10/03 и 45/04); Кривични закон Републике Српске („Службени гласник Р. Српске“, бр. 49/03 и 108/04); Кривични закон Федерације БиХ („Службене новине Федерације БиХ“, бр. 36/03, 37/03, 21/04 и 69/04).

³⁰⁴ Према одредби члана 2. овог Споразума, прописано је да ће учеснице у Споразуму, у складу с Мировним споразумом и уставима Републике Српске и Босне и Херцеговине, посебно унапређивати сарадњу у следећим областима: привреда и коришћење привредних ресурса, планирање, законодавство, приватизација и денационализација, наука и технологија, образовање, култура и спорт, здравство и социјална политика, туризам и заштита околине, информисање, заштита слобода и права грађана у складу с највишим међународним признатим стандардима, сузбијање криминала. Види: Споразум о успостављању специјалних паралелних односа између Републике Србије и Републике Српске, стр. 311-312.

Извор: http://dss.rs/wp-content/uploads/2012/09/33_Sporazum-o-uspostavljanju-specijalnih-paralelnih-odnosa-izmedju-Republike-Srbije-i-Republike-Srpske-26-septembar-2006.pdf (25.04.2014.).

³⁰⁵ Закон о спречавању насиља на спортским приредбама („Службени гласник РС“, бр. 14/04).

насиље пре, за време и након спортских приредаба, те стварање услова да спортске и друге приредбе што више придонесе квалитету живота грађана и омладине, као и обавезе организатора и овлашћених надлежних органа у спровођењу тих мера.³⁰⁶

У Закону се прецизно наводи шта се сматра под насиљем и недоличним понашањем на спортским приредбама. Реч је о следећим поступцима:

- „физички напад на учеснике спортске приредбе-такмичаре;
- физички обрачун између гледалаца на спортској приредби;
- физички обрачун између учесника-такмичара спортске приредбе;
- физички напад на судије, делегате или службена лица на спортској приредби;
- недолично и увредљиво понашање учесника-спортиста на спортској приредби према гледалишту, судијама и службеним лицима;
- физички напад на раднике полиције или припаднике агенција које врше обезбеђење спортске приредбе;
- физички напад на редаре и службена лица организатора такмичења;
- бацање на спортски терен или у гледалиште предмета који могу да угрозе живот, физички интегритет лица или имовину;
- изазивање мржње или нетрпељивости која може да доведе до физичког сукоба учесника;
- уношење и истицање транспарената, застава или других ствари са текстом, сликом, знаком или другим обележјем који исказују или подстичу мржњу или насиље на основу расне, националне или верске припадности или неке друге посебности;
- оштећење спортског објекта, опреме, уређаја и инсталација на спортском објекту на коме се одржава спортска приредба;
- изазивање нереди приликом доласка, односно одласка са спортских објеката или у спортском објекту, ремећење тока спортске приредбе

³⁰⁶ Види: *Ibid.*, Члан 1. Закона о спречавању насиља на спортским приредбама.

или угрожавање безбедности учесника спортске приредбе или трећих лица;

- неовлашћени улазак на спортски терен;
- неовлашћени улазак у службене просторије спортског објекта на коме се одржава спортска приредба;
- уношење у спортски објекат и употреба алкохола или других средстава;
- уношење у спортски објекат или коришћење пиротехничких средстава и других предмета и средстава услед чије примене или коришћења може доћи до угрожавања безбедности учесника у спортској приредби или до ометања њеног тока;
- неовлашћени улазак у део гледалишта спортског објекта који је намењен противничким навијачима;
- позивање и подстицање на тучу или на напад на друге гледаоце, редаре, раднике полиције, припаднике агенције за обезбеђење лица и имовине, службена лица организатора такмичења, спортисте и друге учеснике у спортском такмичењу;
- други облици насилничког и недоличног понашања којима се може угрозити безбедност учесника спортске приредбе;
- сваки облик супротстављања и непоштовања законских одредби од стране радника полиције или припадника агенције за обезбеђење лица и имовине издатих у циљу успостављања нарушеног јавног реда и мира на спортској приредби³⁰⁷.

У другом поглављу Закона предвиђене су врсте мера које се могу применити за спречавање насиља и недоличног понашања на спортским приредбама. То су: превентивне мере, мере које се примењују на спортским приредбама, мере које се примењују на спортским приредбама повећаног ризика, и мере које предузимају надлежни органи. Наведене мере се састоје у про-

³⁰⁷ *Ibid.*, Члан 3. Закона о спречавању насиља на спортским приредбама.

активном и реактивном начину реаговања самих спортских организација, организатора и државних органа. Оне се могу поделити према више критерија и то:

- по времену њиховог предузимања разликујемо мере које се предузимају пре одржавања спортске приредбе, за време спортске приредбе и након спортске приредбе;
- по степену опасности разликујемо мере које се предузимају на редовним спортским приредбама и мере које се предузимају на спортским приредбама повећаног ризика;
- према субјекту који мере предузима разликујемо мере које предузима организатор спортске приредбе, затим гостујућа екипа, као и мере које предузима Министарство унутрашњих послова Републике Српске, односно агенција за обезбеђење спортске приредбе.³⁰⁸

Уважавајући њихову разнородност и круг могућих субјеката који су овлашћени за њихову примену, неопходно је указати на основне одреднице сваке од појединачних мера.

а) Превентивне мере се састоје у проактивном начину реаговања којим се утиче на смањење ризика насиља и недоличног понашања гледалаца на спортским приредбама. Спортске организације су дужне да подстичу организовање и добро понашање клубова навијача, као и да координишу са њима активности приликом одласка на спортске приредбе на којима су те спортске организације – клубови и њихови гостујући навијачи.

б) Мере које се примењују на спортским приредбама садрже обавезе које је организатор спортске приредбе дужан да предузме у циљу обављања физичког обезбеђења и одржавања реда на спортској приредби. Отуда је прописана обавеза да организатор спортске приредбе образује одговарајућу редарску службу или да ангажује правно лице или агенцију за обезбеђење лица и имовине.

³⁰⁸ Митровић, Љубинко. Насиље на спортским приредбама, *Социјална мисао*, Бања Лука, бр. 1, (2009), стр. 28.

в) Мере које се предузимају на спортским приредбама повећаног ризика се односе на међународне, домаће и спортске приредбе од већег такмичарског значаја, спортске приредбе на којима се очекује присуство великог броја гледалаца или навијача гостујућих клубова, као и друге приредбе које указују да на њима може доћи до насиља или недоличног понашања гледалаца.³⁰⁹ У складу са повећаним ризиком, који са собом носи организовање спортских приредаба, прописана је дужност организатора да:

- „о тим околностима без одлагања обавести надлежну организациону јединицу Министарства и друге надлежне органе, надлежну спортску организацију, као и спортисте који учествују у спортској приредби;
- одреди одговорно лице које је задужено за руковођење спровођењем мера за спречавање насилничког и недоличног понашања гледалаца и за сарадњу са Министарством;
- оствари сарадњу са надлежном организационом јединицом Министарства ради поступања по налозима који се односе на обезбеђивање јавног реда и мира на спортској приредби;
- оствари сарадњу са представницима клубова навијача у циљу међусобне размене информација и обезбеђења, да клубови навијача одреде део редара ради пружања помоћи у одржавању реда на спортској приредби и обавештавању гледалаца“.³¹⁰

Организатор је дужан да пре почетка, за време трајања и по завршетку спортске приредбе повећаног ризика предузме мере које се односе на: одвајање група гостујућих навијача, начин продавања и дистрибуције улазница, остваривање сарадње са спортским организацијама, утицај на гледаоце ради коректног понашања и др. Посебно је установљена обавеза организатора спортске приредбе са повећаним ризиком у погледу испуњавања услова које морају испуњавати спортски објекти у којима се ове приредбе одржавају. Прописани услови се односе на обезбеђивање потребних архитектонско-просторних ус-

³⁰⁹ Види: *Ibid.*, Члан 10.

³¹⁰ *Ibid.*, Члан 11. Закона о спречавању насиља на спортским приредбама.

лова у спортском објекту (одговарајуће улазне и излазне оgrade, видљиво обележени улази, потребан број седишта, техничка опрема, простор за овлашћена лица МУП-а, службу медицинске помоћи и др.).

г) Мере које предузимају надлежни органи се односе на овлашћења и активности које МУП може да спроводи приликом одржавања спортских приредаба повећаног ризика. Следствено томе, МУП може да наложи предузимање свих потребних мера за спречавање насиља и недоличног понашања гледалаца.

Министарство пред спортску приредбу повећаног ризика врши преглед спортског објекта на коме ће се спортска приредба одржати и упознаје се са организационим припремама. Забрањена је и продаја алкохолних пића на околним местима и у спортском објекту, непосредно пре и за време одржавања утакмице.³¹¹

У трећем поглављу се налазе казнене одредбе у којима су утврђени прекршаји због кршења предвиђених мера. Круг санкција за учињене прекршаје оптира између новчане казне и казне затвора. С друге стране, прописан је већи број могућих субјеката који могу извршити прекршај. То су: спортски савез, спортско друштво, организација у области спорта, клуб или друго правно лице, предузетник и физичко лице.

Када разматрамо проблематику насиља и недоличног понашања на спортским приредбама у БиХ, тј. у Републици Српској, неопходно је указати на неке историјске околности које су утицале на пораст насиља у свим сферама друштвеног живота. То се првенствено односи на ратна дешавања која су претходила дејтонском уређењу БиХ заснованом на енитетским принципима.

³¹¹ У погледу утицаја конзумирања алкохолних пића на пораст насиља и недоличног понашања на спортским приредбама постоје опречна мишљења. У спроведеном истраживању на тему насиља и недоличног понашања на спортским приредбама у у Енглеској прикупљени су релевантни подаци о утицају различитих фактора на овај феномен. Тако, Еванс и Роу (Evans and Rowe), Данинг (Dunning) и др. сматрају да постоји макар индиректна веза између уношења алкохола и фудбалског насиља, иако оба извора потврђују да не пију сви хулигани. Насупрот томе, испитаници поричу било какву доследну везу између алкохола и узрока фудбалског насиља. Они тврде да таква објашњења типично дају они који не разумеју менталитет навијача. Вла, Снежана. Све за тим – испитивање хулиганизма у енглеском фудбалу Пол Гоу и Џоел Руквуд – Превод, *Безбедност*, Београд, бр. 3, (2009), стр. 246-247.

Несумњиво је да су рат и ратна дешавања која су се одигравала на просторима БиХ пореметила и озбиљно нарушила међунационалне односе. Овако изражено (ратно) наслеђе утицало је на појаву насиља и недоличног понашања на спортским приредбама. Облици испољавања насиља огледају се у истицању верских и националних обележја праћених отвореним скандирањем у којима се славе „своји ратни хероји“, ратни догађаји (који изазивају гнев и осуду код припадника супарничке навијачке групе), припадници појединих политичких странака и верских заједница итд.³¹²

Национална и верска обојеност насиља и недоличног понашања на спортским приредбама показује праве размере и сву дубину кризе у којој се налази друштво у БиХ. Стога је неопходно покренути ширу друштвену акцију усмерену на искорењивање свих облика насилничког понашања апострофирајући, притом, његово испољавање на спортским приредбама и јавним скуповима.

Посебност насиља и недоличног понашања на спортским приредбама, нарочито на фудбалским утакмицама, огледа се у чињеници да су његови актери млади људи. Отуда је неопходно појачати предузимање мера и активности циљано усмераваних на проактивни начин сузбијања насиља и недоличног понашања на спортским приредбама. У тој области је неопходно користити драгоцену искуства држава које су проблем ове врсте насиља успеле решити на ефикасан начин.

³¹² Шетка Гојко, Амицић Горан. Насиље на спортским приредбама у Босни и Херцеговини, *Безбедност*, Београд, бр. 1, (2012), стр. 185.

VII ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА И ПРЕПОРУКЕ ЗА СТВАРАЊЕ ПРАВНОГ ОКВИРА ЗА СПРЕЧАВАЊЕ НАСИЉА НА СПОРТСКИМ ПРИРЕДБАМА И ЈАВНИМ СКУПОВИМА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Насиље и недолично понашање на спортским приредбама представља осетљиво подручје у коме се преплићу утицаји разнородних друштвених фактора. Иако представља релативно новији друштвени феномен, велики број држава у свету има непосредна искуства са овом врстом насиља. Поред спортских приредаба, насиље и недолично понашање је присутно и на другим јавним скуповима који се одржавају у организацији политичких странака, удружења грађана и др. Негативни ефекти ове врсте насиља имају далекосежне домете јер (не)посредно погађају читаво друштво и сваког грађанина понаособ. Томе треба придодати чињеницу да се вршењем насиља и недоличног понашања на спортским приредбама и јавним скуповима дотиче правна област људских права, како учесника, тако и могућих жртава. Услед тога је донет значајан број међународних и регионалних правних инструмената којима се на општи и посебан начин установљавају правни оквири којима се регулише борба против ове врсте насиља на унутардржавном нивоу.

Комплексност и дубина проблема коју производе негативни ефекти насиља и недоличног понашања на спортским приредбама и јавним скуповима захтевају подробније упознавање са свим елементима овог феномена. С тим у вези, наше истраживање је обухватило присутна теоријска схватања у научним и стручним радовима с једне стране, као и праксу, то јест примену националног законодавства на конкретне случајеве насиља и недоличног понашања на спортским приредбама и јавним скуповима у Србији и другим европским државама, с друге стране.

Сумирајући целокупно истраживање праксе и примене насиља и недоличног понашања на спортским приредбама и јавним скуповима, као и

резултате теоријског упознавања са овом проблематиком, приказаћемо резултате проверавања постављене генералне (опште) хипотезе, пет посебних и више појединачних хипотеза. На овим основама ћемо формулисати препоруке и предлоге за стварање ефикасног правног оквира за спречавање насиља на спортским приредбама и јавним скуповима у Републици Србији.

1. РЕЗУЛТАТИ СПРОВЕДЕНОГ ИСТРАЖИВАЊА

Решавање проблема насиља и недоличног понашања на јавним скуповима и спортским приредбама није нимало једноставан задатак. То произлази из чињенице да ова врста насиља садржи велики број облика испољавања који се манифестују кроз различите врсте насилних радњи појединаца или организованих група људи. Зато је неопходно анимирати читаво друштво, посебно апострофирајући улогу спортских организација, спортских клубова, полиције, правосудних органа и др. „Квалитетним безбедносним проценама степена ризика од настајања инцидената, праћењем и предупредивањем намера екстремних навијача, њиховом изолацијом и ефикасном интервенцијом, уз учешће и координирану сарадњу надлежних државних органа, спортских организација и клубова, васпитно-образованих установа и медија, хулиганизам на спортским приредбама би могао да се сведе у друштвено прихватљиве оквире. У супротстављању насиљу на спортским приредбама не треба потпуно занемарити репресивне мере, напротив, али проактивном приступу полиције и превентивним мерама треба дати предност. Овакав приступ омогућава да међусобно мешање различитих, супарничких навијачких група, не мора да резултира сукобима и настајању насиља, односно да навијачи могу заједно да подрже своје миљенике и да се успоставе добри, или бар прихватљиви односи међу њима“.³¹³

³¹³ *Ibid.*, стр. 292.

Проактивни, то јест превентивни начин сузбијања насиља на јавним скуповима и спортским приредбама постаје одраз утицаја савремених тенденција у друштву. Њиме се настоје предупредити ситуације у којима постоје поуздане безбедносне процене да ће насиље или, пак, недолично понашање извесно наступити. Недостаци у превентивној сфери несумњиво доводе до појаве и ескалације насиља и недоличног понашања на које је *post hoc ergo propter hoc* (после тога, дакле због тога) неопходно реаговати реактивним то јест репресивним методама и средствима.³¹⁴

Спроведено истраживање је обављено упоредо са прикупљањем и анализом теоријских и нормативних оквира на подручју вршења насиља и недоличног понашања на спортским приредбама и јавним скуповима. Оно је засновано на константном проверавању главне и више посебних, тј. појединачних хипотеза које смо претходно поставили. У циљу прегледнијег приказивања добијених резултата представљамо закључке до којих смо дошли држећи се постављених хипотетичких оквира.

Генерална (општа) хипотеза и научна парадигма докторске дисертације, самим тим и научног истраживања, гласи: „Насиље на јавним скуповима и спортским приредбама безбедносна јесте претња за правни поредак Републике Србије“.

На основу нама доступних података можемо са пуним правом рећи да насиље на јавним скуповима и спортским приредбама представља безбедносну

³¹⁴ До превентивних начина сузбијања насиља у спорту који могу обећати резултате дошло се након догађаја са катастрофалним или приближно негативним последицама. Можемо направити паралелу између догађаја 29. маја 1985. године у Бриселу и догађаја 13. октобра 2010. године у Ђенови. Наравно, последице догађаја на стадиону Хејсел, односно губици, биле су веће и погубније. Погинуло је укупно 39 особа, а 690 особа је повређено, па је УЕФА одлучила да избаци британске фудбалске клубове из европских такмичења на период од пет година. Најзад, британска Влада усвојила је и почела да спроводи строге законе, многи би рекли „драконске“, а појачала је и улогу полиције у спречавању хулиганизма. Производ тих активности било је одвијање утакмица које заслужују гледање и навијање. Ради тога да се ‘Хејсел’ никада не понови, државе ЕЗ појачале су активности превенције насиља у фудбалу (погледати Антрфиле 3). Верујемо да је догађај на стадиону „Луиђи Ферарис“ у Ђенови (Италија), који је имао негативне последице по Србију и по спорт, показао да је „сада“ савршени тренутак за развијање превентивних активности на регионалном нивоу. Савковић, Марко и Ђорђевић, Саша, *На путу превенције насиља на спортским приредбама: Предлог регионалног оквира сарадње*, Београдски центар за безбедносну политику, Београд, 2010, стр. 20.

претњу за правни поредак Републике Србије. У погледу степеновања друштвене опасности ове врсте насиља у нашој земљи, морамо узети у обзир новија искуства која обухватају одржавање Параде поноса из 2010. године и напад на полицијског службеника познатијег као „случај Трајковић“.³¹⁵ У оба случаја актери насиља су навијачке групе које користе хулиганизам као средство свог деловања и манифестовања другачијег погледа на друштво. Интензитет и богатство форми у којима се врши насиље и недолично понашање на спортским приредбама и јавним скуповима показују присуство озбиљних претњи по уставни поредак и нормално функционисање државних органа у Србији, чиме је у потпуности потврђена генерална хипотеза истраживања, пет посебних и уз њих више појединачних хипотеза истраживања у докторској дисертацији.

Прва посебна хипотеза гласила је: „Савремени трендови развоја људског друштва захтевају да се константно истражују корени насиља и хулиганизма на јавним скуповима и спортским приредбама и да се успоставља адекватан однос између превентивних и репресивних мера надлежних институција друштва у обезбеђењу јавних скупова и масовних спортских манифестација“. Ставовe у овој хипотези шире објашњавају три појединачне хипотезе, и то:

1) Што се боље познају корени и узроци хулиганизма, то је ефикаснија борба државе и друштва против овог екстремног облика насиља на масовним јавним скуповима и спортским приредбама.

2) Постоји јака веза између организатора јавног скупа, управа спортских клубова и навијачих група у којој они понекада учествују у избору облика насиља.

³¹⁵ „Парада поноса је један вид активизма и односи се на захтев за видљивошћу сексуалних мањина чије се постојање негира или се негирају њихова права. Она је у вредносном смислу опозитна патријархалним и конзервативним вредностима. На тај начин, свака најава њеног одржавања у Србији од 2001. покретала је бројне политичке актере, како оне на десници тако и оне либералније струје. Прекретницу у активизму несумњиво представља најава „прајда“ 2009. јер од тада друштво тешко може негирати да хомосексуалност постоји“. Радоман, Марија. Истраживање ставова ЛГБТ популације о сектору безбедности, *Филозофија и друштво*, Београд, бр. 1, (2012), стр. 154.

3) Репресивне мере омогућавају генералну и специјалну превенцију према свим лицима потенцијалним учесницима у нарушавању јавног реда на јавним скуповима и спортским приредбама.

На основу резултата истраживања може се закључити:

Прво, да се без доброг познавања корена и узрока хулиганизма не може водити ефикаснија борба државе и друштва против екстремног облика насиља на масовним јавним скуповима и спортским приредбама.

Друго, да се основаност друге појединачне хипотезе не може у целости потврдити јер није увек могуће доказати постојање јаке везе између организатора јавног скупа или управе клубова, политичких партија и навијачких група. Међутим, тиме се не негира чињеница да ова веза заиста постоји у конкретним случајевима које је неопходно посебно испитивати.

Треће, број и врсте превентивних мера треба да су у сталном порасту у односу на репресивне мере, али се тиме не може умањивати значај сразмерног, и ефикасног коришћења принуде приликом поступања на заштити правног поретка у целини. Врсте репресивних мера треба да су такве да омогућавају генералну и специјалну превенцију према свим лицима потенцијалним учесницима у нарушавању јавног реда на јавним скуповима и спортским приредбама.

Сумирајући резултате истраживања који се односе на ставове ове хипотезе, можемо констатовати да су прва посебна хипотеза и две појединачне хипотезе у потпуности диказане, док је једна (друга) појединачна хипотеза само делимично потврђена.

Друга посебна хипотеза гласила је: „Да постојећи међународни правни акти пружају довољну основу за изградњу ефикасног правног система у Републици Србији у области борбе против насилничког понашања на јавним скуповима и масовним спортским манифестацијама“.

Појединачне хипотезе уз другу посебну хипотезу гласиле су:

1) „Што је број превентивних мера на спречавању насилничког понашања предвиђених међународним правним актима већи, то су шире могућности да се у законским решењима и појединачним правним актима у Србији обухвате сви

облици и карактеристични случајеви насиља на јавним скуповима и масовним спортским манифестацијама“.

2) „Врсте и строгост позитивним законима прописаних превентивних и репресивних мера и политичка одлучност главних актера у Републици Србији у њиховој примени утичу на генералну и специјалну превенцију насилничког понашања на јавним скуповима и масовним спортским приредбама“.

Обим и значај међународних и регионалних правних инструмената утицали су на новелирање постојећих законских решења у Србији, у делу који се односи на увођење превентивних мера у сузбијању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама и јавним скуповима. У супротстављању савременим облицима хулиганизма и насиља на спортским манифестацијама, Република Србија је ускладила своју правну регулативу са правном регулативом у овој области у развијеним земљама и међународним организацијама. Сумирајући резултате овог дела докторске дисертације, можемо аргументовано констатовати да је потврђена друга посебна и обадве појединачне хипотезе које је објашњавају.

Трећа посебна хипотеза гласила је: „Улога државних органа и других организација у сузбијању насиља на масовним јавним скуповима и спортским приредбама је у основи добро регулисана, али у практиковању поступања надлежних државних органа долази до одступања од примене одредаба правних аката и до преплитања надлежности на релацији: организатор јавног скупа - служба физичко-техничког обезбеђења (редарска служба) - органи безбедности - управа клубова - службена лица“.

Појединачне хипотезе уз трећу посебну хипотезу гласиле су:

1) „Што су надлежности организатора јавних скупова, органа безбедности и службена лица управа клубова јасније и прецизније уређене у законским, подзаконским и нормативним актима, то је боља и ефикаснија практична примена њихових овлашћења приликом заједничког поступања на сузбијању насиља на јавним скуповима и масовним спортским приредбама“.

2) „У постојећим законским решењима не постоји чврста веза у поступању државних институција у управном, прекршајном и кривичном поступку по

насилним делима почињеним на јавним скуповима и масовним спортским манифестацијама, која би омогућила да се налази, закључци, белешке, извештаји и докази из једног поступка користе у другом поступку“.

3) „Иако је функција полиције у кривичном поступку на задовољавајући начин регулисана Закоником о кривичном поступку, ипак се она своди на спречавање и сузбијање криминалне активности учинилаца насилних дела, а њене спољне манифестације огледају у превенцији насилничког криминалитета и у репресивном деловању на сузбијању кривичних дела насиља на јавним скуповима и масовним спортским манифестацијама“.

4) „Што су овлашћења полиције у вршењу надзора над извршавањем закона о окупљању грађана, јавном реду и миру и спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама прецизнија, то је и деловање полиције, тужилаштва и суда у спречавању насилничких дела и прекршаја на јавним скуповима и спортским манифестацијама, ефикасније“.

Резултати проведених истраживања у докторској дисертацији потврдили су претпоставку да прецизније дефинисање обима и садржаја надлежности органа који учествују у сузбијању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама и јавним скуповима, позитивно утиче на њихову ефикасност. Такође, потврђено је да прецизно дефинисање овлашћења код вршења надзора у примени релевантних законских и подзаконских прописа доприноси ефикаснијем деловању полиције у спречавању кривичних дела и прекршаја, њиховом откривању, прогону и кажњавању, чиме је у потпуности потврђена трећа посебна хипотеза истраживања и уз њу везане четири појединачне хипотезе истраживања.

Четврта посебна хипотеза гласила је: „Упоредно-правна искуства других земаља у спречавању насиља на спортским приредбама су различита од земље до земље, што зависи од укупног степена развоја тих земаља, традиције и културе понашања на масовним скуповима“.

Резултати истраживања у овом делу докторске дисертације потврдили су претпоставку да су искуства других земаља у спречавању насиља на спортским приредбама различита од земље до земље, што је у значајној мери

зависило од укупног степена развоја тих земаља, традиције и културе понашања учесника на масовним скуповима, чиме је у потпуности доказана четврта посебна хипотеза истраживања у овој докторској дисертацији.

Пета посебна хипотеза гласила је: „За заштиту државног поретка и елиминисање узрока хулиганизма на масовним јавним скуповима и спортским приредбама неопходно је имати јасну стратегију, акционе планове, савремене законе и посебно организоване и припремљене снаге полиције и тужилаштва“.

Појединачне хипотезе уз пету посебну хипотезу гласиле су:

1) „Ефикасна борба против насиља и недоличног понашања гледалаца на спортским приредбама захтева јасну стратегију, акционе планове, посебну организациону јединицу полиције и посебно одељење тужилаштва“.

2) „Савремени трендови у насилничком понашању и деловању на јавним скуповима и масовним спортским манифестацијама захтевају доградњу законских прописа у погледу избора, како превентивних, тако и репресивних мера, дефинисање нових прекршаја и кривичних дела, уз јасно разграничавање улога свих субјеката у систему организовања јавних скупова и спортских приредба“.

Резултати истраживања у дисертацији потврдили су претпоставку да је за савремене облике борбе против насиља на масовним јавним скуповима и спортским приредбама неопходно донети посебне стратегије, акционе планове и успоставити посебну организацију полиције и тужилаштва.

Да би се то могло постићи, неопходно је начинити измене и допуне постојећих законских и подзаконских решења у одређеним сегментима правног регулисања насиља и недоличног понашања на јавним скуповима и спортским приредбама, као и прецизније регулисати облике и методе супротстављања насиљу, посебно проширити постојећи каталог прекршаја и кривичних дела новим инкриминацијама.

Такође, резултати истраживања су потврдили да је постојећи систем законских и подзаконских решења у Србији неопходно додатно квалитативно унапредити кроз осавремењивање постојећих и увођење нових превентивних и репресивних мера према носиоцима хулиганизма на масовним јавним и спортским манифестацијама.

Уважавајући савремене трендове у овој правној области може се са сигурношћу констатовати да је пета посебна хипотеза и две појединачне хипотезе које је објашњавају, у потпуности потврђена.

Из целине резултата истраживања може се поуздано закључити да насиље на јавним скуповима и спортским приредбама представља безбедносну претњу правном поретку у нашој земљи. Главно упориште оваквом нашем ставу можемо пронаћи у константном повећању стопе и начина испољавања насиља на јавним скуповима и спортским приредбама. Пораст стопе насиља, везује се за актуелне друштвене догађаје који имају идеолошке, политичке и спортске импликације. Стога је у овом истраживању била присутна персонална идентификација виновника или актера насиља са њиховом припадношћу наведеним оријентацијама. То је уочљиво у начину њиховог облачења, понашања, међусобне комуникације и односа према полицији.

С обзиром на чињеницу да је ова врста насиља иницирала потребу за потпунијим правним (пре)уређењем области насиља на јавним скуповима и спортским приредбама, приступило се новелирању постојећих и доношењу нових прописа. Њихов заједнички именитељ је отклањање безбедносне претње правном односно друштвеном поретку наше земље.

Узимајући у обзир наше законодавство, присуство насиља на јавним скуповима и спортским приредбама, однос полиције према овој врсти насиља, садашње стање можемо оценити као велики корак напред у правцу потпуног сузбијања ове врсте насиља у Србији.

2. ПРЕПОРУКЕ ЗА СТВАРАЊЕ ЕФИКАСНОГ ПРАВНОГ ОКВИРА

На основу актуелног стања у области насиља и недоличног понашања на јавним скуповима и спортским приредбама у Србији, истовремено уважавајући резултате спроведеног истраживања до којих смо дошли, у закључном делу докторске дисертације, научној јавности, нудимо препоруке и предлоге за стварање ефикасног правног оквира, које обухватају следеће активности:

- Превођење важнијих међународних и регионалних правних инструмената на подручју спречавања насиља и недоличног понашања на јавним скуповима и спортским приредбама, како би се јавност, спортске организације, спортски клубови и надлежни државни органи могли упознати са њиховим садржајима;³¹⁶

- Повећање броја прекршаја који ће обухватити нове садржаје присутне у сфери насиља и недоличног понашања на јавним скуповима и спортским приредбама;

- Повећање броја кривичних дела чија инкриминациона зона обухвата нове облике противправних понашања појединаца, навијачких група и правних субјеката који организују јавне скупове и спортске приредбе;

- Новелирање важећег Закона о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама у делу који се односи на његово усклађивање са савременим законским решењима у упоредном (европском) законодавству;

- Доношење релевантних подзаконских прописа (правилника) којима ће бити прецизније регулисана права, обавезе и одговорност субјеката који учествују у одржавању неопходног нивоа безбедности (спортске организације, спортски клубови и надлежни државни органи);

- Проширивање постојећег каталога кривичних и прекршајних санкција које се изричу физичким и правним лицима због учињених прекршаја и кривичних дела у сфери вршења насиља и недоличног понашања на јавним скуповима и спортским приредбама;

- Новелирање важећих законских оквира којима се регулише извршење прекршајних и кривичних санкција према лицима која су осуђена због вршења насиља и недоличног понашања на јавним скуповима и спортским приредбама;

³¹⁶ У том смислу, можемо навести пример Хрватске која је све важније међународне и регионалне правне инструменте у овој области превела и учинила доступним својим грађанима. Због тога смо током писања овог рада користили хрватске преводе појединих правних инструмената.

- Доношење посебних подзаконских прописа (правилника) на нивоу Министарства правде и казнено-поправних завода којима ће посебно бити регулисана права, обавезе и погодности ових осуђеника;³¹⁷

Применом наведених препорука и предлога у Србији би се постигли вишеструки ефекти. Тако би субјекти који учествују у одржавању јавног реда и мира, као и неопходног нивоа безбедности на јавним скуповима и спортским приредбама, имали јасну и прегледну правну ситуацију. Они би избегли потенцијално опасне ситуације у којима би се предузете активности, као и примена превентивних и репресивних мера, доводиле у питање због непокривености (правних празнина) у важећим правним прописима.

³¹⁷ Оправдање за издвајање осуђеника који издржавају институционалне кривичне санкције и казне затвора се састоји у могућности њиховог лошег утицаја на осталу осуђеничку популацију. Нису ретки примери да поједине вође и истакнути чланови навијачких група из казнено-поправних установа руководе активностима ових група. Подсећања ради, Италија је ухапшеног навијача Ивана Богданова, после неколико месеци проведених у притвору, протерала из своје земље због изазивања нереди на утакмици у Ђенови и забранила му је улаз у ту земљу наредних пет година. На тај начин, Италија је избегла додатне проблеме и компликације које са собом носи његов даљи боравак у притвору.

ЛИТЕРАТУРА

1. КЊИГЕ, МОНОГРАФИЈЕ, УЏБЕНИЦИ, РАДОВИ У РЕФЕРЕНТНИМ НАУЧНИМ ЧАСОПИСИМА И ЗБОРНИЦИМА РАДОВА СА НАУЧНИХ СКУПОВА

1. Аврамов Смиља, Крећа Миленко, *Међународно јавно право*, Службени гласник, Београд, 2007.
2. Аврамовић Сима, *Опита правна историја - стари и средњи век*, Номос, Београд, 2004.
3. Аврамовић Сима (прир.), *Ризница правних изрека (Thesaurus sententiae iuris)*, Интермекс, Београд, 2007.
4. Алексић Живојин, Миловановић Зоран, *Криминалистика*, Партедон, Београд, 1994.
5. Алексић Живојин, Јоксић Иван, *Откривање и кажњавање злочина у Србији*, Глосаријум, Београд, 2013.
6. Аристотел, *Политика (прев. Томислав Ладан)*, Глобус, Загреб, 1988.
7. Барашанин, Остоја. Друштво-насиље-превентивно безбједносни аспекти, *Дефендологија*, Бања Лука, бр. 29-30, 2010.
8. Бановић Божидар, *Кривично процесно право*, Службени гласник, Београд, 2008.
9. Бановић Божидар, Јоксић, Иван, *Малолетнички затвор у законодавству и пракси*, Факултет за безбедност, Београд, 2012.
10. Баровић, Владимир. Социолошка паралела у делу „Фудбалска библија“ као допринос савременом поимању игре и спорта у друштву, *Теме*, Ниш, бр. 4, 2010.
11. Vodin Dominique *et al.*, *Спорт и насиље у Еуропи*, Књига трговина, Загреб, 2007.

12. Божовић, Ратко. Агресија и насиље у спорту, *Социолошка луча*, Никшић, I/2, 2007.
13. Бошњаковић Мата, *Културна функција телевизије: аспекти*, Завод за културу Хрватске, Загреб, 1984.
14. Бејатовић, Станко. Тужилачки концепт истраге као једно од обележја савременог кривичног процесног законодавства у земљама бивше СФРЈ и у Србији, *Зборник радова Право земаља у региону*, Институт за упоредно право, Београд, 2010.
15. Бељански Слободан *et al.*, *Предговор Законика о кривичном поступку*, Службени гласник, Београд, 2013.
16. Vuergenthal Thomas *et al.*, *Међународна људска права (прев. Дејана Голенко et al.)*, Правни факултет свеучилишта у Риједи, Ријека, 2011.
17. Бримсон Даги, *Еврокризија – успон и експанзија хулиганизма у Европи (превод Коста Савић)*, Булевар, Београд, 2008.
18. Вељић Миливоје, Фудбалска утакмица-светковина и ритуал, *Зборник радова Београдске отворене школе*, Београд, 2007.
19. Вуковић, Слободан. Циљеви и донети приватизације у Србији, *Луча*, Никшић, XII/1-2, 1995.
20. Вукадиновић Радован, *Право Европске Уније*, Београд – Крагујевац, 1996.
21. Вулетић, Жељко *et al.*, Модел геотопографског обезбеђења употребе јединица полиције при интервенцији на успостављању нарушеног јавног реда и мира у већем обиму, *Безбедност*, Београд, бр. 1-2, 2009.
22. Величковић, Предраг. Утврђивање оспособљености полицијских службеника Полицијске управе у Новом Саду за обезбеђење спортских манифестација повећаног ризика, *Безбедност*, Београд, бр. 1, 2012.
23. Вла, Снежана. Све за тим – испитивање хулиганизма у енглеском фудбалу Пол Гоу и Џоел Руквуд – Превод, *Безбедност*, Београд, бр. 3, 2009.
24. Гаћиновић, Радослав. Национални идентитет и безбедност модерне државе, *Журнал за криминалистику и право*, Београд, бр. 1, 2011.

25. Гоати Владимир, *Избори у Србији од 1990. до 1998. (воља грађана или изборна манипулација)*, Центар за слободне изборе и демократију, Београд, 2001.
26. Димитријевић Војин *et al.*, *Људска права*, БГ Центар за људска права, Досије, Београд, 1997.
27. Дитер-Борхарт Клаус, *Абецеда права Европске Уније*, Канцеларија за публикације Европске Уније, Луксембург, 2010.
28. Ђорић, Марија. Десни екстремизам на Балкану после хладног рата и млада популација, *Војно дело*, Београд, бр. 1, 2009.
29. Ђорић, Марија. Хулиганизам као међународни феномен, *Ревизија за безбедност*, Београд, бр. 6, 2012.
30. Ђорић Марија, *Хулиганизам – Насиље и спорт*, Удружење „Наука и друштво“, Београд, 2012.
31. Ђорић, Марија. Насиље у спорту (теоријске контроверзе и узроци), *Култура полиса*, Нови Сад, бр. 23, 2014.
32. Ђурђевић Ненад, *Јавне власти и спорт*, Правни факултет у Крагујевцу, Крагујевац, 2007.
33. Живковић Никола, *Право Европске уније: извори права, Зборник београдске отворене школе*, Београд, 2007.
34. Живковић, Милена *et al.* Насиље у спорту и његови актери у савременом друштву, *Теме*, Ниш, бр. 2, 2013.
35. Илић-Гасми Гордана, *Реформе Европске Уније – Институционални аспекти*, Прометеј, Београд, 2004.
36. Игњатовић Данијела, *Праћење насиља и недолучног понашања на спортским приредбама (специјалистички рад)*, КПА, Београд, 2013.
37. Јакимов Јанко, Ивановски Јонче. Review of the basic preconditions for effective prevention and suppression of violence at sporting events, *Журнал за криминалистику и право*, Београд, бр. 3, 2011.
38. Jansen Stef, *The streets of Beograd. Urban space and protest identities in Serbia*, nr. 20, 2001.

39. Јанковић, Сретко. Сузбијање насиља у спорту, *Правни живот*, Београд, бр. 9, 2005.
40. Јанковић, Бојан. Контрола употребе средстава принуде у полицији Републике Србије, *Безбедност*, Београд, бр. 3, 2009.
41. Јанковић, Бојан. Превенција насиља на спортским приредбама, *Гласник права (online)*, Правни факултет, Крагујевац, 2010.
42. Јанчић, Меланија. Слобода мирног окупљања и забрана дискриминације на основу сексуалне оријентације, *Темид*, Београд, бр. 2, 2013.
43. Јоксић, Иван. Кривичноправни аспект одговорности правних лица, *Право теорија и пракса*, бр. 7-8, 2010.
44. Јоксић, Иван. Приватна безбедност у светлу Нарта Закона о приватном обезбеђењу у Србији, *Војно дело*, Београд, пролеће 2011.
45. Јоксић Иван, Условна осуда као најчешће изрицана кривична санкција, *Зборник радова Савремене тенденције развоја правних система држава у региону*, Нови Сад, 2012.
46. Југовић Александар, Друштвене карактеристике хулиганизма, *Зборник радова: Криминал и државна реакција: феноменологија, могућности, перспективе*, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд.
47. Карастојковић, Ивана, Безбедносна улога Српске Православне Цркве у догађајима у вези са Парадом поноса 2010, *Ревија за безбедност*, Београд, бр. 4, 2010.
48. Карталовић Бране, Крагујевац у блокади 45 дана, *Политика*, објављено 04. децембра 2013.
49. Коковић Драган, *Друштво и образовни капитал*, Mediterran Publishing, Нови Сад, 2009.
50. Коковић Драган, *Друштво, насиље и спорт*, Mediterran Publishing, Нови Сад, 2010.
51. Коковић, Драган. Друштвене промене и образовне иновације, *Годишњак САНУ*, Београд, 2012.

52. Лукић Радомир, Кошутић Будимир, *Увод у право*, Службени лист СЦГ, Београд, 2003.
53. Машкин Николај А., *Повијест старог Рима*, Научна књига, Београд, 1987.
54. Милутиновић Милан, *Криминологија*, Савремена администрација, Београд, 1990.
55. Миловановић Милован, *Државно право и друге уставноправне студије*, Службени гласник, Београд, 1997.
56. Милетић Слободан, *Полицијско право (прва књига)*, Полицијска академија, Београд, 1997.
57. Милошевић Милан, Матић Горан. Људска права и креирање безбедносне политике у Србији, *Војно дело*, Београд, бр. 1, 2008.
58. Милошевић Бојан, Социоантрополошке особености насиља у спортским активностима: утицај мас-медија на младе, *Зборник Матице српске за друштвене науке*, бр. 127, Нови Сад, 2009.
59. Митровић, Љубинко. Насиље на спортским приредбама, *Социјална мисао*, Бања Лука, бр. 1, 2009.
60. Миленковић Дејан, Тодорић Владимир, *Правни оквир спречавања насиља и недолечног понашања на спортским приредбама*, Центар за нову политику, Београд, 2011.
61. Милојевић Саша *et al.*, *Млади и хулиганизам на спортским приредбама*, ОЕБС – Мисија у Србији, Београд, 2013.
62. Николић Златко, *Превенција криминалитета (методика рада саветовалишта за родитеље и децу)*, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2006.
63. Николић, Златко. Спорт, млади и насиље, *Теме*, Ниш, бр. 3, 2009.
64. Никач, Жељко. Новеле у кривичноправној области од значаја за поступање припадника полиције, *Безбедност*, Београд, бр. 3, 2010.
65. Нешић Милан, *Менаџмент спортских догађаја*, Факултет за спорт и туризам, Нови Сад, 2007.

66. Обрадовић Константин, *Почетница за људска права*, БГ Центар за људска права, Београд, 1998.
67. Оташевић Божидар, Субошић Дане, *Насиље навијачких група у Србији, Зборник радова са II научног скупа: Право и форензика у криминалистици*, КПА, Београд - Крагујевац, 2010.
68. Оташевић, Божидар. *Урбано окружење и насиље у спорту, Безбедност*, Београд, бр. 3, 2010.
69. Парчина, Ивана. *Насиље на спортским приредбама, Менаџмент у спорту*, Београд, бр. 1, 2010.
70. Приморац Игор, *Преступ и казна (расправе о моралности казне)*, НИП „Младост“, Београд, 1978.
71. Приморац, Дамир *et al.*, Неки аспекти прекршаја према Закону о спрјечавању нереда на шпортским натјецањима, *Зборник радова Правног факултета у Сплиту*, Сплит, бр. 2, 2010.
72. Приморац, Дамир *et al.*, Казнена дјела у Закона о спрјечавању нереда на шпортским натјецањима с освртом на мјере опреза према Закону о казненем поступку, *Зборник радова Правног факултета у Сплиту*, Сплит, бр. 4, 2011.
73. Платон, *Држава (прев. Албин Вилхар и Бранко Павловић)*, БИГЗ, Београд, 2002.
74. Платон, *Закони (прев. Албин Вилхар)*, БИГЗ, Београд, 1971.
75. Путник, Владана. Соколски домови и стадиони у Београду, *Наслеђе*, Београд, бр. 14, 2013.
76. PraxiS, *Документи*.
77. Радаковић, Милован. Комунитарно право-Право Европске Уније, *Европско законодавство*, Београд, бр. 29-30, 2009.
78. Радоман, Марија. Истраживање ставова ЛГБТ популације о сектору безбедности, *Филозофија и друштво*, Београд, бр. 1, 2012.
79. Савковић Марко, Ђорђевић Саша, *На путу превенције насиља на спортским приредбама: Предлог регионалног оквира сарадње*, Београдски центар за безбедносну политику, Београд, 2010.

80. Савковић Марко, *Да ли је могуће замислити спорт без насиља у Србији?*, Београдски центар за безбедносну политику, Београд, 2011.
81. Соловјев Александар, *Историја словенских права - Законодавство Стефана Душана цара Срба и Грка*, Службени лист СРЈ, Београд, 1998.
82. Симовић, Миодраг. О неким питањима ограничења основних људских права у кривичном поступку, *Зборник радова Примјена савремених метода и средстава у сузбијању криминалитета*, Бања Лука, 2008.
83. Симеуновић Драган, *Тероризам*, Правни факултет, Београд, 2009.
84. Субошић Дане *et al.*, Полицијска стратегија и тактика спречавања и сузбијања насиља на фудбалским утакмицама, с посебним освртом на Републику Србију, *Безбједност Полиција Грађани*, бр. 3-4, Бања Лука, 2011.
85. Станојевић Обрад, *Римско право*, Службени лист СРЈ, Београд, 1993.
86. Станковић, Владимир. Насиље, огледало друштва, *Време*, Београд, бр. 982, 29. октобар 2009. године.
87. Стевановић, Обрад. Модели организационе структуре полиције за спречавање и сузбијање насиља на спортским приредбама, *Безбедност*, Београд, бр. 1, 2012.
88. Стојановић Зоран, *Кривично право (посебни део)*, Службени гласник, Београд, 2002.
89. Стојановић Зоран, *Коментар Кривичног законика*, Службени гласник, Београд, 2012.
90. Томић-Јокић Светлана, Билтен судске праксе Вишег суда у Новом Саду, бр. 3, *Интермекс*, Нови Сад, 2012.
91. Трстењак, Тончи. Масовни медији – полицај или сметња обитељском дијалогу, *Обновљени живот*, Загреб, бр. 4, 2006.
92. Ђургуз Казимир Велимир, Брзи, прилагодљиви и немилосрдни (насиље у спорту и медији), *Глас јавности*, 09. мај 2007.
93. Фира Александар (приредио Батавељић Драган), *Уставно право Републике Србије*, Правни факултет, Крагујевац, 2007.

94. Frowein Jochen, *The Incorporation of the European Convention on Human Rights into the Legal Order of Germany*, The International and the National Centre for Human Rights, Belgrade, 2003.
95. Harris David John *et al.*, *Law of the European Convention on Human Rights*, Butterworths, London-Dublin-Edinburgh, 1995.
96. Хаџић Јован, *Хроничан мањак безбедности – Случај Југославије*, Центар за цивилно-војне односе, Београд, 2001.
97. Царић Славољуб, *Европски систем људских права*, Факултет за економију и инжењерски менаџмент, Нови Сад, 2011.
98. Џинић, Сенад. Нека запажања, примедбе и дилеме поводом реформе кривичнопроцесног законодавства Републике Србије, *Правне теме*, Нови Пазар, бр. 2, 2012.
99. Шиљак Виолета, *Историја спорта*, Факултет за менаџмент у спорту, Београд, 2007.
100. Шетка, Гојко и Амиџић, Горан. Насиље на спортским приредбама у Босни и Херцеговини, *Безбедност*, Београд, бр. 1, 2012.
101. Шупут, Дејан. Правни оквир који уређује борбу против насиља на спортским приредбама у европским државама, *Страни Правни Живот*, Београд, бр. 1, 2010.
102. Шупут Дејан, *Казненоправна заштита спорта*, Правни факултет Унион, Београд, 2011.
103. Шупут, Дејан. Проблеми у примени прописа намењених борби против насиља и недоличног понашања на спортским приредбама, *Журнал за криминалистику и право*, Београд, бр. 2, 2012.
104. Шупут, Дејан. Прописи ФИФА и УЕФА против насиља на фудбалским утакмицама – проблем преклапања надлежности државе и спортских организација, *Безбедност*, Београд, бр. 1, 2012.
105. Шкулић, Милан. Истрага у кривичном поступку, *Бранич*, Београд, бр. 1, 2009.
106. Шкорић Марко, *Хулиганизам у Србији*. Види:
<http://www.savremenisport.com> (06.01.2014).

2. ПРОПИСИ И ДРУГА НОРМАТИВНОПРАВНА АКТА

1. Устав Републике Србије („Службени гласник РС“, бр. 98/06).
2. Закон о ратификацији Међународног пакта о грађанским и политичким правима („Службени лист СФРЈ“, бр. 7/71).
3. Закон о ратификацији Европске конвенције о насиљу и недоличном понашању гледалаца на спортским приредбама, посебно на фудбалским утакмицама („Службени лист СФРЈ“, бр. 9/90).
4. Закон о ратификацији статута Савета Европе („Службени лист СЦГ - Међународни уговори“, бр. 2/03).
5. Закон о окупљању грађана („Службени гласник РС“, бр. 51/92-48/94; „Службени лист СРЈ“, бр. 21/01; Службени гласник РС“, бр. 101/05 - др. закон).
6. Закон о одговорности правних лица за кривична дела („Службени гласник РС“, бр. 97/08).
7. Закон о спорту („Службени гласник РС“, бр. 24/11 и 99/11-др. закони).
8. Закон о јавном реду и миру („Службени гласник РС“, бр. 51/91-101/05).
9. Кривични законик („Службени гласник РС“, бр. 85/05-121/12).
10. Кривични закон - Пречишћени текст са коментарима антикорупцијских одредби), Центар за менаџмент, Београд, 2002.
11. Законик о кривичном поступку („Службени гласник РС“, бр. 72/11-45/13).
12. Закон о експлозивним материјама, запаљивим течностима и гасовима („Службени гласник РС“, бр. 53/93-101/05).
13. Закон о спречавању допинга у спорту („Службени гласник РС“, бр. 101/05).
14. Закон о полицији („Службени гласник РС“, бр. 101/05-92/11).
15. Закон о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама („Службени гласник РС“, бр. 67/03-104/13).

16. Закон о спрјечавању нереда на шпортским натјецањима („Народне новине РХ“, бр. 117/03-34/11).
17. Кривични закон БиХ („Службени гласник БиХ“, бр. 3/03, 32/03, 37/03, 54/04 и 61/04).
18. Кривични закон Брчко Дистрикта БиХ („Службени гласник Брчко Дистрикта БиХ“, бр. 10/03 и 45/04).
19. Кривични закон Републике Српске („Службени гласник Р. Српске“, бр. 49/03 и 108/04).
20. Кривични закон Федерације БиХ („Службене новине Федерације БиХ“, бр. 36/03, 37/03, 21/04 и 69/04).
21. Закон о спречавању насиља на спортским приредбама („Службени гласник РС“, бр. 14/04).
22. Статут ФИФА, Правилник о примјени статута, Сталне одредбе конгреса (превод Међународни одјел ХНС-а), Загреб, српањ 2013.
23. ФИФА - Дисциплински кодекс (превод Иванчица Судац), Међународни одјел ХНС-а, Загреб, 2011.
24. ФИФА – Етички кодекс (превод Ива Оливари), Међународни одјел ХНС-а, Загреб, 2009.
25. ФИФА – Приручник о статусу играча и дисциплинским питањима (превод Међународни одјел ХНС-а), Загреб, 2005.
26. UEFA Statutes, Rules of Procedure of the UEFA Congress Regulations governing the Implementation of the UEFA Statutes, Edition 2012.
27. УЕФА Дисциплински правилник (превод Одјел за међународне послове и лиценцирање ХНС-а), Загреб, листопад 2013.
28. Правилник о безбедности и сигурности на фудбалским утакмицама („Службени лист ФСС- Фудбал“, бр. 2/07).
29. Дисциплински правилник ФСС („Службени лист ФСС-Фудбал“, бр. 2/07).
30. Програм обуке комесара за безбедност („Службени лист ФСС-Фудбал“, бр. 8/12).

31. Правилник о начину обављања полицијских послова („Службени гласник РС“, бр. 27/07).
32. Споразум о успостављању специјалних паралелних односа између Републике Србије и Републике Српске.
33. Национална стратегија за борбу против насиља и недоличног понашања на спортским приредбама за период од 2013. до 2018. године.

3. ИЗВОРИ СА ИНТЕРНЕТА

1. *All about FIFA - Develop the game, touch the world, build a better future*, p. 6,14.
<http://www.fifa.com/aboutfifa/officialdocuments/doclists/aboutfifa.html>.
2. *9. март – Мит о „пропуштеној шанси“*
<http://www.b92.net/info/vesti/index.php>.
3. <http://sr.wikipedia.org/sr>.
4. *Биланс јучерашњих нереди*. <http://www.b92.net/info/vesti/index.php>.
5. <http://www.juznifront.com/istorijat.php>.
6. <http://www.crvenazvezdafk.com/istorija.html>.
7. <http://www.oaza.rs/sport/delije/prica>.
8. *Девенпорт забринут због претњи цивилном друштву*, Електронске новине, издање од 10.04.2014. године, <http://www.e-novine.com/srbija/vesti/101474-Devenport-zabrinut-zbog-pretnji-civilnom-drutvu.html>.
9. *Десет утакмица казне! ФИФА због усташког поздрава избацила Шимунућа са СП*. <http://www.nezavisne.com/sport/fudbal/Deset-utakmica-kazne-FIFA-zbog-ustaskog-pozdrava-izbacila-Simunica-sa-SP-222594.html>.
10. *European Convention on Spectator Violence and Misbehaviour at Sports Events and in particular at Football Matches, (ETS. No 120), entered into force 11 january 1985*; <http://www1.umn.edu/humanrts/euro/ets120.html>.

11. *Због непримјереног понашања навијача кажњени ногометни савези Хрватске и Португала.* <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/euro-uefa-izrekla-nove-kazne-zbog-rasizma>.
12. *Парада поноса и тежки инциденти,* (Архива недељника Време од 10. октобра 2010. године). <http://www.vreme.co.rs/cms/view.php?id=954584>.
13. *Политика,* издање од 06. септембра 2013. www.politika.rs.
14. *Позив за коментарисање Нацрта Закона о окупљању грађана,* Центар за развој непрофитног сектора, Београд, 2013. www.crnps.org.rs/2013/poziv-za-komentarisanje-nacrta-zakona-o-okupljanju-gradana.
15. *План превентивног деловања утакмица за такмичарску сезону 2013/14.* www.fsb.org.rs/.../5_plan_preventivnog_delovanja_fudbalskog_kluba.
16. *Уставни суд донео одлуку о забрани рада Удружења грађана „Отачествени покрет Образ“.* <http://www.ustavni.sud.rs/page/view/0-101638/ustavni-sud-doneo-odluku-o-zabrani-rada-udruzenja-graana-otacastveni-pokret-obraz>.
17. *Урош Мишић осуђен на 10 година затвора.* <http://mondo.rs/a169292/Info/Drustvo/Uros-Misic-osudjen-na-10-godina-zatvora.html>.
18. *Урошу Мишићу казна преполовљена* (Архива: Вести Б92 од 30. априла 2011. године). <http://www.naslovi.net/2011-04-30/b92/urosu-misicu-kazna-prepolovljena/2507412>.
19. <http://www.blic.rs/Vesti/Drustvo/425356/Brankica-Stankvovic-Vecinska-Srbija-je-Grand-parada>.
20. <http://www.uefa.org/documentlibrary/index.html>.
21. <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/135/Hronika/656811/Su%C4%91enje+Uro%Cu.html>.
22. <http://kult.com.hr/rubrike/sport/1834-najopasnije-navijacke-skupine.html>.
23. *Football Spectators Act 1989, chapter 37,* Her Majesty's Stationery Office, London.
http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1989/37/pdfs/ukpga_19890037_en.pdf.

24. http://dss.rs/wp-content/uploads/2012/09/33_Sporazum-o-uspostavljanju-specijalnih-paralelnih-odnosa-izmedju-Republike-Srbije-i-Republike-Srpske-26-septembar-2006.pdf.

4. ОСТАЛИ ИЗВОРИ

1. Дан када је умрла СФРЈ: *Годишњица нереда на Максимиру*, Курир издање од 13. маја 2013.
2. Council of Europe, *The European Convention on Human Rights (Rome 4 november 1950) and its Five Protocols*: Paris 20 march 1952, Strasbourg 6 may 1963, Strasbourg 6 may 1963, Strasbourg 16 september 1963, Strasbourg 20 january 1966.
3. Информатор о раду Министарства омладине и спорта, Београд, мај 2013.
4. Информатор о раду МУП-а Републике Србије, Београд, децембар 2012.
5. *Keza Urra Guridi protiv Španije*, Predstavka br. 212/2002, U.N. Doc. CAT/C/34/D/212/2002 (2005).
6. *Martinez Sala et al. v. Spain (App. No: 58438/00)*. Пресуда од 02.11.2004. године.
7. *Пресуда у случају бр. 39177/05 од 13 марта 2007. (В.А.М. против Републике Србије) у вези са кршењем одредби члана 13 Европске конвенције.*
8. *Приручник из тематске области – Организација, послови и овлашћења полиције (за интерну употребу)*, МУП Републике Србије, Београд.
9. Recommendation Rec (2003)1 of the Standing Committee on the role of social and educational measures in the prevention of violence in sport and handbook on the prevention of violence in sport.
10. Recommendation Rec (2001)6 of the Committee of Ministers to member states on the prevention of racism, xenophobia and racial intolerance in sport.
11. *Реформа полиције у Србији - ка стварању савремене и одговорне полицијске службе*, ОЕБС, јануар 2004.
12. Службени подаци МУП-а Републике Србије.

5. РЕГИСТАР СЛИКА

Слика 1: Студентске демонстрације у Београду 1968. године страна 49

Извор:

<http://www.etraфика.net/drustvo/27320/sta-su-bile-studentske-demonstracije-1968-u-beogradu/#prettyPhoto>

<http://secanja.com/wp-content/uploads/2012/05/studentske-demonstracije.jpg>

Слика 2: Демонстрације у Приштини марта 1981. године страна 50

Извор:

<http://povijest.net/wp-content/uploads/2016/05/timthumb.jpg>

<http://www.pashtriku.org/fckeditor/image/2013/ukshin-hoti-2013/demonstrata-26-mars-1981-prishtine-.jpg>

Слика 3: Демонстрације у Београду, 9. марта 1991. године страна 51

Извор:

<http://www.zorandjindjic.org/fotografije/protesti-narodno-pozori%C5%A1te-9-mart-1991-beograd>

Слика 4: Нереди на стадиону Максимир у Загребу,
13. маја 1990. године страна 60

Извор:

<http://radiobambi.com/sport/fudbal/navijaci-najavili-raspad-jugoslavije/>

Слика 5: Део Плана обезбеђења спортске приредбе - линије
кретања страна 226

Извор:

План обезбеђења спортске приредбе Команде Жандармерије

Слика 6: Ортофото снимак као део плана обезбеђења једне спортске приредбе.
Распоред јединица и припадника Жандармерије страна 227

Извор:

План обезбеђења спортске приредбе Команде Жандармерије

Слика 7: Сцене снимљене током напада на припадника Жандармерије Н. Трајковића, на стадиону ФК Црвена Звезда у Београду, приликом одигравања првенствене утакмице између ФК Црвена звезда и ФК Хајдук из Куле, 2. децембра 2007. године страна 234

Извор:

http://www.novimagazin.rs/public/photos/32/32251/255x160_32251-uros_misic.jpg

http://arhiva.alo.rs/resources/img/05-12-2012/single_news/194566-zabelanovo.jpg

http://www.vreme.com/g/images/989265_04-03.jpg

http://arhiva.alo.rs/resources/img/14-01-2013/intext_big/269417-trajkovic01-beta-foto-star-sport.jpg

<http://www.telegraf.rs/wp-content/uploads/2012/12/04/uros-misic-profimedia1.jpg>

Слика 8: Учесници „Параде поноса“ 2010. године страна 237

Извор:

http://www.vreme.com/gallery/954584_1300600.jpg

http://www.vreme.com/gallery/954584_131900.jpg

Слика 9: Противници „Параде поноса“ 2010. године страна 238

Извор:

http://arhiva.alo.rs/resources/img/25-07-2013/single_news/620012-budva-gej-parada-240713-ras-foto-goran-srdanov-002.jpg

<http://www.cks.org.rs/wp-content/uploads/2014/01/Parada-ponosa-neredi-2.jpg>

<http://www.blic.rs/Vesti/Drustvo/211264/Divljenje-huligana-nakon-Parade-ponosa-Hronologija-dogadjaja>

Слика 10: Припадници Жандармерије и полиције су у складу са Планом обезбеђења омогућили одржавање „Параде поноса“ и поред жестоких напада противника Параде страна 239

Извор:

http://www.vreme.com/gallery/954584_1600900.jpg

<http://www.in4s.net/wp-content/uploads/2014/09/gej-parada-beograd1.jpg>

Слика 11: „Парада поноса“ 2010. Сукоби хулигана са полицијом страна 240

Извор:

http://www.b92.net/news/pics/2012/09/13/7027628025051f4e1cf429991899355_extreme.jpg

http://azdejkovic.com/wp-content/uploads/2012/09/615x318_1807-0801.jpg

http://www.vreme.com/g/images/1013643_01-04.jpg

<http://www.20min.ch/diashow/33095/0922163-892658f397b172c195378d3be7bfd709.jpg>

Слика 12: Током нереда на „Паради поноса“ 2010. повређених је било међу хулиганима и међу припадницима полиције страна 240

Извор:

<http://images2.kurir.rs/slika-900x608/gej-parada-parada-ponosa-2010-predrag-azdejkovic-lazar-pavlovic-ne-treba-ve-1328585176-51541.jpg>

http://ocdn.eu/images/pulscms/OGE7MDMsMzE0LDAsMCwxOzAzLDFkNiwwLDAsMQ_/9a1efbc339dff8f1f243a2dccbdae426.jpg

<http://www.blic.rs/vesti/tema-dana/zasuli-su-nas-kisom-kamenica-i-cigli/106emvx>

http://ocdn.eu/images/pulscms/MjM7MDMsMzE0LDAsMCwxOzAzLDFkNiwwLDAsMQ_/a60436e653e540cfc3ddfe7309448789.jpg

Слика 13: „Парада поноса“ 2010. Током нереда хулигани су запалили седиште Демократске странке, каменовали РТС, седиште СПС и ЛДП и запалили више аутомобила страна 241

Извор:

http://ocdn.eu/images/pulscms/ZGE7MDMsMzE0LDAsMCwxOzAzLDFkNiwwLDAsMQ_/939fcc93fd75770cb62976f180554040.jpg

http://www.b92.net/news/pics/2010/10/11035566484cb1d5ba4bc5f611968810_extreme.jpg

http://ocdn.eu/images/pulscms/YjM7MDMsMzE0LDAsMCwxOzAzLDFkNiwwLDAsMQ_/47d2130cf974ba28a24d7107879ef8b3.jpg

http://www.vreme.com/gallery/954584_2101400.jpg

Слика 14: „Парада поноса“ 2010. Ухапшен је велики број хулигана страна 241

Извор:

<http://www.20min.ch/diashow/33095/0922387-1654675bf1558dc1c7387114110bf4da.jpg>

http://gdb.rferl.org/7965FB9E-EBC5-4C7F-A754-2E48C1A033AD_mw1024_s_n.jpg

http://ocdn.eu/images/pulscms/OWM7MDMsMzE0LDAsMCwxOzAzLDFkNiwwLDAsMQ_/81f930c5434ad8bdada4a35e72012d41.jpg

http://ocdn.eu/images/pulscms/MjU7MDMsMzE0LDAsMCwxOzAzLDFkNiwwLDAsMQ_/d0696a3f27287d6160dccb425050c3c6.jpg

Слика 15: Трагедија на стадиону Хејсел страна 245

Извор:

<http://trivela.uol.com.br/wp-content/uploads/2014/04/Heysel.jpg>

Слика 16: Трагедија на стадиону Хилсборо страна 245

Извор:

<http://punjenipaprikas.com/sites/default/files/touchpro/resize/hilsborou1-600x342.jpg>